

Visievorming rondom de inbedding van
de stiltekapel op de Eemlandhoeve

... Een oase op het platteland ...

*“De aarde zit boordevol hemel
en elke struik, hoe gewoon ook,
staat in lichterlaaie van God.
Maar enkel hij die het ziet
doet zijn schoenen uit.
De rest zit er omheen
en plukt bramen.”
Elisabeth Barrett Browning*

Afstudeerproject voor de Voltijdsopleiding Godsdienst Pastoraal Werk aan de Christelijke Hogeschool Ede

juni 2012
Willemijn Doornenbal
080494

Inhoudsopgave

Een woord vooraf	7
Een oase op het platteland	9
1. Inleiding:.....	11
1.1. Kader:.....	11
1.2. Probleemstelling:	11
1.3. Doelstelling en type onderzoek:.....	11
1.4. Vraagstelling:.....	11
1.5. Onderzoeksopzet en methodiek:.....	12
1.5.1. Definitie:.....	12
1.5.2. De interviews:	12
1.5.3 Proces:.....	12
2. Intro:.....	14
2.1. Kortom.....	15
Deel 1:	16
1. De spiritualiteit van de stiltekapel.....	16
1.1 Inleiding.....	16
1.2. Spiritualiteit.....	16
1.3. Het STEN en spiritualiteit.....	17
1.3.1. Kortom	18
1.4. Jan en Maaïke Huijgen en spiritualiteit	18
1.4.1. Het gesprek:	18
1.4.2. Bronnen	19
1.5. Kortom	20
2. De behoefte van de Eemlandhoeve-community	21
2.1. Hoe ziet de Eemlandhoeve-community eruit?	21
2.2. Het functioneren van de stiltekapel in de community.....	21
2.2.1. Vieringen:.....	21
2.2.2. Natuur:	22
2.2.3. Bronnen	22
2.2.4. Symbolen	22
2.3. Kortom	23
Deel 2:.....	25
1. Inleiding	25
1.1. De inrichting van de stiltekapel.....	26
1.1.1. De symboliek van de achtkant:	27
1.1.2. De aankleding:	27
1.1.2.1 Meubilair:	27
1.1.2.2. Stoffering:.....	28
1.1.2.3. Overige:	28
1.1.3. Liturgische voorwerpen en rituelen:	28
1.1.3.1. Een focuspunt:.....	29
1.1.3.2. Een kaars:	29
1.1.3.3. Het kruis:.....	30
1.1.3.4. Iconen:.....	31
1.1.3.5. Kunst:	32
1.1.3.6. Gebedenboek:.....	32
1.1.4. De natuur:	33
1.1.5. Boek.....	33
2. Vieringen in de stiltekapel.....	34
2.1. De vieringen	36
2.2. De viering:.....	37
2.2.1. Het doel:.....	37
2.2.2. Waar komt het woord vandaan?	37
2.2.3. Continuïteit en tijden:	37
2.2.4. Overig:	37
2.2.4.1. Een gebedsmoment:	37
2.2.4.2. Een viering tijdens seculiere feesten:	38
2.2.4.3. Een ontmoetingsplek:	38
2.2.4.4. Maaltijdvieringen:.....	38
2.2.4.6. Een Soakruimte:.....	38
2.2.3. Scheiding:.....	39
2.2.4. Vrijwilligers:.....	39
2.2.5. De liturgie:	39
2.2.5.1 Wat betekent het woord 'liturgie'?	40
2.2.5.2. Om de viering heen:	40
2.2.5.3. Voorbeelden:	41
2.2.5.4. Inhoud:	44
2.2.6. De liturg:	44
2.2.7. Mediteren:.....	45
2.2.7.1 Lectio Divina:	45
2.2.8. Muziek:	45

2.2.8.1 Begeleidende muziek:.....	46
2.2.8.2. Het zingen:	46
3. PR:	47
3.1. GPS-systeem:.....	47
3.2. Het aanbieden van een retraite:	47
3.4. Een stilteroute:.....	48
3.5. Een bord	48
4. Algemene conclusie:.....	49
5. Slotwoord:.....	51
6. Literatuurlijst:	53
7. Bijlagen:	55

Een woord vooraf

Ik kan mij een artikel uit de Volkskrant herinneren: 'Groeierende behoefte aan theologen, boeren en truckers.'¹ Interessant, want op dat moment was ik druk in de weer met het opzetten van het raamwerk van het onderzoek wat voor u ligt. Een implementatie van een stiltekapel ('theologie') op een boerderij ('boeren'). Ik mis alleen nog het groot rijbewijs ('truckers'), maar dat hoop ik in de toekomst een keer te halen.

Ik hoop dat mijn onderzoek een beetje mest mag zijn wat uitgestrooid kan worden over het Eemlandhoeve-landschap. Dat het vrucht mag dragen in de vorm van ont-moeting in de stilte voor mensen die om wat voor reden dan ook de behoefte voelen om zich terug te trekken.

En wat is een voorwoord zonder een woord van dank? Mijn dank gaat allereerst uit naar mijn opdrachtgever, Jan Huijgen. Hij heeft mij de mogelijkheid en ruimte gegeven om dit project te mogen doen op de Eemlandhoeve. Naast Jan Huijgen staat Maaïke Huijgen, zijn vrouw. Ik wil haar, en daarbij het tuinenteam, bedanken voor de koppen soep en warme gesprekken op de dinsdag.

Eigenlijk één groot dankwoord voor de familie Huijgen. Jan, Maaïke, Arris, Henk, Lotte en Marith: heel veel dank!

Hendrik Jan de Bie, voor zijn kennis en begeleiding. Hij heeft met zachte hand proberen grenzen aan te brengen aan mijn speelveld op de Eemlandhoeve. Anders was ik nu nog bezig geweest.

Simone de Vries, Douwe Holwerda, Martine Vonk en Huib Jongeburger: allemaal bedankt voor jullie eerlijke woorden en begeleiding, via e-mail of woordelijk.

Jan Coen Wijnstok, jij was degene die de magische woorden sprak: "je bent niet lui als je aan het nadenken bent!".

Myrthe van Buren, voor het redigeren van mijn teksten. Zonder jouw kennis van de Nederlandse taal zouden mijn conclusies en adviezen misschien ondergesneeuwd raken door spel- en typefouten.

En verder alle familieleden en vrienden die geïnteresseerd in mijn onderwerp waren en bleven!

Willemijn Doornenbal

juni 2012

¹ <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2680/Economie/article/detail/3083760/2011/12/20/Groeierende-vraag-naar-theologen-truckers-en-boeren.dhtml>. Geraadpleegd op 4 juni 2012

Een oase op het platteland

Voor u ligt het eindresultaat van het onderzoek omtrent de nieuw te bouwen stiltekapel op de Eemlandhoeve. Een stiltekapel op een multifunctionele biologische boerderij in het hart van Nederland.

Dit onderzoek heeft me bij diverse mensen gebracht. Mensen die direct of indirect verbonden zijn met de Eemlandhoeve. Die een hart hebben voor deze boerderij en de ontwikkelingen op de voet volgen. Mensen die hun medewerking aan dit onderzoek graag wilden verlenen en hun tijd beschikbaar stelden om mij de weg te wijzen in het landschap van stilte, contemplatie en bezinning. Prachtige gesprekken heeft het opgeleverd. Al die gesprekken hebben in meer of mindere mate toe geleid tot het schrijven van dit eindproduct. Het is een samengebald object, wat bestaat uit de belangrijkste ingrediënten die ik uit die interviews gehaald heb. En mochten mensen niet vinden wat ze zoeken, dan is het raadzaam om de interviews die in de bijlage ondergebracht zijn, eens rustig door te nemen. Een schat aan informatie.

Ik zie mijn afstudeeronderzoek als een vervolg op het afstudeeronderzoek van Greet de Boer². Zij deed haar onderzoek naar de (algemene) zingevingfactor op een boerderij in opdracht van de Taskforce Multifunctionele Landbouw. De pijler boerderij en zingeving zou best eens een nieuwe pijler kunnen zijn naast de bestaande pijlers als de zorgboerderij, educatie of natuurbeheer. In haar afstudeeronderzoek beschreef ze een nieuwe taak voor een Hbo-theoloog, om de factor zingeving als product te kunnen aanbieden vanuit de boerderij voor bezoekers. Mijn onderzoek is specifiek gericht op christelijke zingeving op een boerderij in de vorm van het aanbieden van een ruimte waar stilte beleefd en ervaren kan worden.

Ik ben van mening dat wij christenen het landgoed van spiritualiteit – het containerbegrip waar men veel 'troep' onder schaaft – terug mogen winnen. De christelijke spiritualiteit kent een lange (vergeten) traditie die juist in deze tijd enorm van dienst kan zijn voor missionaire doeleinden!

De spiritualiteit van de Eemlandhoeve, dat terugkomt in het denken, doen en handelen, is een spiritualiteit die ook dicht bij mij ligt. Een aanleiding is vaak te vinden in een spiegel. Een spiegel aan de wand of in het bespiegelen van je ziel. Mijn aanleiding ligt in beide. De fysieke spiegel aan de wand laat mij een wereld zien die een omvorming van denken nodig heeft, een nieuw bewustwordingsproces. Onze huidige vorm van consumptisme kan niet meer, we maken de aarde kapot met ons eet-, leef- en koopgedrag. Ik wil de aarde niet kapot maken. Ik wil een duurzaam leven leiden dat geen gevolgen heeft voor de aarde op een negatieve manier. Een duurzaam leven begint met kleine dingen. In de badkamer, waar ik mijn gezicht schoonmaak met biologisch ecologische gezichtsverzorging. Ik eet weinig vlees en compenseer dat met het opscheppen van een hap seizoensgroente meer. En met deze fysieke spiegel aan de wand verschuift ook mijn manier van denken. Verschuift zelfs mijn manier van geloven.

Want de vraag hoe belangrijk de aarde in Gods ogen is, laat een antwoord zien dat mij heeft doen opschrikken. God geeft om deze aarde! Het is Zijn schepping, aan ons gegeven. Wij, mensen, hebben ook verantwoordelijkheden meegekregen om goed om te gaan met deze schepping. God heeft ons en de wereld uit liefde geschapen. Om deze liefde door en terug te geven moeten wij voorzichtig met de aarde (en ons leven) omgaan. Het christelijk geloof, de christelijke spiritualiteit geeft mij een spiegel voor de ziel. Spiritualiteit, daar waar de hemel de aarde raakt in ons leven, is niet iets vaags. Het is tastbaar en geeft reflectie en verdieping in ons geestelijk leven wat doorvloeit naar ons handelen in het dagelijks leven.

In dit onderzoek heb ik mij gefocust op de aankleding van de stiltekapel³ en het gebruik van vieringen. Twee ingrediënten die de spil vormen van de stiltekapel. Maar dat is nog niet alles. De stiltekapel moet ook gedragen worden door mensen die een hart hebben voor wat er gaande is. Daarom heb ik een paragraaf gewijd aan de community zelf. De community die, als het goed is, de stiltekapel zal moeten gaan dragen. Zij moeten voorwaarden creëren om God te kunnen ontmoeten en invulling geven aan de vieringen. Maar ik denk dat we mogen vertrouwen dat God zelf zal zorgen voor inhoud. Hij is de basis waar we op bouwen en vertrouwen.

2 In opdracht van de Taskforce Multifunctionele Landbouw heeft Greet de Boer onderzoek gedaan naar de vormgeving van het zingevingcomponent op een boerderij. Zin op Aarde, onderzoek naar de manier waarop zingevingactiviteiten verbonden kunnen worden met (zorg)landbouw, juni 2011

3 Aan het begin van het onderzoek werden ook de termen 'natuurobservatorium', 'stilteruimte', 'stiltecentrum' en 'observatorium' gebruikt. Na een kort overleg met het STEN is besloten om alleen de term 'stiltekapel' te handhaven. De woorden 'kapel' en 'stiltekapel' worden door elkaar gebruikt in de tekst. Leest u één van deze begrippen, dan verwijst het beide naar de term 'stiltekapel', de werknaam in dit project.

1. Inleiding

1.1. Kader

Jan en Maaike Huigen, de initiatiefnemers van de Eemlandhoeve, willen een stiltekapel bouwen op de Eemlandhoeve voor de Eemlandhoeve-community. De Eemlandhoeve is een biologische boerderij met tal van nevenfuncties. Er lopen diverse mensen op de boerderij rond, van vrijwilligers tot betaalde werknemers, van gasten tot cliënten die de zorgboerderij bezoeken, die allemaal onderdeel zijn van de community. Sommige mensen zijn meer verbonden met deze community dan anderen. Ook mensen van buitenaf voelen zich verbonden met de Eemlandhoeve.

In opdracht van het STEN (Stichting Eemlandhoeve Netwerk) heb ik als student Godsdienst Pastoraal Werk van de Christelijke Hogeschool te Ede voor Jan en Maaike Huijgen onderzocht hoe de stiltekapel ingebed kan worden in de Eemlandhoeve-community.

1.2. Probleemstelling

Als we kijken naar de huidige maatschappij, dan merken we op dat mensen steeds meer behoefte hebben aan zingeving, rust en contemplatie⁴. Uiterlijke kenmerken als 'lifestyle-bladen' zoals Hapinez, MindStyle Magazine en Flow laten zien dat mensen meer diepgang in hun leven willen. Spiritualiteit wordt gezien als een vorm om op zoek te gaan naar deze diepgang. We zijn het er allemaal over eens dat onze huidige maatschappij meer van ons vraagt dan tientallen jaren geleden. We hebben een overvloed aan keuzemogelijkheden en het lijkt allemaal druk, drukker, drukst te worden. En waar men vroeger op elk moment van de dag een kerk kon binnenlopen om even een rustmoment te nemen, wordt tegenwoordig ongeveer twee keer per week een kerk gesloten wegens terugloop aan ledenaantallen⁵. En kerken die nog wel actief zijn, houden hun deuren gesloten, behalve tijdens de eredienst of andere kerkelijke activiteiten⁶.

Jan en Maaike hebben gemerkt dat er steeds meer behoefte is aan stilte en rust. Zij zien in dat dit een wezenlijk component is van het mens-zijn en willen daarop inspringen vanuit hun christelijke levensovertuiging. De stiltekapel moet twee functies krijgen die onderling ook weer met elkaar in verband staan. Enerzijds is er het idee om een natuurobservatorium te bouwen waar mensen de omgeving kunnen observeren, geïnstrueerd kunnen worden en uitgenodigd worden tot de rust van het observeren en genieten. Anderzijds moet het een stilteplek worden voor het waarnemen van de wonderlijke schepping. Dit nodigt namelijk uit tot gesprek, ontmoeting en lering. Naast alle activiteiten op de Eemlandhoeve willen zij ook een plek van rust hebben. Tussen alle bedrijvigheid door mag er ruimte wezen om stil te staan en 'even niets te moeten – ont-moeten'.

De Eemlandhoeve-community is een gevarieerde groep mensen die een meer of mindere verbondenheid hebben met de Eemlandhoeve. Zij komen uit deze jachtige maatschappij en zoeken op de Eemlandhoeve een stukje rust en bezinning. Dit kan door actief mee te doen in het tuinenteam op dinsdag en daarin de verbondenheid met de natuur te herontdekken, maar ook als cliënt op de zorgboerderij.

Hoe kan de stiltekapel functioneren voor de Eemlandhoeve-community, maar ook voor de mensen daarbuiten, is de vraag die ik wil beantwoorden met dit onderzoek. Daarbij onderzoek ik de behoefte van de community, want is er überhaupt behoefte aan een stiltekapel? En kan een stiltekapel en natuurobservatorium samen gaan in een gebouw?

Ook willen Jan en Maaike meer inzicht hebben in de aankleding van de stiltekapel. Waar moet rekening mee gehouden worden qua inrichting en wat is eigenlijk typerend voor een stiltekapel als je kijkt naar de aankleding hiervan?

Ik heb ook onderzocht of men behoefte heeft om al dan niet gezamenlijk een viering te vieren. Hoe kan deze viering eruit komen te zien? Uit welke bronnen kan daarbij geput worden?

1.3. Doelstelling en type onderzoek

Ik breng voor de STEN (middels een inventarisatie- en adviesrapport) de inbedding van de stiltekapel in de community op de Eemlandhoeve in kaart. Dit zal uiteengezet worden door een inventarisatierapport wat een literatuurstudie en beschrijving van de community zal beslaan, en een adviesrapport over de aankleding van de stiltekapel en het gebruik van vieringen in de stiltekapel. Dit alles is tot stand gekomen middels diepte-interviews wat een beschrijvend onderzoek hebben opgeleverd.

4 Contemplatie betekent 'beschouwen'. Kees Waaijman, Handboek Spiritualiteit, Ten Have, 2010, pag. 135

5 <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/3264770/2012/06/02/Hoe-strenger-de-kerk-hoe-groter-het-gebouw.dhtml>. Geraadpleegd op maandag 4 juni 2012

6 Een mooi voorbeeld waarbij een kerk hier wel op inspringt is te lezen in het interview met Erik Scholma, bedrijfsleider op de Eemlandhoeve. Zie bijlage 7.5

1.4. Vraagstelling

Hoe kan de stiltekapel op de Eemlandhoeve vanuit haar spiritualiteit aansluiten bij de behoeften van de Eemlandhoeve-community en hoe kan in aansluiting hierop de aankleding van de stiltekapel en de vormgeving van vieringen ingevuld worden door het STEN?

Deze vraag wil ik met onderstaande deelvragen beantwoorden:

- Wat moeten kenmerkende spirituele elementen van de stiltekapel worden?
 - Welke betekenis geef ik aan het woord Spiritualiteit?
 - Welke vorm van spiritualiteit wilt het STEN doorvoeren in de stiltekapel?
 - Wat is de spiritualiteit van Jan en Maaïke Huigen, de oprichters van de Eemlandhoeve en uit welke bronnen/invalshoeken putten zij?
 - Wat voor keuze vraagt deze inventarisatie na aanleiding van bovenstaande deelvragen?
- Wat is de behoefte van de Eemlandhoeve-community als het gaat over het gebruik van de stiltekapel?
 - Hoe ziet de Eemlandhoeve-community eruit?
 - Hoe ziet hun behoefte omtrent de stiltekapel eruit en van waaruit worden deze behoeften gevoed?
 - Welke conclusie valt te trekken uit bovenstaande deelvragen?
- Hoe kan het STEN de aankleding van de stiltekapel vormgeven?
 - Vanuit welke bronnen/invalshoeken put het STEN als het gaat over de aankleding van de stiltekapel?
 - Wat voor advies geef ik na aanleiding van bovenstaande deelvragen?
- Hoe kunnen de vieringen in de stiltekapel vormgegeven worden?
 - Vanuit welke bronnen/invalshoeken put het STEN als het gaat om de vieringen in de stiltekapel?
 - Wat voor advies geef ik na aanleiding van bovenstaande deelvragen?

1.5. Onderzoeksopzet en methodiek

1.5.1. Definitie

Voor het duidelijk maken van de definitie 'spiritualiteit', heb ik eerst een literatuuronderzoek gedaan. Spiritualiteit is een complex begrip, wat nadere uitleg behoeft. Omdat een stiltekapel een relatief nieuw fenomeen⁷ is in Nederland - ontstaan in de zestiger jaren - heb ik bronnen gezocht waarin het gaat over dit fenomeen. Het boek 'Ruimte voor stilte' van Jorien Holsappel-Brons is daarbij zeer bruikbaar geweest.

1.5.2. De interviews

Door middel van diepte-interviews heb ik een antwoord gekregen op de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek. De respondenten zijn aangedragen door Jan Huijgen en weten zich op één of andere manier verbonden met de Eemlandhoeve en met de stiltekapel in het bijzonder.

Het diepte-interview heb ik gehouden aan de hand van een topiclijst met diverse onderwerpen en vragen. Deze vragen heb ik gerangschikt naar de onderwerpen. Tijdens de eerste interviews heb ik deze topiclijst nagenoeg letterlijk gevolgd. Het eerste interview heb ik ook aangegrepen als 'oefeninterview'. Na aanleiding van dit interview en de suggesties van geïnterviewde heb ik de lijst aangepast. Eigenlijk is in de loop van de tijd dat ik de interviews heb afgenomen, de topiclijst telkens weer aangepast. Hier op de Eemlandhoeve gebruiken we vaak de uitdrukking 'organisch groeien'. Dat is ook gebeurd in dit proces.

Het is aan te raden om de interviews door te lezen. Zij bieden een schat aan informatie en het geeft de veelkleurigheid weer van de Eemlandhoeve-community. Wat heb ik een plezier gehad in het afnemen van deze interviews en het uittypen hiervan. Elk uur was een uur waarin ik veel leerde. Het was mooi om met verschillende mensen van gedachte te wisselen en iedereen heeft op zijn of haar beurt mee geholpen aan mijn eigen ontwikkeling. Deze interviews zijn een boekwerk apart en ik ben blij - ondanks dat het twaalf uur aan datamateriaal was - dat ik ze allemaal heb afgenomen en woord voor woord heb overgetypt. Het vormt misschien wel het kloppend hart van dit project!

⁷ J. Holsappel-Brons. Ruimte voor stilte, Stiltecentra in Nederland als speelveld van traditie en vernieuwing. Ridderprint BV, Ridderkerk, 2010. p. 99

1.5.3 Proces

Toen ik het boek van Jorien Holsappel⁸ las, kwam ik een passage tegen, die ik zelf geschreven zou kunnen hebben: "*Wel zag ik af van het direct maken van thematische analyses, omdat het meer resultaat bleek te hebben als in verschillende stadia van het onderzoek de gesprekken doornam. **Op die manier kon wisselwerking ontstaan met de groeiende schat aan informatie en ervaringen en kwamen er lijnen naar voren die ik in eerste instantie niet had kunnen vermoeden***". Dit geeft precies weer wat organisch groeien voor mij betekent. Een proces wat zich afspeelt in mijn hoofd. Ik was alle dagen druk met het onderzoek. Niet actief (en daar voelde ik me soms schuldig over), maar des te meer passief actief in mijn hoofd. Lijnen zoeken. Contouren ontdekken. Groeien... Toen de tijd er rijp voor was, ben ik achter mijn computer gedoken en vloeide alle tekst zo mijn vingers uit.

8 Holsappel-Brons, J. (2010). Ruimte voor stilte, stiltecentra in Nederland als speelveld van traditie en vernieuwing. Ridderkerk: Ridderprint BV. p. 9

2. Intro:

De Studiebijbel omschrijft het woord rust als 'vrede na geestelijke of lichamelijke inspanning'⁹. Typerend is het woord 'vrede'. Vrede wordt altijd in verband gebracht als tegenovergestelde van oorlog. Maar blijkbaar heeft het ook de connotatie van 'rust'. Ook in het Hebreeuwse woord Sjabbat vinden we het woord 'rust': 'rusten, rust genieten, ophouden met iets'. Het is de rustdag gewijd aan de Heer¹⁰.

2 Toen God op de zevende dag Zijn werk, dat Hij gemaakt had, voltooid had, rustte Hij op de zevende dag van al Zijn werk, dat Hij gemaakt had.
3 En God zegende de zevende dag en heiligde die, want daarop rustte Hij van al Zijn werk, dat God schiep door het te maken.
Genesis 2:2-3¹¹

Het element 'rust' is een scheppingsgegeven, door God herhaald in één van de tien leefregels, de tien Geboden, voor de mens:

Want in zes dagen heeft de HEER de hemel en de aarde gemaakt, en de zee met alles wat er leeft, en op de zevende dag rustte hij. Daarom heeft de HEER de sabbat gezegend en heilig verklaard.
Exodus 20:11

We komen er steeds meer achter dat rust een belangrijk component is in ons leven. Rust nemen, stil zijn, het zijn elementen die erbij horen. Het is het tegenovergestelde van actief zijn, geluid horen en maken. Het één kan niet zonder het ander, want juist de afwisseling van rust en actief zijn geeft ritme in ons leven. En ritme, daar is het waar het allemaal om draait. De hele schepping is er op gebaseerd. Kijk naar de natuur, de seizoenen, de dieren, alles 'werkt' via een bepaald ritme, patronen, herhalingen. Het is een schakeling van activiteiten, afgewisseld met rust, terugtrekken, stilte en wachten. En omdat wij een onderdeel zijn van deze schepping, hebben wij ook een ritme meegekregen van onze Schepper. Kijk naar Genesis 2:2-3: zes dagen wordt er werk verzet en de zevende dag is een rustdag. Deze lijn wordt doorgetrokken naar Exodus 20:11. Onderdeel van de tien Geboden, opgesteld door de Schepper voor mensen.

Ook Prediker spreekt over ritme en regelmaat.

1 Voor alles is er een vastgestelde tijd, en een tijd voor elk voornemen onder de hemel.
2 Er is een tijd om geboren te worden en een tijd om te sterven; een tijd om te planten en een tijd om het geplante uit te trekken; 3 een tijd om te doden en een tijd om te genezen, een tijd om af te breken en een tijd om op te bouwen; 4 een tijd om te huilen en een tijd om te lachen, een tijd om rouw te bedrijven en een tijd om te huppelen; 5 een tijd om stenen weg te werpen en een tijd om stenen te verzamelen, een tijd om te omhelzen en een tijd om zich ver te houden van omhelzen; 6 een tijd om te zoeken en een tijd om verloren te laten gaan, een tijd om te bewaren en een tijd om weg te werpen; 7 een tijd om stuk te scheuren en een tijd om dicht te naaien, een tijd om te zwijgen en een tijd om te spreken; 8 een tijd om lief te hebben en een tijd om te haten, een tijd van oorlog en een tijd van vrede.
Prediker 3:1-8

Overal is er een tijd voor. 'Een tijd om te zwijgen en een tijd om te spreken', dit zijn woorden die van toepassing zijn in dit onderzoek. We praten al genoeg. Soms is het ook gewoon goed om even stil te zijn. In het Nieuwe Testament spreekt ook Jezus over het opzoeken van rust en stilte.

De apostelen kwamen weer terug bij Jezus en vertelden hem over alles wat ze gedaan hadden en wat ze de mensen onderwezen hadden. 31 Hij zei tegen hen: 'Ga nu mee naar een eenzame plaats om alleen te zijn en een tijdje uit te rusten.' Want het was een voortdurend komen en gaan van mensen, zodat ze zelfs niet de kans kregen om te eten.
Marcus 6:30-31

Wij zijn het ritme van spreken en zwijgen kwijtgeraakt. De nadruk ligt tegenwoordig op haast, stress, werk verzetten, groeien, meer, beter, sneller, vierentwintiguurs-economie en winstmaximalisatie. Toch zien we dat steeds meer mensen behoefte krijgen aan rust en bezinning. Blijkbaar geeft onze huidige maatschappij niet genoeg voldoening en missen we iets. Mensen zoeken diverse activiteiten om dit terug te vinden. De één gaat naar een klooster om een week lang op het

⁹ Studiebijbel in perspectief. Uitgeverij Jongbloed Heereveen, 2009. p. 1827

¹⁰ Studiebijbel in perspectief. Uitgeverij Jongbloed Heereveen, 2009. p. 1828

¹¹ Alle Bijbelteksten komen uit de Herziene Statenvertaling (HSV)

ritme van de monniken te leven, de ander gaat een weekend op yogacursus. Weer een ander sluit zich aan bij een kerkelijke gemeente en weer een ander trekt zich vier dagen alleen terug in de natuur om het contact met 'zichzelf' weer op te zoeken. Ons natuurlijke ritme is uit balans geraakt en uit zich in een groeiende behoefte naar rust, regelmaat en stilte. Stilte helpt om rust en regelmaat te vinden en te bevorderen in het dagelijks leven.

Maar in een stiltekapel hoef je niet alleen maar stil te zijn. Als het er alleen maar stil moest zijn, dan zou de balans te ver doorslaan en zou er geen sprake meer van ritme zijn. Stilte kan niet zonder geluid, regelmaat en ritme. En wat is er mooier om in dat geluid de Schepper van het ritme te eren door middel van een viering? Om een viering zo vorm te geven dat geluid en ritme elkaar afwisselen, als een blauwdruk van het ritme wat in de schepping is gelegd door onze Schepper?

Over deze onderwerpen gaat dit onderzoek. Het speelveld is de Eemlandhoeve. De stiltekapel is het middel om mensen in ontmoeting te laten komen met God, de Schepper van hemel en aarde.

“Als reactie tegen de dualistisch gekleurde opvatting en praxis van spiritualiteit in het verleden wordt er thans alom gezocht naar een ruimere opvatting. In allerlei variaties worden het veranderde mens-, wereld- en Godsbeeld, de culturele en maatschappelijke veranderingen betrokken op het verstaan en beleven van spiritualiteit. Opvallend hierbij zijn de verwijzingen naar een spiritualiteit die het kader van de kerken overstijgt.”
O. Steggink¹²

2.1. Kortom

Al vanaf het scheppen van de wereld is rust en stilte in de schepping gelegd. In het scheppingsverhaal lezen we dat God op de zevende dag uitrustte. Dit is zo belangrijk dat God het uitrusten als leefregel aan de mens meegaf. Hij stelde het zelfs verplicht! Het is onderdeel van een ritme, ‘zes dagen zult u arbeiden, maar de zevende dag zult u vrij zijn’. Vrij zijn en rust nemen. Bijkomen van de bezigheden om energie op te doen voor de komende week.

De Eemlandhoeve kan iets van dat ritme terug laten zien door middel van de stiltekapel. Door het aanbieden van stilte, rust en regelmaat kan de mens weer iets ervaren van dat ‘ingebakken’ ritme wat de mens helaas is kwijtgeraakt. Onze economie helpt ook niet mee, het is het tijdperk van jagen, meer, beter en sneller. Daarom is het juist nu van belang dat er rustpunten aangeboden worden waar mensen kunnen ervaren hoe wel-dadig stilte is.

“En ik denk dus... wil er iets vanuit het hart, wil je innerlijke overwegingen hebben... dan moet je even afstand nemen. Emotioneel afstand nemen... Stilte nodig... En sommige willen dan bomen aaien, weet ik veel. Stilte is ook afstand tot het geestelijke rumoer om het zo maar te zeggen. Alles wat er op je af komt aan dingen. En wil je dat op een of andere manier verwerken, dan moet je daar afstand van nemen. Of dat letterlijk betekent dat je geen geluid maakt, daar gaat het niet eens om. Maar die afstand is een soort emotionele stilte. En bij mij meteen ook een letterlijke stilte.”

Piet Wassink, architect¹³

De HH Petrus- en Pauluskerk (de Papagaai) in hartje Amsterdam.
Een rustpunt te midden van alle drukte...

12 G. Dekker en Dr. H.C. Stoffels, Godsdienst en samenleving, uitgeverij Kok 2009, pag. 198

13 Voor een uitgebreid interview met Piet Wassink, lees bijlage 7.8

Deel 1:

1. De spiritualiteit van de stiltekapel

1.1 Inleiding

Door te kijken naar diverse omgevingsfactoren, bronnen en invalshoeken ben ik op zoek gegaan naar de beoogde spiritualiteit van de stiltekapel. Waarom is spiritualiteit belangrijk in dit onderzoek? De stiltekapel zal niet op zichzelf staan. Het zal een verbindende factor worden tussen de mensen die verbonden zijn op de Eemlandhoeve, maar ook tussen hemel en aarde. Op de Eemlandhoeve lopen diverse mensen rond. De één kent wel een christelijke levensovertuiging, de ander is er alleen mee opgegroeid. De stiltekapel kan een functie vervullen om mensen in ontmoeting te laten komen met God. En als we over die ontmoeting spreken, dan spreken we over spiritualiteit.

De Evangelische Omroep (EO) heeft onlangs een spiritualiteitswijzer¹⁴ ontwikkeld. Door middel van deze wijzer kan men erachter komen wat voor spirituele 'taal' men spreekt. Er zijn negen talen ontwikkeld. Enkele voorbeelden zijn: de taal van het Zorgen, de taal van de Natuur en de taal van het Denken. De taal waarop men het hoogste scoort, is het gebied daar waar men het meest gevoelig is om in contact met God te komen. Zo zal iemand die hoog scoort op de taal van het Denken God ervaren als hij of zij theoretische boeken leest of stevig aan het filosoferen is. Iemand die de taal van het Zorgen spreekt, zal God ervaren in het klaarstaan voor anderen.

1. De spirituele taal van de Natuur: God zoeken in de buitenlucht
2. De spirituele taal van de Zintuigen: God zoeken in beleving en ervaring
3. De spirituele taal van de Traditie: God zoeken in rituelen en symbolen
4. De spirituele taal van de Eenvoud: God zoeken in toewijding en ascese
5. De spirituele taal van de Idealen: God zoeken door activisme en appelleren
6. De spirituele taal van het Zorgen: God zoeken door anderen te helpen
7. De spirituele taal van het Enthousiasme: God zoeken in spontaniteit en vreugde
8. De spirituele taal van de Verdieping: God zoeken door stilte en contemplatie
9. De spirituele taal van het Denken: God zoeken met kennis en verstand

De talen van de spiritualiteitswijzer gebruik ik om de vraag te beantwoorden welke 'taal' de stiltekapel zou spreken. Het geeft op een eenvoudige manier weer wat voor spirituele kenmerken de stiltekapel gaat krijgen.

1.2. Spiritualiteit

In het woord spiritualiteit zit het woord 'spiritus', wat geest betekent. Het heeft zijn wortels in de christelijke traditie. In de bijbel wordt gesproken over de Geest van God, de Heilige geest die ons verbindt met God. Maar ook het Hebreeuwse woord 'ruach' heeft naast de betekenis 'adem' ook de betekenis 'geest'. In het Nieuwe Testament vinden we het Griekse woord 'pneuma', wat komt van 'pneoo' dat 'blazen' betekent. In de vijfde eeuw na Christus wordt voor het eerst gesproken over het zelfstandig naamwoord 'spiritualiteit'¹⁵.

Kees Waaijman, emeritus Hoogleraar Spiritualiteit, definieert spiritualiteit als volgt: *“het godmenselijk betrekingsgebeuren middels een gelaagd omvormingsproces”*. Het 'godmenselijk betrekingsgebeuren' duidt hij aan als het materieel object van spiritualiteit, en de 'godmenselijke omvorming' als het formeel object¹⁶. Kort gezegd, het gaat over de wederzijdse ontmoeting tussen God en de mens. Het is een intieme ontmoeting waarin de mens als het ware in het Goddelijke kan opgaan, en God afdaalt in het menselijke.

De definitie die de EO gebruikt voor spiritualiteit is *“daar waar de hemel de aarde raakt”*. Spiritualiteit is daar waar de hemel de aarde aanraakt in ons leven. Het is een verdieping in het denken en voelen wat doorgloeit in het handelen.

Persoonlijk geef ik de voorkeur aan de definitie van Kees Waaijman, omdat er het wederzijdse element inzit. De mens gaat op in God en God in de mens. Het komt van twee kanten. Dit geeft mij ook een stuk vertrouwen. God is geen God van veraf, maar komt naar de mens toe, in de persoon van Jezus Christus. Het wederzijdse element mis ik bij de definitie van de EO. Toch gebruik ik deze definitie ook, vanwege het eenvoudig woordgebruik.

Kortom, spiritualiteit is niet iets zweverigs, iets wat zich bezig houdt in de geest, in het hoofd waar men niet fysiek bezig is, maar het vloeit door in het handelen en het vormt ons naar het maken van bewuste keuzes. Het is een bewustwordingsproces dat zich vertaalt in een gelaagd omvormingsproces vanuit het hoofd naar het hart naar de handen. In het hoofd vormen wij ons naar de definitie, spelen we ermee en zoeken we naar kaders om het een plek te geven in ons systematisch denken. Van daaruit 'zakt' het naar het hart en verbinden wij het denken over met ons eigen identiteit en vragen wij ons af wat we er persoonlijk mee kunnen. Dit proces vloeit door in ons handelen, wij proberen uit, volgen een weg, maken keuzes. Op dit handelen reflecteren wij en zo nodig gaat weer die kringloop van hoofd, hart en handen weer draaien. Zo zie ik het gelaagd omvormingsproces voor me.

¹⁴ <http://www.jouwspiritualiteit.nl>

¹⁵ <http://www.protestant.nl/encyclopedie/themas/spiritualiteit/spiritualiteit>. Geraadpleegd op 4 juni 2012.

¹⁶ Kees Waaijman, Handboek Spiritualiteit, Ten Have, 2010, pag. 310

1.3. Het STEN en spiritualiteit

Het STEN is het adviesorgaan van de Eemlandhoeve. Zij bestaat uit Martine Vonk, Huib Jongeburger, Douwe Holwerda en Simone de Vries. Het STEN heeft als doel het stimuleren van de verbinding en ontmoeting tussen boer en burger, stad en platteland en Creator en creatie, om zodoende bij te dragen aan bewustwording over duurzaam leven. Zij staat Jan Huijgen bij en eenmaal in de twee maanden komen zij bij elkaar om een en ander door te spreken.

Hieronder volgt de neerslag van het gesprek wat ik met het STEN gehouden heb.

Martine Vonk spreekt de taal van de Idealen en het Denken. Ze scoort laag op de taal van de Traditie¹⁷, maar geeft aan dat ze daar toch veel mee heeft. *“Er zit een bepaalde rijkdom in, en die zie ik graag terugkomen.”* Zij ziet graag de verbinding tussen de eeuwenoude wijze van vieringen gecombineerd met teksten en liederen uit het heden in een 'eigen Eemlandhoeve-mix'. Een verbinding tussen monastieke tradities, nieuwe liederen, gebeden en gedichten. Die oude tradities moeten wel meegenomen worden. Waarom? *“Omdat er zoveel rijkdom inzit. Dat kan door een eenvoudige liturgie. Ik gebruik bijvoorbeeld vaak de liturgie van retraitecentrum De Spil in Giessenburg, die elementen bevat die oud zijn. Dat is heel rijk.”* Ze ziet graag iets uit het seizoen terug in de stiltekapel. Een bol of een tak. *“Dat is het kenmerkende van de Eemlandhoeve, de verbinding met de Schepping heel duidelijk leggen. Dat kan ook iets met voedsel zijn.”*

Simone de Vries spreekt de taal van de Natuur en de taal van de Zintuigen. Dit komt vooral naar voren in haar interesse voor iconen. Ze ziet graag een icoon terug in de stiltekapel. Waarom? *“Het is prachtig, je kan het verbinden met wat je in de Bijbel vindt en leest. Elke keer vind ik nieuwe dingen als ik een icoon bekijk.”*

Volgens Simone kun je iconen ook gebruiken tijdens de vieringen. *“Kijk maar bij Taizévieringen, je kunt uitleggen wat het betekent en daarin verbindingen maken. Je kunt goed in een icoon lezen wat er verteld wordt”*

Martine voegt daaraan toe dat iconen niet aanbeden worden in de Ooster Orthodoxe kerk¹⁸. *“Een icoon is een oproep tot gebed. Het wilt je meenemen in het gebed richting God.”*

Douwe Holwerda scoort hoog op de taal van de Eenvoud, Denken en Idealen. Vanuit de taal van de Eenvoud ziet hij graag dat de stiltekapel niet te druk is en dat hij zich ergens op kan focussen. Hij wilt graag verwelkomd worden door middel van een bordje. *“Ik moet denken aan een kapel in Dronten, daar mag ik graag naartoe gaan. Dat deed ik naar mijn idee een beetje 'clandestien', omdat ik niet katholiek ben. Maar sinds kort is dat veranderd, omdat ik nu verwelkomd word met een bordje met de tekst: 'voor een moment van bezinning of gebed bent u van harte welkom.' Daar was ik heel blij mee.”*

Over de verbinding met de taal van het Denken, zegt Douwe het volgende: *“Over denken gesproken, ik moet denken aan een studie van D. Forrester, een Schots theoloog. Hij heeft objectief gekeken wat het effect is van liturgie – in welke vorm dan ook, een kerkdienst of een gebed aan tafel – op cultuur, op hoe mensen zich gedragen. En daar zit een heel positief verband tussen.”* Hij ziet graag die positieve band tussen liturgie en cultuur terug. *“Zodat we mensen kunnen meenemen naar zo'n bijeenkomst, lezing of stiltemoment. Het is al mooi om het zelf mee te maken, maar het kan ook positief voor de ander zijn. Duurzame ontwikkeling. Je hebt een goede cultuur nodig wil je van generatie op generatie op generatie verder kunnen. Als je een cultuur hebt van elkaar de kop inslaan, dan kom je op een gegeven moment niet verder.”*

Douwe 'ziet' graag veel rust terug. *“Echt de tijd nemen om in alle stilte de tekst op je in te laten werken. Ik heb het in Taizé (een bekend pelgrimsoord in Frankrijk waar jaarlijks duizenden mensen, en vooral jongeren, op af komen) meegemaakt, tien minuten stilte, onvoorstelbaar! Ik vind het hartstikke fijn om samen met anderen een bijeenkomst te hebben, maar als er een moment van stilte is, is dat het mooiste.”*

De taal van de Idealen heeft Douwe van huis uit mee gekregen. *“Vanuit de aandacht die aan mij werd gegeven, ik was één van de acht. En vanuit mijn idealisme wil ik dat graag delen met anderen. Mijn moeder is nu zesentachtig, en wat ze overgedragen heeft aan ons... dat is prachtig en mooi om verder te brengen.”*

Hierin ziet hij ook een mooie verbinding met de stiltekapel: *“Met een stiltekapel kun je overdragen wat er kennelijk zo heel veel toe doet. Met elkaar zingen, nadenken, bidden, stil zijn. Jongeren die ouder geworden zijn nemen dat ook weer mee. Van generatie op generatie. En dat zo duizend jaar verder, tienduizend jaar verder, miljard jaar verder! Wauw, stel je voor, over duizend jaar. Als Japan nog bestaat, dan is de Japanse keizer ook christen geworden. Zo gaat dat.”*

Bij Huib Jongeburger staat de taal van de Natuur op één.

Een andere taal is de taal van de Zintuigen. *“Ik neem heel veel waar, meer dan mij lief is. En daarom heb ik nooit rust. Als ik nadenk over de stiltekapel, dan wil ik er het liefst zo min mogelijk in hebben.”* Zo kan hij even compleet stil zijn.

Huib vindt de stilte erg belangrijk. En hij vindt dat de ontmoeting met God voor de ontmoeting met elkaar moet uitgaan. Daarmee zegt hij niet dat hij de ontmoeting met elkaar niet belangrijk vindt, maar hij vindt het een belangrijke focus.

“Ik heb eens een week in retraite gezeten. 's Morgens zaten we naar een leeg kruis te staren. Ik dacht dat ik daar snel op uit gekeken was, maar door het focussen en concentreren, heeft het me uiteindelijk hele bijzondere dingen gebracht. Niet omdat het met mystiek te maken heeft. Het was niet het kruis wat dingen bracht, maar het denken daarover heeft me tot een ontmoeting met God gebracht.”

Huib is heel duidelijk over één ding: het kruis. *“Ik vind dat er een kruis in moet. Dat is heel wezenlijk. Dat is de grote verbinding tussen het verleden, het heden en de toekomst. De verzoening, de genade, de ongelofelijke liefde die eruit spreekt. Dat is een ontmoeting. Het is volbracht. Dat kruis is essentieel.”*

Toch kan hij zich voorstellen dat er flexibel mee omgegaan wordt. *“Die beelden van de graankorrel zijn zo*

¹⁷ Zie paragraaf 1.1 voor de uitleg van de talen

¹⁸ Iconen worden niet aanbeden, maar vereerd. Het verschil daartussen wordt uitgewerkt in paragraaf 1.1.3.4.

onvoorstelbaar krachtig. Jezus zelf neemt ons mee in het denken over die beelden. In Christus zijn. Het gaat ten eerste niet om het vrucht dragen, maar om het in Christus zijn. En dat hoef je niet te tellen, af te meten en te vergelijken. Dat mag er gewoon zijn.” En de taal van het Zorgen... daar is Huib nog niet over uit. “Ik kan het helemaal niet plaatsen bij mezelf, en toch ook weer helemaal wel. Ik heb namelijk verrekte weinig geduld.”

1.3.1. Kortom

De leden van het STEN zien graag de koppeling met de natuur terug. Ook de monastieke traditie wat terug te vinden is in Taizé en retraitecentrum De Spil is een belangrijke inspiratiebron. Eenvoud en ritme, om zo de visie van de Eemlandhoeve over te dragen, wordt op waarde geschat.

De stiltekapel op de Eemlandhoeve zal uniek in z'n soort zijn. Er zijn al wel voorbeelden van een kleine stiltekapel of stilleruimte op een boerderij, maar niet in combinatie met een natuurobservatorium. Het is pionierswerk, met de voeten in de modder staan.

“Leven op het ritme van de natuur is gezond. Het schept een sfeer van bezinning en verdieping. Bovendien, de afhankelijkheid van de natuur behoed je voor zelfverzekerdheid en maakt dat je je klein voelt.”
Bert Claerhout¹⁹

1.4. Jan en Maaïke Huijgen en spiritualiteit

Ik was benieuwd naar de drive van Jan en Maaïke Huijgen om een stiltekapel te laten bouwen op de Eemlandhoeve. Hoe ziet hun spiritualiteit eruit en uit welke bronnen putten zij? We hebben hierboven al gekeken naar de spiritualiteit van het STEN. In deze paragraaf wil ik de spiritualiteit van Jan en Maaïke omschrijven met behulp van de Spiritualiteitwijzer. In de volgende paragraaf kijk ik of er overeenkomsten zijn tussen het STEN en Jan en Maaïke.

1.4.1. Het gesprek:

Maaïke spreekt de taal van de Natuur, het Enthousiasme en de Eenvoud. Jan spreekt de taal van de Idealen, Natuur en het Denken. Uit het interview bleek dat Jan en Maaïke verschillende gedachten hebben omtrent stilte en de ontmoeting met God. Waar Jan vooral kiest voor stilte, terugtrekken en liturgie, vind Maaïke de ontmoeting met God in het contact met mensen en de natuur. Al is de natuur een gezamenlijke deler, Maaïke is graag liefelijk aanwezig en bezig in de natuur. *“Ik hoef maar even naar het insectenpaadje te lopen, waar de bolletjes boven de grond uitsteken, waar de vogeltjes zitten... en dan word ik heel eerbiedig”*. Terwijl Jan de natuur observeert en er over nadenkt. *“Als je de natuur observeert, dan wordt je geest van eerbied stil...”*, is een zin die Jan en Maaïke gezamenlijk beamen. Het is de spil waar het op de Eemlandhoeve om draait. Jan doet dit graag alleen, of in rust met een kleine groep mensen, Maaïke observeert door liefelijk aanwezig te zijn en zich samen te verwonderen met mensen. Maaïke spreekt de taal van het Enthousiasme. Zij vertelt en deelt graag wat ze heeft meegemaakt. Herhaaldelijk valt het woord 'viering' en 'feest'. *“Het gebouw kunnen we zeker gebruiken op de hoogtepuntmomenten, zoals met het midwinterfeest.”* Ze is graag samen en zoekt naar de gemene deler met andere mensen. Ze is op zoek daar naar waar mensen hun schillen en maskers laten vallen en één worden.

Bij Jan krijgt de ontmoeting met God gestalte door een vaste liturgie, een moment van bezinning (*“Het gaat om het ritme van een liturgie”*). Hij omschrijft een van de huidige stiltemomenten die elke vrijdagmiddag gehouden worden in het Landhuis: *“Het is ademruimte, de druk van alledag is even weg.”* Door zijn drukke werkzaamheden ervaart Jan dat hij telkens terug moet naar die stilte om zichzelf weer op te laden. *“In de stilte bloeit mijn ziel. Door een woord van iemand, door een lied of een lezing kunnen woorden binnenkomen. Dan ervaar ik Gods tegenwoordigheid.”*

Onderstaande tekst uit het boekje 'Jouw Spiritualiteit, geloven zoals je bent' illustreert goed het verschil en overeenkomst tussen Jan en Maaïke. Aan de ene kant die gedeelde passie voor de natuur, maar aan de andere kant het gevoel dat de natuur zelf één grote stiltekapel is...

“Jezus zelf zocht de schoonheid van de schepping op. Vroeg in zijn bediening verhuisde hij van Nazareth naar Kafarnaüm, dat aan zee ligt. Toen hij een aantal van zijn discipelen riep om hem te volgen, wandelde hij langs het meer van Galilea. Jezus onderwees vaak in een landelijke omgeving en het kan heel goed zijn dat hij intussen wees op de beelden waarover hij sprak. Wie zal zeggen dat er geen vogels boven zijn hoofd vlogen toen hij sprak over de zorg die God voor hen heeft? Of dat hij niet op echte bloemen wees toen hij sprak over hun schoonheid? Helaas is de doop verplaatst van de rivier naar de kuip of het doopvont door de preekstoel. We horen de voorganger de Bergrede voorlezen op een bekleed trapje in plaats van zittend in het groene gras van een heuvel. De kerkdienst is van de berg Sinaï met al zijn vergezichten, geluiden en geuren verhuisd naar een geverfde ruimte, die gemaakt is om ons te 'beschermen' tegen afleiding van buiten. En we zijn nog maanden bezig geweest ook om geld in te zamelen voor deze 'vooruitgang'! Toen God voor de eerste man en vrouw een paradijs schiep, was dat toen een vakantiehuis? Een schitterend hotel? Een sierlijk paleis? Nee. God wilde met Adam en Eva wandelen in een tuin met bomen en een mooie rivier met vier bronnen.”
Gary Thomas²⁰

19 B. Claerhout, Een leven van liefde, Cisterciënzers in de lage landen op weg naar de 21e eeuw. Uitgeverij Lannoo, Tielt, 1999. p. 158

Al komt het idee om een stiltekapel te bouwen bij Jan vandaan, Maaïke ziet er zeker de toegevoegde waarde hiervan in. Het is haar zelf nog niet gelukt om een stiltemoment mee te maken, mede door schoolgaande kinderen. Zij heeft de gedachte dat stilte eigenlijk geïntegreerd moet zijn in het leven zelf en voor stilte is geen gebouw nodig. *“Een gebouw is voor mij gewoon te beperkend”*, zegt Maaïke. Voor haar is de natuur een ontmoetingsplek met God. Daar kan zij tot rust komen.

Jan en Maaïke Huijgen. Een inspirerend koppel. Misschien juist door hun verschillen vullen ze elkaar aan en vormen ze een geheel. Jan spreekt voornamelijk de taal van het Denken. Dit komt naar voren door zijn studie filosofie en zijn enorme verzameling boeken. Maar hij scoort ook hoog op de taal van het Idealisme. Geen wonder, als je op de Eemlandhoeve om je heen kijkt... Maaïke spreekt voornamelijk de taal van het Enthousiasme. Zij wil graag delen, vertellen, mensen blij maken.

Toch ligt het er bovenop: gezamenlijk spreken Jan en Maaïke Huijgen de taal van de Natuur. Dat is de gemene deler. En die taal, in navolging van de Eemlandhoeve, terugkomen in de stiltekapel. Het wordt ook onderstreept door de respondenten in de interviews. Meer dan de helft ziet graag de verbinding met de natuur terug in de stiltekapel.

“Elke plek waar een paar bomen staan of een beekje stroomt of in elk geval een open hemel is, kan Gods kathedraal zijn. Natuurmensen weten dat in de open lucht versmachten harten overstroomd kunnen worden en de hardste zielen verzacht. Voor de meeste gemeenten zal het onpraktisch zijn om regelmatig buiten samen te komen, maar afzonderlijke gelovigen of kleine groepen kunnen er groot voordeel van hebben weg te vluchten naar een rustig plekje om God in de buitenlucht te ontmoeten.”
Gary Thomas²¹

1.4.2. Bronnen

Joodse feesten

Maaïke put voornamelijk uit de bron van de natuur. Ook de joodse feesten is een inspiratiebron voor haar. Zij ziet graag terug dat deze feesten een plek kunnen krijgen in de stiltekapel. Elke vrijdagavond wordt in huize Huijgen sjabbat gevierd. Maaïke kookt uitgebreid en iedereen mag aanschuiven. Het is een moment van samenzijn, gezelligheid, genieten en uitrusten. Vorig jaar is er zelfs Loofhuttenfeest gevierd op de Eemlandhoeve. Ook daar mocht iedereen aanschuiven. Er werd een hut gemaakt van hout en twijgen, er was muziek en veel gezelligheid.

De kloostertraditie

Jan kent verschillende bronnen waaruit hij put. Twee daarvan wil ik kort omschrijven, omdat deze aan de basis staan van de stiltekapel.

Jan put voornamelijk uit de kloostertraditie. Kloosters waren in de Middeleeuwen broedplaatsen van kennis en ontwikkeling (het landschapshuis, de educatietak op de Eemlandhoeve) en een veilige oase (de zorgboerderij, het tuinenteam)²². Ook de regel van Benedictus kan de aandacht krijgen van Jan. Het 'ora et labora et lectio' is een veel gehoorde term die Jan op zijn hart draagt. Bid, werk en studeer is een driepoot die Jan graag terug ziet komen op de Eemlandhoeve. Werken en studeren komen al veelvuldig voor op de Eemlandhoeve, rond het bidden zal de stiltekapel gebouwd gaan worden.

Dag Hammarskjöld

Dag Hammarskjöld, de toenmalige secretaris-generaal van de Verenigde Naties (VN) heeft in 1957 een stilteruimte geopend in het hoofdgebouw van de VN, een druk bestuursgebouw in een seculiere omgeving. Deze stilteruimte wordt gezien als het eerste stiltecentrum en is inspiratiebron voor vele andere stiltecentra. Er was al sinds 1952 een kleine ruimte aanwezig waar mensen zich terug konden trekken. Hij vond dit zo belangrijk, dat hij wilde dat er meer aandacht aan besteed werd. Daarom was hij nauw betrokken bij de inrichting van de nieuwe ruimte²³.

“Wij allen hebben in ons een centrum van stilheid, omringd door stilte. Dit huis, gewijd aan werk en overleg ten dienste van de vrede, behoorde een ruimte te hebben die gewijd is aan stilte in uiterlijke zin en stilheid in innerlijke zin. Het doel was om in deze kleine kamer een plaats te creëren met de deuren open naar het onbegrensde land van gedachten en gebeden. Mensen van vele geloven zullen hier komen en daarom zijn geen symbolen aangebracht waaraan we in ons eigen mediteren gewend zijn. De steen in het midden heeft ons echter veel te vertellen. We kunnen het als een altaar zien. Het is leeg, niet omdat er geen God is, niet omdat het een altaar is voor een onbekende god, maar omdat het is gewijd aan de God die de mens aanbidt onder vele namen en in vele vormen. Er is een oud gezegde, dat luidt dat de zin van een vat niet in zijn omhulsel zit maar in zijn leegte. Zo is het ook met deze ruimte. Het is aan hen die hier komen om de leegte te vullen met wat zij vinden in hun eigen centrum van stilheid.”
Dag Hammarskjöld bij de opening van de UN Meditatieruimte in 1957

20 G. Thomas, *Jouw Spiritualiteit, Geloven zoals je bent*. Uitgeverij Buijten & Schipperheijn, Amsterdam. p. 34

21 G. Thomas, *Jouw Spiritualiteit, Geloven zoals je bent*. Uitgeverij Buijten & Schipperheijn, Amsterdam. p. 33

22 S. Postema, *Cityside oasis, of hoe de kloof te overbruggen tussen stad en platteland*. Uitgegeven door de Eemlandhoeve, Bunschoten-Spakenburg. p. 42

23 J. Holsappel-Brons, *Ruimte voor stilte, Stiltecentra in Nederland als speelveld van traditie en vernieuwing*. Uitgeverij Ridderprint, Ridderkerk. 2010. p. 65

Het gaat Jan niet alleen om de opening van de stilteruimte. Voor hem is Dag Hammarskjöld ook een inspiratiebron vanwege zijn 'indrukwekkende spiritualiteit' en het boekje 'Merkstenen'²⁴.

Ik sta niet te lang stil bij de bronnen van Jan en Maaïke Huijgen, want dit is uitgebreid te lezen in het boek 'Cityside oasis', dat uitgegeven is door de Eemlandhoeve zelf. Deze beveel ik van harte aan om eens rustig door te lezen.

1.5. Kortom

De taal van de Natuur uit de spiritualiteitswijzer stuit het meest aan bij de spiritualiteit van de stiltekapel. Uit de interviews met het STEN en met Jan en Maaïke komt duidelijk naar voren dat de stiltekapel de taal van de Natuur spreekt. Zij staat midden in die natuur. Het is ook te merken aan de multifunctionele lading die het gebouw krijgt. Een natuurobservatorium om de natuur te kunnen observeren. *“Als je de natuur observeert, wordt je geest van eerbied stil”*, is de gelauwerde uitspraak van Jan Huijgen. De taal van de Natuur zal herkenbaar aanwezig zijn. De natuur buiten op een of andere manier naar binnen halen. En als je binnen zit, het gevoel hebben dat je buiten zit.

Maar ook de kloosterspiritualiteit zal veelvuldig aanwezig zijn. Als we de Eemlandhoeve als een klooster te midden van het landschap zien, dan is de stiltekapel het kloppend hart van dit klooster. Hier komen de mensen bij elkaar om hun geloof te delen en hun God, de Schepper van hemel en aarde te eren door middel van een viering.

Bezinning, contemplatie, rust en stilte zijn woorden die bij mij naar boven komen als ik de stiltekapel voor me zie nadat ik met Jan, Maaïke en het STEN heb gepraat. De stiltekapel is een oase te midden van alle drukte op de Eemlandhoeve. En de Eemlandhoeve is weer een oase te midden van alle drukte in Nederland...

²⁴ S. Postema, Cityside oasis, of hoe de kloof te overbruggen tussen stad en platteland. Uitgegeven door de Eemlandhoeve, Bunschoten-Spakenburg. p. 65

2. De behoefte van de Eemlandhoeve-community

Er lopen verschillende mensen rond op de Eemlandhoeve. Iedere dag weer dragen de paden voetstappen van mensen die om een of andere reden de Eemlandhoeve bezoeken. De één omdat hij of zij er werkt. Een ander om de geborgenheid van de zorgboerderij te ervaren. Het is een gevarieerde groep mensen, maar wel met een gemene deler: de toewijding voor de Eemlandhoeve. Op wat voor manier dan ook. Als vrijwilliger van het tuinenteam of als werknemer die het contact onderhoudt met de gasten die komen vergaderen.

Maar wat vindt deze community van het plan om een stiltekapel te bouwen op de Eemlandhoeve? Hebben zij er behoefte aan, of hoeft het niet zo nodig? En waar bestaat die behoefte uit? Om dat te onderzoeken heb ik verschillende mensen geïnterviewd. Het waren stuk voor stuk goede gesprekken. Eén ding is duidelijk, bijna niemand staat negatief tegenover de plannen van Jan en Maaïke Huijgen omtrent de stiltekapel.

2.1. Hoe ziet de Eemlandhoeve-community eruit?

De Eemlandhoeve-community heb ik onderverdeeld in twee cirkels. De eerste cirkel is de belangrijkste cirkel, dit zijn de mensen die de stiltekapel gaan dragen. Het wordt in de eerste plaats gebouwd voor deze community. De tweede cirkel zijn mensen die minder vaak gebruik maken van de stiltekapel, maar waarvan hun mening en visie zeer belangrijk is omdat de stiltekapel ook voor hen belangrijk zal zijn.

Cirkel 1

De direct betrokkenen bij de Eemlandhoeve: Jan en Maaïke Huijgen, de betaalde werknemers, de vaste vrijwilligers en andere mensen die minstens één a twee keer per week op de Eemlandhoeve komen.

Cirkel 2

Een geografische cirkel van dertig tot veertig kilometer om de Eemlandhoeve heen. Bijvoorbeeld: in Bunschoten-Spakenburg en Amersfoort zijn er diverse kerken/gemeenschappen die gebruik maken van de Eemlandhoeve om een Alphacursus te geven. In deze cirkel betrek ik ook de mensen die dragers zijn van de Eemlandhoeve. Met dragers bedoel ik die mensen die de Eemlandhoeve één of twee keer per twee maanden bezoeken en die de Eemlandhoeve geldelijk en/of met advies of ondersteuning op wat voor manier dan ook steunen.

2.2. Het functioneren van de stiltekapel in de community

Ik heb dertien mensen geïnterviewd die direct of indirect betrokken zijn bij de Eemlandhoeve. Twee interviews heb ik afgenomen bij mensen die niet betrokken zijn bij de Eemlandhoeve, maar die in het kader van het onderzoek wel zinnige dingen te zeggen hadden. Ik geef nogmaals de aanbeveling om de interviews in de bijlage door te nemen. Vijftien interviews is een hoop materiaal. Hieronder geef ik de belangrijkste onderwerpen weer die mij het meest intrigeerden. Misschien is intrigeren niet het goede woord, maar moet ik het woord 'intuïtief' gebruiken. Ik voelde intuïtief aan dat hier een spanningsveld lag. Tijdens de tussentijdse presentatie hebben we hier nog eens uitgebreid over gepraat en dat was goed. Het is namelijk een teken dat er zorgvuldig met de voortgang van de stiltekapel omgegaan wordt. Er wordt tijd en aandacht aan gegeven, en dat gebeurt op een hele voorzichtige manier.

2.2.1. Vieringen

De stiltekapel zal de plaats overnemen van de huidige stilteruimte. In de kapel zullen daarom ook de vieringen voortgezet worden. De meeste respondenten waren het er over eens dat de vieringen niet verplicht moeten worden. De meesten stonden niet negatief tegenover het aanbieden van vieringen, maar alleen voor diegene die er behoefte aan hebben. Opmerkelijk was wel dat de meeste respondenten een viering in de stiltekapel best willen bezoeken. Slechts enkelen

hadden daar nog geen behoefte aan. Sommige respondenten vonden het voldoende om één keer in de week een viering mee te maken. Anderen hadden het idee om drie keer op een dag een viering te houden, zogenaamde getijdengebeden. Zij zien graag eenzelfde terug als bij retraitecentrum De Spil of bij Taizé.

Er werd positief tegenover eventuele jaarfeesten (bijvoorbeeld het midwinterfeest) gestaan. Dit gaf een meer uitnodigend karakter. Zo kan er ook ingevoegd worden in het kerkelijk jaar. Niet om 'kerkje te spelen', maar vanwege de herkenbare feesten bij niet-christenen. Denk aan Pasen en Kerst, dan kan er goed een seizoensfeest georganiseerd worden. Met Kerst kan een midwinterfeest georganiseerd worden en met Pasen een feest met vuur. Voor meer informatie hierover, lees paragraaf 2.2.1.4.2.

Stilte moet een belangrijk component worden in de vieringen. Dit kan door middel van de meditatiemethode 'Lectio Divina'. Deze meditatiemethode werd vaak aangedragen door respondenten. Men staat natuurlijk vrij om een andere methode te kiezen. In paragraaf 2.2.6. heb ik enkele andere methoden vermeld.

2.2.2. Natuur

Het mag duidelijk zijn: de natuur is ook onder de respondenten favoriet. Iedereen heeft er wel iets mee. Ik denk dat de natuur ook één van de overeenkomsten is tussen de community en de Eemlandhoeve. De natuur is de gemene deler. De respondenten zien graag de seizoenen terug komen in de stiltekapel. Sommigen zien liever geen dak op de stiltekapel. Een sterrenhemel, of een hemel met wolken zegt meer dan een dak van pannen of lood. Ook kan de natuur in de stiltekapel gebracht worden door middel van een mooi bloemstuk. Door middel van afbeeldingen van parabellen uit de bijbel kan er contact gemaakt worden met bezoekers. Het zijn namelijk eenvoudige verhalen die de meeste mensen aanspreken. Verhalen over het werken in de natuur, of over dieren en planten. Het voorbeeld van het graan werd vaak genoemd. Niet alleen als symbool van de opstanding, het sterven en opstaan, maar ook het graan als basis voor ons dagelijks brood.

“Bijvoorbeeld de tekst van de graankorrel, of 'de hemelen vertellen van Gods eer en het uitspannel het werk van Zijn handen'. Ik stel me zo voor, als je een rond open dak hebt en die tekst staat er zo rondom... Dat lijkt me fantastisch! Dat je eens heel anders naar die hemel kijkt en naar boven kijkt. Waar het stortregent, waar de zon schijnt, waar de wolken langs jagen. Dan kun je onder de indruk raken van wat dat is. Het heet aan de andere kant ook natuurobservatorium, dus je zit eigenlijk in de dubbelheid en dat vind ik ook weer heel erg mooi, omdat het juist dat uit elkaar trekken van die werelden voorkomt. Dus dat lijkt mij een hele goede, die graankorrel... Maar het stikt er van hoor, de boom van het leven... Zoals psalm 1, dat zijn allemaal van die natuurbeelden waarmee God gewoon spreekt. En dan leer je wellicht op een andere manier naar Zijn schepping te kijken.”
Jan Pieter Mostert, broer van Maaike Huijgen

2.2.3. Bronnen

Er werd door de respondenten uit verschillende bronnen geput. De monastieke traditie was een veel voorkomende bron. De regel van Benedictus of Taizé is geliefd onder de respondenten. Een enkele maal werd het antroposofisme als bron genoemd. Dan ging het vooral over het gebruik van kleuren in een stilteruimte en het focuspunt wat niet mag ontbreken. De natuur is ook een geliefde bron. Er wordt inspiratie uitgehaald en het geeft inspiratie voor elke dag.

“De bijbel is voor mij een belangrijke bron. En van de natuur gaat een geweldige prikkel uit.”
Judith Gerkema, oudlid van het tuinenteam²⁵

2.2.4. Symbolen

Het kruis

Het onderwerp rondom het kruis was een van de meest 'controversiële' onderwerpen tijdens dit onderzoek. Het intrigeerde mij dat veel respondenten negatief tegenover het gebruik van het kruis in de stiltekapel stonden. 'Ik spreek toch met christenen? En het symbool van het christendom is toch het kruis?', dacht ik vaak. Het lag subtieler dan ik dacht. Ik hoorde gegronde redenen om het kruis niet op te hangen in de stiltekapel. Maar ik was ook kritisch op die genoemde redenen. Mijn advies omtrent het gebruik van het kruis leest u in paragraaf 1.1.3.3.

Iconen

Veel respondenten zien graag een icoon terug. Niet iedereen wist dat Simone de Vries een icoon aan het schilderen is. Toen ze het eenmaal hoorden, reageerde iedereen positief. Niemand had moeite met het ophangen van een icoon. Ik had aan het begin van het onderzoek wel moeite mee. Daarom heb ik een kort onderzoek gedaan, en daarvoor verwijs ik u graag naar paragraaf 1.1.3.4.

²⁵ Voor een uitgebreid interview met Judith Gerkema, lees bijlage 7.2

2.3. Kortom

De Eemlandhoeve-community is begaan met het reilen en zeilen op de Eemlandhoeve. Zo ook met de totstandkoming van de stiltekapel. Over het algemeen kan ik zeggen dat de meeste respondenten op één lijn liggen. Hier en daar zijn er wat meningen die lijnrecht tegenover elkaar liggen, zoals het gebruik van het kruis. Maar dat vormt geen belemmering om over deze onderwerpen een advies te geven. Ik heb hierin mijn eigen hart gevolgd. Vaak snapte ik de achterliggende redenen van beide partijen, maar kon ik na enige tijd en wat denkwerk een eigen gedegen mening geven. En natuurlijk is het aan de opdrachtgever om daar iets mee te doen of niet. Deze meningen en adviezen leest u in Deel 2, waar ik dieper op de aankleding van de stiltekapel en de vieringen inga.

Er wordt geput uit oude tradities, zoals de monastieke traditie. Veel respondenten stonden huiverig tegenover het woord 'spiritualiteit', wat kwam door de negatieve connotatie die het woord heeft. Toch wisten de respondenten goed dat spiritualiteit een onmisbaar onderdeel is van het geloofsleven, alleen gaven ze er andere namen aan.

“Ik gebruik dan het woord 'geloofsbeleving'. De manier waarop je je geloof beleeft en de manier waarop je je geloof uit, vormgeeft, handen en voeten geeft. Dus niet alleen maar beleven, maar ook hoe het zich uit in jouw leven. Dat zou voor mij een definitie zijn van spiritualiteit.”
Andre Priem, dominee uit Bunschoten-Spakenburg²⁶

Over het algemeen valt te zeggen dat iedereen positief tegenover de plannen van Jan en Maaike Huijgen staat. Sommige mensen zijn blij dat er eindelijk 'schot in de zaak' zit en dat er daadwerkelijk concrete stappen gezet worden. Andere mensen geven aan dat zo'n proces de tijd nodig heeft en dat we niet voor de 'voeten van God' moeten lopen. Een spanningsveld enerzijds, maar wel een gezonde en herkenbare. Maar het een sluit het ander niet uit! Persoonlijk ben ik mij ook bewust van dat spanningsveld. Al heb ik niet het idee dat we 'voor de voeten van God' lopen, want God vraagt van ons ook stappen in geloof. Maar Hij vraagt ons ook om te reflecteren en bij elke stap stil te staan en te overdenken of dit een stap in de goede richting is. En hier komen die twee meningen bij elkaar, in het reflecteren en overdenken.

²⁶ Voor een uitgebreid interview met Andre Priem, lees bijlage 7.7

Deel 2

1. Inleiding

In maart 2012 is begonnen met een viering op vrijdagmiddag van een tot half twee. Maaïke Huijgen en Simone de Vries hebben de archiefruimte opgeruimd, knielbankjes en stoelen neergezet en een tafel geplaatst met verschillende objecten erop.

Jan Huijgen probeert elke week aanwezig te zijn, voor de overige vrijwilligers is het niet altijd haalbaar. Sommige vrijwilligers hebben er (nog) geen behoefte aan. Op het moment van schrijven is de viering vrij eenvoudig, een moment van stilte, even praten 'van hart tot hart', wat heeft de ander meegemaakt, de schriftlezing, stilte, gebed en een afsluiting, eventueel door het zingen van een lied. Meestal is Jan degene die leidt.

Het is een vrij drukke ruimte, boekenkasten tot aan het plafond en overal archiefmappen. Er is geprobeerd om de kasten waar je tegenaan kijkt af te schermen. Het uitzicht vanaf de stoelen biedt een tafel met daarop een kaars, een grote rozenkrans, een schilderij van een oude man die bidt voor zijn brood en een gebedenboekje. Links van de tafel staat een grote boomstronk met vertakkingen. Op een tak staat een vaas met bloemen, op een andere tak staat een kleine bel. Rechts van de tafel staat een groot schilderij op een standaard van Otto de Bruijne.

Sommige mensen op de Eemlandhoeve vinden het prima zoals het nu is, en anderen vinden het te druk. Die mening deel ik. Als ik geknield op een knielbankje een viering meemaak, merk ik dat mijn aandacht telkens getrokken wordt naar een boek, een schilderij, de rommel, of iets anders. Niet echt bevorderlijk voor het richten op hetgeen waar ik op dat moment mee bezig ben. Op de tafel liggen uiteenlopende voorwerpen wat weinig met elkaar samenhangt. Waar dient het voor? Is daar over nagedacht? Een rozenkrans wordt in de Rooms Katholieke traditie gebruikt voor het litaniegebed tot de Heilige Maagd...

Natuurlijk is het zo dat er overal een viering gehouden kan worden. Zelfs in een boerenschuur²⁷! Maar ik denk dat het verstandig is om in de stiltekapel veel aandacht te geven aan de aankleding.

“Een leidend principe bij een inrichting van een stiltecentrum is dat het een 'andere' ruimte moet zijn, die zich duidelijk onderscheidt van de omgeving”, volgens Jorien Holsappel-brons, auteur van het boek 'Ruimte voor Stilte'²⁸. Dat is ook mijn leidraad. Ondanks dat het een multifunctionele functie heeft, moet de stiltekapel een eigen karakter hebben ten opzichte van de Eemlandhoeve. Als men binnenkomt, moet men het gevoel hebben dat men een andere ruimte is binnengegaan. Niet alleen fysiek, maar ook geestelijk. Dat wat buiten is, is achtergelaten, er wordt nieuwe grond betreden.

In de volgende paragrafen wil ik dieper in gaan op de aankleding van de stiltekapel en vieringen die er gehouden kunnen gaan worden. Het is een advies, punten om over na te denken. Het zijn mijn antwoorden op de zoektocht door middel van de interviews die ik heb gegeven.

²⁷ Om een ervaring te lezen over een viering in een boerenschuur, lees het interview met Gijsbert Bruijn. Zie bijlage 7.10

²⁸ J. Holsappel-Brons, Ruimte voor stilte, Stiltecentra in Nederland als speelveld van traditie en vernieuwing. Uitgeverij Ridderprint, Ridderkerk. 2010. p. 237

1.1. De inrichting van de stiltekapel

“Ik loop over het grote pad dat de Eemlandhoeve doorkruist naar achteren toe, richting de snelweg. Diverse gasten passeren mij met veel haast, zij komen bijna te laat voor hun vergadering in een van de vergaderzalen. Jan komt naar buiten lopen om samen met zijn zoon enkele koeien te verhuizen naar een ander stuk land. De jongens van de zorgboerderij sjezen langs met de skelter om de dieren eten te geven. Ik passeer werkende mensen die op het veld bezig zijn om de grond vrij te houden van onkruid. Daar tegenover zijn mensen bezig om met oud hout een wal te maken voor de vogels. Het is er een en al bedrijvigheid...

Maar dan passeer ik de laatste haag en zie ik een achtkantig gebouw voor me. Ik ben nieuwsgierig. Wat is dit voor een gebouw, zo afgezonderd van de rest? Ik open de deur en loop naar binnen. Het valt me op dat het stil is. Er hangt haast een mystieke sfeer. Mijn voeten betreden een betonnen vloer. Het komt niet kil over, het is geolied en het geeft een robuuste sfeer. Het past wel bij die hardwerkende mensen daarbuiten. Als ik iets verder loop, merk ik dat ik in een soort binnenste cirkel terecht ben gekomen. Deze cirkel wordt afgebakend door grote houten balken, van vijftien bij dertig centimeter dik.

Ik kijk om me heen en zie langwerpige ramen die tot de grond reiken. Zij trekken mijn aandacht naar een groot raam dat uitzicht biedt op de omgeving. Dat is grappig! Het raam staat niet recht tegenover de deur waar ik naar binnen ben gekomen, maar is als het ware vijfenveertig graden gedraaid. Het onderste gedeelte van het glas is glas-in-lood. Het beeldt een afbeelding uit, ik geloof dat ik een boom herken. De boom reikt zich uit, de wijde lucht in, de lucht van de polder van Bunschoten-Spakenburg. Wat beeldt die boom uit? En waarom staat hij in een veld met wuivend graan? Toch maar eens navragen.

Ik merk op dat er blauw geschilderde knielbankjes staan. Die kleur komt me bekend voor, volgens mij is het dezelfde kleur blauw als in het restaurant. Aan de zijkant staan enkele eenvoudige stoelen in dezelfde kleur. Naast het glas-in-lood staat een kleine tafel met een olielamp erop. Daarnaast staan waxinelichtjes. Ik denk dat ik er zo meteen één aansteek. Waar kan ik het neerzetten? Ik zie het al. Er ligt een houten plank met gaten erin zo groot als een waxinelichtje. Er staat een mooi bloemstuk naast. Zie ik nu bloemen die ik bij de vijver zag bloeien? Zou dat wat te betekenen hebben? Aan de wanden hangt een icoon en een eenvoudig kruis. Allebei de objecten vragen niet meteen de aandacht.

Het valt me op dat er veel hout gebruikt wordt. Het is eenvoudig, maar alles straalt warmte uit. Je ziet dat er aandacht aan gegeven is. Mooie warme kleuren komen mij tegemoet. Ik kniel op een knielbankje en kijk om me heen. Ik adem uit en merk dat ik de bedrijvigheid van buiten achter me heb gelaten... Ik word rustig en adem langzaam in en uit. Zo meteen schijnen ze een viering te hebben, dat las ik buiten op het bordje aan de wand van de stiltekapel. Zou dat wat zijn? Eerst even genieten van de rust. Dan kijken we wel verder...”

1.1.1. De symboliek van de achtkant

Piet Wassink, de architect, heeft voor een achtkantig gebouw gekozen. Dit heeft hij uit praktische overwegingen gedaan, omdat er 'van alles en nog wat' in een achthoek gedaan kan worden. Maar het is ook een emotionele beslissing geweest, volgens hem mag het geen bepaalde visie opleggen²⁹.

Toch is het interessant om nader in te gaan op de achthoekige vorm. Deze 'centraal bouw' is veel te vinden bij Oosterse kerken. Bij de oosterse liturgie komt als het ware de hemel op aarde en om dat te symboliseren moet de kerk een vorm van de hemel hebben: een koepel als beeld van de hemel. De Latijnse bouw kenmerkt zich door 'lang bouw'. De liturgie is langwerpig en richt zich naar het altaar toe³⁰.

Met deze gedachte is het ook een idee om de koepel van de stiltekapel of wel van glas te maken, of wel te beschilderen. Hiermee krijg je ook een stukje 'buiten naar binnen' toe.

1.1.2. De aankleding

Voor deze onderwerpen maak ik dankbaar gebruik van het boek 'Ruimte voor stilte' van Jorien Holsappel-Brons. Zij geeft diverse richtlijnen omtrent de aankleding van de stiltekapel. Ik wil nogmaals benadrukken dat er goed nagedacht moet worden over de aankleding. Wat ik geschetst heb in de conclusie, is mijn droom, mijn schets. Het STEN is natuurlijk vrij om eigen keuzes te maken. Ik hoop dat de volgende paragrafen daarin een handleiding kunnen zijn.

Tijdens de interviews kwam vaak het antwoord naar voren dat men graag de natuur van buiten, binnen terug wilt zien. Het gebruik van veel hout is gewenst. Meegaan met de seizoenen en kenmerken daarvan terug laten komen in een bloemstuk. Het is een kenmerk van de Eemlandhoeve, de verbinding met de natuur, en die lijn kan doorgezet worden in de stiltekapel.

Het huidige meubilair op de plek waar de stiltekapel zal komen.

1.1.2.1 Meubilair

Ik geef de voorkeur aan zelfgemaakt eenvoudig meubilair. De zorgboerderij zou hierin kunnen voorzien. Men kan hout uit de omgeving gebruiken om er meubels van te maken. De knielbankjes die nu gebruikt worden in de huidige stilteruimte vind ik te druk, het vestigt teveel de aandacht op zichzelf.

Van mij hoeven de stoelen niet comfortabel te zijn. Stilte en mediteren is ook een vorm van 'afzien'. Toch kan er gekozen worden om - bijvoorbeeld achterin - een bank te plaatsen voor mensen die de voorkeur genieten om even comfortabel te zitten.

²⁹ Voor een uitgebreid interview met Piet Wassink, lees bijlage 7.8

³⁰ P. Oskamp, N Schuman, De weg van de liturgie, Tradities, achtergronden, praktijk. Uitgeverij Meinema, Zoetermeer. p. 361

Men kan ervoor kiezen om een 'traditionele kerkopstelling' te plaatsen, stoelen in rijen achter elkaar. Maar dit wordt vaak als niet uitnodigend ervaren. Er kan gekozen worden om de knielbankjes in een cirkel rond het focuspunt te plaatsen, met de stoelen daarachter geplaatst. Omdat de stiltekapel een buitencirkel en binnencirkel heeft, kan men ook een paar stoelen tegen de wand aan plaatsen. Hier kunnen mensen plaats nemen die graag afgezonderd zitten.

De vrijheid om meubilair te verplaatsen moet er zijn. Mensen willen graag zelf een plek bepalen. Zo kan een ruimte groeien door het gebruik.

Enkele vragen om over na te denken:

Hoeveel zitplaatsen moeten er komen? Hoeveel knielbankjes? Welke opstelling is de beste? Wat draagt bij aan een passende sfeer? Wat voor stoelen gebruiken we hiervoor? Comfortabele stoelen? Of opklapstoelen, die opgeborgen kunnen worden in het opberghok?

1.1.2.2. Stoffering

De stiltekapel krijgt naar mijn idee genoeg uitstraling uit zichzelf. De wanden zullen van hout zijn, op de grond ligt een betonnen vloer. Er staat een tiental grove houten balken in de ruimte. De ramen laten licht door. Toch is het verstandig om te kijken of stoffering de ruimte kan benadrukken, dan wel versterken. Door het gebruik van kleuren kan dit bewerkstelligt worden. Men kan ervoor kiezen om doeken op te hangen, denk aan de grote kerk in Taizé. Of om voor de smalle ramen stoffering op te hangen, om het licht te reguleren of om de ruimte af te schermen tegen blikken van buiten. Het geeft de voorkeur om natuurlijke materialen met natuurlijke kleuren te gebruiken, denk aan linnen of katoen. Ook kan men werken met zijde of wol. Een kostbare aangelegenheid, maar het gebruik daarvan kan wel symbool staan voor het bijzondere wat er gaande is in de stiltekapel. Een opmerking om over na te denken: het gebruik van stoffering heeft een nadelige invloed op de akoestiek.

Enkele vragen om over na te denken:

Hoe kan lichtinval gereguleerd worden? Wat voor vitrage of andere stoffering kan er gekozen worden? Welke effecten heeft de keuze voor een bepaalde vloerbedekking? Welke kleuren kiezen wij? Wat voor stof kiezen wij? Wat is het effect van het gebruik van stoffering op de akoestiek?

1.1.2.3. Overige

Veiligheid

Ook in een stiltekapel moet er voldaan worden aan bepaalde veiligheidsvoorschriften. Denk aan rookmelders en brandblussers. Dit zijn vaak lelijke 'kijk-in-de-weg'-objecten en daarom moet er aandacht gegeven worden aan de plaatsing hiervan.

Om over na te denken:

Hoe kunnen stopcontacten, rookmelders, brandblussers en ventilatiesystemen weggewerkt worden?

Het raam

Diverse respondenten gaven aan dat zij het mooi vinden als het grote raam in de stiltekapel van glas-in-lood gemaakt wordt. Een prachtig stukje vakmanschap, waar ik niet negatief tegenover sta. In het glas-in-lood kunnen prachtig Bijbelse symbolen en parabels uitgebeeld worden. Een kritische noot: juist de grote raampartij geeft de verbinding tussen buiten en binnen goed weer. Zie onderstaande opmerking van Jorien Holsappel-Brons. Als men een Bijbels symbool of parabel dat met de natuur te maken heeft in het glas-in-lood wilt uitbeelden, dan kijk je niet meer naar de natuur pur sang. Dan kijk je naar een afbeelding van die natuur. Er zit een 'artistieke filter' tussen. Dan wordt de verbinding tussen binnen en buiten gelegd in een verbinding tussen Bijbelse natuur en de natuur rondom de stiltekapel. Een punt om over na te denken!

*"In glas komen binnen- en buitenwereld bij elkaar zonder in elkaar op te gaan."
Jorien Holsappel-Brons³¹*

1.1.3. Liturgische voorwerpen en rituelen

"In een stiltekapel zijn er diverse voorwerpen en objecten die het karakter van de ruimte bepalen en daar gebruikt kunnen worden", aldus Jorien Holsappel-Brons. Dit zijn liturgische voorwerpen.

Volgens Kick Bras is een ritueel 'een symboolhandeling waarin symbolische voorwerpen en symbooltaal worden gebruikt. Een symbool is een teken dat verwijst naar een geestelijke, zinvolle werkelijkheid³²'. Een kaars is een liturgisch voorwerp, zij wordt aangestoken aan het begin van de viering om aan te geven dat de viering begonnen is. Als iemand zijn handen opheft met de handpalmen naar de toehoorders toe om de zegen mee te geven, is dat een ritueel.

31 J. Holsappel-Brons, Ruimte voor stilte, Stiltecentra in Nederland als speelveld van traditie en vernieuwing. Uitgeverij Ridderprint, Ridderkerk. 2010. p. 257

32 K. Bras, Vacare, Een bevrijdende levenskunst. Uitgeverij Narratio, Gorinchem. p. 61

De voorwerpen en handelingen zijn het extra laagje wat het verschil maakt tussen een meer algemeen stiltecentrum en een stiltekapel. Aan deze voorwerpen kan men zien dat het om een christelijk geïnspireerde stiltekapel gaat dat in een christelijke traditie staat.

1.1.3.1. Een focuspunt:

Meerdere malen kwam in de interviews naar voren dat mensen een focuspunt nodig hebben om hun blik op te kunnen richten. Dit wordt ook onderstreept door Jorien Holsappel-Brons en Jack de Valk³³, een architect die meerdere stiltecentra heeft ontworpen. Jack de Valk heeft de 'tien geboden' van het stiltecentrum geschreven. Ik besteed er in mijn onderzoek niet teveel de aandacht aan, vanwege het algemene multireligieuze karakter van Jack de Valk. Voor meer informatie kan de website [www.kontaktdercontinenten.nl/conferentiehotel/Hotel-\(1\)/Stilteruimtes.aspx](http://www.kontaktdercontinenten.nl/conferentiehotel/Hotel-(1)/Stilteruimtes.aspx) geraadpleegd worden.

Tijdens het mediteren zullen sommige mensen hun ogen gesloten houden, maar sommige mensen vinden het prettiger om ergens naar te kijken. Hiervoor kan men verschillende objecten gebruiken. Van een kruis tot kunstwerk, van een icoon tot een kaars. Er kan afgewisseld worden, dat laat zien dat er aandacht gegeven wordt aan de stiltekapel en geeft mensen de gelegenheid om vaker terug te komen. Men kan er ook voor kiezen om het raam als focuspunt te gebruiken. Dan komt meteen de verbinding terug om buiten naar binnen te halen. Vaak is buiten genoeg te zien. Ondanks dat er van alles beweegt, onderstreept iedereen dat het kijken naar de natuur rustgevend is³⁴.

Onderstaande objecten kunnen als focuspunt gebruikt worden. Ik behandel ze nu apart om aan te geven waarom ik het graag zie terugkomen. Het is aan het STEN om hierin een keuze te maken.

1.1.3.2. Een kaars:

In retraitecentrum De Spil wordt er tijdens de vieringen gebruik gemaakt van een Christuskaars. Deze kaars staat symbool voor de aanwezigheid van het licht van Christus. Dit wordt ook wel de Paaskaars genoemd, maar de Paaskaars wordt op een andere manier gebruikt. In de katholieke liturgie functioneert een Paaskaars vanaf de Paasnacht tot en met Pinksteren. Met Pinksteren is de Paastijd voorbij en wordt de kaars gedoofd. Ook brandt zij tijdens uitvaartdiensten. Achter de Paaskaars zit de gedachte van de herschepping. De opstanding is het begin van de herschepping. De eerste schepping begon met het licht. De tweede, de herschepping begint ook met het licht. Vandaar dat de Paasnachtviering ook altijd begint met het ontsteken van vuur als oerkracht. Aan dat vuur wordt die Paaskaars ontstoken. Daar hoort de uitspraak bij: 'licht van Christus'.

Kaarsjes in het stiltecentrum in Hoog Catharijne in Utrecht

Het licht is het symbool van de nieuwe schepping. Dit is de oorspronkelijke werking van de Paaskaars³⁵.

Men kan wel een kaars neerzetten en gebruiken als symbool dat er iets begonnen is. En misschien is het een mooie gedachte om op Paasochtend met de community en iedereen die geïnteresseerd is bij elkaar te komen om een vuur te ontsteken! Daaraan kan de Paaskaars ontstoken worden en in de stiltekapel geplaatst worden. Juist het maken van een vuur geeft een meer uitnodigend karakter - niet elke traditionele kerk brandt tegenwoordig een fakkie... - naar mensen toe. Het is toch iets speciaals en ligt helemaal in lijn met het liturgisch jaar.

Men kan ook het branden van kaarsjes aanbieden. In de katholieke traditie gebeurt dit meestal aan een adres, een kruis of een Mariabeeld. Ook mensen die niet religieus ingesteld zijn, branden toch vaak een kaarsje als ze een kerk bezoeken. Blijkbaar is deze handeling een vertrouwde handeling.

Enkele vragen om over na te denken:

Kan het branden van een kaars/kaarsjes in verband met de brandveiligheid? Moeten er extra maatregelen genomen worden om dit te bewerkstelligen? Op wat voor manier wil men het aansteken van een kaarsje aanbieden? Misschien kan er een nieuw 'ritueel' of handeling ontworpen worden rondom het aansteken van een kaarsje?

33 'De ruimte van het stiltecentrum dient een focus of concentratie-punt te hebben. Terwille van een rustige sfeer moet een veelheid aan devotionalia, bloemen, planten en functionele meubilering vermeden worden. De ruimte moet leeg zijn en aldus open voor individuele gedachten, mijnering, bezinning en meditatie.' [http://www.kontaktdercontinenten.nl/conferentiehotel/Hotel-\(1\)/Stilteruimtes.aspx](http://www.kontaktdercontinenten.nl/conferentiehotel/Hotel-(1)/Stilteruimtes.aspx). Geraadpleegd op 7 juni 2012

34 Lees het interview met Jan Pieter Mostert. Hij vertelt hierin over zijn ervaringen in de natuur. Zie bijlage 7.11

35 P. Oskamp, N Schuman, De weg van de liturgie, Tradities, achtergronden, praktijk. Uitgeverij Meinema, Zoetermeer. p. 117 - 118

1.1.3.3. Het kruis

Ik deel de mening dat het kruis refereert aan het lijden, er hangt een negatieve connotatie om het woord heen. Maar het gebruik van een kruis in een christelijk geïnspireerde stiltekapel is een pre.

"Ik vind dat er een kruis in moet. Dat is heel wezenlijk. Dat is de grote verbinding tussen het verleden, het heden en de toekomst. De verzoening, de genade, de ongelofelijke liefde die eruit spreekt. Dat is een ontmoeting. Het is volbracht.

Het kruis is essentieel."
Huib Jongeburger, lid STEN

Uit de interviews die ik heb afgenomen kwam vaak het geluid naar voren dat veel mensen een allergie hebben rondom het kruis. Daar kan ik bij inkomen. Maar ondanks alle tegengeluiden is het kruis toch een herkenbaar symbool geworden van het christendom. Ik begrijp dat wij iedereen willen uitnodigen om de stiltekapel te bezoeken en deel te nemen aan de vieringen. Maar was het Paulus niet die schreef dat het kruis aanstoot zou nemen? Dat het een dwaasheid zou zijn? Mensen die het op hun hart hebben om de stilte op te zoeken en geleid worden naar de stiltekapel op de Eemlandhoeve, zullen zich niet aan het kruis storen.

Daarom lijkt het mij een zinvol advies om het kruis wel op te hangen, en dat kan op een subtiel manier aan één van de zijwanden. Ook kan aan een kunstenaar gevraagd worden om het kruis te verwerken in een kunstwerk. Maar als er gekozen wordt om te rouleren met kunstwerken, dan verstaat de voorkeur om het kruis een eigen plek in de stiltekapel te geven.

De ware wijsheid
18 De boodschap over het kruis is dwaasheid voor wie verloren gaan, maar voor ons die worden gered is het de kracht van God. 19 Er staat namelijk geschreven: 'Ik zal de wijsheid van de wijzen vernietigen, het verstand van de verstandigen zal ik tenietdoen.' 20 Waar is de wijze, waar de schriftgeleerde, waar de redenaar van deze wereld? Heeft God de wijsheid van de wereld niet in dwaasheid veranderd? 21 Want zoals God in zijn wijsheid bepaalde, heeft de wereld hem niet door haar wijsheid gekend, en hij heeft besloten hen die geloven te redden door de dwaasheid van onze verkondiging. 22 De Joden vragen om wonderen en de Grieken zoeken wijsheid, 23 maar wij verkondigen een gekruisigde Christus, voor Joden aanstootgevend en voor heidenen dwaas. 24 Maar voor wie geroepen zijn, zowel Joden als Grieken, is Christus Gods kracht en wijsheid, 25 want het dwaze van God is wijzer dan mensen, en het zwakke van God is sterker dan mensen.
1 Korintiërs 1: 18 – 25

De levensboom

Een ander symbool voor het kruis is de levensboom. Er wordt een parallel gezien tussen de boom des levens in het paradijs en het kruis. Dit is mooi verwoord in de hymne Crux Fidelis van Venantius Fortunatus (530-609).

*Faithful Cross! Above all other,
one and only noble Tree!
None in foliage, none in blossom,
none in fruit thy peers may be;
sweetest wood and sweetest iron!
Sweetest Weight is hung on thee!*

*Lofty tree, bend down thy branches,
to embrace thy sacred load;
oh, relax the native tension
of that all too rigid wood;
gently, gently bear the members
of thy dying King and God.*

*Tree, which solely wast found worthy
this world's Victim to sustain;
harbour from the raging tempest!
Ark, that saved the world again!
Tree, with sacred blood anointed
of the Lamb for sinners slain.³⁶*

De levensboom wordt aan het begin van de bijbel genoemd, in Genesis en Spreuken, en aan het eind, in het boek Openbaring. Dit beeld heeft een veel positievere connotatie dan het kruis. Waar de graankorrel gezien wordt als symbool van nieuw leven uit de dood, is de levensboom het beeld van het eeuwige leven...

De 'boerensmaakboom' van Jan Huijgen

³⁶ <http://romanchristendom.blogspot.nl/2008/03/crux-fidelis.html>. (Engelse vertaling) Geraadpleegd op 2 juni 2012

*En de HEERE God liet allerlei bomen uit de aardbodem opkomen,
begerenswaardig om te zien en goed om van te eten;
ook de boom des levens, in het midden van de hof,
en de boom van de kennis van goed en kwaad.
Genesis 2:9*

*De vrucht van de rechtvaardige is een boom des levens,
en wie zielen vangt, is wijs.
Spreuken 11:30*

Vanwege de ruimte kan ik hier niet te diep op ingaan. Toch geef ik de aanbeveling om eens dieper op dit onderwerp in te gaan. De website www.ecclesiadei.nl/docs/ploeg0018.html geeft een prachtige omschrijving van de levensboom.

Jan Huijgen heeft eerder de levensboom gebruikt. In zijn pleidooi voor de regionale smaadcultuur gebruikt hij de levensboom ter illustratie van een gezonde voedselcultuur tussen boeren en koks.

1.1.3.4. Iconen

Simone de Vries is op het moment van schrijven een prachtige icoon aan het schilderen. Het beeldt Micha af, en de tekst uit Micha 6:8: 'Hij heeft u bekend gemaakt o mens, wat goed is, wat de HERE van u vraagt: niet anders dan recht te doen en getrouwheid lief te hebben en ootmoedig te wandelen met uw GOD.' Jan wilde graag de woorden als 'ootmoedig' en 'getrouwheid' terug laten komen en daar is Simone in mee gegaan.

Micha leefde op het platteland. Het boek bestaat uit profetieën en sommigen hebben de vorm van levendige en beeldende discussies. De Michacampagne³⁷ heeft niet voor niets voor de tekst uit Micha 6:8 gekozen. Het geeft een aanrijking hoe

we als christenen om kunnen gaan met onder andere onrecht in de wereld en duurzaamheid. Toen Simone hoorde hoe iconen ook bemoedigend kunnen zijn als toeschouwers op de pelgrimsweg van christenen, werd ze daardoor juist geraakt. Micha als profeet met de boekrol in zijn hand bemoedigt om met aloude thema's bezig te zijn³⁸.

De Micha-icoon van Simone van der Vries

Achtergrond:

De wereld van iconen is een gecompliceerde wereld. Er zijn veel stromingen bekend, en er is een enorme regelgeving ten opzichte van iconen. Voor mij was het een zoektocht om zelf een mening hierover te vormen, want ik merkte al snel dat ik een vooroordeel had. Iconen worden niet aanbeden, maar vereerd. Hier is wel degelijk een verschil tussen. Alleen God wordt aanbeden, Hem komt alle aanbidding toe. In de katholieke traditie wordt dit in het Latijn *cultus latrae* genoemd. *Latrae* komt van het Griekse woord *latreia*, dat 'Godsverering' betekent. De verering van heiligen en iconen wordt *cultus duliae* genoemd. *Duliae* komt van het Griekse woord *douleia*, dat overigens 'afgodendienst' betekent...³⁹

Ik begrijp de weerstand tegen het ophangen van iconen vanuit de protestantse traditie. De allergie wordt opgewekt met het tweede gebod van de tien Geboden in het achterhoofd. Zie Exodus 20:3-6: "U zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben. U zult voor uzelf geen beeld maken, geen enkele afbeelding van wat boven in de hemel, of beneden op de aarde of in het water onder de aarde is. U zult zich daarvoor niet neerbuigen, en die niet dienen, want Ik, de HEERE, uw God, ben een na-ijverig God, Die de misdaad van de

vaderen vergeldt aan de kinderen, aan het derde en vierde geslacht van hen die Mij haten, maar Die barmhartigheid doet aan duizenden van hen die Mij liefhebben en Mijn geboden in acht nemen." Het is goed om in acht te nemen dat het hier gaat om het aanbidden van afgoden in de vorm van een beeld of andere gelijkenis in plaats van het aanbidden van de enige ware God. Dat is verboden. Maar een icoon wordt niet 'aanbeden' in plaats van God. Een icoon wordt vereerd.

³⁷ <http://www.michacampagne.nl>. Geraadpleegd op 10 juni 2012

³⁸ Uit de emailwisseling tussen Simone de Vries en mij, 10 juni 2012

³⁹ http://www.rkk.nl/abc/detail_objectID266772.html. Geraadpleegd op 19 juni 2012

Het is een klein, maar niettemin belangrijk verschil. Een icoon is een venster naar de hemelse werkelijkheid, naar het Goddelijke en neemt je mee in gebed. Het maakt het onzichtbare zichtbaar.

Voor een mooie en uitgebreide omschrijving – en een interessante theorie over het ontstaan hiervan – adviseer ik om het interview met Johan ter Beek te lezen, zie bijlage 6.12. Ik heb veel aan zijn woorden gehad.

Gebruik

Ik heb er geen problemen (meer) mee als de icoon er komt te hangen. De icoon kan ingewijd worden door een oosters orthodoxe priester. Hiervoor kan contact opgenomen worden met de orthodoxe kerk in Amersfoort⁴⁰ of met aartspriester Sergei Ovsiannikovin uit Amsterdam⁴¹. Maar men kan er ook voor kiezen om een dankgebed uit te spreken over het werk. Dit kan in een speciale viering plaatsvinden.

Een mooi gegeven is dat het aantal christenen wat zich tot de oosters orthodoxe kerk aangetrokken voelt groter wordt. Dit vanwege de groeiende behoefte naar de rol van zintuigen in de kerk. In het protestantisme hebben we toch teveel 'kind met badwater weggegooid' en dat uit zich in sobere erediensten en sobere kerkgebouwen. De Eemlandhoeve kan hierop inspelen door het ophangen van een icoon, maar wel met het advies om hier zeer zorgvuldig en voorzichtig mee om te gaan.

1.1.3.5. Kunst

Het gebruik van een kunstwerk kan heel goed in een stiltekapel. Het kan als focuspunt gebruikt worden waar mensen zich op kunnen richten als zij mediteren. Er zijn zelfs meditatie technieken bekend aan de hand van een kunstwerk. Zie hiervoor het boekje 'Vacare, een bevrijdende levenskunst' van Kick Bras.

Ook in het gebruik van kunst moet er aandacht aan geschonken worden. Ik adviseer om gerenommeerde kunstenaars mee te laten denken aan het gebruik in de stiltekapel. Hieronder enkele namen van kunstenaars die christelijk geïnspireerd zijn.

- Drago Pecenica - www.dragopetenica.nl
- Otto de Bruijne - www.ottodebruijne.nl
- Suzanne Visscher - www.suzannevisscher.nl
- Nadine Witkamp-Vervenne - www.artmirror.nl
- Jose Marcus - www.josemarcus.nl

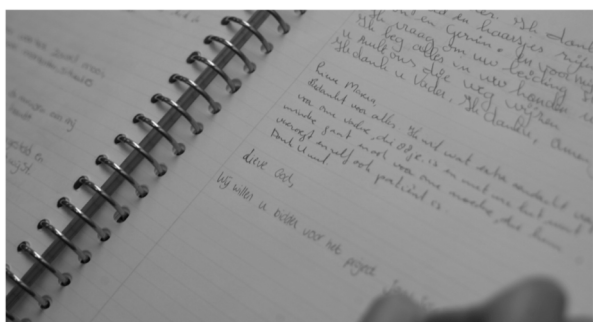
Smaak is per persoon verschillend. Daarom is het moeilijk om criteria te geven omtrent de keuze voor een bepaald kunstwerk. Een combinatie van *vakmanschap*, hoe men in het *geloof* staat, het *gevoel* (intuïtie) wat men heeft bij de kunstenaar en het *kostenplaatje* is in mijn ogen belangrijk en kan helpen bij het uitzoeken van kunst.

1.1.3.6. Gebedenboek

In de huidige stilte ruimte ligt een gebedenboek. Hierin kunnen mensen gebeden opschrijven of andere gedachten die ze graag kwijt willen. Ik pleit ervoor om dit boek mee te nemen naar de nieuwe stilte kapel, omdat het een prachtige bron is om te zien wat stilte voor uitwerking heeft op de bezoekers.

Ook kan het boek een uitnodiging zijn om gebedspunten op te schrijven. Men kan de uitnodiging erbij doen dat er gebeden zal worden voor hen die daarom vragen⁴². Een aantal vrijwilligers, of andere mensen die zich geroepen voelen, kan dan – bijvoorbeeld – één keer per week bidden voor deze gebedspunten.

“De boeken bieden een schat aan informatie als het gaat om de beleving van de ruimte, de motivatie om naar het stiltecentrum te komen en wat de stilte met mensen doet.”
Jorien Holsappel-Brons⁴³

Een gebedenboek uit het stiltecentrum in Hoog Catharijne in Utrecht

⁴⁰ <http://www.orthodox-amersfoort.nl>. Geraadpleegd op 9 juni 2012

⁴¹ <http://www.orthodox.nl/index.php?lang=nl&content=topic&topic=doc/sergi&close=begin>. Voor het laatst geraadpleegd op 9 juni 2012

⁴² R. van den Berg, Wellness voor de ziel. Artikel in het Nederlands Dagblad, 15 januari 2011

⁴³ Holsappel-Brons, J. (2010). Ruimte voor stilte, stiltecentra in Nederland als speelveld van traditie en vernieuwing. Ridderkerk: Ridderprint BV. p. 9

1.1.4. De natuur

Het loopt als een rode draad door dit document heen. Of moet ik zeggen 'een groene draad'? Het is de leidende spirituele taal van de Eemlandhoeve. In de natuur zien we Gods aanwezigheid. Veel respondenten gaven te kennen dat zij graag die natuur terug willen zien in de stiltekapel. Niet alleen in de aankleding, maar ook in het gebruik van symbolen. Enkele respondenten begonnen enthousiast te praten over een glaskoepel, bovenin de stiltekapel. Dan zou je echt het idee hebben dat je midden in de natuur staat! Of liever geen dak, maar dat zou te ver gaan...

*“Er staat een schitterende kapel in Finland, een universiteitskapel. Eén grote glasplaat, en wat je zag was 'buiten'. Voor die glasplaat stond een lezer, volstrekt minimalistisch, waarvan je zou denken dat die pootjes dat blad helemaal niet dragen konden! Het absolute minimum stond daarvoor om je blik niet te belemmeren om naar die bosrand te kijken.”
Piet Wassink, architect*

1.1.5. Boek

Voor meer informatie is het raadzaam om het boek 'Ruimte voor stilte' van Jorien Holsappel-Brons door te nemen. Hiervoor is hoofdstuk 7 'vormgeving van de functies van de ruimte' zeer bruikbaar.

2. Vieringen in de stiltekapel

Er bestaat een rijke traditie en schakering van vieringen in de christelijke traditie. Waar het in de gereformeerde kerk er sober aan toe gaat, gaat het in evangelische kerken juichend en vrolijk aan toe. In de orthodoxe kerk zien we een veelvoud aan goud en rituelen en in menig protestantse kerk draait het allemaal om de preek. Sommige liturgieën zijn niet oud, slechts een paar honderd jaar, maar zijn toch geënt op de aloude traditie dat terug te voeren is naar tweeduizend jaar geleden.

Waarom gaat het in dit onderzoek over een viering? Wat is hier zo belangrijk aan? Wat gebeurt er eigenlijk in zo'n viering? Op deze vragen, en meer, wil ik antwoord geven in de volgende paragrafen.

Over wat er gebeurt in zo'n viering wil ik nu alvast wat zeggen. In een viering gebeurt van alles. Maar bovenal is een viering een speelplaats van spiritualiteit. Een plek en gebeurtenis waar 'de hemel de aarde kan raken', denk aan de definitie van spiritualiteit van de EO.

Maar eigenlijk kunnen we als mens geen antwoord geven op de vraag wat er zou kunnen gebeuren in een viering. Ik denk omdat je je dan op goddelijk gebied begeeft. We kunnen wel voorwaarden creëren om mensen in ontmoeting te laten brengen met God. Door middel van stilte en continuïteit waar mensen blijkbaar zoveel behoefte aan hebben. We kunnen God uitnodigen, al is God niet afhankelijk van onze uitnodiging. Hij is niet afhankelijk van voorwaarden. God is overal en werkt 'over' ons heen.

De kapel in retraitecentrum De Spil te Giessenburg

*Aan haar feesten kent men de christelijke kerk;
niet aan haar mensen en niet aan haar
meningen;
aan haar lied meer dan aan haar dogma,
aan haar getijden meer dan aan haar
rechtsnormen.
K.H. Miskotte*

2.1. De vieringen

“Even geleden heb ik de stiltekapel voor de eerste keer bezocht. Het was een fijne ervaring. Op het bord buiten de stiltekapel zag ik dat ze ook vieringen hebben, en daarom loop ik nu langzaam naar de stiltekapel toe. Een kleine tien minuten geleden hoorde ik een klok luiden. Was dat het signaal dat er een viering plaats gaat vinden? Het intrigeert me wel. Storend is het in ieder geval niet. Sommige mensen blijven doorgaan met hun werk, maar anderen leggen hun bezigheden neer en lopen ook langzaam richting de stiltekapel. Ergens in de verte hoor ik iemand schreeuwen dat ze na de viering even gaat kijken naar het probleem op de computer. Hmm, blijkbaar is zo'n viering waardevol genoeg om de computer te laten staan...

Ik merk dat ik onder het lopen naar de stiltekapel toe mijn werkzaamheden langzaam achter me laat. Het is een kleine wandeling, maar het geeft genoeg tijd om even rustig te worden. Zodra ik de drempel overstap, hoor ik rustige muziek. Het is een meerstemmig koor en het draagt echt bij aan een mystieke sfeer. Op de knielbankjes knielen een paar mensen. Hun gezichten staan allemaal dezelfde kant op. Schuin naast het glas-in-loodraam staat een eenvoudige tafel met een brandende kaars en een kunstwerk op een standaard.

Ik kniel bij een knielbankje en wacht rustig af. Ik hoor de klok weer een keer klingelen, blijkbaar is dit een teken dat de viering begint. Iemand achterin doet langzaam de muziek uit en heet iedereen welkom. De viering is begonnen...

Het is rustgevend en pittig tegelijk. De stilte valt als een warme jas over me heen, maar soms prikkelt het. Ik hoor wat gelach, het geluid van een koppel ganzen vliegt over de stiltekapel heen. Dat klinkt best raar, als je zo verzonken bent in stilte. Gelukkig zingen we ook en ik merk op dat het – ondanks de onzuiverheden – liederen zijn recht uit het hart van de aanwezigen. Hier gebeurt iets! Ik kan de vinger er niet op leggen, maar toch voel ik het. Wat zou het 'geheim' zijn?

Na de schriftlezing is het een tijd stil. We hebben wat opdrachten meegekregen lijkt het wel. 'Overweging', 'Contemplatio'... lastige termen. Maar gelukkig begeleidt de man achterin ons goed. Op bepaalde momenten vertelt hij rustig wat we moeten doen.

Maar wat is hier eigenlijk 'viering' aan? Is het het zingen? De aanwezigheid van die verschillende mensen? Ik zie geen slingers en ballonnen hangen... Als ik hier even over nadenk – in stilte – merk ik op dat het wel degelijk een viering is. Al die verschillende mensen die bij elkaar komen om best 'intiem' stil te zijn. Mensen die zingen, mensen die een warme glimlach schenken, en... het feit dat hier iets gebeurt wat ik niet helemaal kan omschrijven. Het lijkt alsof er een geest rondwaart die mijn overbodige gedachten wegwaait en ruimte in mijn hoofd en hart schept om stil te staan bij de dingen die er echt toe doen. Weldadig, voelt het. Is dit een ontmoeting met God? Ik voel me er in ieder geval thuis... Ondanks de ongemakkelijkheden, ondanks het 'intieme' karakter, ondanks die prikkelende stilte...

Na het eind van een viering is er blijkbaar de gelegenheid om buiten de stiltekapel nog even met elkaar door te praten. Ik blijf in de deuropening staan en zie gezichten die rustig zijn, in gedachten verzonken. Sommige deelnemers volgen hun eigen weg en pakken hun bezigheden weer op. Ik loop weer naar mijn fietsje toe en denk aan het half uurtje wat achter mij ligt. Een ervaring die ik vaker wil doen en delen..."

2.2. De viering

De viering is het hart van de stiltekapel. Hier wordt de balans recht getrokken van stilte naar geluid. Maar niet zomaar geluid. Het is het geluid van eer naar God, de Schepper van hemel en aarde, toe. Iedereen is welkom, mensen van de Eemlandhoeve zelf, maar ook van buitenaf. Vrijblijvendheid staat voorop. Er is geen dwang, de mensen komen op hun eigen tijd.

2.2.1. Het doel

Mensen in ontmoeting te laten brengen met God, de Schepper van hemel en aarde. Dat kunnen mensen zijn van de Eemlandhoeve-community, maar ook mensen van buitenaf. Gemeenschapsvorming kan een ander doel zijn. Gezamenlijk een viering beleven kan gemeenschapsvormend werken. Tijdens een viering ben je even niet bezig met het gezamenlijke werk, maar met dat wat je met elkaar verbindt, wat het werk overstijgt.

2.2.2. Waar komt het woord vandaan?

Het woord 'viering' is in de zestiger jaren vanuit het Duitse taalgebied in ons Nederlandse taalgebied gekomen. Het komt van het Duitse woord 'Feierung'⁴⁴ en het heeft altijd een theologische connotatie gehad.

2.2.3. Continuïteit en tijden

Ik denk dat het een misser zou zijn als er geen continuïteit in het aanbieden van vieringen zit. Het een belangrijk component in het gebruik van de stiltekapel. Een viering, of het nu één keer per week is of één keer per dag, er moet continuïteit inzitten. Het zou jammer zijn als het, wegens gebrek aan, of omdat mensen geen zin hebben, of omdat ze het druk hebben, niet door zou gaan. Het moet de basis zijn van de Eemlandhoeve en alles wat zij omvat. Dat moet vast liggen. Of het nu één keer per dag is, of één keer per week, dat is nog niet zo belangrijk. Het is een mooi Benedictijns element wat goed past bij de (klooster)traditie waar Jan Huijgen uit put.

“Het christendom vindt plaatsen niet heel belangrijk,
wel dat er tijd ergens voor is. Sabbat is belangrijker dan de Synagoge.”
Jan Pieter Mostert, broer van Maaïke Huijgen

Ik denk dat het goed is om te beginnen met het één keer per week aanbieden van vieringen. Dit kan op de gebruikelijke vrijdagmiddag zijn, maar ook op een ander moment van de week. Later kan er gekeken worden of er behoefte is om vaker een viering bij te wonen. En als de tijd er rijp voor is, kan men er voor kiezen om getijdengebeden te doen, drie keer per dag een viering in de stiltekapel.

Het is aan te raden om bij de start van de bouw een startceremonie te organiseren. Dit kan een signaal zijn naar de betrokkenen toe dat er voortgang in het proces zit. Het wordt weer breed onder de aandacht gebracht⁴⁵.

2.2.4. Overig

De stiltekapel hoeft niet alleen onderdak te bieden aan (wekelijkse) vieringen. Zij kan meer initiatieven herbergen. Hieronder wil ik enkele initiatieven aanrekenen.

2.2.4.1. Een gebedsmoment

Een gebedsmoment kan anders zijn dan een viering. In mijn beleving is het korter dan een viering en is er geen liturgie, een vast stappenplan aanwezig. Een gebedsmoment kent een vrijblijvende invulling waarin mensen persoonlijk hun gebed kunnen doen. Het is raadzaam om een onderscheid te maken tussen een uitgesproken gebed en een gebed in stilte. De één prefereert een stil gebed, want hij of zij ziet een gebed als een privé-ontmoeting met God. De ander bidt vurig en hardop en probeert zo de poorten van de hemel te openen. Voor beide soorten mag er ruimte zijn, maar ik zou deze vormen van gebed afbakenen. Door een begeleider kan er aangegeven worden wanneer het moment daar is.

Er zijn diverse initiatieven in Nederland waarin de stiltekapel een rol kan spelen. Denk aan

- de nacht van het gebed' van Open Doors - www.opendoors.nl/bid/nachtvangebed
- een 24-7gebed - www.24-7gebed.nl
- Ook het European House of Prayer is een interessante organisatie waar de stiltekapel bij aangesloten kan worden - www.ehop.nl

⁴⁴ Uit de aantekeningen van het gesprek met Hendrik Jan de Bie

⁴⁵ J. Holsappel-Brons, Ruimte voor stilte, Stiltecentra in Nederland als speelveld van traditie en vernieuwing. Uitgeverij Ridderprint, Ridderkerk. 2010. p. 206

- De stiltekapel kan ook onderdak bieden aan een Healing Room waar mensen voor anderen om genezing kunnen bidden - www.healingrooms.nl

2.2.4.2. Een viering tijdens seculiere feesten

Er kan een viering plaatsvinden tijdens een midwinter- of midzomerfeest. Deze kan een meer open karakter hebben, dat wil zeggen, een minder 'religieus' tintje. Dit voor de mensen die de drempel om naar een wekelijkse viering te gaan nog te hoog vinden. In deze vieringen kunnen religieuze symbolen gebruikt worden. Er zijn prachtige parallellen te vinden tussen de Bijbelse feesten en onze seizoenen. Daar kan prima op ingesprongen worden. Een voorbeeld is al gegeven met het Paasfeest. Naast dat er een vuur ontstoken wordt – en dan niet een klein vuurtje! - komt er ook een symbolische lading bij, het ontsteken van de Paaskaars, het symbool van de herschepping. Deze kaars kan in de viering in de stiltekapel geplaatst worden en er kan stil worden gestaan bij de herschepping die eeuwig en oneindig is.

*“Daar zou ik eerder voor te porren zijn.
Dan hou je het ook meer als incidentele gebeurtenis.
Kan je nog koppelen aan een andere activiteit, een gezellig samenzijn
of een dag om de vrijwilligers in het zonnetje te zetten.”
Erik Scholma, bedrijfsleider Eemlandhoeve⁴⁶*

2.2.4.3. Een ontmoetingsplek

Een andere optie is om de stiltekapel te gebruiken als ontmoetingsplek. Niet zomaar een ontmoetingsplek voor jong en lui, maar een plek waar gelijkgestemden gedachten kunnen uitwisselen. Waar mensen elkaar op kunnen zoeken om van hart tot hart te kunnen spreken. In de stiltekapel zou dan ook een expositie kunnen plaatsvinden, of er wordt iemand uitgenodigd om een lezing te houden over een bepaald onderwerp. Op zich is hier niets mis mee, maar ik ben bang dat het verstillende en gewijde karakter van de stiltekapel ondergesneeuwd raakt. De Eemlandhoeve heeft genoeg ruimtes waar het wel plaats kan vinden. Ik denk dat de stiltekapel echt een gewijd karakter moet hebben, afgezonderd van de rest. In de ontmoetingen, waar Drago Petenica bijvoorbeeld over spreekt⁴⁷, kan de stiltekapel wel een rol spelen. Gezamenlijk de stilte opzoeken is ook een vorm van ont-moeten, evenals gezamenlijk mediteren of het bijwonen van een viering.

“Ik denk dat mensen elkaar daar kunnen ontmoeten. Als je je in moeilijkheden bevindt, dan is het eerste wat je doet mensen op zoeken. Als er mensen in nood zijn, dan zoeken ze elkaar op. En dan willen ze van elkaars meningen weten. Willen ze weten waar je zit en hoe dat zit. Waar gaan we naar toe? Dan ga je dingen checken met elkaar. En dat zou een mooie plek zijn om die mensen te kunnen ontmoeten. Ik heb vaak tegen Jan gezegd dat er samenkomsten gehouden moeten worden met dit soort mensen. Ik weet dat we voor de oorlog een grote behoefte hadden om bij elkaar te komen. Dat waren een stuk of dertig intellectuele mensen. We hadden steeds de behoefte om elkaar te zien, om bij elkaar te komen en met elkaar over dingen te gaan praten. En dat was heel prettig. Toen de groep langzamerhand naar het buitenland vertrok, begon ik me heel erg onzeker te voelen. Ik kon daar niet blijven. Ik heb mensen nodig. Mensen die mij ook begrijpen.”

Drago Petenica, kunstenaar

2.2.4.4. Maaltijdvieringen

Een andere mogelijkheid is om maaltijdvieringen te organiseren in de stiltekapel. Tafels met mooie tafelschikkingen, heerlijk eten van de seizoenen en gezelligheid. Zoals Jan het zegt: “aan de ene kant het element van stilte en aan de andere kant het genieten, het vieren, de overvloed. En dat met elkaar beoefenen”. Het komt ook terug bij de Oud Testamentische feesten, eten speelt daar een belangrijke rol in. Ook vanwege de ruimte zou ik toch adviseren om alleen het stilte-element in de stiltekapel terug te laten komen. De maaltijd zou eventueel in een andere ruimte kunnen plaatsvinden, of buiten de stiltekapel als het mooi weer is.

Een maaltijd in Retraitecentrum De Spil

⁴⁶ Voor een uitgebreid interview met Erik Scholma, lees bijlage 7.5

⁴⁷ Voor een uitgebreid interview met Drago Petenica, lees bijlage 7.9

2.2.4.6. Een Soakruimte

Er werd ook een tip aangedragen om in de stiltekapel een 'soakruimte' te creëren. Dit is een ruimte waar men kan relaxen, loungen op rustige meditatieve muziek om zo in contact te komen met de Geest van God⁴⁸. Overal liggen kussens, men kan zelfs liggen. Op zich klinkt dit niet verkeerd, maar persoonlijk heb ik er mijn twijfels bij. Dit is een fenomeen wat zijn ontstaansgeschiedenis in Toronto heeft, tijdens de 'Toronto-opwekking'. Op de website www.soakingprayercenter.nl/bijbel.htm wordt geprobeerd om het Bijbels te onderbouwen, maar dit is zeer summier en niet op theologisch verantwoorde wijze gedaan. Bijbelteksten worden uit z'n verband gehaald of door midden geknipt en er wordt geen rekening gehouden met de context of de schrijver van de Bijbeltekst. Dit kom ik ook op andere websites tegen die schrijven over het gebruik van een soakruimte. Natuurlijk is de opdrachtgever vrij om een eigen keuze te maken, maar persoonlijk vind ik het niet passen bij de eenvoudige stijl van de Eemlandhoeve.

De weg naar de kapel in retraitecentrum De Spil

2.2.3. Scheiding

Ik blijf ervoor pleiten om activiteiten die in directe zin weinig met stilte te maken hebben buiten de stiltekapel te laten plaatsvinden⁴⁹. In plaats dat de stiltekapel het toneel wordt van allerlei nieuwe of bestaande activiteiten, moet de stiltekapel geïntegreerd worden in nieuwe of bestaande activiteiten. Het kan een onderdeel worden van een programma of activiteit. Met dit schrijven zit ik te denken aan een weg. Er moet een weg afgelegd worden naar de stiltekapel toe. De weg naar de stilte toe maakt ons klaar voor wat komen gaat. Als een programma in zijn geheel in de stiltekapel afspeelt, is die overgang er niet. Met een weg er naar toe behoudt de stiltekapel zijn eigen unieke karakter te midden van alle andere gebouwen op de Eemlandhoeve.

2.2.4. Vrijwilligers

Er kan een team met vrijwilligers – dat kunnen vrijwilligers zijn van de Eemlandhoeve, maar ook van buitenaf – komen, die in toerbeurt de rol van liturg⁵⁰ willen opnemen en de viering willen begeleiden. Zo kan er continuïteit gewaarborgd worden.

Het is verstandig om één iemand aan te stellen die zorg draagt voor de stiltekapel en centraal aanspreekpunt is. Hij of zij pleegt overleg met diverse betrokken partijen en stuurt de vrijwilligers aan. Er zal nagedacht moeten worden over een indeling in tijd als de stiltekapel onderdak wil geven aan (diverse) gebedsbijeenkomsten. Ook op de website kan er aandacht gegeven worden aan de vieringen. Het is raadzaam om de tijden op de site te plaatsen.

2.2.5. De liturgie:

“De weg van de liturgie kent veel kruispunten en vertakkingen. Alleen al in Nederland vind men verschillen tussen verschillende kerkgenootschappen. Mensen gaan op hun eigen manier de weg van de liturgie. Maar de liturgie gaat op haar beurt het hen allen haar eigen weg. Een hele stoet mensen ging hen voor. Mensen proberen op hun eigen wijze antwoord te geven op Gods omgang met hen”⁵¹.

In dit licht mogen we de geruststelling hebben dat er niet één weg is en dat er geen kwestie is van 'goed' of 'fout'. God gaat met ons mee en dat is goed te illustreren met het verhaal van de Emmaüsgangers in het Lucasevangelie. Eerst is er de gemeenschappelijkheid, de reizigers delen onderling hun twijfel en hoop over de gekruisigde Jezus Die hun metgezel wordt als de opgestane Jezus. Jezus opent daarna de Schriften en legt daarbij de messiaanse betekenis uit van de Wet, Profeten en Psalmen. Hij betreft dit op zichzelf. Daarna spreken de reizigers de woorden uit van het gebed: 'Blijf bij ons!'. Dan breekt de herkenning door bij het breken van het brood en de zegenspreuk. En daarna komen de reizigers in

⁴⁸ <http://www.soakingprayercenter.nl/soaking.htm>. Geraadpleegd op 8 juni 2012

⁴⁹ Pater Ad Lenglet pleit voor een stiltekapel zonder multifunctionele bestemming. Voor een uitgebreid interview met deze man, lees bijlage 7.1

⁵⁰ In paragraaf 2.2.5. beschrijf ik de uitleg en werkzaamheden van een liturg

⁵¹ P. Oskamp, N Schuman, De weg van de liturgie, Tradities, achtergronden, praktijk. Uitgeverij Meinema, Zoetermeer. p. 23

beweging om het goede nieuws te delen met anderen. Lucas trekt met deze vertelling in één lijn de weg van alle liturgie⁵². (Schuman & Chauvet)

2.2.5.1 Wat betekent het woord 'liturgie'?

Liturgie komt van het woord 'leitourgia' wat 'dienst' betekent. In het oude Griekenland was het betalen van belasting een 'leitourgia'. De liturgie staat als het waren in 'dienst' van de viering. Het is het hulpmiddel om in contact te kunnen komen met God. In de Griekse vertaling van het Oude Testament, de Septuaginta, wordt het woord gebruikt voor de offerdiensten in de tempel. In het Nieuwe Testament wordt dit woord niet gebruikt voor de samenkomsten in de gemeente. Maar in de loop van de eeuwen is het woord toch 'ingeburgerd' om de eredienst van de kerk mee aan te duiden.

'In de liturgie delen wij met elkaar onze relatie met wat boven ons ligt', is de uitleg pater Hans van der Laan, architect van het Sint Benedictusklooster te Vaals. Het is een dienst naar God toe waarin we proberen die relatie vorm te geven door middel van bepaalde handelingen en volgordes in het gebed, zang, schriftlezing en zegen.

Van der Laan zegt ook: "Als ik alleen ben, heb ik geen liturgie nodig. Dan is de liturgie van mijn hart voldoende. Met wat boven ons ligt. Maar als ik met andere samen datgene wat in mij leeft, mijn relatie tot God wil delen, dan heb ik tekenen nodig en dan kom ik in de liturgie terecht. Dus een Stiltekapel, als daar iedereen alleen komt om voor zichzelf stil te zijn, dan is er geen liturgie nodig. Als je met een groepje samen een gelijke religieuze overtuiging wilt gestalten geven, dan is er liturgie nodig."

Liturgie is naar mijn mening een 'stappenplan van gestolde gewoonten'⁵³. Zij staat in dienst van de viering en leidt ons door de viering heen. Het is een leidraad om ons aan de hand te nemen en drukt uit wat wij mensen soms niet altijd weten uit te drukken als het gaat om de verbinding met God.

De klok van de kapel in retraitecentrum De Spil

2.2.5.2. Om de viering heen

Een viering moet eenvoudig van opzet zijn. De drempel om deel te nemen moet zo laag mogelijk zijn, om iedereen de kans en ruimte te geven om mee te doen.

Om duidelijk te maken dat een viering op het punt staat te beginnen is het raadzaam om een klein klokje te gebruiken. Men zou een kwartier voor aanvang de klok kunnen luiden. Dit geeft mensen de gelegenheid om het werk af te ronden waar zij mee bezig waren en zich voor te bereiden voor de viering. Bij de start van de viering kan men de klok nog één keer laten luiden om aan te geven dat het begonnen is. Het geluid van een klok is naar mijn idee niet storend, en draagt bij aan het 'kapelgevoel'. Het is kort maar duidelijk, men weet wat staat te gebeuren en het geeft ritme aan de dag. Het is raadzaam om eerst advies in

te winnen voor de aanschaf van een klok. Dit kan bij het Utrechts Klokkenluidersgilde, zie www.klokkenluiders.nl. Zij houden zich niet alleen bezig met het luiden van de klokken in de Utrechtse binnenstad, maar ook met advies bij aanschaf van een nieuwe klok en advies omtrent restauratie.

Tijdens de huidige vieringen op de Eemlandhoeve is het gebruikelijk om de viering te beginnen met het praten van hart tot hart. Even een moment nemen van aandacht en luisteren naar elkaar. Op zich is daar niets mis mee, maar het kan het karakter krijgen van een groepstherapiegesprek. In het jodendom is het gebruikelijk om God te loven en de eer te geven, voor alles⁵⁴. Op Sabbath is er geen ruimte voor schuldbelijdenis, het is de tijd om God te aanbidden en alle eer te geven. Ik pleit ervoor om dit aspect ook te integreren in een toekomstige viering. Dit is ook terug te zien in de huidige liturgieën van Taizé en Retraitecentrum De Spil. Zie verderop voor voorbeelden. Ook bij de katholieke interpretatie van de liturgie begint het bij het Woord, het begint bij dat wat er is⁵⁵. Voor of na de viering is er genoeg ruimte om te praten van hart tot hart. Ik geef de voorkeur om dit na de viering te doen, buiten de stiltekapel. Dan behoudt de stiltekapel zijn verstillende en gewijde karakter.

*Ik vind dat de ontmoeting met God voor de ontmoeting met elkaar moet uitgaan.
En daarmee heb ik niet gezegd dat ik de ontmoeting met elkaar niet belangrijk vind...
Maar ik vind het een belangrijke focus.
Huib Jongeburger*

⁵² P. Oskamp, N Schuman, De weg van de liturgie, Tradities, achtergronden, praktijk. Uitgeverij Meinema, Zoetermeer. p. 23

⁵³ Met dank aan Andre Priem

⁵⁴ Bronnen van geestelijk leven, (over)leven vanuit De Spil. p. 16

⁵⁵ Uit de aantekeningen van het gesprek met Hendrik Jan de Bie

2.2.5.3. Voorbeelden

Er zijn diverse liturgieën beschikbaar die dienst kunnen doen tijdens een viering in de stiltekapel. Men kan ervoor kiezen om zelf een liturgie vorm te geven, maar het is ook een mooie gedachte om mee te gaan in een liturgie die in een bepaalde traditie staat. Karel van Oort wees mij op de gebedsviering van Taizé. De liturgie van retraitecentrum de Spil in Giessenburg is ook bruikbaar. Ook voeg ik een eigen vormgegeven liturgie toe, die ik heb gebruikt tijdens een viering op de Eemlandhoeve.

*“Ik denk dat je kan meegroeien met de liturgie van Taizé.”
Karel van Oort⁵⁶*

De gebedsviering van Taizé⁵⁷

(Voor een uitgebreide beschrijving adviseer ik om de website van Taizé te bezoeken: www.taize.fr.)

- Kies één of twee lofliederen om het gebed te beginnen.
- Psalm
- Lezing
- Lied
- Stilte
- Voorbeden of lofgebed
- Onze Vader
- Slotgebed
- Lieder

De liturgie van retraitecentrum de Spil

De Spil kent diverse liturgieën. Men kan zich abonneren op een digitale viering die verzonden wordt per email. Dit heeft een 'viering voor thuis'. In de stiltekapel wordt een andere liturgie gebruikt. Per dag is er drie keer een gebedsmoment. Een ochtend-, middag- en avondgebed. Per gebed is er een andere liturgie.

Viering voor thuis⁵⁸

(Voor een uitgebreide beschrijving adviseer ik om de website van de Spil te bezoeken: www.retraitecentrum.nl.)

- De Christuskaars brandt
- Openingswoorden
- Lied
- Bijbellesing
- Gebeden
- Zegenbede

De liturgie in de kapel⁵⁹

Liturgie Morgengebed:

- Welkom
- De Christuskaars brandt
- We worden stil en openen ons hart voor God
- Loflied
- Psalmlezing
- Stille overdenking
- Lied
- Stil gebed
- Zegenbede

⁵⁶ Voor een uitgebreid interview met Karel van Oort, lees bijlage 7.13

⁵⁷ http://www.taize.fr/nl_article834.html. Geraadpleegd op 1 juni 2012

⁵⁸ http://www.retraitecentrum.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=129&Itemid=62. Geraadpleegd op 1 juni 2012

⁵⁹ Deze liturgie staat vermeld op een boekenlegger die gratis mee te nemen is uit het retraitecentrum de Spil

Liturgie Middaggebed:

- Welkom
- De Christuskaars brandt
- We worden stil en openen ons hart voor God
- Lied
- Lezing uit het Nieuwe Testament
- Stille overdenking
- Uitgesproken gebed
- Zegenbede

Liturgie Avondgebed:

- Welkom
- De Christuskaars brandt
- We worden stil en openen ons hart voor God
- Loflied
- Evangelielezing
- Stille overdenking
- Lied
- Gebeden
- Gedicht
- Lied
- Zegenbede

Een eigen vormgegeven liturgie:

- Welkom, de Christuskaars brandt

*“Welkom bij deze viering, waar de kaars brandt.
De Heer zal u tot een eeuwig licht zijn.”*

- Drempelgebed

*“Onder uw hoede
genadige God,
ontmoeten wij elkaar,
mensen, jong en oud,
in goede en kwade dagen,
samen zoekend naar U,
naar uw Koninkrijk
en soms vervreemd
van U, van elkaar...
Daarom bidden wij u, Heer:
vergeef ons al wat wij misdeden
en laat ons weer in vrede leven.
Amen”
NLW Vlaming*

- Zingen

*“De Heere is mijn Herder
Hij doet mij nederliggen in grazige weiden.
Hij voert mij aan rustige waat'ren: Hij verkwikt mijn ziel
Hij leidt mij in rechte sporen om Zijns Naam wil.”*

- Lectio Divina

Lectio

*“Wij lezen de tekst aandachtig door:
Psalm 23*

Een psalm van David.

*De HEER is mijn herder, het ontbreekt mij aan niets.
Hij laat mij rusten in groene weiden
en voert mij naar vredig water, hij geeft mij nieuwe kracht
en leidt mij langs veilige paden tot eer van zijn naam.*

*Al gaat mijn weg door een donker dal, ik vrees geen gevaar,
want u bent bij mij, uw stok en uw staf, zij geven mij moed.*

*U nodigt mij aan tafel voor het oog van de vijand,
u zalft mijn hoofd met olie, mijn beker vloeit over.*

*Geluk en genade volgen mij alle dagen van mijn leven,
ik keer terug in het huis van de HEER tot in lengte van dagen.”*

Meditatio

*“Het overwegen van de tekst.
Neem de volgende vragen mee, heeft de tekst mij geraakt?
Wat betekent de tekst voor mij, op dit moment?”*

Oratio

*“Wij bidden in stilte tot de Heer over wat we gelezen hebben.
Vraag Hem om de essentie van de tekst duidelijk te maken.
Of dank God voor de tekst.”*

Contemplatio

*“Wij rusten uit bij God.
Wees stil en laat God aan het woord.
Nu hoeft even niets. Stel je open voor Hem.”*

- Zingen:

*“Zelfs al ga ik door een dal van diepe duisternis,
Ik vrees geen kwaad, want Gij zijt bij mij
Uw stok en uw staf, die vertroosten mij.
Gij richt voor mij een dis aanbevelen
Voor d' ogen van wie mij benauwen.”*

- Gebed

Gezamenlijk gebed

*“God, alleen vanuit het stil worden
Kunnen wij met u spreken.
Wij moeten geen moeite doen
U iets te zeggen.
Misschien dat wij niets-zeggend
meer bij U zijn, dan wanneer
wij ons verpakken in mooie woorden.
Wilt u horen naar de volgende namen
die wij ons hart dragen.
En luisteren naar hun ziel.
Geef wat ze nodig hebben,
wat wij niet kunnen uitspreken,
dat wat U weet.”*

Noemen van namen

Stil gebed

- Zingen

*“Gij zalft mijn hoofd met olie, mijn beker vloeit over.
Ja, heil en goedertierenheid zullen mij volgen
Al de dagen van mijn levensdoel
Ik zal in het huis des Heren verblijven
tot in lengte van dagen.”*

- Zegen

*“Ga allemaal heen in vrede
naar de plaats waar God je in verantwoordelijkheid
heeft gesteld,
en Hij zelf zal u zegenen...”
H. Oosterhuis*

Ik wil hier in het kort ingaan op mijn eigen vormgegeven liturgie. Er zitten verschillende elementen in mijn vormgegeven liturgie. Deze zijn terug te vinden in de liturgie van De Spil en mijn eigen kerk, de PKN gemeente in Woudenberg.

Het drempelgebed

Ik heb bewust voor het drempelgebed gekozen, omdat het ons stil laat staan bij ons mens-zijn tegenover God. Het drempelgebed 'markeert de overgang tussen de dagelijkse werkelijkheid waaruit de gelovigen komen en het uur van inkeer, bezinning en viering die volgt'⁶⁰. De drempel wordt ervaren als een drempel naar de geestelijke ruimte. Voor mij zit in het drempelgebed ook een stukje bewustwording van het mens-zijn met al haar goede en foute facetten. In de zin 'vergeef ons al wat wij misdeden en laat ons weer in vrede leven', komt dit goed naar voren. Het drempelgebed wordt elke zondagochtend in de eredienst gebruikt.

Lectio Divina

Zoals al eerder aangegeven, vind ik Lectio Divina een fijne meditatiemanier. Het laat het Woord tot leven komen in enkele eenvoudige, maar bijzondere stappen. Lectio Divina wordt ook in retraitecentrum De Spil gebruikt.

Gebed

Dit gebed komt uit de liturgie van De Spil. Het bestaat uit drie onderdelen en naar mijn idee krijgt de diversiteit van het bidden onder mensen allemaal een plek. Eerst een gezamenlijk gebed, waar de Liturg begint met een hardop uitgesproken gebed. Dit kan een bestaand gebed zijn of zo uitgesproken. Daarna het opnoemen van namen, een moment wat ik zelf heel bijzonder vind. Dit word afgesloten met een stil gebed. Gedachten die niet hardop uitgesproken durven te worden, krijgen nu de ruimte om tot God gezonden te worden.

Zegen

Een zegen is een uitgeleide, iets wat we mogen meenemen het dagelijks leven in. Het geeft kracht en de geruststelling dat God met ons mee gaat. Welke kant we ook op gaan. Persoonlijk vind ik dit één van de meest spirituele elementen in een viering. Hierin ervaar ik de leiding van God in mijn dagelijks leven.

2.2.5.4. Inhoud

Er zijn diverse teksten die gebruikt kunnen worden om de liturgie in te vullen. Denk aan een welkomsttekst, een openingstekst, gebeden en zegeningen. Het boekje 'Bronnen van geestelijk leven, (over)leven vanuit De Spil' is een prachtige bron waarin diverse teksten staan. Deze is te bestellen bij retraitecentrum De Spil⁶¹. Ook op de website van Taizé zijn diverse teksten te vinden.

Het geeft de voorkeur om eenvoudige teksten te gebruiken, die ook duidelijk zijn voor mensen die niet bekend zijn met het 'christelijk jargon'. Voorgeschreven teksten zijn vaak kernachtiger dan woorden 'uit de losse pols' en zorgt ervoor dat de concentratie van de toehoorders niet makkelijk vervliegt.

“De liturgie is het kloppende hart van een kerk, niet haar denkende verstand. De eredienst bevat geen mededelingen of bewijsvoeringen omtrent het geloof, geen rationeel denkkader, geen theologisch tractaat, zij is de neerslag van een andere menselijke kunde, die van de verbeelding. Wat gelovige mensen zich voor ogen stellen omtrent de zin van hun bestaan, welke zingeving zij aan hun leven willen geven, wat zij geloven omtrent hun toekomst, dat alles wordt in de verhalen, liederen en gebeden van de liturgie verbeeld. In een taal en in tekens die wij niet zelf hoeven te scheppen, maar die ons een thuis bieden.”
Wegman⁶²

2.2.6. De liturg

De liturg is een theologische benaming voor iemand die de viering of het gebedsmoment begeleidt. De liturg is geen prediker, maar 'leidt' ons door de liturgie heen⁶³. De Liturg staat in dienst van de viering. Hij of zij heeft er geen moeite mee om een groep te begeleiden en om hardop iets uit te spreken. Het is raadzaam om hiervoor mensen te benaderen die een doorleefd christelijk geloof hebben en integer in het leven staan. Dit kan iemand zijn die op de Eemlandhoeve werkt, of een vrijwilliger (van buitenaf) die hiermee ervaring heeft of het eigen wil maken.

De liturg is een kwartier van te voren aanwezig om de ruimte te inspecteren en eventueel in orde te maken. Hij of zij steekt de kaars aan en zet meditatieve muziek op. Er kan alvast begonnen worden met voorbeden voor de viering en voor de deelnemers die komen. Een kwartier voor aanvang luidt de liturg een klok om aan te geven dat de viering plaats zal vinden. Aan het begin van de viering zal de klok nog één keer geluid worden als startsein van de viering. Zodra de viering is begonnen, heet de liturg iedereen welkom en begeleidt de deelnemers door de liturgie heen. Hij of zij geeft de juiste toon voor het zingen en vertelt wat de volgende stappen zijn.

60 P. Oskamp, N Schuman, De weg van de liturgie, Tradities, achtergronden, praktijk. Uitgeverij Meinema, Zoetermeer. p. 64

61 despil@retraitecentrum.nl

62 P. Oskamp, N Schuman, De weg van de liturgie, Tradities, achtergronden, praktijk. Uitgeverij Meinema, Zoetermeer. p. 38

63 Bronnen van geestelijk leven, (over)leven vanuit De Spil. p.8

2.2.7. Mediteren

In onze protestantse traditie zijn wij het mediteren vreemd geraakt. Vreemd eigenlijk, want in de algemene christelijke traditie zien wij het mediteren veelvuldig terug. Denk aan de woestijnvaders⁶⁴ of bij de monniken in de kloosters. Vanuit de gereformeerde traditie kennen we het woord 'meditatie', een korte overdenking, anders dan een preek die langer duurt op de zondagen ten overstaan van de gemeente. Het verschil tussen een meditatie en een preek is ook dat een preek vanuit een bepaald gezag gebeurt en een meditatie gaat meer vanuit de 'lezer naar de Bijbeltekst' toe. De spreker maakt associaties bij een bepaalde Bijbeltekst, het gaat erom wat de tekst met de spreker op dat moment doet.⁶⁵

Het mediteren is geen 'navelstaren', het is in jezelf keren om het goddelijke of niets te kunnen vinden zoals je kan terug vinden in bepaalde (neo-)spirituele meditatiemethoden. In de christelijke traditie is "*mediteren aandachtig horen naar de Stem van de Levende, die niet samenvalt met wat is, maar die ons roept vanuit wat zijn zal. Christelijke meditatie is je innerlijk openstellen voor de bevrijdende beweging die uitgaat van de Schepper, die concreet gestalte kreeg in Jezus Christus en die door zijn Geest ons maakt tot participanten van zijn bevrijdingsbeweging*", volgens Kick Bras⁶⁶.

Het mediteren kan een vast onderdeel zijn van de wekelijkse (als men besluit om wekelijks een viering te houden) vieringen. Mediteren neemt wel wat tijd in beslag, dus men kan er ook voor kiezen om op een ander tijdstip een meditatiemoment te doen. Men kan dit aanbieden als een 'meditatiecursus' waarbij met behulp van het boekje van Kick Bras wordt geleerd om te mediteren. Toch heb ik in mijn eigen vormgegeven liturgie ook een meditatiemoment 'ingebouwd'. Een mogelijkheid is ook om tijdens de vieringen stiltemomenten van vijf minuten aan te houden en één keer in de maand een langer moment van stilte aan te houden waarin men Lectio Divina doet. Het is belangrijk om hierbij goed aan te voelen wat de behoefte van de community is.

2.2.7.1 Lectio Divina

'Mediteren' betekent 'overdenken'⁶⁷. De methode 'Lectio Divina' – ontstaan vanuit de kloostertraditie – vind ik persoonlijk een prettige manier van overdenking. Lectio Divina betekent 'Goddelijke lezing'. Op deze manier lezen we meditatief de bijbel of andere geestelijke lectuur. Het heeft zijn wortels in de joodse gebruiken waar men hardop teksten reciteerden om zo de woorden geestelijk te 'herkauwen', zodat de woorden innerlijk 'verteerd' konden worden. De woestijnvaders hebben dit overgenomen en naast het gezamenlijk zingend reciteren van overwegend Psalmen werd er ook de nadruk gelegd om in stilte geestelijke teksten te overwegen⁶⁸.

Lectio Divina bestaat uit vier stappen. Allereerst de *Lectio*, hardop en langzaam wordt de tekst opgelezen. Eventueel twee keer achter elkaar. Dan *Meditatio*, overweging. De tekst wordt overwogen. De volgende vragen worden meegenomen: 'heeft de tekst mij geraakt? Welke associaties met andere teksten komen bij mij naar boven? Wat betekent deze tekst voor mij, op dit moment? Wat heeft God mij door deze tekst heen te zeggen?' Daarna volgt *Oratio*, er wordt gebeden tot de Heer over wat we gelezen hebben. Er wordt gevraagd aan God of Hij de essentie van de tekst duidelijk wil maken. Men kan God ook danken voor de tekst, bidden voor iemand anders, wat er maar op het hart ligt. We sluiten af met *Contemplatio*. Het uitrusten bij God. We zijn stil en laten God aan het woord. Nu hoeft even niet, we mogen ons openstellen voor God en rusten in de tegenwoordigheid van God. Een uitgebreidere beschrijving en achtergrondinformatie is te lezen in het boekje van Kick Bras, 'Vacare, een bevrijdende levenskunst'. Hierin komen diverse meditatievormen en -oefeningen in voor. Kick Bras is nauw verbonden aan het platform Vacare van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). Vanuit dit platform is het boekje 'Vacare, een bevrijdende levenskunst' uitgegeven. Dit boekje kan zeer bruikbaar zijn om diverse christelijk verantwoorde meditaties aan te bieden, bijvoorbeeld tijdens retraites.

2.2.8. Muziek

In de bijbel komen we muziek vaak tegen. Denk aan de psalmen, bij de aanbidding in de kerk, bij de inwijding van de tempel en de terugkeer van de ark. Op feestdagen werd en wordt er gezongen. En de schepping wordt veelvuldig geroemd in de psalmen. Diverse muziekinstrumenten worden er beschreven die het zingen begeleiden. Muziek maken kunnen we met onze stem doen, maar ook met instrumenten. Dit alles tot Gods eer. God troont op de lofzangen van zijn kinderen.

Ook in de stiltekapel mag er aandacht komen voor muziek. Het kan op eenvoudige wijze ter begeleiding van de viering. Op feestdagen kan er uitgebreid gezongen worden met muziekinstrumenten. Er kan een koor uitgenodigd worden om de viering muzikaal te omlijsten.

Vragen om over na te denken:

Is er ruimte genoeg om een koor op te stellen? Is er ruimte genoeg om een (kleine) muziekgroep op te stellen? Hoe zit het met de akoestiek? Wat kan helpen dit te versterken of juist te dempen?

64 <http://www.koningshoeven.nl/nl/inspiratie/woestijnvaders.php>. Geraadpleegd op 6 juni 2012

65 N. Van der Voet, Het woord krijgen, Over spreekvaardigheid in de christelijke gemeente. P. 63 - 64

66 K. Bras, Vacare, Een bevrijdende levenskunst. Uitgeverij Narratio, Gorinchem. p. 14

67 Bronnen van geestelijk leven, (over)leven vanuit De Spil. p. 9

68 K. Bras, Vacare, Een bevrijdende levenskunst. Uitgeverij Narratio, Gorinchem. p. 70

2.2.8.1 Begeleidende muziek

Voor aanvang van de viering kan de liturg alvast meditatieve muziek opzetten. Mensen komen binnen in een sfeer van contemplatie binnen, er wordt een scheiding aangebracht tussen dat wat buiten is en wat binnen staat te gebeuren.

Er is een cd te bestellen⁶⁹ via Taizé met meditatieve muziek die goed bruikbaar is om de vieringen te begeleiden. Meditatieve muziek helpt ons om tot rust te komen en onze aandacht te richten op wat komen gaat.

Er is ook een cd 'Worship Lounge' bekend, deze kan ook bruikbaar zijn, maar de muziek is meer 'jazzy' en ligt naar mijn idee moeilijker in het oor dan de eenvoudige muziek van Taizé. Mocht er interesse zijn, dan is de cd te bestellen via www.gospel.nl.

Ook kan ervoor gekozen worden om iemand uit te nodigen die 'live' akoestische muziek kan spelen. Het voordeel is dat er geen apparatuur aangeschaft hoeft te worden.

2.2.8.2. Het zingen

“Wie zingt, bidt tweemaal.” Deze uitdrukking komt van Augustinus, een kerkvader uit de vierde eeuw na Christus.

“Zingen en bidden liggen op dezelfde 'golflengte'”, aldus Hendrik Jan de Bie. Voor Calvijn was het zingen van Psalmen “zingend bidden”. Het is goed om als een gemeenschap gezamenlijk hardop te zingen. Het mooiste instrument wat ons gegeven is, is onze stem...

⁶⁹ Deze cd is te bestellen via www.taize.fr/nl. Ook kan men begeleidende boeken bestellen om zelf te kunnen zingen

3. PR

Er zijn diverse manieren om aandacht te genereren rondom de stiltekapel. PR omtrent de vieringen is noodzakelijk, maar de vieringen (en gebedsmomenten) zullen genoeg aantrekkingskracht hebben in zichzelf⁷⁰. Voor aandacht rond de stiltekapel op zich valt te denken aan aandacht op de website, het aanbieden van een folder of visitekaartje (kan verspreid worden in kerken en andere strategische punten), een artikel in de plaatselijke krant of als onderdeel van een rondleiding van Jan Huijgen. Hieronder wil ik enkele initiatieven beschrijven.

Ik denk dat het verstandig is om duidelijk te maken dat een viering op de Eemlandhoeve geen vervanging of alternatief is voor een (ere)dienst op zondag in de kerk. Jan Huijgen heeft nadrukkelijk gezegd dat hij geen 'kerkje wil spelen' en daar geef ik hem gelijk in. Vanuit diverse kerken mogen wij elkaar (doordeweeks) ontmoeten in de stiltekapel om opgebouwd te worden in geloof. De kerken kunnen de stiltekapel dragen door het 'aanbieden' van vrijwilligers, een financiële bijdrage of ruimte voor PR in het kerkblad. En de mensen die in de stiltekapel komen kunnen dat wat ze ervaren hebben weer meenemen naar de kerk, ter opbouw van de gemeenschap aldaar. Het is een wisselwerking. Het één kan niet zonder het ander.

*“Ik denk dat het een mooie geste is richting de gemeenschap Bunschoten Spakenburg.
Een vorm van dienstbaar willen zijn aan de plaats waar je bent.
Dat je die gelegenheid, de kapel, aanbiedt.”
Andre Priem, Dominee*

*“Mensen moeten trouw zijn aan hun eigen kerk;
niet breken met hun eigen kerk en hier kerk nr. 101 stichten;
hier is het een pelgrimsgebeuren en dan weer terug naar je eigen kerk.”
Karel van Oort*

3.1. GPS-systeem

Een leuke manier⁷¹ om de stiltekapel te 'promoten' is om een wandelroute te ontwerpen en aan te bieden via www.geocaching.nl. Geocaching is een leuke vrijetijdsbesteding waarbij een zogenaamde 'cache' (box) gevonden moet worden door middel van GPS-coördinaten en andere aanwijzingen. Het schijnt erg populair te zijn en bij voorbaat al duizenden mensen te trekken. Wandelaars zouden dan de stiltekapel moeten bezoeken om een bepaalde aanwijzing te vinden die leidt naar de cache.

3.2. Het aanbieden van een retraite

Tegenwoordig is met retraite gaan één van de 'nieuwewetse' middelen om op zoek te gaan naar rust en stilte in deze hectische samenleving. Dit is zelfs al doorgedrongen in het bedrijfsleven. Er zijn diverse bedrijven die duizenden euro's uitgeven aan retraitevormen of andere vormen van meditatie en bezinning. De Eemlandhoeve zou hierop in kunnen spelen en bedrijfsretraites aan kunnen bieden. In zo'n retraite hoeft nog niet eens het religieuze component aanwezig te zijn, het component van stilte kan voldoende zijn. Men kan ervoor kiezen om een meditatiecursus aan te bieden voor bedrijfsleiders, of om in de stilte te bezinnen op bepaalde thema's in het bedrijfsleven.

Ook kan men de stiltekapel aanbieden als plek om een viering bij te wonen als onderdeel van een visievorming voor kerkenraden. Vaak hebben kerkenraden een aantal dagen per jaar een 'bezinningsdag' waar men zich bezint op de visie van de gemeente. Dit kan heel goed op de Eemlandhoeve. Leden van de raad kunnen buiten een luchtje scheppen, binnen in een vergaderruimte vergaderen en in de stiltekapel geestelijke voedsel opdoen. De Eemlandhoeve zou een speciale 'kerkenraadretraite' kunnen ontwikkelen.

Er kunnen diverse partijen benaderd worden. Hierbij denk ik aan:

- Christian Business and Management Comitees (CMBC) - www.cbmc.nl
- Pastoroverleg Soest
- Kerkelijke gemeentes (kerkenraden) Bunschoten-Spakenburg, Amersfoort, Midden Nederland
- Kerkplein Amersfoort - www.kerkpleinamersfoort.nl

Andere initiatieven om contact mee op te nemen:

- A rocha, een christelijke beweging die zich inzet voor natuurbescherming - www.arocha.nl
- De zevende regel, Een nieuwe leefregel voor vandaag, die voortbouwt op inzichten uit de bijbel en op oude leefregels uit de christelijke traditie - www.dezevenderegel.nl
- Blossom030, Blossom is een 'netunity' van mensen dat zich richt op zingeving door ontmoeting rondom maatschappelijke en levensbeschouwelijke thema's op initiatief van kunstenaars, ondernemers, filosofen, theologen en coaches - www.blossom030.nl

⁷⁰ Diverse respondenten gaven dit te kennen. Lees het interview van Gerben Oosterhuis, zie bijlage 7.6

⁷¹ Johan ter Beek wees mij hierop. Voor een uitgebreid interview, lees bijlage 7.12

“Als groepen er open voor staan, dan kun je een bepaald programmaonderdeel maken. Bijvoorbeeld bedrijfsretraites en dergelijke. Dat je bewust laat proeven van. In bekende meditatietermen kun je gewoon aarden, maar je kunt ondertussen dan meegeven wie God is. Je maakt een soort programma en je vertelt op zo'n manier dat je niet in discussie komt, dat is denk ik heel verstandig. Bij stichting Gave hebben we een DVD waarin naar de natuur gekeken wordt en het ongelooflijke intelligente ontwerp wat er achter zit wordt verteld. Dat het echt te toevallig is... Dat soort dingen. Dan hoef je niet eens meteen te vertellen dat er een God achter zit, maar dat je je verwondert. Dat je zegt 'wauw, wat is dit groot'. Laat die verwondering zijn werk maar doen. Laat die christelijke symbolen die je ziet ook maar het werk doen... Gewoon vertellen. Niet van 'Christus is wat dan ook'... Ik denk dat veel bedrijven daar stiekem voor openstaan. Als ze allerlei Zengoeroe's betalen, waarom zouden ze hier dan niet naar willen luisteren?”
Jan Pieter Mostert, broer van Maaïke Huijgen

3.4. Een stilteroute

Naast de verschillende bestaande routes (insectenroute, houtroute) kan men een stilteroute opzetten op de Eemlandhoeve. Deze kan eindigen bij de stiltekapel waar mensen fysiek en geestelijk kunnen uitrusten. Men kan een routebeschrijving meegeven waarop bezinnende vragen staan. Aan het begin van de route kunnen er vragen gesteld worden die te maken hebben met 'achterlaten van'. Tijdens de route vragen omtrent 'bewust worden van'. Aan het eind van de route in de stiltekapel vragen rondom 'verandering'.

3.5. Een bord

Op een strategische plek op de Eemlandhoeve kan men een bord plaatsen met de tijden van aanvang van vieringen erop. In de stiltekapel zelf is een bordje opgehangen met tijden wanneer het stil 'moet' zijn en wanneer de galerij van de stiltekapel geopend is. Vanzelfsprekend is de galerij tijdens de viering gesloten. Het geeft de voorkeur om trappen waar mogelijk is onzichtbaar af te sluiten. Zo is er een strikte scheiding tussen stilte en observeren.

4. Algemene conclusie

Een stiltekapel waar de deuren vierentwintig uur per dagen open staan. Daar waar het ene uur stilte heerst en waar het andere uur geluiden van verwondering te horen zijn. Een plek waar minstens één keer per week vieringen gehouden worden waar mensen van de community op vrijwillige basis aan deel mogen nemen. Het is de basis van de Eemlandhoeve. Waar de seizoenen het ritme op de boerderij bepalen, vormen de vieringen het ritme van het geestelijk leven van mensen die onderdeel zijn van de community.

De aankleding is eenvoudig. Er is met zorg over het meubilair en de symboliek nagedacht. Als je binnenkomt, dan daalt de stilte als een warme deken op je neer. Hier hoeft even niets... Alleen even stil zitten en je gedachten op een rijtje zetten. Of even naar boven lopen en genieten van uitzicht over het landschap. Een prachtig plekje op een prachtige boerderij.

De vieringen volgen een liturgie, geput uit oude monastieke bronnen. Het is eenvoudig van opzet, maar toch klinkt de roep om de ontmoeting met God op een integere manier door de liturgie heen. De liturgie is als het ware een spiegel van het ritme wat in de schepping gelegd is. Stilte afgewisseld met geluid. Mediteren afgewisseld met zingen. Een geestelijk ritme om de bezoekers weer zin in het leven te geven.

De stiltekapel op de Eemlandhoeve wordt gedragen door leden van het STEN, door de vrijwilligers, door de werknemers, door de bezoekers die af en toe komen. Iedereen is het er wel over eens: de stiltekapel spreekt de taal van de Natuur. Dat sijpelt door alle voegen en gaten heen. Dat straalt de kapel van alle kanten uit.

De stiltekapel heeft genoeg aantrekkingskracht vanuit zichzelf. Aan het begin zal het niet zo druk zijn. Maar de mensen komen wel. Daar ben ik van overtuigd, net zoals veel respondenten met mij. Door het creëren van momenten om mensen de gelegenheid te geven om God te ontmoeten, zullen mensen vanzelf op het pad van de Eemlandhoeve komen.

Geen twijfel over mogelijk...

5. Slotwoord

Het zit erop. Het onderzoek is gedaan en alles is op papier gezet. Het grootste project wat ik ooit in mijn eentje gedaan heb. Maar wat heb ik genoten van alle gesprekken en het opschrijven van al deze woorden! Het was een inspirerende tijd die ik nooit zal vergeten. Ik zie dit onderzoek niet als een blauwdruk van hoe het moet gaan lopen. Ik zie dit verslag als een inspiratieboek. Een boek dat kan groeien. Er mag beweging inzitten. Het mag meegaan met het verloop op de Eemlandhoeve en er mag bruikbare informatie aan toegevoegd worden. Gooi weg wat niet van toepassing is. Het is alleen maar goed als het over vijftig jaar anders is. Wij zijn bezig om een nieuwe traditie op te bouwen, voortbordurend op bestaande tradities. Hou bestaande tradities daarom in het oog en verloochen niet de hand die ons heeft opgevoed. Onderzoek alle dingen, maar behoud het goede!

Op één of andere manier heb ik ervaren dat de Eemlandhoeve in de goede richting zit, als het gaat om de bouw van de stiltekapel. Door het enthousiasme en medewerking van de respondenten, het gemak hoe het onderzoek liep en de inspirerende voorbeelden die ik tegenkwam, voelt het bij mij als een geslaagd onderzoek. Ik ondervond weinig tegenstand en het leek alsof ik gedreven werd door een onzichtbare motor. Mensen kwamen op mijn pad, ik ontdekte bruikbare informatie en het leek wel of ik werd geleid door een onzichtbare hand. Ik voelde intuïtief dat de stiltekapel gedragen werd. Niet alleen door de community, maar ook door God. Ja, laat ik het zo zeggen: het was een gezegende tijd. En ik hoop ook een vruchtbare tijd, maar dat zal de toekomst uitwijzen!

6. Literatuurlijst:

- Beek, Johan ter: *Heerlijk Eenvoudig* (2011, Amsterdam)
- Boer, Greet de: *Zin op Aarde. Onderzoek naar de manier waarop zingevingsactiviteiten verbonden kunnen worden met (zorg)landbouw* (2011, Zwolle)
- Bras, Kick: *Vacare, een bevrijdende levenskunst* (2010, Gorinchem)
- Claerhout, Bert: *Een leven van liefde, Cistercienzers in de lage landen op weg naar de 21e eeuw* (Tielt, 1999)
- Dekker, G & H. Stoffels: *Godsdienst en samenleving. Een introductie in de godsdienstsociologie* (Kampen, 2009)
- Hermesen, Joke: *Windstilte van de ziel* (2010)
- Holsappel-Brons, Jorien: *Ruimte voor stilte. Stiltecentra in Nederland als speelveld van traditie en vernieuwing* (Ridderkerk, 2010)
- Fox, Matthew: *Schepping en spiritualiteit. Gaven tot bevrijding* (Zoetermeer, 1993)
- Laan, Hans van der: *Het vormenspel der liturgie* (Leiden, 1985)
- Laan, Hans van der: *Roosenberg-Waasmunster. Negen brieven van de architect over de bouw van het klooster Roosenberg* (Vaals, 2008)
- Lankester, Joke en Ko Lankester: *De acht jaarfeesten* (Baarn, 2002)
- Oskamp, Paul en Niek Schuman: *De weg van de liturgie. Tradities, achtergronden, praktijk* (Zoetermeer, 1998)
- Peels, prof.dr. H.G.L.: *Studiebijbel in perspectief* (Heerenveen, 2009)
- Postema, Stijn: *Cityside oasis. Of hoe de kloof te overbruggen tussen stad en platteland* (Bunschoten-Spakenburg, 2008)
- Stott, John: *The birds our teachers* (2007, Oxon)
- Thomas, Gary: *Jouw Spiritualiteit. Geloven zoals je bent* (Amsterdam, 2010)
- Voet, Nico van der: *Het woord krijgen. Over spreekvaardigheid in de christelijke gemeente* (Zoetermeer 2009)
- Waaijman, Kees: *Handboek spiritualiteit. Vormen, grondslagen en methoden* (Kampen, 2010)

7. Bijlagen:

Na deze bladzijde begint het hart van het onderzoek. Alle interviews uitgewerkt tot een prettig leesbaar verslag. Ik heb de interviews in volgorde van datum geplaatst. Zo ziet u de ontwikkeling die ik heb ondervonden tijdens het geven van de interviews. Onderwerpen worden herhaald, uitgebreid en toegevoegd. Het is een verslag van een zoektocht naar verduidelijking van definities, van het 'waarom' van de stilte en de vinger op de 'controversiële onderwerpen' proberen te leggen en duidelijk te krijgen. Een boekwerk op zich.

Veel plezier met lezen en laat u inspireren door deze geweldige mensen die de Eemlandhoeve op hun hart dragen!

Bijlage 7.1: Pater Ad Lenglet

Bijlage 7.2: Judith Gerkema

Bijlage 7.3: Henk Huijgen

Bijlage 7.4: Martha

Bijlage 7.5: Erik Scholma

Bijlage 7.6: Gerben Oosterhuis

Bijlage 7.7: Andre Priem

Bijlage 7.8: Piet Wassink

Bijlage 7.9: Drago Petenica

Bijlage 7.10: Gijsbert Bruijn

Bijlage 7.11: Jan Pieter Mostert

Bijlage 7.12: Johan ter Beek

Bijlage 7.13: Karel van Oort

Bijlage 7.14: De Zonnehoeve

Bijlage 7.15: Karoline Muijs

Bijlage 7.1: Interview met pater Ad Lenglet

Pater Ad Lenglet is abt van het Sint Benedictusklooster te Mamelis-Vaals.

Inleiding: "Pater Hans van der Laan hanteert een 'drievormenwereld'. De Natuurlijke, Maatschappelijke en de Liturgische vorm. Hij onderscheidt drie vormen binnen de Natuur en drie vormen binnen de Maatschappij. De vormen van de Natuur laten wij laat ik nu achterwege. De Maatschappij kent ook drie vormen: Functioneel, Expressief en Monumentaal.

De Functionele vormen zijn dingen die we onmiddellijk nodig hebben om ons leven in stand te houden. Om ons warm te houden moeten we iets om ons heen hebben. Kleding is een hele wezenlijke vorm."

Over de expressieve vorm: "Maar, zegt pater Hans van der laan, als wij die vormen echt menselijk willen maken, dan moeten die vormen ook op een bepaalde manier ook door onze geest zijn gevormd. We slaan niet zomaar een doek om ons heen, wij zijn geen dieren die een pels om zich heen hebben, maar wij kunnen deze dingen een vorm geven. Dan wordt het echt iets menselijks. En als we dat heel zorgvuldig doen, dan krijgen wij, wat hij noemt, een Expressieve vorm. Het is een Functionele vorm die uitdrukt in haar wezen wat het is om gekleed te gaan. Dus als ik eenvoudig naar onze kleding kijk: wij dragen bijna allemaal boven- en onderkleding. Een trui en jasje eroverheen. Wij drukken in het kleden zelf, het gekleed worden uit. Dus in het onderkleed wat onmiddellijk op het lichaam ligt, dragen we daaroverheen wat anders waarmee we uitdrukken dat we aan-kleden.

Louter Functioneel is niet meer dan Functioneel. Maar Expressief is Functioneel en tegelijkertijd door onze geest al bewerkt. En zodanig bewerkt dat het een vorm heeft die wij mooi vinden en die weer aansluit bij onze kijk op de wereld, op ons denken. Het is iets van ons. Tijdens een maaltijd kunnen wij een bord gebruiken en daarvan af eten met onze handen. Maar wij gebruiken ook mes en vork. Wij gaan daar gecultiveerd mee om. En dan wordt het eten een Expressieve vorm. Dan wordt het iets moois. Dan gaan we bewust iets tot ons nemen. Dan wordt het een gemeenschapsgebeuren. Niet alleen voeden wij dan onszelf, maar dan gaan we met respect met het voedsel om. De maaltijd wordt dan een Expressieve vorm."

Over de Monumentale vorm: "Dan heb je nog een derde vorm: Monumentaal. Laten we het voorbeeld van de maaltijd er weer bij halen. Als we een feest vieren, dan heffen we het glas. En dan niet eens meer om te drinken, maar enkel om een teken te stellen. Een teken van eenheid, gemeenschap. Van het mens-zijn. Dan wordt zo'n vorm (de beker) nog verder gestileerd, gedestilleerd, uitgepuurd en dan houd je een Monumentale vorm over die z'n materie ontleent aan de Functionele vorm (beker), die door het Maatschappelijke gebeuren is heen gegaan van de maaltijd en uiteindelijk wordt het een Monumentale vorm die tot niets meer dient. Want als ik een toast ga uitbrengen en ik heb verschrikkelijke dorst, dan drink ik het in één teug leeg, dan heeft het helemaal geen betekenis, want daarvoor is het niet bedoeld."

Over creativiteit: "Chaos is ongrijpbaar voor ons. God heeft vanuit die chaos (toehoe wabohoe) een geordend geheel gemaakt. Een oneindig geordend geheel, waarvan Hij alleen de orde kan zien. Wij zien de schoonheid van de schepping, maar waarom die schepping zo in elkaar zit, daar hebben wij geen vat op. Zodra wij daar vat op willen krijgen, gaan wij classificeren.

Zodra mensen met elkaar spreken, moeten zij dingen gestructureerd gaan zeggen. Onze taal is ongelofelijk

gestructureerd. Het is niet alleen die 26 letters, het is ook een beperkt aantal klanken ten opzichte van die oneindige variatie van klanken in de natuur. Dus zodra wij met elkaar gaan spreken, structureren wij. Wij hebben bepaalde wetten en afspraken om daarin onze gedachten over te brengen. En dat is een heel mysterieus gebeuren, dat mijn gedachten in uw gedachten komen door middel van iets heel materieels (taal).

Van een oneindige scala van geluiden en klanken, wilde pater Hans van der Laan terug naar de essentie, hij wilde de oorspronkelijke octaven weer naar boven halen: gaan werken met 'do re mi fa sol'.

Volgens van der Laan is onze creativiteit vermaken van iets wat al bestaat. De tafel waar wij nu aan zitten, is vermaken van het hout wat door de Natuur gegeven is. Als wij willen weten wat wij doen als wij iets maken, dan moeten wij bij de Schepper (de eerste Maker) in de leer gaan. Zoals Hij maakt, zo moeten wij proberen op onze manier iets te maken. Terwijl Hij met een oneindige veelheid kan maken, moeten wij met een beperkte hoeveelheid maken. De Schepper beschikt over een oneindig aantal vormen. Wij kunnen niet over een oneindig aantal vormen beschikken."

Aan de architect van het Observatorium: "Als je iets bouwt wat niet meer Functioneel is, wat niet meer dient voor onze lichamelijke behoefte, wat ook niet dient voor onze intermenselijke communicatie (de Expressieve vormen), wat echt alleen maar dient om iets hogers zichtbaar te maken (Monumentaal), dan zit je in de goede richting.

Als de architect gaat bouwen, in de zin van 'het moet lekker zijn, het moet warm zijn, er moet een mystiek sfeertje hangen', dat heeft het niets meer te maken met het werkelijke doel van een stilteruimte."

Een voorbeeld: "van der Laan: "Als ondergoed kleding is, dan is de kerk van le Courbusier in Ronchamps architectuur." Die kerk is puur op de emotie gericht. Puur op het lichamelijke basale welbevinden. Op de behaaglijkheid. Als de kerk dat beoogt, dat uitstraalt, dat voluptueuze, het 'lekker voelen', dan is het niet goed. Als de stiltekapel niet dient om iets hogers zichtbaar te maken en het monument te zijn van 'er is meer op deze aarde', dan heeft het geen zin."

Over de derde Liturgische vormenwereld: "Liturgie heeft te maken met alles waarmee wij onze relatie met de bovenwereld uitdrukken. Van der Laan noemt het 'het opperwezen', om het zo algemeen mogelijk te maken. Als je het woord 'god' gebruikt, dan zit je al snel in de katholieke theologie. Maar het gaat niet om deze traditie. Het gaat om ons mens-zijn. Wij mensen hebben allemaal een relatie met iets wat ons overstijgt. En de liturgie is dat domein. De maatschappij is dat domein 'tussen' mensen in, de natuur is het domein 'onder' ons en liturgie is het domein 'boven' ons."

Over de liturgie en de kerk: "Wat is een goed huis voor de Liturgie? Een kerk is het mooiste huis wat we kunnen bouwen. De Liturgie geeft ons de gelegenheid om het mooiste huis te kunnen bouwen, omdat het niet meer bepaald wordt door onze lichamelijke behoeftes, maar enkel en alleen moet het een teken van iets anders zijn."

Wat is de liturgie? "Liturgie is het domein wat boven ons ligt. In de liturgie delen wij met elkaar onze relatie met wat boven ons ligt.

Als ik alleen ben, heb ik geen liturgie nodig. Dan is de liturgie van mijn hart voldoende. Maar als ik met anderen samen datgene wat in mij leeft, mijn relatie tot God/opperwezen wil delen, dan heb ik tekenen nodig en dan kom ik in de Liturgie terecht. Dus een Stiltekapel, als daar iedereen alleen komt om voor zichzelf stil te zijn, dan is er geen Liturgie nodig. Als je met een groepje samen een

gelijke religieuze overtuiging gestalte wilt geven, dan is er liturgie nodig."

Is viering en liturgie hetzelfde? "Daar bestaan wat misverstanden over. Je kent wel van die bijeenkomsten waarbij mensen samen religieuze ervaringen vieren, om het zo te zeggen. En dat is geen liturgie. Het is wel met elkaar delen, die relatie tot God, maar niet werkelijk tot God gericht. Wij laten dan aan elkaar zien hoe wij met God omgaan. En hoe Hij met ons omgaat. Als wij met elkaar en een religieuze ervaring willen delen, dan blijven we binnen die Maatschappelijke vorm.

Ik denk dat wij in deze tijd heel sterk in de verleiding komen om de liturgie te vermensenlijken. Om het te plat te maken."

Wat is sacraal? "De liturgie is sacraal. Sacraal is datgene wat boven ons uitgaat. De essentie van de Liturgie is dat wij tijd en ruimte vrij maken waarin niets anders gebeurt dan liturgie. Dus als een Stiltekapel werkelijk wilt functioneren, dan zou het eigenlijk niet multifunctioneel moeten zijn. Dan zou het alleen maar daarvoor gebruikt moeten worden. Want dat is het wezen van Liturgie. Het gebouw moet gewijd zijn. En 'gewijd' betekent: onttrokken aan het gewone gebruik.

Als wij de ruimte voor andere dingen gaan gebruiken, dan wordt het een maatschappelijk geheel. Het kenmerk van de Liturgie is dat het niet maatschappelijk is. Maar dat het boven de maatschappij uitsteekt. Deze relatie naar boven is een hele andere relatie dan met elkaar. De liturgie verschilt net zo van onze Maatschappelijke vormen als onze Maatschappelijke vormen van de Natuurlijke vormen verschillen."

De verbinding: "De ruimtes die om de kerk heen zijn, staan onmiddellijk met de buitenwereld in verbinding. Onze ramen moeten zo'n mooi uitzicht op de natuur hebben dat je geen tv meer nodig hebt. Dat je onmiddellijk met de natuur bezig bent. En als je in onze kerk door de bovenramen kijkt, dan zie je onmiddellijk de bomen. Maar de kerk zelf, is voor niets anders! Dan hoeft je geen blik

meer te hebben op wat er in de buitenwereld gebeurt."

Tip: "Liturgie en maatschappij moeten niet verenigd worden in dezelfde ruimte. Onze Liturgie is altijd sterk afgeperkt. Als de klok gaat, gaat de klok. En dan wordt er na die klok niets anders meer gedaan. Dan trekken we zelfs een ander kleed aan. Dan zijn we niet meer met elkaar bezig, maar dan zijn we allemaal bezig om in dezelfde richting naar boven te kijken.

We kunnen pas weer leren liturgie te vieren, als we op een goede manier leren leven in de Maatschappij.

Zonder een hernieuwde Maatschappelijke vormenwereld kunnen we nooit leren liturgie te vieren. Want de liturgie zit helemaal vast aan onze Maatschappelijke vormenwereld die op haar beurt weer vast zit aan de Natuurlijke vormenwereld. Als we die band niet herontdekken, verspillen we de Expressieve vorm. De Expressieve vorm tussen de Functionele en Monumentale vorm in. De vorm die tegelijkertijd vastzit aan het gewone Functionele en die tegelijkertijd een geestelijke inhoud heeft, die openstaat voor meer."

...

		Liturgie	
Functioneel	Expressief/Maatschappij	Monumentaal	
	Natuur		

Pater van der Laan over zijn werk dat zich uit in strakke vormen en lijnen:

"Dit is niet de volledige werkelijkheid. Het is nog niet af. Dit is de mannelijke kant van de architectuur. Ik heb nog een leven nodig om de vrouwelijke kant te laten zien."

"We moeten even de ascese aanbrengen, om weer te voelen hoe het is om in een geordende menselijke maatschappij te leven", aldus pater Hans van der Laan.

Bijlage 7.2: Interview met Judith Gerkema

Judith Gerkema is lange tijd actief geweest in het tuinenteam dat op dinsdag bij elkaar komt om het erf van de Eemlandhoeve op een ecologische manier te beheren. Zij woont in Amersfoort en is vrouw van dominee Gerkema.

Waar denk je aan bij het woord spiritualiteit? “Aan de verbinding die er boven ontstaat, maar tegelijkertijd ook de verbinding die opzij en naar beneden ontstaat. Dus dat je weet dat we verbonden zijn met God, verbonden met mensen en verbonden zijn met de aarde.”

Wat betekent het voor jou persoonlijk? “Ik heb de spiritualiteitswijzer gedaan van de EO en er kwam uit, dat ik echt een mens van de natuur ben. En dat klopt ook. Maar tegelijkertijd denk ik ook dat zo'n wijzer de bovenste laag pakt. En ik ervaar eigenlijk ook wel dat er echt lagen onder zitten. Als ik in mijn bijbel lees, of als ik tussen de mensen ben, dat zijn ook dingen die ik ervaar als een deel van mijn spiritualiteit. Maar natuur staat verreweg op nummer 1, hoor.”

Wat gebeurt er met je als je in de natuur bent? “Ik denk dat verleden, heden en toekomst aan elkaar verbonden worden en met name dat ik er vrede mee kan hebben dat het leven eindig is. En ik kan er vrede mee hebben dat mijn leven plaatselijk is. Mijn eerste natuurervaring was toen ik een jaar of elf was. Ik was met mijn broer en opa aan het wandelen op de Amerongse berg. Toen mijn broer een eindje vooruit liep, ging ik op de grond liggen. En waarom? Omdat ik de wind zo mooi door de bomen hoorde gaan. Dat ruisen van die bomen... En dat je ineens denkt, 'zo is het altijd geweest, en zo zal het altijd gaan'.”

Hoe zie jij de ontmoeting met God voor je in de stiltekapel? “Over de huidige stilteruimte heb ik een beetje dezelfde beleving als Maaïke. Zoals de ruimte nu ingericht is, zo kun je overal een plek inrichten. Maar zoals het straks gebouwd kan worden en op die specifieke plaats, dat kun je alleen op de Eemlandhoeve doen. Ik ben een warm voorstander van dat eilandje!”

Wat heeft dat te maken met de ontmoeting met God? “Toch wel dat je daar allereerst heel indringend God als Schepper ziet. En dat je je verwondert over de variatie van alles wat aan je zintuigen raakt, de schoonheid in de variatie en dat je je daar deel van weet. Prachtig, zo'n plek.”

Heb je ervaring met stilte-/meditatieplekken? “Ja, ik ben wel eens in de Spil geweest en in een klooster. En ik ervaar mijn eigen stille tijd als een stiltemoment. Daar zit ook een lijntje met dingen die mij spiritueel raken.”

Wat zou je graag terug willen zien? “De kapel kan mij niet natuurlijk en open genoeg zijn!”

Wat is de rol van gebed in jouw persoonlijk en werkzaam leven? “Ik vind het prachtig om de dag puur te beginnen. Nadat het gezin uit huis is, heb ik mijn gebedsmoment. Dat ervaar ik echt als broodnodig. Dat geldt in mijn werk net zo goed. Ik doe veel aan pastoraat en heb ook bij? stervensbegeleiding gezeten. En wat ik heel bijzonder vind is dat je in het moment zelf heel veel voor mensen kan betekenen. Maar je gaat er ook weer uit weg. Maar in het gebed kun je mensen verbinden aan de God die er altijd bij blijft. En hier op de Eemlandhoeve is er altijd een stukje bijbellezen met bidden en ik vind dat zowel Jan als Maaïke dat op een hele fijne manier doen. Echt op een eigen manier. Daar kan ik van genieten.”

Wat zou het voor jouw vrijwilligerswerk toevoegen als je een plek hier op de Eemlandhoeve hebt waar je je terug kunt trekken en waar het stil is? “Dat is niet echt een standaard behoefte, en het komt ook omdat

het werk zelf eraan bijdraagt. Dus het feit dat ik hier rondloop, dat is voor mij al een soort stiltegebied. Niet op momenten als iedereen keihard aan het werk is, en daarom mag ik soms best wel eens lekker alleen aan het werk zijn. Ik ben ook wel eens in de drukte bezig geweest en ik moest van dat gras schrapen hier op het pleintje. Er waren allemaal mensen om mij heen bezig met praten en ik voelde eigenlijk alleen maar de zon en de wind en het geschreeuw van de vogels erboven, Kievieten volgens mij. En dan voel ik mij deel van de elementen, terwijl er heel veel mensen om mij heen waren. En dat maakt het dat ik stilte niet speciaal op dat plekje hoeft te zoeken. Die ervaring dient zich voortdurend aan als ik hier aan het werk ben.”

Is de maatschappelijke tijd genoeg grijs om aandacht te vragen voor stilte? “Dat vind ik een heel moeilijke vraag. Ergens heb ik wel het idee dat een hele hoop mensen niet aan stilte toe komen. Maar ik herken het niet vanuit mijn eigen leven. Ik denk dat wij als gezin - mijn man is predikant - niet in het hectische ritme van andere mensen staan. Ik durf er eigenlijk geen ja of nee op te zeggen.”

Hebben mensen steeds meer behoefte om stilte op te zoeken? “Ja, dat denk ik wel. Maar of dat meer dan twintig jaar geleden is, dat weet ik niet precies. Ik mag zelf heel graag wandelen, en dan ben ik altijd weer verrast hoeveel andere wandelaars ik tegen kom. Dus mensen zoeken de stilte wel op.”

Wat vind je überhaupt van het idee om op een boerderij een stilteruimte te bouwen? “Het past helemaal bij deze boerderij! Aan alle kanten proef je een stukje integratie van platteland en 'hoge'land! Jan en Maaïke zoeken beiden de hoogte en de diepte op van het leven en dat zie je terug op allerlei plekken op de Eemlandhoeve. Signalen die naar de religieuze stilte een knipoog geven.”

Ken je mensen, buiten de Eemlandhoeve, die het op hun hart hebben om de stilte op te zoeken? Hoe kunnen we die koppelen aan de stiltekapel?

“Misschien een heel klein visitekaartje met een plaatje waarvan je denkt 'o ja, dat is mooi' of een slagzin die raakt.. Ik vind het belangrijk dat mensen er vrij naar toe mogen wandelen. Is het denkbaar dat je aan de zijkant van de weg een bordje hebt staan met 'stiltebeleving' of iets dergelijks, en dat mensen een wandelpaadje op kunnen lopen en bij de kapel uit komen? Zonder dat ze zich direct verplicht voelen om iets met de Eemlandhoeve te moeten doen. Dan hebben ze niet de ruis van 'ze moeten iets met de Eemlandhoeve' of 'ze moeten zich verantwoorden waarom ze hier zijn', maar dat ze rechtstreeks naar dat punt kunnen lopen en de stilte mogen beleven. Mensen kunnen vanuit de drukte verlangen naar stilte, maar mensen kunnen ook overhoop liggen met zichzelf of hun omgeving, waardoor ze verlangen naar die stilte en dan ben je er niet altijd voor in om erover te praten. En dan wil je volgens mij echt in stilte die weg gaan en die keuze moet er zijn. Over het algemeen 'verbind' je je vaak met de Eemlandhoeve, terwijl ik de kracht van de stiltekapel vind dat hij zich boven de Eemlandhoeve uit verheft.”

Waar denk je aan bij het woord vieringen en liturgie? “Van nature denk ik aan zingen. Ik denk dat het niet het meest voor de hand liggend is, hier op de Eemlandhoeve. Simone was eens bezig met ansichtkaarten en daar hebben we gedichten bij gezocht. Ben je in staat om mensen een paar gedichten mee te geven op een A4tje, zodat mensen zo'n gedicht kunnen laten bezinken. Ida Gerhart heeft prachtige natuurgedichten geschreven, en zo zijn er ongetwijfeld meer.”

Heb je ervaringen met vieringen en wat heeft jou

daarin wel of niet aangesproken? “Ik heb allerlei ervaringen met vieringen, maar niet met natuurvieringen. Dat zou ik zelf echt moeten ondergaan. Ik maak die splitsing tussen natuur en vieringen omdat, zoals hier de stiltekapel komt, de eerste prikkel die je ontvangt die natuurelementen zijn. En het is wel grappig dat het een 'stilte'kapel genoemd gaat worden, want zo stil gaat het er niet worden... Je hoort de wind, de vogels en dat is juist het schone ervan.

Het mooie van een viering is dat je het mag beleven en verder niet zoveel 'moet'. Je mag meedoen. Dat is stil mogen ontvangen. En ik hoop dat het straks ook gebeurt. Dat je mag zitten en mag ruiken, proeven, voelen, zien en geraakt worden.”

Welke elementen in een viering vind je belangrijk en mogen niet ontbreken? “Wat ik zelf een prachtig moment in de wekelijkse kerkdienst vind, is dat je weggaat met de zegen. En dat je beseft dat Gods oog op jou gericht is. Een psalm waar ik veel van houd is psalm 67: 'je bent gezegend om tot zegen te zijn.' En die zegen vertaalt zich ook naar het land dat vrucht zal dragen en voortbrengen. Dat is de rijkdom van al het viëren: dat je gelaagd wordt en gezegend wordt om vervolgens tot zegen te zijn. Ik zou het dus prachtig vinden als er ruimte is voor deze zegen. Ik gebruik ook het woord 'laven', laven aan je zintuigen. Ruiken aan hoe de natuur op dit moment ruikt. Of luisteren hoe de natuur op dit moment klinkt. Dat je daarbij gebracht wordt.

Ik leg de verbinding met God hierin dat je door de zegen en psalm 67 en andere Schriftgedeelten bepaalde symboliek binnendraagt in het leven van mensen. Ik zou het zo mooi vinden als je gebruik maakt van de natuurlijke elementen, woorden over de natuur uit de Bijbel, over gewassen en dieren. Dat zijn 'superWoorden'. Ik vind de uitdaging van deze plek om door de natuur mensen tot God te brengen.”

Is het goed voor de Eemlandhoeve-community om vieringen gezamenlijk te viëren? “Ik ben benieuwd of dat haalbaar is. Voor mij is de community een minder inzichtelijke gemeenschap. En dat betekent dat ik er vaker voor terug moet komen. En we zitten met een hele gevarieerde groep mensen, allemaal met een verschillende pet op. Dus is het haalbaar, dat weet ik niet. Is het noodzakelijk, weet ik het ook niet. Zou je het nu vaker moeten doen, dan zeg ik ja. Bijvoorbeeld met Nieuwjaar, dat is een markeringsmoment, dat is mooi. Maar ik vind het ergens wel aardig als we dat bijvoorbeeld vier keer per jaar doen en die vieringen koppelen aan de seizoenen. Winterfeest, lentefeest, herfstfeest, zomerfeest... Juist omdat je gelooft dat iedere tijd zijn eigen vruchten voortbrengt en kent. Net zoals Biddag en Dankdag. Dat zijn ook momenten om samen te komen. Ik vind het drie sprongen te ver om voor de vaste groep een viering te organiseren. Nu is de betrokkenheid nog te mager. Eerst zouden er momenten moeten komen waarin die betrokkenheid kan groeien. Als ik er apart voor zou moeten komen, dan zou ik niet zo makkelijk komen voor een viering. Maar vier keer in het jaar op een zondag- of zaterdagmiddag zou dat prima zijn. Maar ik zit niet op een viering op een doordeweekse dag te wachten.

Ik denk dat mensen niet nog eens apart voor een viering naar de Eemlandhoeve komen. Ik vind het prettige van stilteruimtes dat mensen merken dat er 'geleefd' word in die ruimte. Dat ze iedere keer weer merken dat er wat te beleven valt, doordat er af en toe iets verandert of dat er een boek ligt waar je je gedachten kunt opschrijven. Of waar je een kaars kunt branden, of waar een bloem staat te bloeien, of dat er iedere keer een nieuw gedicht ligt.. Dat er leven in de brouwerij is.”

Vind je dat in de stiltekapel op bepaalde tijden

stilte moet heersen? “Ja, er moet stilte heersen, maar in hoeverre kan je dat claimen. Maar Jan is verplicht naar de gemeente toe om het (ook) te gebruiken als natuurobservatorium, dus als er mensen komen, moet het ook daarvoor gebruikt worden. Je moet aan beide punten proberen recht te doen. Maar ik denk dat het in de praktijk wel mee gaat vallen. Dat men elkaar niet in de weg loopt. Ik verwacht namelijk niet dat er acht uur per dag mensen aan het observeren zijn en ik verwacht niet dat er mensen acht uur per dag de stilte aan het opzoeken zijn. Het zal niet zo vaak botsen denk ik.”

Hoe zorgen we ervoor dat de mensen die te gast zijn op de Eemlandhoeve ook gebruik gaan maken van de stiltekapel? “Ik denk niet dat je dat massaal moet aanbieden... Maar misschien een klein visitekaartje waar een pakkende zin opstaat, of een pakkend plaatje. Dat je dat mensen meegeeft en dat mensen denken, 'o ja, dat heb ik aan de ELH overgehouden'. En dat je er ook vanuit gaat dat mensen denken 'ik loop eens even naar die stilteplek toe'. Maar mensen moeten dat op privégronden doen. Laat ook mensen weten waar het precies is en wat het is, en verder moet je je er niet al te zeer mee bemoeien.”

Hoe kan het gebruik van de stiltekapel ingevoegd worden in het kerkelijk jaar? “Eigenlijk vind ik dat deze stiltekapel het ritme van de natuur moet volgen. Meer dan het ritme van het kerkelijk jaar. Dus eerlijk gezegd heb ik er helemaal geen moeite mee als deze stiltekapel dat ritme helemaal niet volgt. Sluit maar aan bij de seizoenen. En de viering van de heilsfeiten krijg je vaak cadeau! Pasen valt altijd in de lente. Door de dood heen ontstaat nieuw leven. In de winter speel je vaak met donker en licht. Het christendom is niet natuurvreemd. Het is geen toeval dat Pasen aan deze tijd van het jaar is gekoppeld en dat kerst aan de winter is gekoppeld. Allerlei christelijke feesten zijn ingebed in de Germaanse feesten. Daar zijn koppelingen ingelegd. Feesten als Hemelvaart en Pinksteren hoeven van mij minder aandacht te krijgen. Al dragen deze feesten wel bij in het nadenken over mijn leven en het christelijke geloof in mijn leven. Hier op de Eemlandhoeve mag je best gebracht worden bij de gedachte 'God is mijn schepper'. En wat is mijn plek ten opzichte van de natuur en mijn verantwoordelijkheid die God met het boek Genesis meegeeft om de aarde te bewerken en te bewaren.”

Ben je je bewust van christelijke symbolen die in de kerk gebruikt worden? “Ik houd wel van symbolen, vuur, water, licht, wijn... Wat ik heel mooi vind is iets van steen, iets met hout, iets met water, met kleuren. Ik vind het ook mooi als er een verbinding gelegd wordt met die tafel die voor de Eemlandhoeve staat (de ronde tafel) en wat erachter gebouwd is?. En de symboliek van de vijf broden en twee vissen vind ik ook een sterke. De boom, de gelijkenis van het mosterdzaad, de gedachte dat de vogels daarin nestelen... Dat vind ik een prachtig beeld van hoe God zorg draagt over de natuur. Iets met graan is natuurlijk ook prachtig, het leven dat zich vanuit de Bijbel aanbiedt, het leven door de dood heen.”

Het kruis? “Het zou best mogen. Klinkt best mager als ik dat zeg, want het is essentieel in het christelijk geloof. Maar als het dan van heel natuurlijk materiaal gemaakt is. Of van levend hout, dat je ziet dat er scheuten uitkomen. Dat lijkt een imposant gezicht als er leven uit dat kruis komt.”

Wat zijn voor jou belangrijke elementen qua inrichting? “Ik ben maar een gewoon mens... Ik houd het niet lang uit om te staan en om daar lang te zitten zie ik ook nog niet gebeuren. Maar je moet wel iets aan mensen aanbieden zodat ze ontspannen daar toch zomaar een half uur kunnen zitten. En dat moet op geen enkele manier rieken naar bankjes die achter elkaar staan. Maar je hebt

wel iets nodig waarvan je ervaart dat dit de plek is waar je mag zitten en ontspannen.

En er moet een punt zijn waar je je oog naar kunt richten. En van dat punt moeten mensen zien dat het leeft. Zoals je voor een graf zorgt of voor telkens verse bloemen. Op één of andere manier moeten mensen ervaren dat dit plekje gekoesterd en gedragen wordt door de mensen van de gemeenschap. Dus dat iemand gewoon even elke dag kijkt hoe het er bij staat.”

Welke beelden uit de bijbel zijn voor jou sprekend als je de stiltekapel voor je ziet te midden van de Eemlandhoeve? “Ik denk nu aan de twaalf stenen die Josua moest oprichten. Hij zette die stenen neer als gedenksteden voor het nageslacht. Dat vind ik een hele mooie gedachte. Twaalf stenen om te gedenken. Om de geschiedenis hoog te houden, om de toekomst hoog te houden en het moment van nu te beleven.”

Zou je op één of andere manier mee willen helpen aan de totstandkoming van de stiltekapel? “Ja hoor, daar ben ik altijd voor te porren! Ik houd van klussen, ben echt een doener. Maar ik houd ook van gedichten bij elkaar zoeken, of plaatjes bij elkaar brengen.”

Wat voor reden denk jij dat de initiatiefnemers hebben om een stiltekapel te bouwen op de Eemlandhoeve? “Omdat Maaike en Jan heel spirituele mensen zijn. Zij voelen zich daarin enorm uitgedaagd om op deze plek stad en land te verbinden, maar ook om het hogere met het lagere te verbinden. Zij willen die mogelijkheid creëren waar mensen dat kunnen ervaren en delen.”

Wat zijn belangrijke bronnen voor jou? “De Bijbel is voor mij een belangrijke bron. En vanuit de natuur gaat een geweldige prikkel uit. Vanuit dat creatieve. Een boekje van Andries Baart: 'Als wij scheppend bezig zijn, dan treden wij in de voetsporen van de Schepper.' Dan gebeurt er ongelooflijk veel. Als je zorg geeft met aandacht, dan ontstaat er opnieuw een ontmoeting met mensen en daarin ligt een soort scheppende kans. Dat vind ik een prachtige gedachte. Overal waar die ontmoeting is van mens tot mens, van mens tot God of van mens tot natuur, daar gebeurt de Schepping.”

...

“Ik heb mezelf verrast met allerlei antwoorden in dit gesprek! Als je echt wil dat mensen die spiritualiteit hier mogen proeven, dan moet je ook het lef hebben om het los te maken van jezelf. Stel dat hier een Boeddhist aan komt wandelen, dan moet hij niet eerst over dat christelijke veldje heen voordat hij daar zijn stiltemoment mag beleven. Ik vind dat je recht hebt op het vasthouden van je eigen identiteit. Jij geeft vorm aan dat stiltecentrum. Maar je bent geen baas over de dingen die mensen zelf beleven. Als je inzet op de natuur, dan kunnen veel mensen daar allerlei dingen mee beleven. En dat moet je laten. Als mensen hier komen en die zitten met zichzelf of omgeving in de knup, dan moet die spiritualiteit niet aan mijn spiritualiteit gekoppeld zijn. Maar dan kan ik wel in alle rust en stilte daar naar toe lopen en niet iets menen te moeten zeggen. Veel stiltecentra in ziekenhuizen bezitten veel 'belevingselementen'. Het wordt bewust zo breed mogelijk gehouden. Daar worden ook symbolen gebruikt vanuit de Islam of het Boeddhisme.”

Bijlage 7.3: Interview met Henk Huijgen

Henk Huijgen is de zoon van Jan Huijgen, de initiatiefnemer van de stiltekapel. Van de vier kinderen is Henk het meest actief op de Eemlandhoeve en het meest aanwezig. Hij studeert aan de Christelijke Agrarische Hogeschool te Dronten en wil later het bedrijf overnemen.

Wat voor reden denk jij dat de initiatiefnemers hebben om een stiltekapel te bouwen op de Eemlandhoeve? “Omdat het een droom is van het begin af aan. Aan het begin zijn alle gebouwen door de architect getekend en toen is dat er ook bij getekend. De tekeningen liggen er dus al tien, vijftien jaar. Het is het kerkje aan het einde van de straat. Om het compleet te maken.”

Wat vind je überhaupt van het idee om op een boerderij een stilte ruimte te bouwen? “Op een standaard boerderij is het een gek idee... Als boer loop je daar in je eentje rond en heb je alle rust en natuur om je heen. Maar op deze boerderij is het een leuke/ en nuttige aanvulling voor gestreste mensen die hier komen vergaderen. Midden in de stad heb je altijd de drukte. Als je uit een stiltekapel stap, dan heb je meteen weer drukte. Hier stap je het verlengde van die rust in.”

Boeren en zingeving: waarom juist op een boerderij? “Een boerderij is nog een nostalgisch idee. Daar kun je nog een beetje voor je uit staren en niets doen.”

Is de (maatschappelijke) tijd genoeg gerijpt om aandacht te vragen voor stilte? “Iedereen begint zich er bewust van te worden dat wij in een overhaaste maatschappij leven. Alles wordt steeds drukker, er is geen tijd meer om rustig te zitten. Maar op een gegeven moment komt er toch een omslagpunt en dan gaan mensen weer op zoek naar rust, in plaats van werk en zich te laten vermaken.”

Waar denk je aan bij het woord 'spiritualiteit'? “Het eerste wat bij mij opkomt is 'bijbel' en 'christelijk geloof'. Maar er zit veel meer in dan enkel de bijbel tegenwoordig, en dat is jammer. Voor mij is het ook naar de kerk gaan, geloven. Ik geloof voornamelijk door de natuur. Daarin kom ik dicht bij God.”

Heb je ervaring met stilte- en meditatieplekken?

Wat zou je terug willen zien in de stiltekapel? “Nee niet echt. Maar in de zomer pak ik wel eens een kano en dan vaar ik tot achterin het land. Dat is een moment van nadenken en rust.

Een plek waar je goed de natuur kunt zien. Waar je een mooi uitzicht hebt op de natuur. Niet per se in een toren, maar ook op de begane grond waar je naar buiten kunt kijken.”

Wat is de rol van gebed in jouw persoonlijke en werkzame leven? “Een manier om in slaap te komen. Dat als eerste. Ik dank als tussendoor iets moois komt. En voor het eten, na het eten...”

Als er een kalfje is geboren, ja prachtig. Als ik de tijd heb om de kano te pakken en van de rust kan genieten.

Wat zou het voor jouw (vrijwilligers)werk toevoegen als je een plek hier op de Eemlandhoeve hebt waar je je terug kunt trekken en waar het stil is? “Niet zo heel veel. Als ik rust wil hebben dan loop ik het land in, dan zoek ik een plek waar niemand mij kan vinden.”

Hoe zie jij de ontmoeting met God voor je in de stiltekapel? “Vooral door de rust, door de stilte. Daar niet gestoord kunnen en mogen worden. Maar voor de rest heb ik er niet echt een beeld van.”

Waar denk je aan bij het woord 'vieringen' en 'liturgie'? “Vieringen is slingers ophangen en feestje

vieren. Liturgie is het bord met psalmen in de kerk.”

Heb je ervaring met vieringen? Wat heeft jou daarin wel/niet aangesproken? “Ik heb ervaring met de liturgie in de kerk, dat bord met psalmen in de kerk. Als je die had 'afgeragd' dan mocht je weer naar huis.”

Welke elementen in een viering vind jij belangrijk en mogen niet ontbreken? “Aan de ene kant het vrolijk zijn en bij elkaar zijn. Maar ook de eerbied, voor elkaar en voor God.”

Wat zou je terug willen zien in de stiltekapel? “De vrolijkheid. Niet van die bedompte kleuren. Leuke vrolijke kleuren, van de bloemen, felgroen, felgeel.

Maak een mooie plafondschildering in de kapel!”

Is het goed voor de Eemlandhoeve-community om vieringen gezamenlijk te vieren? “Ik denk dat het een samenbindend effect heeft. Je kijkt wel met z'n allen op een manier naar iets. Je doet het gezamenlijk.”

Hoe vaak zou zo'n gezamenlijke viering plaats moeten vinden, vind je? “Een keer per maand, daar zit ik als eerste aan te denken. Elke week is denk ik teveel, dan lijkt het een standaard kerkdienst. Een keer per twee weken net zo.”

Wat is volgens jou de beste tijd om een viering te vieren? “'s Morgens zeven uur. We hebben ook wel eens van die zakelijke ontbijtsessies voordat mensen gaan vergaderen. Dan heb je nog de hele dag om na te denken over wat je aan het begin van de dag meegemaakt hebt met de viering.”

Hoelang moet een viering volgens jou duren? “Dat hoeft van mij niet vast te liggen. Het mag best verschillend zijn. Als er punten worden aangetikt waar je verder over door kunt praten, dan mag het best een uur duren. Maar anders ongeveer een half uur?”

Zou je bij willen dragen aan een viering in de stiltekapel? Hoe ziet die bijdrage eruit? “Ik ga wel met de collectezak rond... Ik wil wel meehelpen, maar ik zit liever stil en kijk toe”

Vind je dat in de stiltekapel op bepaalde afgesproken tijden stilte moet heersen? “Ik denk dat je standaardtijden moet vaststellen en die bij de deur moet ophangen. Eerst kijken wanneer de meeste bezoekers komen. En dan tijden selecteren, de ene periode is het een stiltekapel en de andere periode is het natuurobservatorium open. Schoolklassen komen niet tussen de middag, die komen voornamelijk 's morgens. Bijvoorbeeld tussen tien en twaalf een observatorium en van twaalf tot twee een stiltekapel en van twee tot vier een observatorium. Op die manier misschien verdelen?”

Moet de Eemlandhoeve met het gebruik van de kapel rekening houden met het kerkelijk jaarritme? “Het is wel makkelijk om dat als leidraad aan te houden. Maar om het strak aan te houden, hoeft ook weer niet. Het geeft wel thema's die je door het jaar heen kunt bespreken. Maar als er een ander thema of onderwerp langskomt, dan moet er de vrijheid zijn om daar ook ruimte aan te geven. Je kunt specifiek voor de verschillende heilsfeiten in het jaar een viering organiseren als daar vraag naar is. Als mensen daar naar toe willen. Maar dat is een proces wat je moet onderzoeken.”

Ben jij je bewust van christelijke symbolen die in de kerk gebruikt worden? “Nee, eigenlijk niet. Daar heb ik andere mensen voor die mij dat goed kunnen vertellen...”

Wat vind jij een mooi christelijk symbool? “Het begint bij het kruis.”

Welke symbolen wil je graag terug zien in de stiltekapel? “In ieder geval het kruis. En iconen, dat geeft een eerbiedige sfeer.”

Welke beelden uit de Bijbel zijn voor jou sprekend

als je de stiltekapel voor je ziet, te midden van de Eemlandhoeve? “Een stel schapen. Je zit midden in het weiland en schapen horen in het weiland. Om nou een vissersboot te tekenen, dat past niet helemaal.”

Zou je op één of andere manier mee willen helpen aan de totstandkoming van de stiltekapel? “Ik zal wel moeten. Maar het bouwen vind ik leuk, dus meehelpen ga ik evengoed wel doen!”

Hoe zorgen we ervoor dat mensen die te gast zijn op de Eemlandhoeve ook gebruik gaan maken van de stiltekapel? “We hebben verschillende routes (hout-, dieren-, plantenroute) over het erf heen lopen, dus misschien kun je er een stilteroute aan toevoegen? En misschien op de dierenroute een punt inzetten waar je naar het natuurobservatorium kan gaan?”

Ken je mensen, buiten de Eemlandhoeve, die het op hun hart hebben om de stilte op te zoeken? Hoe kunnen we die koppelen aan de stiltekapel? “Een maat van mij komt hier weleens om een stil plekje op te zoeken. Tegen hem ga ik het wel zeggen van de nieuwe stiltekapel. Maar zodra de stiltekapel er staat, zullen er wel mensen op af komen. En hoe kun je die koppelen... leg er een groot boek neer en laat ze er hun naam inschrijven.”

...

“Ik zou ervoor zorgen dat hij altijd open is, dag en nacht. Het moet een beschermende plek zijn. Als je daar zit, dan mag niemand je storen. Dan mag niemand zomaar even naar binnenlopen om je op te halen. Je moet daar gewoon kunnen blijven zitten, zonder dat iemand een woord tegen je zegt.”

Bijlage 7.4: Interview met Martha

Martha maakt deel uit van het tuinenteam dat op dinsdag bij elkaar komt om het erf van de Eemlandhoeve ecologisch te bewerken. Martha woont in Bunschoten.

Wat voor reden denk jij dat de initiatiefnemers hebben om een stiltekapel te bouwen op de Eemlandhoeve?

“Vanuit hun christelijke achtergrond waar zij mee bezig zijn, willen ze dit graag doen en er ruimte voor maken voor de gasten die hier komen.”

Wat vind je überhaupt van het idee om op een boerderij een stilteruimte te bouwen? “Je staat hier dicht bij de natuur. En dicht in de natuur zie je het Goddelijke terug.”

Is de (maatschappelijke) tijd genoeg gerijpt om aandacht te vragen voor stilte? “Ik denk dat het steeds meer komt, mensen wensen rust om zich heen en willen tot bezinning komen.

Deze maatschappij op dit moment is ontzettend actief, veelvragend en veelisend. Ik denk dat mensen daardoor toch terug willen naar een stukje rust. Er wordt zoveel aan je getrokken, aan alle kanten, dat kun je op een gegeven moment niet meer aan.”

Waar denk je aan bij het woord 'spiritualiteit'?

“Heftige vragen. Ik weet niet goed hoe ik dat kan beantwoorden eigenlijk. Ik vind spiritualiteit zo'n dag als hier bezig zijn met deze mensen. En dan kunnen zomaar cadeautjes op je pad komen. Dagen met gouden randjes. Dat heb ik leren zien. Met de natuur bezig zijn, daar zie ik ook de spiritualiteit in. Ik kan ook helemaal gelukkig worden in mijn kleine achtertuintje. Daar staat de oude kerstboom en bovenin hangt een vetbol. De vogels lusten dat niet meer, maar ik zag daar laatst een muisje in komen. Ik zag dat beestje al rondscharrelen in mijn tuin, maar nu zag ik 'em boven in die kerstboom. Prachtig. Daar kan ik echt van genieten. Daar kan ik het Goddelijke van in zien. Het simpele... daar kan ik helemaal blij van worden. Ik vind het heel moeilijk om te verwoorden. Dat is een gevoel, mocht ik dat toch maar meemaken vandaag.”

Heb je ervaring met stilte- en meditatieplekken?

Wat zou je terug willen zien in de stiltekapel? “Ja, daar heb ik ervaring mee. Ik zit ook op Yoga en daar mediteren wij.

Maar ik vind het best lastig om te zeggen wat ik wil terugzien in de stiltekapel... Ik kan niet zomaar daar gaan zitten en mediteren met de gedachte 'nu moet het komen'. Dat kun je niet opleggen.”

Hoe zie jij de ontmoeting met God voor je in de stiltekapel?

“Ik vind het hele lastige vragen. Ik ben lastig met woorden, vind het moeilijk om mezelf uit te drukken. Het is vaak het gevoel. Ik zit veel meer in mijn gevoel, dan erover discussiëren. Zo'n gesprek, dat moet groeien.”

Is het goed voor de Eemlandhoeve-community om vieringen gezamenlijk te vieren? “Ja. Ik vind wat Maaïke op dinsdag tussen de middag doet ook een viering. Dat ze een thema uitzoekt uit de Bijbel en dat voorleest. Dat vind ik ook een kleine viering, dat heeft iets speciaals. Ik vind dat wel mooi.”

Wat voegt het toe aan de community? “Nog meer met elkaar bezig zijn op een ander vlak. Op het spirituele vlak. Ik weet waar ik de mensen kan vinden met dezelfde gedachten. Maar dat zou nog beter gaan als je elkaar beter leert kennen door dit soort vieringen met elkaar te doen.”

Hoe vaak zou zo'n gezamenlijke viering plaats kunnen vinden, vind je? “Een keer in de week lijkt me wel zinvol. Een maand vind ik te lang, te vrijblijvend. Per week gaat het meer in je systeem zitten. Anders zit je zo van 'was het nou de eerste van de maand, of de derde van de maand?' Eén keer in de week lijkt me zinvol, dan blijft het meer beklijven.”

Zou je bij willen dragen aan een viering in de stiltekapel? Hoe ziet die bijdrage eruit? “Op wat voor manier?”

Het voorlezen van een gedicht, een kaars aansteken... “Ja, daar sta ik wel open voor.”

Vind je dat in de stiltekapel op bepaalde tijden stilte moet heersen? “Het kan multifunctioneel gebruikt worden, maar niet tezamen. Als het gebruikt wordt als stiltekapel, dan kan daar niet een groep mensen doorheen fietsen. Dat is niet zinvol.”

Wat voor symbolen zou jij graag terug willen zien?

“Ik zou daar natuurlijke spullen willen hebben. Van mij hoeft er geen kruis aan de muur te hangen. Dat zegt mij niets. Een Mariabeeldje zegt mij ook niets. Maar een mooie Amethyst of een bergkristal, dat zegt mij meer.”

Wat zegt jou dat? “Warmte, de kracht en wijsheid en oudheid.. Dat zegt voor mij echt een heleboel.”

Kan zo'n steen bijdragen aan de beleving van stilte, aan het tot rust komen? “Door er naar te kijken en machtigheid en grootsheid van de schepping daarin te zien.”

En wat zijn voor jou belangrijke elementen qua inrichting?

“Er moet goed gewerkt worden met kleuren. Warme tinten. Daar zijn die antroposofen erg goed in. Rustgevend tinten.”

En het gebruik van bijvoorbeeld stoelen, banken, altaar...

“Ik ben gewend om op van die krukjes te zitten. Maar een altaar, ik denk gewoon een tafeltje, noem het een altaar, waar producten van de seizoenen op liggen. Dat is dan mijn aanspreekpunt. Ik versta het gegeven dat mensen een focus nodig hebben om tot rust te komen, maar zelf heb ik het niet nodig. Misschien toch in het midden een ijkpunt, kom ik toch met mijn bergkristal. Kaars erbij, dat zou ik toch wel mooi vinden.”

Zou het voor mensen een belemmering zijn als er specifiek christelijke symbolen staan? “Voor mij niet echt. Maar ik kan me voorstellen dat het voor mensen zinvol is. Ik zie het meer richting het antroposofische. Je bent vrij om te voelen, te zien, wat er ontstaan kan. Ik kan niet zomaar naar die kapel gaan en zeggen: 'nu moet het gevoel, het Goddelijke gevoel, hier komen'. Dat is er of dat is er niet. Je kunt dat er niet op in zetten. Je kunt het niet bewerkstelligen. Dat is een kwestie van groeien.”

Moeten Jan en Maaïke zich vasthouden aan hun eigen identiteit door middel van het gebruik van christelijke symbolen?

“Ik denk dat het niet noodzakelijk is. Ik denk dat je dat meer vrij moet laten. Dat je alle mogelijke godsdiensten en religies een plek mag geven. Als je dat vast gaat leggen op een geloof, een traditie.. dan denk ik dat je toch een heleboel mensen mist. Door het gebruik van meerdere symbolen kun je een breder publiek trekken.”

Welke symbolen wil je graag terug zien in de stiltekapel?

“Mooie warme tinten, kleuren. Lappen stof. Kaarsen. Mineralen. Een bloem. De natuur in huis halen.”

Hoe zorgen we ervoor dat mensen die te gast zijn op de Eemlandhoeve ook gebruik gaan maken van de stiltekapel? “Ze erop wijzen, dat in eerste instantie. Gewoon vertellen dat het er is.”

En mensen buiten de Eemlandhoeve? “Is dat zinvol? Waarom wil je dat? De mensen komen toch wel als ze daar behoefte aan hebben. Ik ben er van overtuigd dat de mens gestuurd wordt als ze het nog niet weten. Je hoeft geen reclame te maken, het moet groeien. Je kunt niet zeggen 'zo, hier heb je je kapel, dat is het, nu wordt het goed hier'.”

Maar hoe kunnen we ervoor zorgen dat het toch gaat groeien? Een open houding... Wachten..?

“Inderdaad, een open houding. Wat er al is hier. Iedereen is welkom. Daar vind ik Jan een duidelijk voorbeeld van. Loopt er iemand op het erf, gaat hij er op af. Dat doet Erik ook trouwens. 'Gezellig, kom erbij, kopje koffie, ga zitten!'

Ik dacht in het begin, dat het goede kennissen van elkaar waren. Hoorde ik later dat ze elkaar helemaal niet kennen. En dat vind ik zo grappig. Dat kom je eigenlijk niet meer tegen. Dus die open houding en er naar wijzen.

Je kunt dat niet forceren volgens mij. En dan mag je ook niet te laks achteroverleunen. Want je wilt ook iets neerzetten, maar daar moet je een evenwicht in zien te vinden.. Je kunt moeilijk advertenties plaatsen, 'kom naar onze stiltekapel', dat gedoe. Je moet vertrouwen erin hebben dat het komt en dat het ook gestuurd wordt van hogerhand.

Als het in de wereld gezet wordt, dan gaat het ook komen. Het zijn ook je gedachten die zo krachtig kunnen zijn dat het ook gebeurt. Het is heel lastig om zoiets te starten. Er gaat veel tijd overheen. Maar daar moet je ook het geduld voor hebben en de nodige aandacht dat het gaat lopen. Op vrijdag wordt toch de huidige stilteruimte benut? Dan kan ik nooit, maar het is dus al van start gegaan..."

...

"Mijn ervaring met de Eemlandhoeve is dat dit een eiland van rust, harmonie en aandacht voor elkaar is. Alleen maar positieve dingen ervaar ik hier. Daaruit voortvloeiend kom je al snel tot een stiltekapel. Ik weet dat er nu één is, die heb ik gezien, maar dat spreekt mij nog niet aan. Hoe dat komt? Ik ben er nog niet over uit... Het kan nog komen. Ik weet nog niet wat ik mis. Ik denk dat het te donker is, geen ramen erin. Je kijkt niet naar buiten, je bent niet in verbinding met de natuur. Ik denk dat dat een belangrijk iets is. Toen ik de tekeningen voor de eerste keer zag, toen heb ik gelijk tegen Jan gezegd 'mooi dat het gaat gebeuren, maar dit heeft zoveel tijd nodig...'. Het is heel mooi, maar ik denk niet dat je zomaar een kapel hebt staan die functioneert. 'Mijn kapel heeft geen muren en geen dak.' Dat heeft Maaïke mooi verwoord. Daar zeg ik volmondig ja op!"

Persoonlijke woorden aan Jan en Maaïke: "Vertrouwen dat het in de wereld gezet is door hun en je mag erop vertrouwen dat het wordt meegenomen door het Goddelijke en dat het er komt! Daar ben ik van overtuigd. En niet vandaag of morgen..."

Bijlage 7.5: Interview met Erik Scholma

Erik Scholma is sinds november 2011 de bedrijfsleider van de Eemlandhoeve. Hij heeft een drukke baan en is verantwoordelijk voor het reilen en zeilen rondom de vergaderzalen.

Wat voor reden denk jij dat de initiatiefnemers hebben om een stiltekapel te bouwen op de Eemlandhoeve? “Ik denk dat de reden is een plek aan te bieden waar mensen bewust worden van stilte en wat ook een concrete plek wordt waar ze die stilte kunnen ervaren en van kunnen genieten.”

Waarom juist een stiltekapel en geen kunstatelier of iets anders? “Ik denk dat een stiltekapel juist mooi is. De soberheid, de omgeving waarin de stiltekapel komt te staan... Dat biedt zelfreflectie en rust en stilte-ervaring. Als je dat in een andere vorm giet dan is er snel afleiding door kunst, boeken of andere vormen. Dat leidt toch meer af van de kern, het stil zijn.”

Wat vind je überhaupt van het idee om op een boerderij een stilleruimte te bouwen? “Ik denk dat het een verrassende combinatie is. Ik denk dat we zelf ook al die koppeling maken tussen stiltekapel en observatorium. Het is gewoon een fantastische plek in het weiland. Het biedt meer dan alleen stilte voor jezelf. Het biedt ook een prachtig uitzicht op de omgeving. Ik denk wat het mooie is aan het feit dat het op een boerderij plaatsvindt, dat je het uit een religieuze context haalt. We hadden in onze kerk in Haarlem ook een stiltecentrum, die had plaats in onze kerk. En dan is er toch een drempel om die kerk binnen te stappen omdat het in een kerk is. Ook al vinden er geen kerkelijke activiteiten op dat moment plaats. Ik denk dat die drempel hier een heel stuk lager is omdat een boerderij een heel open karakter heeft en zeer toegankelijk is.”

Is de (maatschappelijke) tijd genoeg gerijpt om aandacht te vragen voor stilte? “Weet ik niet. Ik denk dat iedereen zijn eigen vorm heeft om tot rust te komen. Ik weet niet of dat voor de doorsnee mens gepaard gaat met stilte.”

Je hoort vaak dat de maatschappij zo jachtig is, dat we zoveel keuzemogelijkheden hebben, en keuzevrijheid. Maar er vindt ook een kentering plaats. Mensen hebben steeds meer behoefte aan rust, stilte, stilstaan. Zie je dat zelf ook? “Ik heb me altijd een beetje afgesloten van het jachtige leven. Natuurlijk ben je er onderdeel van. Maar ik heb niet het idee dat ik er veel last van heb. Wat ik mij wel afvraag is of het echt een plek wordt/zal zijn voor velen om rust en stilte te komen ervaren. Ik denk dat mensen dat meer dicht bij huis zoeken, of binnenshuis. Ik vraag mij af of zo'n stiltekapel echt een maatschappelijke functie zal krijgen en kan krijgen. Niet alleen hier, maar in zijn algemeenheid.”

En wat is voor jou een maatschappelijke functie? “Dat de maatschappij echt op zoek gaat naar plekken om stil te worden. Of de maatschappij dat echt gaat doen. Dat vraag ik me af. Ik denk dat we ons eerder gaan aanpassen aan de omstandigheden, aan het feit dat het druk is, dat we veertig weken per jaar keihard werken en tien weken per jaar op vakantie gaan en dan tot rust komen.. Dat we op die manier gaan leven.”

Zeg je hiermee ook dat die stiltekapel niet echt hoeft van jou? “Nee, dat niet zozeer. Maar wel dat ik me afvraag hoe dat concreet in zijn werk zal gaan. Wat zal het effect ervan zijn dat wij een stiltekapel of -ruimte hebben? Ik denk eerder dat je het wel kunt aanbieden en kunt integreren in activiteiten die hier plaatsvinden, dat het op die manier een sterk punt kan zijn op de Eemlandhoeve. Maar ik weet niet of het als publiekstrekker kan gaan

werken.”

Waar denk je aan bij het woord 'spiritualiteit'?

“Het is een beetje een onbekend woord voor mij. Niet zozeer het woord zelf, als wel het gebruik en de betekenis ervan. Ik heb daar niet echt een associatie bij.”

Geestelijk leven? “Ik denk dat ik het meer vertaal naar 'je geloof'.”

De EO gebruikt de definitie 'daar waar de hemel de aarde raakt'. Het geloofsleven... Gods verborgen omgang... Een godmenselijk betrekkingengebeuren middels een gelaagd omvormingsproces... “En wat is het concreet? God ervaren? In de natuur, of...”

Kan in de natuur zijn, in het boeken lezen, in de traditie, symbolen, kerken, in de eenvoud, in het zorgen, voor mensen zorgen... Het is iets wat uitstijgt boven het dagelijks leven. “Ik kan wel genieten hier van deze omgeving. Van tijd tot tijd word je erbij bepaald en ben je onder de indruk van de natuur en de pracht van de schepping. Maar in het dagelijks leven ben ik niet veel met spiritualiteit bezig of ernaar op zoek of probeer ik dat een plek te geven in mijn leven. Dat probeer ik niet echt, nee.”

Heb je ervaring met stilte-/meditatieplekken? Wat zou je terug willen zien in de stiltekapel? “In onze vorige kerk hadden we ook een stiltecentrum gecreëerd. Daar draaide ik mee in de pool van vrijwilligers die altijd aanwezig was. Dat was altijd wel lekker om in een drukke week twee uur daar te zijn. Het was altijd open op donderdagmiddag van vier tot acht. We hadden een 'shift' van twee uur. Zat je daar in de wachtruimte, was je gewoon aanwezig.”

Waarom deed je dat? “Omdat ik er naast woonde. Ik was toen koster. En ik vond het een goed initiatief. En voor goede initiatieven heb je mensen nodig.”

Waarom vond je het een goed initiatief? “Ik vond dat wij als kerk een gesloten houding hadden. De kerk is op zondag open, maar op andere dagen van de week is zij gewoon dicht. Er gebeuren wel kerkelijke activiteiten en that's it. Als je niet weet wat er gebeurt dan was je ook niet bekend met wat voor betekenis dat gebouw had. Wij hadden een enorme centrale plek in het midden van de stad. Er liepen dagelijks duizenden mensen langs. Ik was altijd groot voorstander van een wat intensiever gebruik van ons kerkgebouw en dat hebben we omgezet in het openstellen van de kerk voor vergaderingen en bijeenkomsten voor groepen. Maar ook voor een stiltecentrum. Het was mij meer daarom te doen, dan specifiek mensen tot rust te laten komen.”

Maar het deed wel wat met jou... Dat gaf je net aan, in die drukke week twee uur stil te zijn... “Ja, absoluut. Als je heel eerlijk bent, dan denk je ook 'dat zou ik vaker moeten doen' en zelfs hier op de Eemlandhoeve doe ik het veel te weinig. Terwijl er plekken genoeg zijn hier om even rustig te zitten.”

Maar je hebt het hier over een norm. Dat het wel zou moeten zijn, die stilte opzoeken. Waar komt die behoefte vandaan? En wie zegt dat? “Dat komt voort uit het feit dat je je soms opgejaagd voelt. Ik probeer er niet zoveel in mee te gaan, thuis ook proberen gedoseerd afspraken maken, en hoeveel commissies zit je, en aan welke sociale activiteiten doe je mee... Dat probeer je wel te doseren zodat het in balans is met je gezinsleven, met je werkzame leven. Natuurlijk, je merkt dat als je rust hebt, je ook tot rust komt. En als je tot rust komt, weet je dat je daarvoor niet rustig was. En dat merkte ik daar in het stiltecentrum in Haarlem, dan zat je altijd met iemand anders en dan gebeurde er mooie dingen. Je had opeens weer tijd om met mensen te praten. Je zat daar twee uur lang. Je had weer persoonlijk contact met mensen. En gewoon de stilte van zo'n gebouw werkt toch op je. Of je

het nou wilt of niet.”

En zou zo'n situatie als wat jij hebt meegemaakt in die kerk in Haarlem met dezelfde gedachtes en ervaringen die je hebt meegekregen, zou dat ook plaats kunnen vinden op de Eemlandhoeve in de stiltekapel? “Ja, absoluut.”

Want wat zou het voor jou (vrijwilligers)werk toevoegen als je een plek hier op de Eemlandhoeve hebt waar je je terug kan trekken en waar het stil is? “Interessante vraag... Ik zie werken uit mijn verleden als een plek waar je moet presteren. Dat was altijd hard werken. En dat is natuurlijk ook de sfeer in bedrijven, er moet gewerkt worden. Je moet uitstralen naar elkaar dat je bezig bent. Je moet het goede voorbeeld geven. Ook om mensen aan het werk te houden en te krijgen. Dus echt rust of stilte op mijn werk is voor mij helemaal nieuw. Als Al is het wel iets wat we hier op de Eemlandhoeve nastreven. Dat we gewoon een half uur per dag even rust houden om met elkaar te praten en te weten van elkaar waar je mee bezig bent en wat er in je omgaat. Meestal doen we dat 's ochtends bij het koffiedrinken. En ook 's middags tijdens de lunch proberen wij daar tijd voor te nemen.”

Hecht je daar waarde aan? “Daar moet ik nog meer waarde aan gaan hechten. In mij zit nog steeds 'we moeten doorgaan. Ik heb nog zoveel te doen. We kunnen nog meer.' Maar aan de andere kant, en daar hameren Maaïke en Jan altijd op: tien uur is koffie drinken. Klaar. En bij mij is het altijd van: 'we hebben gasten, we moeten de gasten bezig houden.' Dat is de balans die ik zoek.”

Maar toch zie je daar ergens wel de waarde van in, dat het beter is om een half uur stil te zijn om elkaar die aandacht te geven. Maar wat voegt dat toe aan je werkzame leven? Wat zijn de vruchten daarvan? “Dat heeft vooral te maken met het feit dat hier veel mensen rondlopen die persoonlijke aandacht nodig hebben. Dat is ook een taak van ons om die aandacht te geven. Dat is ook vaak aandacht die ze buiten hun werk om niet krijgen. Er zijn ook personen die moeten af en toe even spuien of hun ei kwijt. Daar hebben ze in het sociale leven geen mensen voor. Dat zijn wij voor hun. Wij hebben er ook vervolgens weer wat aan als we ernaar luisteren en weten wat er speelt in een persoonlijk leven. Maar als je het breder trekt, denk ik dat het goed zou kunnen zijn als dat meer gebeurt. Als je investeert in elkaar, als je weet wat er omgaat in een ander, dan zou je daar ook profijt van moeten zien in het werkveld.”

Wat zijn die vruchten dan? “Als we een half uur pauze hebben, dan ga je zitten voor elkaar. Praten, naar elkaar vragen. Die vruchten die je daarvan ziet is dat zij bereid zijn om ons te helpen met het werk wat wij doen. De vrijwilligers die hier rondlopen doen veel voor ons, maar verwachten daar ergens ook wat voor terug en dat is een stukje herkenning, erkenning, aandacht. Dat is een wisselwerking. Het is niet eenzijdig 'zij komen werken' en 'wij laten niets van ons zien of horen'. Ik denk dat dat in elk willekeurig bedrijf van toepassing kan zijn dat je in elkaar verdiept en weet van elkaar dat het een versterking kan zijn van de productiviteit of de harmonie binnen een bedrijf. Met meer mensen krijg je meer gedaan. Je hebt meer aan een goed werkende afdeling dan allemaal individuen op de afdeling.”

Nu zitten we heel erg op het menselijk niveau, we hebben het over de menselijke productiviteit, maar zou zo'n stilte- of rustmoment ook wat anders kunnen toevoegen aan je leven, op een ander niveau? Dus niet alleen vruchten die we met meer winst kunnen verkopen... “Weet ik niet... Jij? Heb je ideeën?”

Blijkbaar is stilte, terugtrekken, een heel belangrijk component. Maar waarom? En waarom hier op de Eemlandhoeve? Waarom voor

vrijwilligers en medewerkers? Waarom willen Jan en Maaïke dat? En ik hoor jou zeggen 'stilte en rust betekent aandacht geven voor een ander, luisteren, zo ontstaat er een wisselwerking en zo kan het bedrijf voortgezet worden'. Jan heeft het erover dat hij in de stilte op vrijdagmiddag stil gezet wordt. Dan is het even van 'hier ben ik'. Zonder ballast. Hij zegt: 'pas in dat stiltemoment, in dat 'hier ben ik moment', in dat ont streepje moeten (ont-moeten), dan ontmoet ik God. En dan is er voor mij ook een moment dat ik kan luisteren. Ik ben altijd opgejaagd, vind ik soms ook prettig, maar ik heb die rust nodig om ook gewoon weer eens te luisteren naar wat God heeft te zeggen. En God spreekt in stilte...' Wat zeggen deze woorden jou? “Dat herken ik inderdaad wel. Dat je af en toe even moet nadenken en niets moet doen. Geen extreme prikkels, telefoon, mail, andere mensen... Om ook maar gewoon even na te denken van 'wie ben ik, of waar ben ik op dit moment mee bezig' en is dat goed en soms vallen dingen wat meer op z'n plaats. En dan heb ik nog niet eens zozeer dat ik Gods aanwezigheid ervaar of zo, als wel dat ik op zo'n moment wat makkelijker naar mezelf kan kijken, zo van 'ben ik goed bezig, ben ik eerlijk bezig, moet ik dingen anders aanpakken.' Maar dat doe ik te weinig.”

Zou je dat meer willen doen? “Ja. Laatst was er een toespraak van Ron van der Spoel. En die hamerde daar heel erg op. Die zei: 'pak toch tenminste gewoon twee uur per week... Plan het echt vrij en ga dan ook echt in een boomhut zitten of wat dan ook. Maar doe het! En je zult versteld staan van het resultaat.' Dat vond ik echt inspirerend.”

Toch wel. “Ja. Maar dat soort dingen overkomen mij meer, dan dat ik er naar op zoek ben. Laatst waren wij hier op de Eemlandhoeve ontbijt aan het verzorgen om zeven uur 's ochtends en dan sta je daar toch bij de groep van Andere Zaken en dan ga je luisteren en dan denk je van 'hé, dat zijn interessante dingen die hij benoemt'. En dan denk ik vervolgens van 'dat moet ik wel meer doen'. Ik doe het wel hoor, van tijd tot tijd. Ik loop af en toe het weiland in, maar meestal doe je dat dan toch met iemand.”

Is rust een basisbehoefte? “Ja, dat denk ik wel. Maar je ziet dat men het zichzelf niet gunt, dat valt mij elke keer weer op. Wij zijn onder de indruk van de Eemlandhoeve, de rust, de schoonheid van de natuur, alles wat hier gebeurt, wat groeit en bloeit. En dan komen hier mensen en het enige wat zij afleggen is de weg van hun auto naar hun vergaderzaal en terug. Terwijl het voor ons zo duidelijk is dat de Eemlandhoeve veel meer is, zoveel mooie plekjes, stilte, je kunt de natuur ervaren, je kunt er bijzondere vogels zien, en toch laten mensen dat ook liggen.”

Zou je willen zien dat daar dus meer verbinding mee wordt gemaakt, en zo ja, hoe zou dat kunnen?

“Verplicht een rondleiding. Wij proberen wel de groepen te motiveren en te enthousiasmeren om ook een deel van hun bijeenkomst buiten te laten plaatsvinden. Of om toch een half uur van de pauze even rond te lopen, gaan kijken wat er is, zoek de mooie plekjes op en laat je verrassen door de natuur die nu weer begint te leven. Dat is al mooi om te zien. Maar je ziet dus dat veel bedrijven beginnen om half negen en die plannen echt van half negen tot vijf hun vergadering vol met allemaal activiteiten die allemaal elkaar opvolgen, even half uurtje pauze om te eten, en dan komen ze nog aan het eind van de dag tijd tekort en dan zijn ze vergeten om te ervaren waar ze zijn. Terwijl dat hier wel een belangrijk component is. Je zit niet zomaar op een locatie. Je zit op een prachtige boerderij in een mooie omgeving. We hebben veel meer te bieden op dat vlak dan een willekeurig hotel, vergadercentrum of langs de

snelweg.”

Zou je die mensen ook willen gaan enthousiasmeren om naar de stiltekapel te gaan?
“Ja.”

En wat ga je dan zeggen tegen die mensen? “Om dat eens te ervaren. Al moet je ook wel weer nadenken over hoe je een groep stilte laat ervaren. Kan je een groep stilte laten ervaren? Als je meerdere personen naast elkaar zet, dan heb je altijd weer de dialoog. Daarom vind ik wel weer de koppeling met het natuurobservatorium een goed iets... Dat trekt het wat breder. Je kunt best krijgen dat als we mensen vragen om naar de stiltekapel te gaan dat ze zeggen 'nee joh, niets voor mij'.”

Omdat ze de koppeling hebben met het religieuze?

“Ja, terwijl je ze uitnodigt om naar het natuurobservatorium te kijken en onder de indruk te raken van de natuur, dan zullen ze eerder geneigd zijn te denken van 'hmm ja'. Dat zijn altijd van die subtiele dingen, hoe verpak je het. Je kunt zeggen van 'we raken onder de indruk van de natuur' of je kunt zeggen 'we raken onder de indruk van Gods schepping'. Feitelijk zeg je hetzelfde, maar bij de één leg je de nadruk op, en bij de andere niet.”

Waarom zou je die mensen die stilte aanbevelen?

Welke reden zeg je daar dan bij? “Mensen moeten natuurlijk voor zichzelf beslissen of ze rust of stilte nodig hebben. Misschien is het meer 'ons gevoel' dat je denkt van 'mensen hebben rust nodig' omdat je vaak deze mensen met een vol programma hier ziet komen. Ik denk dan van 'geniet ook even van de natuur'. Ik denk dat het meer dat is, geniet van die natuur en omgeving waarin je zit, dan 'ga de stilte opzoeken'. Misschien is dat het meer voor mij. Misschien heb ik meer affiniteit met het natuurobservatorium-functie dan dat het specifiek voor stilte is.”

Je hebt meer affiniteit met het natuurobservatorium, maar anderzijds wordt het ook een stiltekapel. En dat is een interessant vraagstuk, want valt het überhaupt wel te verenigen of niet? Ik heb mensen gesproken die dat absoluut niet te verenigen zien, want die stiltekapel is gewijd aan, dat is een huis van God... “Ik denk dat wij juist Gods aanwezigheid kunnen verpakken of naar buiten kunnen brengen met de prachtige natuur waarin we zitten. En de manier waarop we omgaan hier. Waarom we biologisch zijn. Waarom we met deze mensen werken die hier werken. Waarom we de zorgboerderij hier een plek geven. En misschien is dat überhaupt iets wat we zonder stiltekapel ook moeten doen. Maar ik denk niet dat we een plek moeten creëren die wij voorbehouden voor mensen die op zoek zijn naar God. Of dat we het alleen daarvoor gebruiken, maar ik zou het juist breder trekken.”

Laten we daar eens verder op ingaan met de volgende vragen, over de aankleding van de stiltekapel. Welke symbolen zou je graag terug willen zien in de stiltekapel? “Ik heb zelf het meest met een kruis. Dat vind ik het meest krachtige symbool van Gods liefde voor de mens. En ik denk dat de meeste mensen, gelovig of niet, daar het meest mee hebben en dat het het meest herkenbaar is als teken van het geloof.”

Maar trek je daar inderdaad een breder publiek mee, of stoot je mensen daar juist ook mee af? “Dat zijn dingen die hier al aanwezig zijn. In onze Bisschopszaal staat ook een Paaskaars met een kruis erop. Op een plankje in de hoek liggen wat bijbels. Pas laatst had ik iemand die zei 'is dat de ruimte waar jullie kerkdiensten houden?'. Die had meteen de associatie 'kaars = kerkdienst'. Terwijl daar al maandenlang groepen zitten te vergaderen en daar hoorde je niemand over. Ik zou er niet voor kiezen om het een eenduidige bestemming te geven. Ik zou absoluut die twee activiteiten integreren met elkaar. Het ene moment gebruik je het voor een groep om de natuur te bekijken, en

op het andere moment kun je een plek aanbieden aan een groep die bewust op zoek is naar stilte en het gebruik voor reïtraïtiedoeleinden.”

Wat vind jij een belangrijk element qua inrichting in de stiltekapel? “Sober. Zo min mogelijk afleiding. Zo natuurlijk mogelijk. Hier kun je heel mooi de verbinding met buiten maken, met de natuur. Ik hoop ook echt daadwerkelijk dat het stil kan zijn. Dat is heel belangrijk. Dat is een beetje het manco aan de kerk waar wij een stiltecentrum hadden. Die stond aan een hele drukke weg en je moest echt alle deuren dicht hebben, wilde het stil zijn binnen. Maar dat zou hier wat makkelijker te realiseren zijn. Maar stilte moet echt daadwerkelijk aanwezig zijn.”

Welke beelden uit de bijbel zijn voor jou sprekend als je de stiltekapel voor je ziet te midden van de Eemlandhoeve? “Wat voor beelden bedoel je?”

Iemand had het laatst over de Ark. Het is een vraag van Jan, dus het is een hele filosofische vraag... “Er komt geen beeld bij me naar boven.”

Komt misschien nog wel! Maar over de vieringen op de Eemlandhoeve, waar denk je aan bij het woord vieringen en liturgie? “Ik weet niet of ik dat wat zou vinden, gezamenlijk vieringen doen. En of ik daar aan mee zou doen...”

Laten we die vraag eens beantwoorden... “Wat kun je als viering doen. Ja, van alles. Een lied of meerdere liederen zingen met elkaar.”

Dat gaat over de inhoud van de vieringen, maar de vieringen op zich, is het goed voor de

Eemlandhoeve-community om vieringen gezamenlijk te vieren? “Dan hou ik het meer bij mezelf hoor, maar ik weet niet of ik daar aan mee zou doen.”

Stel je voor dat er een keer per week een viering plaatsvindt voor iedereen van de Eemlandhoeve, zou je daar aan mee willen doen? “Zou ik wel even goed over na moeten denken. Of je ook op die manier verbonden met elkaar moet zijn. Je bent ook op je werk, wat voor mij soms ook een zakelijke omgeving is.”

Dat proef ik best wel bij jou, door het hele interview heen, jij houdt werk en privé gescheiden. Is dat bewust? “Het zijn voor mij ook twee totaal verschillende dingen. Ik kom gewoon uit bedrijven waar het echt om werk gaat. Waarbij er al nauwelijks oog was voor het persoonlijke, laat staan voor het echt intieme persoonlijke, je geloof of wat dan ook. Hier hebben we al veel meer verbondenheid met elkaar omdat we ons geloof delen. Overigens ook niet allemaal. Dus ook daar moet je over nadenken. Hoe ga je dat invullen? Hoe laat je dat terugkomen? Ook zij die er niets mee hebben of er niets van willen weten. En ik denk altijd van, moet je het niet meer gescheiden houden van elkaar? We werken samen, dat is de relatie die we met elkaar hebben en die relatie vindt plaats op de Eemlandhoeve. En het geloof wat we samen delen en de relatie die we daarin hebben vindt plaats in de kerk, thuis in de persoonlijke omgeving, in bijbelkringen, studiegroepen of op andere momenten waarin we elkaar dan tegenkomen. Maar niet in die werksfeer.

Volgens mij kunnen er rare momenten ontstaan, en dat is dan hypothetisch spreken, want op het ene moment zit je met elkaar in een kapel, bezig met het belijden van je geloof en op het andere moment ga je met elkaar aan een vergadertafel zitten en heb je het over elkaars functioneren, over zakelijke processen en strategische beslissingen. Mijns inziens is dat een beetje raar om op dezelfde dag of op dezelfde plek te laten plaatsvinden.”

Raar of ongemakkelijk? “Beide.”

Ook iets wat je misschien niet gewend bent?

“Vooral niet gewend, nee. Misschien is het iets waar ik aan moet wennen, maar ik zou in eerste instantie zeker de kat

uit de boom kijken.”

Ik vind dat je op een goede manier kritisch bent, de meesten die ik namelijk gesproken heb zijn vrij positief. Ik herken het goed bij jou, dat zakelijke gescheiden houden van je geloofsleven. Maar aan de andere kant, waarom niet? Waarom niet integreren. En sluit het een het ander uit? Los van het feit dat het heel ongemakkelijk is, kan ik me goed voorstellen, maar de zakelijke kant is toch ook een deel van het leven? Het geestelijk leven is niet iets wat je op zondag belijdt en als je de kerk uit gaat, dat je de deur dicht doet? “Nee, maar wel iets wat vaak op gezette momenten of bepaalde situaties plaatsvindt. Soms staat het ook zo lijnrecht tegenover elkaar.”

Lijkt het... “Kan. Ja.”

Maar begrijp ik wel dat je er wel voor open staat?

Om eens te kijken of die scheidslijn wat

vloeibaarder kan worden naar elkaar toe? “Ja. Maar dat is het hé. Soms denk ik van tevoren 'dat is niets voor mij'. Terwijl ik er dan aan deelneem en het ervaar dan denk ik van 'hee, er zitten best wat positieve effecten aan'. Ik ben nu ook nog nooit in de stilte ruimte geweest, maar misschien zou ik het eens een keer moeten doen. Dat heb ik hier ook wel weer geleerd. Mijn manier is niet altijd de beste en niet altijd de meest praktische of haalbare hier. Nee, ik leer hier ook om dingen van de andere kant of op een andere manier te benaderen.”

Ik denk dat het bij jou vooral even moet zakken. Je moet het beleven. Nu heb je zo je bedenkingen

erover, het past niet bij je, je hebt er nog geen ervaringen mee op de Eemlandhoeve. Logisch dat je je bedenkingen hebt. Het is goede kritiek, als zijnde een andere mening tegenover de rest.

“Houd er rekening mee dat er inderdaad ook mensen rondlopen die er niets mee hebben. Het moet ook niet voor een tweedeling gaan zorgen. Stel dat, even zwart-wit gezien. Elke vrijdagochtend een stilteviering tussen tien en elf uur waar tachtig procent van de aanwezigen op de Eemlandhoeve naar de stilte kapel gaan en de rest blijft er zitten en die die tachtig procent een beetje raar aan gaan staan kijken van 'daar gaan ze weer, en wij maar een uur doorwerken'. Ik weet niet hoe er tegenaan gekeken gaat worden. Maar dat zijn wel dingen waar je over na moet denken. Hoe gaan we dat invullen en er vorm aan geven.”

En jaarfeesten? Vieringen kunnen best wel intiem zijn. Maar jaarfeesten kunnen misschien meer een open karakter hebben, waar de kapel ook een functie in kan hebben. Hoe zie jij dat voor je?

“Daar zou ik eerder voor te porren zijn. Dan houd je het ook meer als incidentele gebeurtenis. Kun je nog koppelen aan een andere activiteit of een gezellig samenzijn of een dag om de vrijwilligers in het zonnetje te zetten.”

Ken je mensen buiten de Eemlandhoeve die het op hun hart hebben om de stilte op te zoeken en hoe kunnen wij die koppelen aan de kapel? “Nee, zou ik zo niet weten.”

Vind je dat we reclame moeten gaan maken voor de stilte kapel?

“Ja, dat denk ik wel. Ik denk dat het wel een doelgroep aanspreekt. En dat het een sterk punt is waarvoor mensen naar de Eemlandhoeve komen om tot rust te komen. Ik denk eerder dat het in groepsverband plaatsvindt waarbij ze gebruik maken van de kapel. Ik denk wel dat er een doelgroep is die zich daar door zal laten aanspreken. Je ziet vrij veel dat groepen uit kerken gezamenlijk een retraiteweekend houden. Dit zou dan hier niet over een weekend kunnen plaatsvinden, maar wel op een dag waarbij de kapel kan bijdragen aan het resultaat.”

Is dat ook een mogelijkheid? Retraite weekenden aanbieden hier op de Eemlandhoeve met drie keer per dag een kapelmoment? “Ja.”

Al denk ik eerder dat het voor latere termijn is, als ik me mag bemoeien met het interview...

“Ja, dat denk ik ook. We hebben nog niet de overnachtingsmogelijkheden. Dat is een manco. Maar de stilte kapel kan ook een mooie vergaderruimte zijn. Die je wel voorbehouden houdt aan groepen die specifiek op zoek zijn naar een stukje bezinning. Je zet er niet willekeurig een groep in, maar stel dat je een kerkenraad krijgt die specifiek op een zaterdag met visie bezig gaat, daarvan kun je zeggen 'oké, jullie vergaderen niet in een van de vergaderzalen, maar we hebben de stilte kapel voor jullie beschikbaar omdat daar een aantal componenten aanwezig zijn die spiritueel getint zijn en jullie basis van het geloof aanspreken.”

Dank je wel. Mooie bijdrage. “Asjeblijft.”

Bijlage 7.6: Interview met Gerben Oosterhuis

Gerben Oosterhuis kwam de eerste keer op de Eemlandhoeve voor een kookworkshop. Hij had zijn verrekijker bij zich en maakte een lijstje van alle soorten vogels die hij tegen kwam. Hij werd vaker gevraagd om vogels te tellen en om excursies te organiseren rondom vogels. Gerben komt uit de hulpverlening en heeft eens een cliënt doorverwezen naar de Eemlandhoeve. Hij wil na de afronding van zijn studie graag investeren in de Eemlandhoeve en dingen ontplooiën rondom vogels en educatie. Vogels observeren is bijna iets spiritueels, volgens Gerben.

Wat voor reden denk jij dat de initiatiefnemers hebben om een stiltekapel te bouwen op de Eemlandhoeve? “Dat is natuurlijk een beetje koffiedik kijken, ik weet precies wat hun reden is, maar als ik het zo probeer aan te voelen dan denk ik dat ze de verbinding willen leggen tussen de spiritualiteit van de stilte, het Woord van God, het boek de Bijbel en het boek van de natuur, zodat die samen komen. Zodat de Eemlandhoeve ook een plek kan zijn waar mensen tot rust kunnen komen en gezonde lucht kunnen inademen, zowel geestelijk als lijfelijk.”

Doen ze dat nu al niet? Door de activiteiten die ze doen, door het aanwezig zijn op de Eemlandhoeve zelf? “Ja, zeker. Maar ik ga wel eens naar de Spil toe en daar is het natuurlijk wat nadrukkelijker aanwezig. Dat monastieke, het ritme van het gebed. Het lijkt wel of de Spil een beetje de tegenovergestelde richting opgaat, die zijn banden aangegaan met A Rocha. Zij organiseren steeds meer natuurwandelingen, werkdagen, enzovoorts. De Spil is begonnen bij de waarde van het monastieke, het stil staan, het contempleren, het overdenken en dat heeft ook effect op dat je je handen uit de mouwen steekt, vormgeven aan Gods schepping, je mag beleven, je mag iets doen. En het lijkt alsof de Eemlandhoeve aan de andere kant begint; het werken, het zweet op de voorhoofd, de aarde, het boerenbedrijf, dat gaat in de richting van 'wacht even, er is ook nog iets van het contempleren, het stil worden, rust'. Zij beginnen bij de andere pool en maken die groei.”

Wat vind je überhaupt van het idee om op een boerderij een stilteruimte te bouwen? En dan zoek ik naar die verbinding tussen stiltekapel en boerderij. “Ik ben wel een beetje van de Benedictijnse spiritualiteit. Hij zou gezegd hebben 'ik neem met dezelfde nadrukkelijke wijze de avondmaalsbeker in de hand, zoals ik ook de schoffel in de hand neem'. Ik kom zelf uit de protestantse hoek waarbij geest en lichaam en spiritualiteit en werk uit elkaar is getrokken. En ik denk dat het heel goed is als het samenkomt. En dat het bij elkaar hoort, dat je het niet los kunt maken.”

Wat is het verschil tussen een stiltekapel in een kerk in een stad, en een stiltekapel op een boerderij? “In principe is dat hetzelfde. Het is een plek waar mensen tot rust komen. En als je het in het boerenland bouwt, dan komen mensen die daar graag komen of die dat graag zoeken. Het is net als een supermarkt in de stad of op het platteland. Het heeft dezelfde functie, maar je stemt wel de inhoud van je supermarkt af op de omgeving en mensen die daar komen.”

Ik zoek naar die eigenheid van de stiltekapel op de Eemlandhoeve. In weze is de inhoud hetzelfde, als het goed is vindt het hetzelfde plaats als ergens anders. Vanuit Taskforce Multifunctionele landbouw zijn ze er achter gekomen dat er eigenlijk een achtste pijler is naast de zeven bestaande pijlers, namelijk de zingevingsboeren. Laatst hadden we een meeting en daar werd ook

gevraagd 'waarom juist op een boerderij?' “Ik denk dat het kan zitten in dat je juist met je neus op de hele basale feiten van de schepping wordt gedrukt. Als het regent kun je niet hooien. Een bepaald soort afhankelijkheid van de schepping. De wereld zoals God die gemaakt heeft. De wereld met zijn elementen. En dat dat iets is waar je op moet af stemmen. Ik denk dat mensen in de stad dat niet gewend zijn en die gedachten ook vermijden. 'Als we aardbeien willen eten in het hartje van de winter, dan regelen we dat we aardbeien eten in het hartje van de winter.' Dat het elders iets kapot maakt, dat is wat buiten beschouwing blijft. Als je op de Eemlandhoeve komt, of op ieder ander willekeurig landbouwbedrijf, dan ervaar je dat je als schepsel maar klein bent. Dat je het niet allemaal in de hand hebt. En dat je ook een dienende houding daar naartoe hebt en dat je kunt ontvangen. Dat er een soort eerlijke verdeling ontstaat tussen het schepsel, de schepping en de Schepper. Dat kan denk ik de waarde zijn van zo'n stiltekapel op de boerderij. Dat dat de plek is om dat te ervaren en toe te laten.”

Wat voegt het toe aan je beleving en ervaring van stilte? “Ik weet niet of het in die zin nodig is. Een boer moet niet gaan preken. Een boer moet boer zijn. Als hij op dezelfde manier de schoffel in zijn hand houdt als de avondmaalsbeker, dan is dat al spiritualiteit. Ook op de trekker rijden en op een eerlijke manier omgaan met de aarde, dieren en mensen. Dan is dat er al. Het is meer een nadrukkelijke heenwijzing. Een soort markeringspunt.”

Daar waar je stil gezet wordt? “Ja.”

Waar denk je aan bij het woord 'spiritualiteit'? “Ik vind het een gevaarlijk woord. Maar misschien heeft dat ook met mijn calvinistische achtergrond te maken. En dan is spiritualiteit voor mij 'Hapinez' en zweverig gedoe. Maar ik heb zelf steeds meer de ontwikkeling doorgemaakt als het gaat over geloven, over God, over je eigenheid als mens, en al die dingen daar kun je veel over denken en begrijpen en bijbelstudies houden en stevige argumenten tegenover elkaar zetten, maar dat is niet het enige. Geloven is ook beleven. Ik heb besloten om meer te gaan beleven en minder te gaan begrijpen. Dus spiritualiteit is wat mij betreft heel sterk de beleving van je geloof.”

Spiritualiteit is ook echt een containerbegrip. “Ja, mensen kunnen er enorm mee aan de haal gaan. Maar ik ook. Alleen al het feit dat ik zeg dat het een gevaarlijk woord is. Dat betekent voor mij dat er in het begrip allerlei dingen in zitten waar ik me niet bij thuis voel. Voor mij is de deur naar spiritualiteit vooral opengestaan door het lezen van Anselm Grun of Henri Nouwen.”

Heb je ervaring met stilte-/meditatieplekken? Wat zou je terug willen zien in de stiltekapel? “Wat ik terug zou willen zien is een kruis. Misschien iets van iconen. Een icoon van Fransiscus van Assisi vind ik heel mooi, het preken voor de vogeltjes. Dat lijkt me fantastisch mooi als dat daar hangt. Ik zou het erg gepast vinden als er met natuurlijke materialen wordt gewerkt. Hout, misschien ook wel gebruikt hout, sloophout of zo, uit een vervallen boerderij. Hout wat uit de omgeving komt. Dat zou symbolisch een mooie waarde geven. Ik heb een tekening gezien en dat je van de buitencirkel (galerij) naar binnen kunt kijken en andersom, van binnen naar buiten kunt kijken. Aan de ene kant kun je naar het kruis kijken, het subliturgisch centrum. En aan de andere kant kun je over het land heen kijken. Met de verrekijker in de kapel, zodat het ook meteen een vogelobservatorium kan zijn. Dat je beide dingen op hetzelfde moment kan doen. Dat zou geweldig zijn.”

En qua inrichting? Wat zou je graag terug willen zien? “Ik denk een paar knielbankjes. Misschien wat kussens. Een goede vloer is ook wel belangrijk. Een houten vloer lijkt me wat lastig. Hmm, groen tapijt ofzo, of rood...”

Dieprood. Dat zijn zomaar wat gedachten. Ik weet niet waarom ik dat denk, maar dat zie ik zo voor me. Ik zou het ook heel mooi vinden als er kunst hangt. Ik merk dat ik in zo'n stilte ruimte niet alleen met mijn ogen dicht wil zitten. Dan raak ik afgeleid. Juist als ik ergens naar kan kijken, iets kan beleven, dan kan ik me beter focussen. Ik vind het prettig om iets naar te kijken te hebben.”

Is een icoon kunst? “Een icoon is goed in de zin dat het heel basaal is. Vaak hebben iconen veel gelaagdheid. Als je in de richting van het liturgisch centrum kijkt, dan moet je niet allerlei fantastische schilderijen hebben waar je alle kanten mee op kunt. Maar als er aan de achterwand wat andere dingen hangen... Ik kan me voorstellen dat het prettig is om ook wat rond te lopen. Dat er wat aanknopingspunten zijn om over na te denken. Een mooie tekst lijkt me ook goed. Een soort van 'eyecatcher' van een tekst. Ken je het boek van John Stott? Hij heeft een heel mooi boek geschreven: 'Birds are teachers'. Over hoe in de Bijbel vogels worden gebruikt, zoals de arend: gedragen worden als een arend, de mus: dat ze toch echt niet van het dak afvallen.” **Jan wilt heel graag wat met bijbelse parabels doen. Brood en vis, bijvoorbeeld. Want juist met parabels kun je makkelijk aansluiten bij de beleving van mensen. Als mensen het begrijpen, dan vragen ze door en als ze het niet begrijpen, dan is het ook goed. Daar wilt Jan dus wat mee doen. En ik zat zelf te denken, kan dat niet gecombineerd worden in een kunstwerk? Ik hoor veel mensen zeggen dat ze zich graag willen focussen op iets. Maar als ik nu alles opnoem, een kruis, een kunstwerk, een icoon, dan komt de kapel helemaal vol te hangen.** “Je moet het wel heel eenvoudig houden. Maar als het een soort achtkant is, dan kan iedere wand zijn eigen parabel krijgen. In beeld en een kleine tekst. Als iemand veel waarde hecht aan een bepaalde tekst of een specifiek schilderij, dan blijft diegene er graag naar kijken. En de ander blijft kijken naar de tekst 'zie de vogels van de hemelen, ze zaaien niet, ze maaien niet, en toch geeft God wat ze nodig hebben'. Zoiets kan ik wel heel erg mooi vinden.”

Waar denk je aan bij het woord 'vieringen' en 'liturgie'? En is dat hetzelfde? “Nee, dat is niet hetzelfde. Liturgie is er altijd. Dat is een constante factor. Het feit dat er iets hangt in de vorm van een icoon bijvoorbeeld, dat is liturgie in mijn beleving. De tekst die daar staat... Dat is al liturgie. En viering is een onderdeel van de liturgie. Liturgie is een bewust gebruik maken van de zintuigelijkheid. Je ogen en oren openzetten en op je af laten komen dat wat God je wilt laten horen of laten zien. En daar kun je dus ook bewust op sturen, dat je ergens naar gaat kijken. Liturgie is volgens mij een houding van afhankelijkheid en dienstbaarheid aan God. Dat is echt een levenshouding. En dat kun je onderstrepen en aankleden met kleur, franje, geluid, muziek, tekst en kleding... Maar het begint bij die levenshouding. Viering is volgens mij een onderdeel van de liturgie. Misschien ook wel de hoogmis van de liturgie. Maar dan doe je het heel bewust. Dan ga je er even voor zitten bij wijze van spreke. Maar liturgie is er eigenlijk altijd.”

Liturgie trek je breder dan kerkmuren of stiltekapel? “Ja, absoluut.”

Welke elementen in een viering of liturgie vind jij belangrijk en mogen niet ontbreken? “Als het gaat om vieringen en gebedsmomenten, dan zou ik het heel mooi vinden als er een regelmaat inzit. Dat er een klein klokje hangt die een keer slaat als het begint, mensen weten dan 'o er is weer een viering'. Mensen kunnen dan naar binnen lopen. Dan weet je, dan is het er weer. De hartslag van het telkens terugkeren van de gebeden. Volgens mij is dat een belangrijk element. En als dat niet drie keer op een dag kan, dan bijvoorbeeld een keer op een dag, of elke

woensdag bij wijze van spreke. Maar wel elke keer op hetzelfde moment dat mensen weten dat ze dan daar terecht kunnen.

Maar een gebed en een stiltemoment van zo'n drie á vier minuten vind ik heel mooi. En voor mensen die nog niet zoveel ervaring hebben met vieringen, bijvoorbeeld mensen van de zorgboerderij, vind ik het noemen van namen heel waardevol. Niet het verhaal van 'wilt U bij die en die zijn en zorgen voor dat en dat'... God weet wel wat een mens nodig heeft. Dat vind ik heel mooi.”

Wie zouden die gebedsmomenten kunnen dragen?

“Een groep vrijwilligers. De viering van het avondgebed zoals ze die in de Spil doen, vind ik heel goed en waardevol. Eenvoudig. Kort. Moet niet te lang, het moet geen kerkdienst worden. Maar wel een gebed wat wordt uitgesproken, een psalm, twee of drie liederen die worden gezongen. Eenvoudig. A capella. Dan is het genoeg. Al zitten er twee of drie mensen, het is er. Als je er voor kiest om het op een bepaald moment te doen, dan moet je altijd er voor zorgen dat er iemand is die het doet. Al doet diegene het alleen. Als het maar doorgaat.”

Is het goed voor de Eemlandhoeve-community om vieringen gezamenlijk te vieren? “Ja, maar laat het vrij. Als je gaat zeggen dat het verwacht wordt dat mensen er zijn, dan geeft dat alleen maar gedoe. En het heeft genoeg aantrekkingskracht in zichzelf. Laat dat maar het werk doen. Als je er afspraken over gaat maken... Wel belangrijk dat de ploeg vrijwilligers een duidelijk rooster hebben, die moeten ervoor gaan en het dragen. Maar de rest... die komt wel.”

Daar ben je van overtuigd. “Ja, daar ben ik echt van overtuigd.”

Hoe zorgen we ervoor dat mensen die te gast zijn op de Eemlandhoeve ook gebruik gaan maken van de stiltekapel? “In ieder geval laten weten dat het er is. Een bord plaatsen met de tijden van de vieringen. Ik denk ook een klok of gong. Een kwartier van te voren een paar keer luiden en dan aan het begin als iedereen zit nog een keer luiden. Dat is in het klooster ook zo. Het wordt eerst aangekondigd met de bel, dan is het even stil, dan weet je dat je je moet haasten, rennen rennen rennen, en dan nog een keer de bel luiden en dan begint het. Ruchtbaarheid eraan geven. In de zalen bijvoorbeeld een papiertje ophangen met tijden en de uitnodiging om vrijblijvend eens een keer te kijken.”

In hoeverre moeten Jan en Maaike Huigen zich aan hun christelijke identiteit houden in de stiltekapel? Mogen ze openstaan voor andere geloven? Andere spiritualiteiten?

“Ach, wie ben ik om daar iets van te vinden of het wel of niet mag. Ik zou het advies geven om ruimte te bieden voor zoekers. We komen hier allemaal als zoekers. De één is iets verder dan de ander, maar vragen zijn altijd welkom. Maar hier hangt wel een kruis. En bij het kruis komen we in gebed. En dat is de identiteit. Als iemand komt die een viering wilt doen en het kruis weghaalt en een boeddha daar neer wilt zetten, of er naast, dat zou ik niet doen.”

Iemand met een antroposofische instelling zei laatst dat hij het mooi vond om een steen in het midden neer te zetten... “O ja, maar antroposofie is niet zo heel strijdig met het christelijk geloof.”

Ik had er niets mee, met die steen. Maar ja, een houten kruis is voor veel mensen natuurlijk ook heel basic. Maar zo'n iemand hecht veel waarde aan zo'n steen en misschien wel meer mensen. Het komt natuurlijk uit de natuur. Het zijn wel interessante vragen. Het is misschien wel een onderzoeksvraag apart. “Ik kan me voorstellen dat je een blauwdruk neerzet van de richting. 'In deze richting willen we zoeken. In deze richting ervaren we, geloven wij, weten we, overtuigt ons, ieder op zijn eigen plek. Daar

willen we ons op richten.' En de één neemt dit mee, de ander dat. Maar dat kruis. Daar gaan we naartoe! Allerlei dingen kunnen waarde hebben voor mensen. Een parabel is ook iets wat waarde kan hebben. Maar uiteindelijk is dat niet het."

Als je kijkt naar die tweezijdige functie van de stiltekapel, enerzijds boven waar men observeert, herrie, er komen schoolklassen, anderszijds de stiltekapel. Jan heeft als motto 'wie de natuur observeert, dan wordt zijn geest van eerbied stil'. Mensen gaan na dat observeren naar beneden toe en zijn stil. Maar ik proef daar best wel spanning bij mezelf, want het is ook een stiltekapel, daar waar stilte is. Daar waar ruimte is om stil te kunnen zijn. Hoe kan dat nou? Ik heb mensen horen vertellen dat dat absoluut niet kan, zo multifunctioneel. Een stiltekapel is gewijd aan God. Dat stijgt boven het functionele uit. Een huis van God kun je niet functioneel maken. "Ik ben het niet met hem eens, omdat er dan een scheiding gemaakt wordt. Als ik door mijn verrekijker een schoolekster bekijk, dan is dit een daad van aanbidding in mijn beleving. En natuurlijk moet je rekening houden met het feit dat mensen binnen komen lopen en dat ze zich gaan storen aan de herrie. Daar moet je in het gebouw rekening mee houden. Geen piepende en krakende trap treden. Of als iemand een stap verzet, dat het doorgalmt. Daar moet goed naar gekeken worden. Een stevig dik tapijt of een rubberlaag... En je moet er een bordje bij houden 'gelieve stil te zijn' of 'wij stellen het op prijs als je stil bent'. Daar moet je mensen even aan herinneren. Mensen kunnen daar niet tegen, mensen zijn bang om stil te zijn. Dus als je er niet aan herinnerd wordt, dan doe je dat liever niet. Dan ga je even wat zeggen tegen je buurman, of even giechelen... En schoolklassen, natuurlijk, die zijn niet stil! Maar God troont op de lof van de stemmen van kinderen. Asjeblijft zeg! Waarom moeten die hun mond houden? Waarom zou dat niet aan God gewijd zijn? Daar word ik echt een beetje chagrijnig van."

Dat raakt wel iets bij jou... "Ja natuurlijk, maar dat is mijn beleving. Maar het is wel zo... als mensen bewust kiezen om op die plek te zijn om stil te zijn, dan is het niet prettig als iemand heen en weer aan het rennen is. Dus misschien moet je daar ook een beetje op sturen. Van zo laat tot zo laat zus. En van zo laat tot zo laat zo. Of tijdens de vieringen geen mogelijkheid om daarboven rond te rennen en te zeggen 'kijk, wat zie ik daar!' Daar moet je een beetje handig mee dealen. Dus ook als er door kinderen in een kerk gepraat wordt, is dat niet... iedereen schiet altijd maar in de stress. Maar ja, wat is er zo heilig? Dan maak je dat gebouw God. Dan maak je de stilte God. Hoe wil je met stilte omgaan als er een grote groep ganzen overvliegt? Die vliegen daar lekker! Of als er een groep schooleksters buiten herrie staat te maken. Of een tureluur, nog erger! Die kunnen echt enorme herrie maken. Misschien gaat er wel een koekoek boven op het dak zitten te koekeloeren als je stilte aan het houden bent... Misschien is de koekoek wel de stem waarmee God iets tegen je wilt zeggen."

Je zei net wat over stilte. Mensen zijn bang voor stilte? "Ja, ik ook hoor."

En toch zoeken mensen stilte op? "Niet iedereen hoor."

Toch hebben mensen behoefte om stilte op te zoeken. "Ja, ik denk dat het mensen zijn die de waarde daarvan inzien. Al doende hebben geleerd. Als ik bij De Spil kom, dan ontmoet ik daar meestal mensen die al een keer stil gezet zijn. Die eerst op hun bek moesten gaan. Of mensen die door anderen uitgenodigd zijn. Ik vond het hartstikke spannend. Ik ben een keer naar Taize gegaan op de fiets. De eerste dienst: er was tien minuten stilte. Alles raasde door mij heen. Ik kon niet echt stil worden. Dat is

best beangstigend. Om stil te zijn. Om op jezelf terug geworpen te worden. Op gedachten die je hebt. Dat maak ik ook op mijn werk in de psychiatrie mee. Mensen die niet gewend zijn om contact met zichzelf te hebben. Om bij zichzelf stil te gaan en denken 'wat heb ik eigenlijk nodig, hoe gaat het eigenlijk met me, hoe voel ik me, wat voor dingen houden mij bezig?' De hele dag zijn mensen maar druk doende om die gedachten weg te houden om er niet bij stil te hoeven staan. En dan 's nachts dromen en niet kunnen slapen. Onrustig, niet naar bed willen, uitstellen, laat maken. Allerlei verslavingachtige neigingen om maar niet die rust en stilte tegen te komen. Er zijn veel mensen die het vinden eng om echt even stil te worden, want dan dienen de dingen die er zijn zich aan."

Waarom is stilte zo heilzaam voor een mens? "Al die dingen die je niet wilt accepteren in je leven, die je weg wilt houden, die splits je bij wijze van spreke af. Die houdt je buiten je. 'Dat ben ik niet, dat is niet van mij, dat wil ik niet aanvaarden als iets van mijzelf.' En dan ben je niet heel. Dus als je het over heilzaam hebt, heling. Dat is dat je uit één stuk wordt. Dat het bij elkaar komt. De dingen die je leuk vindt aan jezelf, maar ook die dingen die je niet leuk vindt aan jezelf. Stilte is een uitdaging om die dingen die er zijn bij elkaar te laten komen. In die zin is stilte helend. Je wordt heel, uit één stuk. Niet meer afgesplitst."

Dus als ik het goed begrijp zeg jij dat stilte de gelegenheid geeft om jou heel te laten worden door te 'facen' met die andere kant die we ook hebben. "Ja. Dit is het. Als je stil wordt onder de schaduw van God, onder het kruis, dan geeft dat de wetenschap dat God meekijkt en dan je je begeeft onder de blik van God. Kijk naar jezelf zoals God naar je kijkt. Dat geeft je de ruimte om die dingen te aanvaarden die er zijn. Het is ook niet raar dat mensen dat niet willen als ze niet genadig naar zichzelf kijken. Als ze zichzelf niet in de ogen van God kunnen zien. Dan wil je zondige dingen van jezelf niet zien. Dingen waar je boos over bent, getergd, wat pijn doet. Daar wil je niet naar kijken, want stel dat je daarmee onder ogen komt bij God, dan ben je niet wie je wilt zijn. Maar onder Gods genade, in het licht van Zijn aangezicht is dat juist de bedoeling. Dan mag het wel. Het is niet erg dat God genadig kijkt."

Wat zou het voor jouw vrijwilligerswerk toevoegen als je een plek hier op de Eemlandhoeve hebt waar je je terug kunt trekken en waar het stil is? "Het nadeel van de Eemlandhoeve is dat het een behoorlijke inspanning kost om daar te komen... ik heb geen auto en ik doe er dik een half uur over om daar te komen met de fiets. Ik zou dat dus niet voortdurend doen. Maar ik zie toch gebeuren dat ik af en toe daar kom. Ik zou mezelf voornemen om bijvoorbeeld eens in de twee weken er heen te gaan. En dan combineren met vogeltjes kijken. Ik zie dat wel gebeuren. En wat zou het toevoegen, ja, het stil worden. Om op zo'n soort manier je te kunnen richten op God. Bij ons in de kerk mis ik dat stilte-element, dat contempleren."

Op wat voor andere manier zou je gebruik willen maken van de stiltekapel? "Als vogelobservatorium. Dat vind ik leuk. Dat is een hele interessante gedachte."

Bijvoorbeeld het geven van een cursus? "Dat lijkt mij heel erg leuk. Maar op dit moment, midden in mijn afstuderen, kan ik het me niet permitteren om iets toe te zeggen daarover. Maar het lijkt mij heel gaaf om op een gegeven moment, als ik daar meer tijd voor heb, daarin betrokken te raken, ofwel een bijdrage in de vieringen, ofwel middels zo'n soort boek als wat ik je net liet zien. Dat is leuk om te combineren. We doen bijvoorbeeld een cursus of workshop rondom die vogelthema's. Drie of vier weken achter elkaar om daar eens bij stil te staan en om gebruik te maken van de kapel. En qua aankleding, je ziet het, ik schilder zelf ook graag. Dat lijkt me ook wel een

uitdaging om die parabellen in beeld te brengen. Ik ben niet een enorm gelauwerde kunstenaar, maar ik ben wel iemand die mensen met elkaar in contact wil laten brengen. Het lijkt me leuk om na te denken over welke beelden je daar dan wilt ophangen. Hoe komt het er uit te zien? Welke kleuren? Moet je daar dan een hele dikke lijst omheen hangen, of juist niet? Dat soort dingen. Ik denk dat ik daar wel een beetje talent voor heb, voorzichtig uitgedrukt.”

Ken je mensen, buiten de Eemlandhoeve, die het op hun hart hebben om de stilte op te zoeken? Hoe kunnen we deze mensen koppelen aan de stiltekapel?

“Er schiet me niet zo een naam te binnen. Maar ik ken allerlei mensen in Amersfoort en omgeving met wie ik over dit soort dingen praat en die ik zou willen uitnodigen om eens een keer mee te gaan. Ik denk dat het goed is om een soort folder te hebben, of een aankondiging. Je kunt het in kerken benoemen, of in buurthuizen. Misschien ook linken aan de website van Johan ter Beek. Kerkplein Amersfoort... Dat zijn websites waar mensen nadrukkelijk op zoek zijn naar bepaald soort informatie. Het lijkt me goed om daar een link naar de kapel op te zetten met wat foto's. A Rocha, daar zit ik nu ook aan te denken. A Rocha in Amersfoort heeft een groot netwerk dat actief is. Werkgroepen die eens in de zoveel tijd het bos ingaan. Er zijn altijd wel mensen die op dat grensvlak van natuur en spiritualiteit heen en weer bewegen. Ik denk dat het goed is om die netwerken aan elkaar te koppelen.”

Heb je verder nog iets wat je wilt toevoegen aan dit gesprek? Een persoonlijk advies aan Jan en Maaïke Huijgen?

“Als de kapel er staat en aangekleed is, kaarsje brand, kruis hangt, dan is het nog niet een kapel. Dan is het er nog niet. De waarde zit pas in de continuïteit. Dan moeten ze zelf nadenken over de frequentie over de stilte- en gebedsmomenten, wat behapbaar is. Maar in ieder geval dat het er is. Dat je weet, zo en zo laat dan is het er en dan begint het en dan kan iedereen terecht. Ook al komen er twee weken lang twee of drie gasten, al komt er een poosje niemand... Maar zorg dat het doorgaat. Dan ben je ook niet afhankelijk van of het een succes is in aantallen bezoekers. Het gaat in die zin ook niet over succes, dat het goed loopt en dat er veel mensen komen. Het gaat erover dat het een plek is waar God aanbeden wordt, dat het een plek is waar mensen de rust en nabijheid zoeken. En dat is er als er maar één iemand zit. En dan is het een succes, dan is het gewoon goed. Dat is denk ik de uitdaging. Om niet te gaan kijken naar de hoeveelheid mensen, maar gewoon doen. Discipline. Discipelschap. Dat ritme. Dat is denk ik het belangrijkste.”

Dank je wel voor deze waardevolle informatie!

“Alstu.”

Bijlage 7.7: Interview met Andre Priem

Andre Priem is dominee van de Gereformeerde kerk (PKN) te Bunschoten. Hij is eens langs de Eemlandhoeve gefietst en zo in contact gekomen met Jan Huijgen. De plek en manier waarop Jan en Maaïke met de dingen bezig zijn intrigeert Andre. Hij heeft de Alpha-cursus gegeven op de Eemlandhoeve. Ook vanuit de kerk zijn er diverse activiteiten geweest op de Eemlandhoeve.

Wat voor reden hebben Jan en Maaïke Huigen om een stiltekapel te bouwen op de Eemlandhoeve?

“Hen een klein beetje kennend, ervaar ik ze als gedreven en religieuze mensen met een band met hun Schepper. Ik kan me voorstellen dat er behoefte is voor een plek - en dat kan thuis zijn, maar ook op je werk - waar je in stilte God wilt kunnen ontmoeten. Ik vind het wel passen bij Jan en Maaïke. In een bedrijf en omgeving waar je mensen wilt leren kijken naar de pracht van de natuur, hoort daar ook een plek bij waar je kunt verstillen. Als je vogels wilt kijken, moet je stil zijn. Letterlijk is natuur bekijken je verwonderen, stil worden, maar in de stilte komt een mens ook tot zichzelf. In de stilte kom je ook bij 'wie ben ik'. Stilte confronteert je ook met jezelf, en dan dus ook met je diepere levensvragen. Dus ook met het besef van 'wie ben ik als mens voor God'. Dan is de link van het één naar het ander dus heel snel gemaakt. En past dat eigenlijk wel heel mooi.”

Wat hebben Jan en Maaïke met stilte? Waarom juist een stiltekapel? “Ik weet eigenlijk niet of ze veel met stilte hebben, misschien zijn ze wel heel druk. Maar dat is meer eigen projectie, denk ik. Ik realiseer me wel dat als je maar door blijft gaan, door blijft gaan, er dan een moment is dat je stilte creëert. En in het concept van de Eemlandhoeve, van de omschakeling van het oude boerenbedrijf naar een nieuwe vormgeving, past dit heel goed in de bezinning die ze op gang willen brengen. Dan moet je ook tijd hebben om daar over na te denken en stil te zijn. Misschien willen ze een soort van bewustwordingsproces op gang brengen bij mensen en daarin is stilte een noodzakelijk goed.”

Dus als ik het goed begrijp, willen Jan en Maaïke naast hun boerenbedrijf en die relatie met de natuur, ook bezinning meegeven aan mensen? En daar is dus stilte voor nodig, want dat confronteert je met jezelf en daarmee kun je ook simpelweg de natuur observeren en daarmee kom je ook bij God, ontmoet je God? “In de stilte kunnen hemel en aarde elkaar raken. Ik denk als mensen daadwerkelijk stil worden, de vraag komt 'wie ben ik en wie mag ik zijn' en dus ook de zingevingvragen. Ik ben theoloog, dus ik leg al gauw die lijntjes daar naartoe. Ik denk dat stilte mensen confronteert met wie ze mogen zijn. Ik zou bijna zeggen dat het automatisch ingebakken verlangen van onze lieve Heer ook naar hen zelf toe naar boven komt. Als mensen daadwerkelijk luisteren.”

Ik ben ook op zoek naar die koppeling tussen boerderij en stiltekapel. Waarom zou dat zo'n goede match zijn? “Ik weet niet of dat nu per se zo'n goede match is, per definitie. Meestal verwacht je dit in ziekenhuizen of in een kerk zelf. Maar tegelijkertijd als je praat over omstandigheden die het makkelijker maken om stil te worden... kan het zomaar midden in het land heel makkelijk zijn om te verstillen. Gelet op de plek van de boerderij zelf. Maar dat kan ook een plekje in het bos zijn. En op deze plek, bij deze boerderij waar dat hele bewustwordingsproces van verantwoord omgaan met de grondstoffen en het creatief bezig zijn, dat het in dat totaalplannetje gewoon past. Maar het heeft niet heel specifiek te maken met het feit dat het een boerderij is. Behalve dan dat de omstandigheden heel makkelijk zijn, en

de combi met het hele natuurobservatiegebeuren. Dat zou je in de kerken wel kunnen vergeten om dat te koppelen! Tenzij het kerkje midden in het bos staat. Hier is de omgeving waarin de kapel staat al meer verstillend.”

Is de maatschappelijke tijd genoeg gerijpt om aandacht te vragen voor stilte? “Ja. Ik denk het wel. Op allerlei conferenties, bijvoorbeeld de Eva-conferentie en in bladen kom je dat tegen. Mensen die behoefte hebben om in dat gejaag en gejakker - en ik merk het ook bij mezelf - ook tijd vrij te maken voor stilte.”

Waarom? Waar komt dat vandaan? “Ik denk omdat mensen maar doorgaan en doorjakkeren. Misschien worden we wel overprikkeld door honderdduizend dingen waar we mee bezig kunnen zijn en waar we druk mee zijn... De tijd dat het echt stil was, dat zijn zeldzaamheden. Maar kijk eens naar buiten en zie mensen eens fietsen, al sms'end en twitterend. Voor mij zou stilte zoeken ook kunnen zijn dat ik een stukje ga fietsen. Maar dan zie je mensen nog druk bezig zijn. Op de momenten dat er rust is, worden gewoon schaars.”

Blijkbaar is het een heel belangrijk component in het leven... “Als je tot rust komt, kun je doordringen tot de essentie van de dingen. Dat wat echt belangrijk is. Je hebt tijden van rust nodig om te overdenken wat je overkomt, verwerking van wat je overkomt. Je hebt rust nodig om te bedenken wat je wilt en waar je heen wilt gaan. En ik denk dat we rust nodig hebben om de dingen in het leven vol te kunnen houden. Als ik even denk aan het ritme van onze Schepper: 'zes dagen zult je arbeiden, maar de zevende dag moet je rusten van je werk', omdat God het zelf ook deed. Dan kun je zeggen 'oké, dat doen we omdat God het ook deed', maar waarom deed God dat dan? Blijkbaar omdat we dat nodig hebben. Om na het gejaag van een aantal dagen ook een dag rust te nemen. Dus het ritme van zes en één. En ik denk dat we dat op die zondag, die rustdag, kwijt zijn geraakt. Dat het een andere dag is met een alternatieve invulling. En dat hoeft niet per se alleen maar op de zondag, maar tijden afgewisseld met rust is denk ik wezenlijk. Blijkbaar...”

Waar denkt u aan bij het woord spiritualiteit? “Ik vind het een modewoord. Ik heb niet zoveel met het woord spiritualiteit! Tijdens mijn studie kwam het ook regelmatig naar voren, maar ik gebruik het eigenlijk zelden.”

Wat voor woord gebruikt u dan? “Ja, ik heb na zitten denken... Ik gebruik dan het woord 'geloofsbeleving'. De manier waarop je je geloof beleefd en de manier waarop je je geloof uit, vormgeeft, handen en voeten geeft. Dus niet alleen maar beleven, maar ook hoe het zich uit in jouw leven. Dat zou voor mij een definitie zijn van spiritualiteit. En je geloof beleven is de manier waarop je de relatie met God, Vader, Zoon en Heilige Geest onderhoudt en hoe het zich uit.”

Heeft u ervaring met stilte- en meditatieplekken?

“Niet heel veel. Tijdens mijn studie hadden we op school ook een stiltekapel op een zolderkamertje. Maar stilte is niet helemaal het goede woord, het is wel iets wat ik link met de stiltekapel. Het is het element viering, we hadden elke middag een gebedsmoment - waar stilte trouwens wel een plek had - waar we op een oud liturgische manier psalmen zongen zoals in het kloostertraditie gebeurt. En daar ging ik in de loop van de jaren regelmatig eens even tussen de middag naartoe. Als een moment van een stukje stil worden en ook een stukje traditie, vieren. In de vorige gemeente waar ik stond, hadden we in één van de kerken een stiltecentrum ingericht met als insteek om dat zoveel mogelijk open te laten zijn. Maar daar ben ik eigenlijk heel zijdelings bij betrokken geweest. Ik ben er ook niet heel veel geweest om daar de stilte te zoeken. En ik moet eigenlijk zeggen dat ik in mijn eigen geloofsleven de stilte - naar mijn gevoel - veel te weinig een plek geef. In mijn studeerkamer staat een oude bidstoel uit de Rooms

Katholieke kerk en de Paaskaars. Maar het eerste wat ik doe als ik mijn studeerkamer binnenkom, is de computer aanzetten...”

Waar denkt u aan bij het woord vieringen en liturgie? En is dat hetzelfde, of niet? “Nee, het hoeft niet hetzelfde te zijn. Dat kan. Liturgie is de leidraad waaraan je je houdt. Je hebt allerhande vormen van liturgie. Het is een bepaalde volgorde waarin je de dingen doet. Ik zou bijna kunnen zeggen dat een voetbalwedstrijd ook een liturgie heeft. Liturgie is dat je je laat leiden door een bepaalde volgorde van dingen. Bepaalde stappen die je zet.

Je kunt natuurlijk ook best vieringen hebben waar je je laat leiden door het moment. Dus niet vasthouden aan een leidraad. Ik denk dat in een stiltekapel beide mogelijk zou kunnen zijn. Maar wil je continuïteit waarborgen, dan ontstaat er liturgie. Je kunt beginnen met stappen te zetten, 'dit, dat zo en zo gaan we het doen', maar dan is het er nog niet. Liturgie is gestolde gewoonten, zou ik bijna zeggen. Ik weet niet of dat officieel ook de beschrijving is... Maar tegelijkertijd is het ook mooi om in de stiltekapel op bepaalde momenten aan te sluiten bij dat wat al eeuwenlang gaande is en wat mensen al eeuwenlang doen. Dat heeft ook iets van oneindigheid, even loskomen van wat er hier en nu is. Dat vind ik ook mooi van liturgie in de kerk, dat je daarmee ook loskomt van het 'even'. Al eeuwenlang bidden we met elkaar het Onze Vader, al eeuwenlang lezen we met elkaar. Op die manier kun je wel bepaalde tradities naar voren halen en dat vormgeven in een liturgie. Maar soms kan het heerlijk zijn om iets anders te doen.”

Waar komt het woord 'liturgie' eigenlijk vandaan? “Dat zou ik officieel moeten weten... Liturgia. Dat zou ik op moeten zoeken, maar volgens mij is het letterlijk zoiets als 'de leidraad'.”

Welke elementen in een viering vindt u belangrijk en mogen niet ontbreken in een viering op de Eemlandhoeve? “Dat is heel persoonlijk. Maar ik zou het heel bewust christelijk willen inkaderen. Dat zou mijn idee zijn, maar het past denk ik ook wel hierbij. Je kunt wel allerlei interreligieuze varianten bedenken, maar dat is volgens mij niet in de grondslagen verworven.

Voor mij moet er ruimte zijn voor stilte. Waar gebed een plek moet hebben. Dat kan een zacht gebed zijn, maar dat kunnen ook uitgesproken gebeden zijn. Want ook daarin kan de traditie best mooi zijn. Dat je gaat zoeken naar formuleringen. Maar soms heeft dat ook weer iets kils en iets kouds... In mijn diensten gebruik ik zelfgeformuleerde woorden in het gebed. Maar soms gebruik ik standaardgebeden. En ik vind het mooi als er gezongen wordt. Maar ik kan me voorstellen dat je de link tussen buiten en binnen ook legt op de één of andere manier. Ik denk dat daar al rekening mee gehouden is in het ontwerp van de kapel. Je kunt iets van buiten naar binnen halen. Als het weer het toe laat, iets buiten doen. Dat zou ik wel mooi vinden, schepsel, schepping en Schepper bij elkaar weten te verbinden in een viering.”

Is het goed voor de Eemlandhoeve-community om vieringen gezamenlijk te vieren? “Ja, dat denk ik wel. Er dat is wel een hele spannende uitdaging, denk ik. Je kunt een stiltekapel neerzetten en zeggen 'wie wilt, die kan ernaar toe'. Dan zou het kunnen zijn dat je elkaar ontmoet in de stiltekapel om te vieren. Of je zegt van 'we hebben een viering en wie wilt, die komt', en dat is vrijblijvend, al dan niet. Maar als je gemeenschap wilt zijn, er er zitten hier verschillende 'takken en vormen', dan is het gemeenschapsvormend als je elkaar ook op die plek kan ontmoeten. Ik denk dat het de banden zal verstevigen als mensen met elkaar samen stil kunnen zijn. De mensen van de zorgboerderij kunnen dan ook een plekje hebben in de viering. Bijvoorbeeld met de hele bups samen een keer in

de week. Wat is praktisch haalbaar. Je kunt denken aan de getijden, 's morgens gebed en 's middags gebed, of morgen- en avondgebed... Het zou mooi zijn als er een standaardmoment op de dag is.”

Moet je mensen verplichten? Zoals de vaste werknemers? “Ik denk niet dat dat kan. Dat is het lastige, natuurlijk. Ik denk niet dat je dat in de arbeidsvoorwaarden kunt opnemen... Of je moet het een vorm van werkoverleg noemen.”

Hoe vaak zou zo'n viering plaats kunnen vinden? “Je kunt je voorstellen dat het een traditie kan worden om één keer in de week met de hele bups dat wel te doen, maar dan zou ik er een ontmoetingsmoment nadien aan vastplakken. Stil zijn, maar daarna ook met elkaar koffiedrinken.

Het zou mooi zijn als je bijvoorbeeld elke vrijdagmorgen een ochtendgebed organiseert waar iedereen welkom is. Iemand kan dan voor zijn werk nog even langs de kapel, dat is dan zijn beginpunt voordat hij in de auto stapt. Dat kan natuurlijk ook. Ik denk dat je ook buiten de Eemlandhoevegemeenschap zelf moet denken. Alhoewel de Eemlandhoeve wel excentrisch van het dorp afligt.”

Hoe kunnen de gasten die hier op de Eemlandhoeve aanwezig zijn gebruik maken van de stiltekapel? “Je kunt het begin van een training laten plaatsvinden in de stiltekapel, maar dan kun je het denk ik niet specifiek religieus invullen. Maar de plek zelf, en vooral de combinatie observatorium en stiltekapel, kan wel iets zijn waar je mensen op kunt wijzen als ze hier een dag zijn. Misschien zijn er mensen die een kwartier van hun half uur pauze even gebruik willen maken van het stiltecentrum. Kan ik me voorstellen. Je kunt natuurlijk ook even lekker het weiland inlopen, maar je kunt ook even zitten en stil worden. In die zin is het dan een faciliteit die je aanbiedt. En als het helder is dat die plek er is, dan denk ik dat mensen die hier bivakkeren er ook wel gebruik van zullen maken.

Maar ik kan me ook voorstellen dat je in een sfeer van bezinning mensen meeneemt naar die kapel. Jan zou dat bijvoorbeeld kunnen doen.”

Zitten mensen daar op te wachten? “Ik weet het niet.”

Is dat iets wat de Eemlandhoeve kan aanbieden? Met boer Jan mee naar de stiltekapel... “Ja. Maar ik zou het niet als een losse activiteit aanbieden. Maar als Jan mensen rondleidt en vertelt wat hem inspireert, wat hem bezig houdt en wat zijn visie is, dan hoort daar ook bij hoe hij gekomen is op die visie. Dat kan hij dan aanbieden, die stilte waarin mensen ook even de dingen van dat proces waar ze mee bezig zijn, kunnen laten bezinken. Dus de tijd in de kapel niet inkleuren als een viering, maar als een stiltemoment. Het hoeft niet impliciet of expliciet een christelijk vieringkarakter te hebben. Dat kun je onderscheiden.”

Wat voor symbolen zou u terug willen zien in de stiltekapel? “Er moet een bijbel zijn waar mensen rustig in kunnen lezen. Ik vind het altijd mooi als er een Paaskaars staat, met wat waxinelichtjes erom heen waar mensen een licht mee kunnen ontsteken. Een icoon of een schilderij wat tot meditatie leidt. Iets wat mensen prikkelt of meeneemt. Het spannende is natuurlijk hoeveel er moet zijn, of hoe weinig. Soms nodigt het gebouw zelf al uit om stil te worden. Dan moet je niet meer toevoegen. Als je een prachtig kerkgebouw hebt waar je vanzelf al om je heen gaat kijken, dan moet je er niet nog meer aan toevoegen. Maar heb je een kale ruimte...”

Toevallig heb ik van de week gevraagd om een zolderkamertje boven in het kerkgebouw te mogen gebruiken als gebedsruimte. Dat is een heel kaal zaaltje en zul je dus moeten aankleden. Maar ik kan me voorstellen dat hier in het stiltecentrum waar je zicht hebt op de

natuur, je eigenlijk niet veel hoeft te doen. Een bankje neerzetten en stil worden..."

Als u een kleine kerk zou mogen inrichten, wat zijn voor u twee belangrijke elementen qua inrichting?

"Bankje om te zitten. Je kunt mensen helpen om te knielen. Bijbel. Wat symbolen, kaars, kruis. Heel basaal, niet eens zo heel veel."

Welke beelden uit de Bijbel zijn voor u sprekend als u de stiltekapel ziet te midden van de Eemlandhoeve?

"Het Bijbelse beeld van zaaien en oogsten is natuurlijk een heel mooi beeld. Dat gebeurt hier gewoon als je om je heen kijkt. Iets groeit, iets sterft weer af, groeit en bloeit weer. Het beeld van de graankorrel die sterft, in de aarde valt en weer groeit is erg mooi en voor de hand liggend. Ook het beeld van vee kun je makkelijk linken aan."

Wat ook een symbool zou kunnen zijn, is het beeld uit het gedicht dat op de voorkant staat van je projectplan. Dat hemel en aarde zo verbonden zijn en eigenlijk in alles kun je die verbinding leggen. Hemel en aarde raken elkaar in stilte. In de stilte het Zijn en het Heilige van God ervaren. Doe de schoenen van uw voeten, want de grond waarop u staat, is heilige grond. Zo'n stiltecentrum kan een plek zijn waar je God kunt ontmoeten. Iets van dat heilige gebeurt. Dat is een ontmoeting die op een gegeven moment ontstaat."

Zou u op één of andere manier mee willen helpen aan de totstandkoming en/of het gebruik van de stiltekapel?

"Ik vind het leuk om er over mee te denken, zoals ik nu met jou aan het praten ben hierover. Ik kan niet beloven dat ik heel actief mee zou kunnen helpen om de boel in stand te houden, maar ik vind het wel heel mooi."

Zijn er meer van dit soort initiatieven in Bunschoten-Spakenburg? "Nee, behalve dat ik in onze eigen kerk een plek heb aangevraagd. Maar dat hoeft elkaar niet eens zo te bijten. Als dit zou werken, dan kunnen we het zaaltje in de kerk weer opruimen en opheffen denk ik. Maar ik vind het ook wel mooi dat er in de kerk dat soort plekken zijn waar mensen gewoon terecht kunnen. Ik weet niet of er gedacht is om gewoon eens vierentwintig uur lang mensen te laten bidden in zo'n ruimte. Dat zou hier natuurlijk ook heel goed georganiseerd kunnen worden. Er zijn verder heel weinig initiatieven waar mensen zomaar binnen kunnen lopen en in principe denk ik dat dat de bedoeling zou kunnen zijn van de stiltekapel hier."

Wat zou het aan uw werk toevoegen als u zich op de Eemlandhoeve kunt terugtrekken waar het stil is?

"Ik denk dat het een mooie geste is richting de gemeenschap Bunschoten Spakenburg. Een vorm van dienstbaar willen zijn aan de plaats waar je bent. Dat je die gelegenheid aanbiedt."

Ik weet dat het er nu al is, maar ik zou het heel fijn vinden als je rustig van voor tot achter kunt struinen en waar je, als je wil, ergens rustig kunt zitten. Al dan niet overdekt. Maar dat is er feitelijk al. Alleen straks kun je droog zitten."

Op wat voor andere manier zou u gebruik willen maken van de stiltekapel?

"Meestal zijn de groepen van de Alpha-cursus te groot voor wat de kapel kan aanbieden. Maar je kunt met de kerkenraad eens besluiten om daar te zitten. Of dat je een combi maakt met het huren van de zaal en een viering in de stiltekapel. Een begin maken in de kapel in combinatie met een cursus of iets anders."

Zou u als dominee mensen meenemen die behoefte hebben om naar een stiltekapel te gaan? Of kiest u dan voor uw eigen gebedsruimte?

"Nee, dan zou ik ook wel hier naartoe komen. Juist ook omdat je hier de gelegenheid hebt om stil te zijn en ook om eens een wandelingetje te maken. Meestal bezoek ik mensen thuis, maar ik kan ook met mensen hier wandelen op de Eemlandhoeve. Dan kan ik wandelen, praten en ook de tijd nemen om in de stiltekapel te bidden."

Zou u bij willen dragen aan een viering in de stiltekapel?

"Ja, misschien ook wel. Maar 'misschien' is niets hé? Ja of nee. Het is de afweging wat ik belangrijk vind, wat ik moet doen en honderdduizend dingen tegelijk doen... Maar het heeft wel waarde. Ik wil best een ochtend om de zoveel weken of maanden een bijdrage leveren."

Kent u mensen buiten de Eemlandhoeve om die het op hun hart hebben om de stilte op te zoeken en hoe kunnen we die koppelen aan de Eemlandhoeve?

"Ja, die zijn er denk ik wel. Maar ik kan ze zo niet benoemen. Koppelen is een kwestie van PR zoeken. Zet een leuk artikel in de krant en half Bunschoten leest het. Als je de kerken aanschrijft dat er een stiltecentrum is... de kanalen van de pers zijn makkelijk te vinden."

Verder nog dingen die u kwijt wilt omtrent de stiltekapel?

"Nee, niet echt."

Iets persoonlijks tegen Jan en Maaike Huigen?

"Dat ik het wel heel erg waardeer hoe ze hier met de dingen bezig zijn. Ik heb bewondering voor de manier waarop ze in het leven staan. Ik vind dat wel inspirerend. Dan kijk ik een beetje op een afstandje, maar toch..."

Maar hoe kunnen we het in de stiltekapel laten gebeuren? Ik hoor zoveel mensen die zeggen dat je het niet kan laten gebeuren die ontmoeting met God! Maar hoe kunnen we voorwaarden creëren?

"De enige voorwaarde die je kunt creëren is dat je een plek creëert waar mensen tot die stilte kunnen komen."

Letterlijk de faciliteiten bieden. En dan de Geest het maar laten doen. Kijk, als ik binnenkom en ik sta er niet open voor en ik laat me niet door die stilte of God raken, dan kun je doen wat je wilt, maar dan gebeurt er niets. Maar als ik daar open voor sta, voor die ontmoeting met God, dan gebeurt het ook op de één of andere manier. Ook al voel ik dat niet altijd direct. Mensen hebben altijd het idee als ze het niet voelen, dat het er niet is. Maar soms gebeuren er wel dingen en voelen we niets. Soms voel je niets, maar is het er wel. Maar het kan soms ook zijn dat mensen helemaal overweldigd worden. Dat ze heel kritisch en cynisch een plekje nemen in die stiltekapel bij een gelegenheid en overweldigd worden door de stilte of het gevoel dat God aanwezig is. En dat hoop je dan maar dat dat gebeurt..."

Maar het belangrijkste is een plek te creëren waar het kan zijn?

"Ja, inderdaad. Ik zou bijna zeggen, een plek waar we voortdurend God uitnodigen. Maar ja, God komt wel. Hij is niet afhankelijk van onze uitnodiging."

...

Samenkomsten in een kerk vormen ook de gemeenschap. Uiteindelijk nodig je mensen uit in jouw stiltecentrum, daarbij mag je best staan waarvoor je staat en mag het best zichtbaar zijn.

Bijlage 7.8: Interview met Piet Wassink

Piet Wassink is de architect van de Eemlandhoeve.

Kunt u iets vertellen over de verbinding tussen u en de Eemlandhoeve? “Jan was eens op bezoek bij een soortgelijke boerderij als die van hem in Duitsland. Die mensen hadden een stiltekapel gebouwd op hun erf. Toen is dat idee ontstaan bij Jan. Ik zei: 'Jan, als jij een stiltecentrum wilt, dan heb ik niet het gevoel dat je de prijzen daar aanzienlijk mee kunt verhogen, dus ik zal dat gratis voor je ontwerpen.' En zo is het gekomen. Ik ontwierp een achthoek zoals de kapel van het Valkhof in Nijmegen. Er zijn veel achthoekige kleine kerkjes in de orthodoxe hoek. Een achthoek leek mij voor het stiltecentrum een bruikbaar uitgangspunt en Jan heeft dat nooit tegengesproken.

Wat ik bovendien vond, is dat er een plaats moet zijn waar mensen met elkaar in gesprek kunnen komen en dat er een plek moet zijn waar mensen helemaal niet met elkaar in gesprek komen, die zich kunnen afzonderen en afkeren van dat gesprek. Ik ken iets teveel mensen die eigenlijk al aarzelen als ze andere mensen binnen zien, dan willen ze niet naar binnen. Dan zijn ze niet meer alleen. Die zoeken de eenzaamheid. Ik heb het dus zo getekend dat die mogelijkheid er ook is. Je kan achter die binnenste kring zitten en je kan in die binnenste cirkel zitten. Inmiddels was Jan in aanraking gekomen met een timmerman die het Fort Vechten, de uitzichttoren, heeft gebouwd van grove balken. Jan vroeg of hij meer van dat soort balken had en die liggen nu opgeslagen in een van die vele schuren van hem. Toen zei Jan dat hij verder wilde met de kapel en inmiddels was daar de naam 'natuurobservatorium' ontstaan, daar zou de natuur geobserveerd worden. Maar daar waar de natuur zou zijn, is er nu niet meer. Wat je nu vooral kunt observeren, is het verkeer op de A12 en een torenflat van zeventien lagen hoog aan de rand van Amersfoort.

In de huidige tekeningen heb ik wat maten aangepast van de achtkant en het idee van de binnenste cirkel en buitenste cirkel is gebleven. Maar wat er is bij gekomen, is het lopen op de galerij en waar je door de hoge ramen naar buiten, naar de natuur kunt kijken. Die er vooral niet is. Daarom maak ik een inwendige draai met de kapel. Dan kijk je meer naar het westen en kijk je in de richting van een groep bomen. Je kan best met het pad een draai maken, maar de landschapsarchitect had daar een grote hekel aan. Daarom heb ik inwendig een draai gemaakt.

In de totale architectuur van de Eemlandhoeve spelen cirkels een rol en in dit ontwerp speelt dat ook een rol. Een cirkel valt buiten de deuren waar je naar binnen komt. De zijlichten van de deur zijn stukjes van die cirkel.”

Met wat voor reden heeft u dat gedaan? “Jah. Moet alles een reden hebben?”

Zou mooi zijn. “Ik vond het mooi! Ja, van die dingen...”

U heeft een stiltekapel getekend voor iemand met een christelijke visie, maar wat is uw geloofsovertuiging cq levensovertuiging?

“Ik ben vrijzinnig, ik ben lid van een gemeente van Remonstranten, Doopsgezinden en Vrijzinnige Hervormden. En daar bevind ik me aan de volstrekt linkerzijde. Als je mij vraagt 'bestaat God', dan zeg ik nee. Als je zegt 'God bestaat dus niet', dan zeg ik dat dat ook onwaar is. God bestaat wel is net zo onwaar als God bestaat niet onwaar is. Dat zijn zaken, dat heeft geen betekenis als je het over het idee God hebt. Zoals Klaas Hendriks zegt 'een appeltaart bestaat, een stoel bestaat, maar God bestaat niet'. En als je heel erg goed leest, dan staat het in de Heidelbergse catechismus ook niet met zoveel woorden opgeschreven. Ik ben een heel religieus mens. Ik ben de afgelopen vijftig jaar heel erg actief geweest in mijn kerkelijke gemeenschap.

Wat je zou kunnen doen in dit observatorium is de natuur observeren. En hoe je de natuur beleeft, daar kan men heel verschillend over denken. Jij schrijft in jouw verhaal een suggestie dat de mens en de schepping verschillende dingen zijn. Maar als ik nou zeg dat de mens net zo'n onderdeel van die schepping is? De mens is misschien wel de spits van die schepping, het enige beest dat een reflectief vermogen heeft. Maar om het idee te hebben dat dat ene beest een hele bijzondere positie heeft... Als je terugkijkt in de evolutie, dan kun je niet zeggen dat de mens opeens verschenen is. Dat is een hele aanloop geweest. En wanneer mocht je die mens mens noemen? En als je aan mij nou vraagt 'natuurobservatorium', dan zou ik niet naar de natuur willen kijken. Ik zou in de natuur aanwezig willen zijn.

Een paar jaar geleden liep ik op een mistige avond door een natuurgebied en toen dacht ik 'als ik nou hier ga liggen, een stil plekje op zoek, en ze vinden me morgen... dan is het mooi'. Ja. Ik kan het niet beter onder woorden brengen, ben ook geen man van woorden. Ik doe bouwkunde en meestal spreekt de architectuur geen woord. En dat is het mooie van architectuur.”

Ik snap dat als u dat leest, die suggestie zich opdiend, maar er wordt vaak gezegd dat de mens de kroon op de schepping is, die spits waar u het over had. Maar daar ben ik het ook niet mee eens. Ik denk wel dat wij vervreemd zijn van de schepping waar wij onderdeel van zijn. Dat probeer ik te zeggen.

“Dan zijn we het snel eens, ja. We zijn vervreemd omdat we ook vervreemd zijn van onszelf. Als je in de krant leest en om je heen ziet hoe rijke mensen in ontwikkelingslanden zich volvreten... Die weten niet beter dan als je rijk bent, dat je flink moet eten. Dus die worden allemaal te dik en die kinderen worden moddervet. Ik las toevallig in de krant dat zij een grotere kans hebben op diabetes en dementie.

Ik kom bij de kinderen van onze vrienden in Bangladesh en de kleinkinderen worden gevoed met chips en chocoladerepen... Maar, mind you. De kinderen in sociale klassen die een iets mindere algemene ontwikkeling hebben, worden ook opgevoed met chips en chocolade...”

In hoeverre staat u achter het gedachtegoed van Jan Huigen? “Ik sta op zich achter het gedachtegoed van Jan Huigen. Ja, zeker. Als wij praten, dan zijn wij het snel eens over het gedachtegoed van hem. Ik voer alles trouwhartig uit wat hij zegt. Ik vind het allemaal prima. Heel zijn doen vind ik uitstekend. Ik had niet voor niets aangeboden om dit alles te doen. De kroon op zijn werk. Hier is dus een omgevingsvergunning voor aangevraagd. Dit is misschien wel een voorloper op elke andere uitbreiding. Dat hij eerst de kapel gaat bouwen en dan het logiesgebouw, dan moet eerst het grote geld binnenkomen...”

Ziet Jan dit als de kroon op zijn werk? “Ja. Zo ongeveer. Dat zou je aan hem moeten vragen. Maar ik zie wat hij doet. Hij heeft hiervoor een bouwvergunning aangevraagd! En zo'n omgevingsvergunning is voor het logiesgebouw nog niet aangevraagd. Hij hoopt dat deze kapel er al staat als hij die grote Europese conferentie gaat organiseren.”

Waar denkt u eigenlijk aan bij het woord stilte? “Ik denk niet aan stilte. Ik denk in stilte.”

Wat gebeurt er dan? “Dan gebeurt er dus niets, zul je zeggen. Maar dat kan ik niet onder woorden brengen. Als ik alleen ben luister ik naar muziek - en dan ga ik er voor zitten - of ik doe iets anders. Maar ik ga niet iets zitten te doen met muziek op de achtergrond. Dat komt niet voor. Daar heb ik niets mee.”

Wat voor rol speelt stilte in uw leven?

“Klaarblijkelijk speelt stilte een belangrijke rol in mijn leven. Ik heb onlangs nog gezegd 'het feit dat ook de

meestal sprekende architectuur geen geluid maakt, dat is prima.”

Waarom heeft u stilte nodig?

“Ja, dat weet ik niet. Ik ben geen pastoraal werker... Dat zoekt een ander dan maar uit waarom ik stilte nodig heb. Maar ik heb het klaarblijkelijk nodig.”

Wat gebeurt er in die stilte? “Ik wandel. Of ik denk over mijn ontwerpjes na. Of over andere filosofische vraagstukken. Ik heb laatst nog een opstel gemaakt over Peter Sloterdijk.”

Waarom denkt u dat Jan juist een stiltekapel wilt bouwen op de Eemlandhoeve? “Dat weet ik niet, maar ik denk dat zijn denken daarover in de loop der tijden ook veranderd is. Zoals heel zijn denken over wat de missie van de Eemlandhoeve is, is veranderd.”

Maar waarom geen expositieruimte, of een bibliotheek. Waarom wilt Jan hier op de boerderij - en dan zoek ik ook naar die verbinding met juist die boerderij - een stiltekapel? “Ik denk primair omdat het stiltecentrum - ik wil toch even dat oude woord hanteren - functioneel is. In een bibliotheek richt je je meteen op het lezen van boeken. Of een expositie... Je gaat een expositie zien. Mijn vrouw zingt in een cantorij in een oude kerk in Amsterdam. Deze kerk wordt ook gebruikt als expositieruimte en voor andere doeleinden. Maar het wordt ook gebruikt door een kerkelijke gemeente. Als zij een dienst willen houden, dan wordt een deel van de kerk leeggehaald. Waarom? Het stoort blijkbaar...”

Toen we in Bangladesh waren, bezochten we de moskee die op de Werelderfgoedlijst staat. Bij de ingang stond een bord waarop gedreigd werd met hel en verdoemenis als je ook maar iets aan dit monument wilde veranderen. Maar wat trof onze verbazing? Zo'n moskee heeft ook een oppasser en die woonde daar gewoon. Potje soep koken en die was hangt aan de waslijn! In de moskee die op de Werelderfgoedlijst staat! Kun je het je voorstellen in de kathedraal van bijvoorbeeld Milaan? En ik zeg dat tegen mijn vriend. Hij had een perfect antwoord dat mij met stomheid sloeg: 'de moskee is niet heilig, het gebed is heilig.' En omdat daar gebeden wordt, trek jij je schoenen uit. Want dat is een ruimte waar gebeden wordt. En ik vond dat een heel goed antwoord. Gênant dat je dat zelf niet bedenkt...

En ik denk dus... wil er iets vanuit het hart, wil je innerlijke overwegingen hebben... dan moet je even afstand nemen. Emotioneel afstand nemen... Stilte nodig... En sommigen willen dan bomen aaien, weet ik veel. Stilte is ook afstand tot het geestelijke rumoer om het zo maar te zeggen. Alles wat er op je af komt aan dingen. En wil je dat op één of andere manier verwerken, dan moet je daar afstand van nemen. Of dat letterlijk betekent dat je geen geluid maakt, daar gaat het niet eens om. Maar die afstand is een soort emotionele stilte. En bij mij meteen ook een letterlijke stilte.”

En Jan heeft dat goed ingezien en wilt daarom een stiltekapel op de boerderij. Om afstand te kunnen nemen van het rumoer, van de herrie, zowel geestelijk als emotioneel, om gewoon 'functioneel' stil te kunnen zijn. Of, in een functioneel gebouw stil te kunnen zijn. “Ja...”

Maar ja, het gebouw is niet functioneel, want er zit een observatorium bij. “Ja. Maar inmiddels vind ik het een verarming - Jan vindt dat overigens niet - dat het niet meer een stiltecentrum wordt genoemd, maar natuurobservatorium.”

Dat is voor de gemeente, toch? “Ja, moet je horen. Zij mogen daar niet in dat landschap een klein kerkje oprichten. En het woord stiltecentrum... Daar heb ik-em wel eens mee getart hoor, want als er nu moslims komen, of hindoes? Dat zag Jan helemaal niet zitten op dat moment. En ik denk dat hij dat nog niet ziet zitten. Zie jij dat zitten?”

Ja. Ik denk dat je vanuit een stuk respect en gastvrijheid de ruimte mag aanbieden als mensen daar de behoefte aan hebben om daar te bidden.

Maar ik vraag mij af of hindoes en moslims komen die behoefte hebben om in de kapel te bidden.

Omdat het waarschijnlijk een vrij expliciet christelijke stilte ruimte zal zijn. “Die achtkant, daar is niets christelijks aan.”

Nee, de achtkant zelf niet. Al wordt het wel veel in de orthodoxe kerk gebruikt. Maar de aankleding, en de liturgie die er eventueel gehouden gaat worden, de vieringen. Dat zal wel expliciet christelijk zijn. “Maar ze zullen niet komen voor die vieringen. Als een moslim wilt bidden, en meestal is dat niet vijf keer per dag, maar een keer per dag het avondgebed. Als het moet, dan legt hij zijn matje op het perron... Maar daar zit hij niet op te wachten. Hij zoekt liever een beetje een stille plek. Hij gaat naar z'n kamer en trekt zich terug. Dat komt ook omdat er voor het bidden een aantal prestaties gedaan moeten worden. Hij werpt zich neer. Hij buigt niet alleen, hij zit niet alleen stil, hij is voortdurend in beweging.”

Ja, klopt. Maar laten we het even over de bouw hebben. Het is centraalbouw wat veel voorkomt in orthodoxe kerken. Het is expres zo gebouwd, omdat hun liturgie centraal gevierd wordt. In tegenstelling tot de langwerpige bouw wat je veel bij de katholieke kerk ziet. Daar staat het altaar aan het eind van het langwerpige deel. De liturgie is gericht naar dat altaar toe en zie je dus ook terug in de bouw. In de orthodoxe kerk is dat centralistisch en de koepel boven de kerk staat symbool voor de hemel. “Mooi gedachte. Zo heb ik er nooit over gedacht. Maar als je kijkt naar de schilderijen op de koepel, dan zie je niet dat er vogels op geschilderd zijn, over het algemeen. Om eens een dwarsstraat te noemen. Dat voor je gevoel een centraalbouw zich makkelijker leent om iets van gemeenschap te beleven... Maar de katholieken die vooral die 'langbouw' hadden, hadden inderdaad het altaar in het koor staan, maar hebben het in de zestiger jaren naar voren gerukt zodat het ergens op de viering stond. Als je een kruiskerk hebt. Kon je van drie kanten stoelen neerzetten. Stond het meer centraal. Of die mensen nu meer een gemeenschapsgevoel kregen, dat weet ik niet helemaal zeker...”

De koepel is belangrijk als beeld van de hemel. De liturgie is sacraal en centralistisch, de hemel op aarde. “Ja, ja. Dan moet je weer denken aan de

orthodoxie waar iconen een enorme rol spelen. Een icoon is niet alleen een afbeelding, maar neemt ook de plaats in van! En je hebt een hele iconenwand en daar verricht de priester handelingen waarin hij representant is van de gemeente die achter hem zit. Maar waar die gemeente zelf niets zien kan... Hij staat met zijn rug naar die gemeente toe. Maar dat is een ander verhaal dan het gemeenschapsgevoel wat in de zestiger jaren een rol speelde. En de laatste tijd hebben protestantse kerken - en katholieke kerken trouwens ook - uiterst vrije vormen gekregen waar die langbouw helemaal niet meer zozeer naar voren kwam.

Bovendien, in het Romeinse openbare leven speelde een langbouw met een rechtstoel aan het eind een belangrijke rol.”

De spiritualiteit van de Eemlandhoeve is de taal van de natuur. Jan en Maaike beleven hun spiritualiteit in de natuur. In de natuur leggen zij de verbinding met God. In hoeverre heeft u daar rekening mee gehouden met het ontwerp van de kapel? “In feite heb ik daar geen rekening mee gehouden. Want ik vind dat van alles en nog wat gewoon in een achthoek kan.”

U heeft gewoon puur praktisch... “Nee, niet puur praktisch. Ook emotioneel. Maar het moest niet een bepaalde visie opleggen! En het legt ook niet een bepaalde visie op.”

Maar die ramen, die tot de grond reiken, met zicht op de natuur? Dat heeft u toch bewust gedaan..?

“Qua vormgeving is het een soort inleiding tot het ene grote raam. En het heeft ook te maken met de draai die erin zit. Ook in het oorspronkelijke idee was er een besloten gedeelte en gedeeltes die meer open zijn. Dat heeft ook te maken met het feit dat het een beetje een spannende ruimte is. Als jij een tent maakt, die aan alle kanten van glas is, dan is het op een bepaalde manier geen ruimte. Dan ben je overgeleverd aan de natuur. Zou je ook kunnen doen, natuurlijk.”

Wat vindt u van de uitspraak van Jan: 'als je de natuur observeert, dan word je geest van eerbied stil.' “Als je ziet hoe een orka een jonge zeehond opvreet, dan zie je de natuur. Dan word je geest van eerbied stil... Zeg jij. Nee, zegt Jan dus. En dan tart ik-em meestal met dit soort dingen, want de natuur is meer dan iets liefelijks. De natuur is ook wreed. In hoeverre speelt dat in je overweging een rol? Mensen die het hebben over de natuur, kunnen het daar heel moeilijk mee hebben. En ikzelf zit daar ook een beetje mee, met die wrede vragen. Want wij moeten natuurlijk constateren dat die wreedheid ook in ons zelf zit. Als wij zeggen dat wij een deel van die natuur zijn... Weliswaar slacht ik niet zelf een beest, maar zo nu en toen eet ik gewoon vlees. Je kunt zeggen 'daar doe ik matig mee', prima, maar het is niet zo dat ik een vegetariër ben. Per definitie.”

Maar goed, wij komen geen orka tegen in het weiland bij Bunschoten. “Nee, je komt geen orka tegen in het weiland bij Bunschoten.”

En waarom zou je niet eerbiedig kunnen worden van de orka die een zeehondje opvreet? “Waar het mij om gaat, is dat de natuur kanten heeft, tsunami's en dergelijke, die ook bij die natuur horen. En in hoeverre is dat geïntegreerd in onze beleving van die natuur? En dat geldt niet voor Jan alleen, dat geldt voor iedereen, ook voor mijzelf. En als ik het heel bot zeg, aan God zitten wrede kanten. Vast en zeker.”

Oude Testament... “Ja. Nou. Hou je vast! Daar moesten baby's met de hoofden op de rotsen kapot geslagen worden!”

Dat was een oproep. Of ze het gedaan hebben, weten we niet.

“Nou, ja, oké. Zo kom ik er ook uit! Ja, zeg.”

Ik ben een paar weken geleden naar de abdij Sint Benedictusberg in Vaals geweest, pater Hans van der Laan heeft dit ontworpen. Kent u zijn werk? “Ik ken zijn werk. Ik heb het boek 'het Plastisch getal' in de kast staan.”

Ik heb zijn werk als inspiratiemateriaal gebruikt. Ik wil nu even wat uitspraken van Hans van der Laan oplezen en vragen wat uw mening hierover is. 'Wat de mens maakt, wordt als het ware teruggegeven aan de natuur. En als het goed is, wordt bij dit alles niet steeds meer ruimte ingenomen, verbruikt, bezet, maar juist geschapen, zichtbaar, voelbaar en begrijpelijk gemaakt.' “Ja. Als hij hetzelfde bedoelt als 'cradle to cradle' dan ben ik het daar mee eens. Wij zijn nog lang niet zover, want ook Steiner had zoiets van 'je moet natuurlijk bouwen'. En hij gebruikte er veel beton voor, want de meeste stalen en houten balken zijn zo recht als het maar kan. En hij geloofde vooral in ronde vormen. Want in de natuur is er geen één ding recht. Maar om een gebouw rond te maken van allemaal ronde vormen... dan moet je toch wat fratsen uithalen! Technisch gezien.”

'Hans van der Laan beschouwde het bouwen van

een kerk als de ultieme opgave om een menselijk verblijf te maken. Hij beschouwde een kerk niet als een categorie apart maar letterlijk als een huis; omdat het een aan God toegewijd huis is moet de architectuur ervan wel zo perfect mogelijk zijn.' “Op zichzelf ben ik het daar mee eens. Ja. Een opgave van een gebouw dat geen functie heeft, is een ultieme opgave.”

Pater Hans van der Laan praat over drie 'niveaus', functioneel, expressief en monumentaal. Een kapel bevindt zich in dat monumentale. Een kapel overstijgt het functionele en expressieve. Het is aan God gewijd, monumentaal. “Toen ik in Delft studeerde - dat is inmiddels een halve eeuw geleden - was er een katholieke professor die nog geworteld was in dat soort denken. Maar ik studeerde af bij rasechte functionalisten. Die moesten helemaal niets van dat soort dingen weten. Die ontkenden dus ook dat je een gebouw zou kunnen maken dat functieloos was. Ook Rietveld heeft een kerk ontworpen. Maar hij kon geen kerk ontwerpen, want het was een functionalist uiteindelijk... En iets wat functieloos was, daar had hij niet echt een antwoord op. Het werd een stomme zaal.”

Al is stilte aanbieden ook een functie, want je creëert een voorwaarde om de stilte op te zoeken. Dus de functie is een voorwaarde creëren voor stilte. “Ja, zo kun je het ook zeggen. Maar je kunt het op verschillende manieren vormgeven. Ik heb ooit een stiltecentrum gemaakt door een soort paraplu in het bos neer te zetten. Zodat je droog kan zitten in de natuur. Meer niet. Het vroer er 's winters natuurlijk net zo hard als buiten. Maar ja, een beetje natuurliefhebber gaat daar niet voor opzij, dat is duidelijk.

Hier is stilte ook letterlijk het buitensluiten van onder andere het verkeerslawaai van de A1 op gehoorsafstand.”

Hans van der Laan zei dat een stiltekapel gewoon niet multifunctioneel kan zijn. Iets wat monumentaal is, functieloos, verheven boven het functionele en expressieve, kan gewoon niet multifunctioneel zijn. Dan is die verbinding naar boven weg. “Ik kan het zelf niet onder woorden brengen, maar ik begrijp dat hij in zijn gedachtegang zulke dingen zegt. Er is hier in Amersfoort een schoolgebouw gebouwd in de Bossche schoolstijl. Het was ooit een katholiek klooster en school. Er zat een kapel in die dat soort karakter draagt. Allemaal zwaar en stevig. Dat is weer aardig van die balken op de Eemlandhoeve... Die zijn vijftien bij dertig. Dat zijn flinke jongens. En er staan er dus twee naast elkaar in het ontwerp.”

Het wordt dus een multifunctioneel gebouw. Een multifunctioneel gebouw, om het zo maar even te zeggen. “Haha. Er moeten dingen in kunnen, omdat je het geen functie geeft. Daardoor blijft het ter beschikking voor dingen die wij meestal niet echt functies noemen. Die geen functie hebben in de zin van productie maken. Je zou kunnen zeggen dat je die ruimte heel zorgvuldig geschikt maakt voor iets. Maar hij is heel geschikt voor bijvoorbeeld een muziektrio. Misschien is er wel muziek te bedenken die die de stilte onderstreept. Die er niet is om alleen maar behaaglijke muziek te maken, maar om in te leiden dat je er bent om stil te zijn. In mijn kerk wordt altijd na de overweging enige tijd stilte in acht genomen. En daarna speelt onze organist schuine streep pianist een moppie. En dan is het de bedoeling dat het antwoord geeft op de preek of overweging. Ik zeg trouwens liever overweging dan preek, want wij hebben geen mensen die stellingen beweren.”

Maar toch even praktisch gezien. Er komen mensen om stilte te zoeken en er komen mensen die op de galerij lopen te blèren als er een vogel overvliegt. “Dat gaat op dat moment niet samen. Je kunt

niet een schoolklas naar binnen halen die zojuist met jonge geitjes gespeeld hebben en dan nog naar buiten laten kijken. Die kinderen weten trouwens helemaal niet wat een natuurobservatorium is, dan moet je uitleggen wat er te observeren valt. Er valt ook niet zo gek veel te observeren daar!"

Vogels toch? "Vogels. Jaja. Dat mag Jan hopen. En Jan zegt dat er veel meer soorten vogels voorkomen dan in de rest van de polder. En dat wil ik best wel geloven. Als je maar veel soorten biotoopjes aanbiedt, dan komen er allerlei vogeltjes op af."

Maar dat moet denk ik praktisch ingevuld worden met het aangeven van tijden, dan een stiltemoment, dan is de galerij open. "Ja, zoiets zou je kunnen doen."

U kent Jan en zijn gedachtegoed best goed. Wat kunnen valkuilen zijn of worden in het gebruik van het Observatorium? "In mijn beeld zal de allereerste valkuil zijn als je het heel nadrukkelijk gaat gebruiken om gladde kleine kerkdienstjes te organiseren. Maar dan spreek ik heel erg vanuit mijn vrijzinnig gedachtegoed. Ik zou het jammer vinden - of je het nou stiltecentrum of Observatorium noemt - als je het hele strikte invulling gaat geven, waarbij de orde heel erg vastligt. Zo denk ik er emotioneel over."

Dat mag inderdaad, maar een viering gezamenlijk vieren zou gemeenschapsopbouwend zijn. Voor de mensen die daar werken en komen is het misschien best wel opbouwend om een viering met z'n allen te beleven. Of het verplicht zou moeten zijn, laat ik even buiten beschouwing. Maar daarvoor is wel continuïteit nodig. "Dat is op zichzelf waar. Maar je hebt Maaïke, Jan en hun zoon die er werkt en de anderen zijn langskomende gasten. Die mensen met een verstandelijke beperking zitten daar wel langer, neem ik aan, maar op een bepaalde manier zijn dat ook gasten. En daarnaast heeft hij veel mensen die er komen werken, bijvoorbeeld een ondernemer die hartstikke opgebrand is. En die het fijn vindt om een tijd lang brandnetels te mogen uittrekken en dat soort gesnorrepijp. Ja, daar moet hij doorheen en daarna is hij dankbaar dat hij het hier heeft mogen doen."

Ik ben ook bestuurslid van het Toon Hermanshuis, een inloophuis voor mensen met kanker en hun naasten. Wij bieden dus vooral geen asernij. Wij bieden slechts een luisterend oor. En als het moet ook nog een schouder waar je tegenaan mag janken. Maar dat kun je je wel voorstellen. Kanker is een heel erg emotionele ziekte, want je weet niet waar het naar toe gaat op het moment dat je te horen krijgt dat je kanker hebt. Het kan goed aflopen, het kan ook helemaal fout aflopen. Wij hebben ook groepen met kinderen waarvan een ouder is overleden of die zelf moeten constateren dat zij de volwassenheid niet halen. Daar iets voor bieden - en daar hebben we een huis voor, een huiskamer. Waarom heb ik het hier nu over...? Wat wil ik nu eigenlijk onder woorden brengen...?"

U wilt graag zien dat Jan iets biedt voor mensen die rust zoeken? "Ja ja. En daaruit zeg ik dus... het zijn wel voorbijgangers. Als je het hebt over gemeenschap, dan zou ik bijna zo bot mogelijk zeggen: Jan en Maaïke en die zoon van 'em en nog een paar andere medewerkers die zijn daaraan verbonden, die vinden daar hun dagbesteding. Ook financieel zijn ze eraan verbonden. Misschien is de coördinator van het zorgwerk ook iemand die meer is dan iemand die toevallig langskomt. Maar er zijn dus voor mijn gevoel twee soorten mensen die er zijn. Gasten en blijvers."

Maar voor die blijvers..? "Dat weet ik niet. Dat heb ik me nooit afgevraagd of dat het soort gemeenschap is. Daar heb ik Jan eigenlijk nooit veel over gehoord. Ik weet niet of jij zulke ideeën bij hem hebt gehoord?"

Het is er op één of andere manier ingeslopen in het

project, het idee community... Maar inderdaad, is er eigenlijk wel sprake van een community? Een hechte community zoals je dat bij andere groepen veel sterker ziet, die veel meer met elkaar opschieten... "Is een kerkgenootschap bestemd om community te zijn?"

Ja. "Ik vind van niet."

Want? "Ik kom hier om iets te horen."

Om te consumeren? "Dat is niet consumeren. Het is om aangeraakt te worden, op gedachten gebracht te worden, waarvan je zegt 'daar had ik nog niet bij stil gestaan, maar dat moet ik eigenlijk nog wel eens overwegen'. Nee, alleen maar consumeren, zo bedoel ik het niet. Maar er zijn dus heel wat mensen die naar de kerk gaan, die niet voor de overweging komen, maar voor het kopje koffie na afloop."

Ja, voor die gemeenschap. "Juist. En eigenlijk interesseert die koffie mij helemaal niet."

In mijn geval is het dus beide wat die gemeenschapsvorming maakt. En het aangeraakt worden door de overweging en een schouder kunnen aanbieden om elkaar te sterken en er voor elkaar te zijn. Maar het is een interessant iets, gemeenschapsvorming. "Ja. Want zelfs in het Toon Hermanshuis kun je denken hoe je iemand het beste kunt troosten, helpen, iets voor iemand betekenen die emotioneel met kanker worstelt... En om het zo bot mogelijk te zeggen; dan moet je zelf kanker gehad hebben."

Kan ik bij inkomen. "Een belangrijk aspect is lotgenoot zijn. Er zijn gastvrouwen en -heren die dat lotgenootschap zo ontzettend belangrijk vinden en daarom gastvrouw zijn. Maar dan sta je niet meer open om te ontvangen. Dan ben je zo zeer met die gemeenschap bezig dat je eigenlijk niet meer openstaat voor degene die zomaar binnenloopt. Het gekke is dat er elke keer bij het koffiedrinken in onze kerk een zwerver binnenloopt om een kopje koffie te drinken. En? 'Mag ik hier naar de wc?' Dat is het belangrijkste hé, zou ik bijna zeggen... 'Je moet er wel in pissen hé! En niet er naast als het effe kan!' Van die dingen..."

Dus Jan zou iets moeten faciliteren. Een gastheer zijn van de stilte. Stilte faciliteren. Mensen moeten daar komen om rust te krijgen, geraakt te worden, eventueel God ontmoeten... "Dat is wel een ontwikkeling in zijn gedachtegang geweest. Want er worden streekproducten aangeboden, biologisch varkensvlees... Dat is een heel belangrijk element. En wat ook een belangrijk doel is geweest, is om mensen in aanraking te laten komen met alle facetten van het boerenleven. Stedelingen en boeren en burgers met elkaar in contact te laten komen. Laten zien wat het boerenbedrijf inhoudt."

Is er een link te leggen tussen de ontwikkeling van de stiltekapel en de ontwikkelingen in de maatschappij? In de afgelopen vijftien jaar is het denken van Jan ook veranderd en nu is hij dus met de stiltekapel bezig. Vraagt de maatschappij ook steeds meer om stilte en bezinning? "Een ding heeft met die maatschappij te maken. Het gebruik van dat hout en dat het aan de buitenkant van hout moest zijn. Hij wilde met die materiaalkeus tot uitdrukking brengen dat dit van natuurlijke materialen wordt gemaakt. Hij beleeft dat anders dan een stenen ding. Hij vond het wel interessant om treffend dat natuurobservatorium van meer natuurlijk materiaal zou zijn gemaakt. Waarbij de dakbedekking nog even een punt apart is, want ik weet nog niet wat dat moet zijn. Dakpannen zijn toch maar weer gewoon van steen. Je zou die kapel ook heel mooi met zink kunnen bekleden."

Maar... "Op die manier is het wel een soort reflectie van wat er in de maatschappij is gebeurd. Meer aandacht voor natuur, voor cradle to cradle. Je zou kunnen zeggen dat je

dit gebouw uit elkaar kunt Schroeven en op een andere manier kunt gebruiken. Desnoods vermaal je het tot spaanderplaat en kun je er heel andere dingen van maken, haha.”

Is er eenzelfde koppeling met stilte te maken? “Ja. Daar zit ik aan te denken. De koppeling met stilte biedt de mogelijkheid om toch in de binnenste cirkel te zijn, de gemeenschap te beleven en daarbuiten, afgezonderd van die cirkel.”

Wat zijn eigenlijk sterke kanten? “Ik ben niet zo goed in dit soort pastorale gesprekken, hoor. Je stelt allemaal vragen aan iemand die... ik maak dit, ik teken dit, en als je het niet begrijpt is het jammer. Dit is mijn uitdrukking!”

Maar ik ben dus eigenlijk benieuwd naar die gedachtegang daarachter en waarom u een achtkant maakt. “Ja, waarom maak ik iets zo, omdat ik iets uitdruk wat ik niet onder woorden kan brengen! Ik ben een vriend die een uitstekend organist is en die zegt het zo 'iedere kunstenaar heeft een spraakgebrek'. Hij is kunstenaar omdat hij iets op een andere manier niet kan zeggen. Daarom is het kunst!”

Ik begrijp het wel heel goed. Het is een gevoel wat blijkbaar goed aansluit bij wat Jan wilt en blijkbaar heeft u heel goed door wat er gebeurt en blijft dit ontwerp ook zo staan en wordt het goedgekeurd door Jan en gaat het ook zo verder. “Ja, en op het moment dat we het hebben over doelstellingen en echt termen, dan pest ik-em ermee en vertel ik van die orka die een zeehondje opvreet. 'Is dat de natuur, Jan? Ja?' De joodse filosoof Hans Jonas heeft heel nadrukkelijk gezegd in een toespraak 'waarom deed God niets? God was oorverdovend afwezig!' Maar God deed niets, want Hij was nog niet zo ver. God groeit mee. Dat is een verregaande gedachtegang. Zou het zo zijn dat God niet bestaat en ook niet niet bestaat, maar groeit? Ik weet het niet... Maar ik vind het niet iets wat ik ogenblikkelijk uitsluit dat er iets inzit. In de Kabbala is het een hele oude gedachte.”

Het gebeurt. “Ja. Dat zegt Klaas Hendriks. God gebeurt.” **Wat ik vaak hoor op de Eemlandhoeve, is dat alles organisch groeit. Je kunt 'het' niet laten gebeuren, 'het' gebeurt niet wanneer jij het wil. Je kunt de stilte opzoeken, maar het is niet gezegd dat God daar ook meteen is. Ook het gebruik van het Observatorium, dat groeit organisch, gaandeweg. Je weet niet waar het pad naartoe gaat.** “Het zal mooi zijn als het over vijftig jaar heel anders gebeurt dan jij nu bedacht had. Omdat er hele andere dingen bedacht worden. Die moeten ook de ruimte krijgen. Ik kom uit een uiterst orthodoxe hoek - ik ben niet voor niets Vrijzinnig geworden - en dan zie ik dat daar niets geïntegreerd kan worden wat wel aanwezig is, wat gedachtegoed is. Nu zit ik je ook een beetje te tarten...”

Ik word graag uitgedaagd. “Maar nadat ik pensionado ben geworden en niet meer zo alle dagen noodzakelijk mijn kost hoeft te verdienen, kan ik me ook meer bezig houden met wat werkelijk van belang is. En kan ik ook aanbieden om zo'n kapel helemaal gratis en voor niets te ontwerpen. Ik ken een echtpaar dat een grote boerderij heeft gekocht en daar komt een vergaderruimte waar vanuit de linkse hoek mensen kunnen komen die ideeën hebben en daarover willen discussiëren. Het echtpaar stelt het ter beschikking. Dus op een hele andere manier kunnen mensen bezig zijn. En dan kan je denken... is een vergaderruimte iets anders dan een stiltecentrum? Ja. Dat is iets anders. Ik kan het niet onder woorden brengen, maar dan moet je die twee dingen vergelijken met elkaar. De sfeer van een vergaderruimte is toch een andere sfeer dan die van het stiltecentrum.”

....

“Een Poolse dichter heeft ooit een gedicht gemaakt met de woorden 'waarom bidden tot iemand die er niet is, die niet bestaat?' En dan zucht hij en zegt 'het gebed is een fluwelen weg. En wat is een fluwelen weg? Het is een weg die opstijgt over een gouden landschap en die aankomt bij ommekeer.' Het gedicht bestaat uit twaalf regels.

'Ommekeer' is het laatste woord van de eerste zes. En daarna gaan de tweede zes regels over wat die ommekeer zou moeten voorstellen. En dat eindigt dan dat we die fluwelen weg opgaan, ook al weten we niet dat er niets is aan het eind. We gaan die weg op. Het is geen verkeersweg met verkeersregels die ons garanderen dat het een veilige weg is... Ik vind het een mooi gedicht. Sommige mensen zien dat de braambos brandt en de anderen plukken bramen... Het is niet uit te leggen, maar het is wel een verschil. En als deze kapel aanleiding geeft om schoenen uit te trekken, vind ik het best. Dan heb ik ongeveer gedaan wat ik zou moeten doen.”

En heeft u toch een functioneel gebouw gemaakt... Ondanks dat het een multifunctionele bestemming heeft. “Je kunt van alles een multifunctioneel gebruik maken, toen de PKN werd gesticht waren sommige mensen niet tevreden en die zijn dus uitgetreden. Die hebben vervolgens gymnastieklokalen en weet ik wat opgezocht om hun alternatieve diensten in te houden. Dat kan altijd.”

Hoopt u dat er daadwerkelijk mensen specifiek op die plek af komen om de rust op te zoeken? “Het zou mooi zijn als die mensen er behoefte aan hebben. Ja, zeker, natuurlijk. Ik heb ooit een raadhuis ontworpen. Dat sloot aan bij de entreehal. Ik dacht, in die entreehal gaan mensen een kopje koffie drinken en napraten over die entreehal. Ik had daar een grote ronde vaste tafel geplaatst met een soort lantaarnpaal in het midden tussen allemaal kleine losse tafeltjes. Die tafel was heel erg gefixeerd. En ik had dat zo in mijn hoofd, die staat zo... en het is gelukt! Verdomd, eerst staat die tafel vol en dan pas de rest! En dan denk ik, ja er is iets gelukt.”

Ja. En u kunt niet onder woorden brengen waarom..! “Ja, daarom ben ik ook architect. En het zou mooi zijn als het landschap tot aan de A1 meer vol komt met echte natuur. Ja, dat zou fijn zijn. Nu is het toch maar karig, die beleving.”

Nog even over de aankleding zelf. Moeten we met de aankleding nog rekening houden met de functie van het gebouw? “Ik denk dat je iets moet doen met lampen. De lamp die nu getekend is, is een ornament wat in de handel is. Een soort kurkentrekker van lampen. Maar het zou leuk zijn als er vanuit het midden waar die acht spanten bij elkaar komen, een mooi ornament aan komt te hangen. Ik zou het wel mooi vinden als er vanuit die nok licht vandaan komt. Verder heb ik lampies aangebracht die naar beneden en naar boven schijnen. Ik heb nog geen lampen uitgezocht, maar ik zou er wel graag bij betrokken willen worden. Het zou ook leuk zijn als we glas-in-lood zouden kunnen maken in die repen ramen. Zou ik me kunnen voorstellen.”

En qua symboliek en aankleding? “Ja, dat weet ik nog niet. Je kunt er de meest vreselijke rampen aantreffen als iemand de zoveelste doop van Jezus in de Jordaan wilt uitbeelden... Nou ja excuses, dat is beter gedaan in het verleden. Kunnen wij in mijn beeld niet meer doen als kunstenaar.”

Dat vind ik wel een belangrijk punt, want die aankleding moet er zeker toe bijdragen dat het echt een stiltekapel is. Ik weet niet of u de huidige stilteruimte hebt gezien, maar ik denk dat u zich een hoedje schrikt... En dat wil ik voorkomen. Want ik weet ook wel dat - ook in het gedachtegoed van Hans van der Laan - je het zo minimalistisch en eenvoudig mogelijk moet

houden. Wel die natuur naar binnen halen. Maar als je hoort wat Jan er in wilt hebben... “Er staat een schitterende kapel in Finland, een universiteitskapel. Een grote glasplaat, wat je zag was 'buiten'. Voor die glasplaat stond een lezenaar, volstrekt minimalistisch. Waarvan je zou denken dat die pootjes dat blad helemaal niet dragen konden! Het absolute minimum stond daarvoor om het de blik niet te belemmeren om naar die bosrand te kijken. Dat was een beroemde kapel in mijn studietijd.”

Ik dank u vriendelijk! Maar nog één vraag. Wat zou absoluut niet mogen in de stiltekapel? Wat doet afbreuk aan het gebouw? “De kapel heeft een betonvloer. Gewoon simpel beton. Er hoeft niet meer in... Je zou je kunnen voorstellen dat er bepaalde natuursteensoorten zijn die ook passen. Maar dat kost veel te veel geld. Het is genoeg als het beton is en nog een beetje olie er overheen, zodat het een niet stuift en dergelijke. En de stoelen zouden inderdaad zo eenvoudig mogelijk moeten zijn. Maar er zijn meerdere stoelen die daarbij zouden passen. Het zou wel heel goed zijn als het stapelstoelen zijn, anders krijg je ze nooit opgeborgen in het opberghok. Het liefst zelfs klapstoelen, zodat ze opgehangen kunnen worden. Maar dat is even een praktisch punt.”

Ik ben benieuwd hoe het er uit gaat zien in 2013! “Ik ook!”

Bijlage 7.9: Interview met Drago Petenica

Drago Petenica is kunstenaar. Hij kwam in contact met de Eemlandhoeve doordat Jan contact met hem had gezocht, na aanleiding van een artikel in de krant.

- Waarom denkt u dat Jan en Maaike graag een stiltekapel op de Eemlandhoeve willen bouwen?

“Stilte zoeken, de stilte in jezelf zoeken en jezelf de vraag stellen 'waar ga ik naar toe, hoever gaat het allemaal met ons'. Stil zitten en denken doen mensen niet meer. Mensen nemen niet de tijd om in stilte te zitten, niets te doen en nadenken over alles. Terwijl het heel goed is. Ik heb in Joegoslavië transcendente meditatie gedaan - ik vind het wel verkeerd - maar het was goed omdat je 's ochtends tien minuten stil moest zitten om te mediteren, 's middags twintig en 's avonds weer tien minuten. En dat had ik niet eerder gekend. In dat halve uur per dag dat ik stil was, ben ik over veel dingen gaan nadenken waar ik nooit over nagedacht had. En eigenlijk daardoor ben ik ook over God gaan nadenken. Voor die tijd had ik daar nooit bij stil gestaan. Maar in die stilte kun je denken over dingen waar je nooit over nagedacht hebt. Het is goed voor mensen om zich terug te trekken.

Ik geloof ook dat er bepaalde plekken gebouwd zijn, die een bepaalde stempel hebben, waarvan mensen weten dat ze daar naar toe kunnen om stil te zijn. En dat is iets anders dan dat je dat thuis doet. Ik weet het niet precies, maar zo zie ik het.”

Zijn die plekken speciaal gebouwd voor stilte? Een huis is natuurlijk multifunctioneel. Is zo'n plek niet multifunctioneel? Alleen maar stilte aanbieden?

“Ja, stilte aanbieden. Maar ook dat mensen elkaar gaan ontmoeten. Wat mij het meeste aanspreekt is dat het ook een ontmoetingsplek kan zijn. Voor de mensen die dieper denken over het leven, niet de doorsnee mensen, maar bijzondere mensen. Iedereen is bijzonder, maar ik bedoel mensen die wat dieper over het leven nadenken en die iets meer in het leven zoeken dan alleen maar eten en drinken en slapen.”

Is de maatschappelijke tijd eigenlijk genoeg gerijpt om aandacht te vragen voor stilte? “Ja, zeker. Er is zoveel onrust om ons heen. Onrust in de hoofden van mensen en ook gewoon angst of we het kunnen overleven of wat het gaat worden. Ik denk dat iedereen daar mee bezig is. Niemand kan vertellen dat hij zorgeloos is, hoeveel geld je ook hebt. Mensen voelen wel van binnen dat er iets gaat gebeuren...”

Iets gaat gebeuren? “Ja. Er gaat iets gebeuren. Mensen zijn ook bang. Ik denk dat Jezus heel snel terugkomt. En dat mensen gewoon aan het nadenken zijn in deze tijd wat er gaat gebeuren. Hoe gaat het verder? Al die zekerheden en alles wat er twintig jaar geleden was is er nog wel, maar in mindere mate. Mensen zijn gewoon onrustig. Mensen durven geen geld uit te geven, sparen veel meer. Geld geeft geen zekerheid. Dat denk je, maar geld is gewoon niets. Ik heb voor de oorlog in Bosnië geld op de bank gehad en opeens was die bank verdwenen... Ik had niets. Dat geld heb ik nooit teruggekregen. Ik had niet zoveel, maar het was gewoon verdwenen.

Het is goed voor je geestelijk leven om bezig te zijn, om te trainen, meer na te denken over dingen. Hier in Nederland heeft iedereen eten en drinken, goede huizen. Maar geestelijk zijn er heel weinig mensen die eigenlijk diep over dingen nadenken. Ik heb ze weinig gevonden hier. Ik heb Jan gevonden en nog een aantal vrienden. Maar voor de rest zijn het doorsnee mensen waarmee je over koetjes en kalfjes kunt praten. Voor de rest houdt het op. Mensen zijn door de welvaart verzadigd. Maar nu in deze tijd voelen mensen dat er wat gaat gebeuren. Ik voel dat ook. Mensen zijn ook heel druk, maar ook wel stil. Ik weet niet... Zo denk

ik iets.”

Wat voor rol zou die stiltekapel daarin kunnen nemen? In die maatschappelijke onrust? “Het wordt wel bekend. Ik denk dat mensen elkaar daar kunnen ontmoeten. Als je je in moeilijkheden bevindt, dan is het eerste wat je doet mensen op zoeken. Als er mensen in nood zijn, dan zoeken ze elkaar op. En dan willen ze elkaars meningen weten. Willen ze weten waar je zit en hoe dat zit. Waar gaan we naar toe? Dan ga je dingen checken met elkaar. En dat zou een mooie plek zijn om die mensen te kunnen ontmoeten. Ik heb vaak tegen Jan gezegd dat er samenkomsten gehouden moeten worden met dit soort mensen. Ik weet dat we voor de oorlog een grote behoefte hadden om bij elkaar te komen. Dat waren een stuk of dertig intellectuele mensen. We hadden steeds de behoefte om elkaar te zien, om bij elkaar te komen en met elkaar over dingen te gaan praten. En dat was heel prettig. Toen de groep langzamerhand naar het buitenland vertrok, begon ik me heel erg onzeker te voelen. Ik kon daar niet blijven. Ik heb mensen nodig. Mensen die mij ook begrijpen.”

Hoor ik u ook zeggen dat het goed is voor mensen die op de Eemlandhoeve werken en vrijwilliger zijn om gezamenlijk een viering of bijeenkomst mee te maken? “Dat ook. Maar ook andere mensen uitnodigen van buitenaf. Die er voor openstaan om te praten over bepaalde dingen.”

Ziet u dat als een soort 'kerkstichting'? “Dat hoeft niet. Dat denk ik niet. Ik denk dat iedereen betrokken kan zijn. Dat je samen over dingen gaat praten. Dat je een open gesprek kunt houden met mensen, dat je vragen kunt stellen. Dat er niet één iemand is die het woord brengt. Maar dat mensen onderling kunnen delen. Er zijn weinig van dit soort dingen hier.”

Een filosofisch café? “Zoiets. Waar je bij elkaar kunt komen. In de plaats waar wij woonden was er een café die niet zo goed liep. Toen zijn we daar met die groep gekomen en hebben we er leven in geblazen. We hadden toen zulke mooie avonden, met poëzie, gitaar spelen, zingen, tentoonstellingen... Cultureel deden wij van alles. We nodigden een psycholoog uit die over bepaalde thema's lezingen gaf. Dat was de mooiste tijd die ik in mijn leven had.”

En u zou zoiets wel graag terug willen zien... “Ja, dat zou ik wel willen. Ik heb het hier wel geprobeerd, maar in Nederland heb ik nergens zoiets gezien. Mensen willen in zo'n groep heel gauw een rol innemen, ze willen gelijk iemand zijn. Zij willen voorganger zijn. Ze vechten altijd voor een positie. En dat is iets wat typisch Nederlanders is. De laagste wilt de hoogste zijn en dat vind ik minder... Ik heb zoiets van 'ga elkaar dienen.. Ga elkaar helpen...' Bij God is het andersom. Bij God is de hoogste de laatste. Maar hoe moet je dat mensen leren en vertellen? Dat weet ik niet... Die wijsheid heb ik ook niet. Als ik merk dat ik de hoogste wil zijn, de intelligentste, dan denk ik, ja... Ik heb wel wat geleerd en opgebouwd, maar om zo'n plek in te nemen, dan denk ik 'wie ben ik om zoiets te doen?' Ik kan wel deelnemen aan, ik kan mijn mening wel geven. Maar om het verlangen te hebben om een groep te lijden, daar zit ik echt niet om te springen. Om al die mensen met problemen te behandelen, met hun dagelijks werk. Als God mij daarvoor roept, in een droom of visioen, dan wil dat wel doen, maar zelf... dat zou ik echt nooit willen.”

U ziet de stiltekapel echt als een ontmoetingsplek waar mensen elkaar kunnen ontstreeptje moeten, zoals Jan dat mooi zegt. Waar creativiteit de ruimte in mag nemen. Kunnen mensen daar dan ook samen de stilte beleven? “Ja, zeker. Dat moeten we leren. Dat moeten we van elkaar leren, hoe je dat krijgt. De meeste tijd heb ik hier in mijn atelier volledige rust. Soms ben ik de hele dag van de rust aan het genieten.”

Vogeltjes op de achtergrond... “Ja, ik heb daar een nestje en er komen nu kleintjes eruit... En hiernaast is een vogeltje een nestje aan het bouwen... Die merel ging een nestje bouwen, maar het is veel te glad, alles viel naar beneden. Toen heb ik ze geholpen door klittenband te kopen. Dat heb ik erop geplakt en zo konden ze het nestje afmaken. Nu heb ik een mooi cadeautje. Straks gaan ze vliegen en ik hoorde dat je kans hebt dat ze volgend jaar weer komen. Zou echt mooi zijn! Elke dag als ik hier aan het werk ben, zie ik die kopjes boven het nestje uit komen en dan ga ik over van alles nadenken. Dan moet ik denken aan een verhaal van een christen uit India. Ergens op een berg ging hij klimmen. Van bovenaf kon hij een nest zien en zag dat de moedervogel voedsel kwam brengen. Bekjes gingen open en die jonge vogels zijn trouwens blind. Toen dacht hij 'als ik ze nu gif zou geven, dan zouden ze dat ook zelfs opeten'. Je kunt er in stoppen wat je wil, ze eten het op. Hij is toen na gaan denken en dacht over de mensen in de wereld die ook allemaal verkeerde dingen eten, ook geestelijk. Toen heeft hij zichzelf de vraag gesteld of het beter is om alles op te eten en uiteindelijk toch goed voedsel te vinden, of nooit je mond open doen en je nergens in verdiepen en uiteindelijk dus dood gaan... Als je je mond opendoet voor nieuwe dingen, ook als je verkeerde dingen eet, dan overleef je het toch! Maar als je je mond niet open doet, dan ga je dood. Dit verhaal heb ik gelijk onthouden. Je moet door alle fases heen en heel veel meemaken. Als je het niet meemaakt... Het is ook heel makkelijk hier in Nederland om dingen te ontvluchten. Mensen zijn helemaal niet meer afhankelijk van elkaar. In Bosnië leende je de ladder van je burens. Hoefde je zelf geen ladder te kopen. Jij hebt dat, die heeft dat... En als je boos bent op iemand uit de buurt, dan kun je niets lenen. Die afhankelijkheid die je van elkaar hebt, is wel goed. Dan kan je geen ruzie maken, omdat je zijn ladder nodig hebt. Trouwens, die moeder- en vadervogel maken af en toe het nest schoon en eten dan de poep op... Katten doen dat ook bij hun kleintjes...”

Wat voor Bijbels beeld komt er bij u naar boven als u de stiltekapel ziet op de Eemlandhoeve? “Wees stil. Wees stil voor het aangezicht van God.

Ik vind het ook mooi dat hij rond zal zijn, dan kun je het landschap om je heen zien. Dat je wijd kunt kijken. Het zal niet zo makkelijk zijn voor mensen die niet gewend zijn aan stilte. Geef iemand eens de opdracht om tien minuten stil te zijn... Als je dat nog nooit gedaan hebt... Dat moeten je hersenen leren. Ook om je gedachten stil te zetten. Nieuwe dingen in je hersenen aanboren. Nieuwe bronnen. Dat moeten we allemaal leren. Dan ontmoet je elkaar. Je hebt een nieuwe ervaring en dat ga je met iemand delen.

In de loop van de jaren zullen Jan en Maaike de ervaring krijgen hoe ze dat het beste kunnen aanpakken. Moet je bijvoorbeeld een aparte ruimte hebben waar je samen iets kunt drinken, waar mensen elkaar ontmoeten? Ik ben heel benieuwd hoe dat uitpakt. Maar ik moet gewoon denken aan 'wees stil voor het aangezicht van God'.”

Wat zou u graag terug willen zien in de stiltekapel zelf? “We hebben eerder een samenkomst gehad met diverse kunstenaars. We hebben toen over de kapel gesproken en ideeën gegeven. Er werd toen gezegd dat we het mooi zouden vinden als de lucht gezien kan worden, dat er een open koepel komt zodat je de lucht kunt zien en de natuur erom heen. Ik denk aan blauwe kleuren, hemelsblauwe kleuren. Ook binnen, de meubels een blauwe kleur. Dat zou ik wel willen zien. En wat voor symbolen... Daar heb ik nog niet over nagedacht. Je kunt wel via afbeeldingen mensen aan het denken zetten. Het kan je op bepaalde gedachten brengen. Maar eerlijk gezegd heb ik daar nog niet veel over nagedacht. Het eerste wat in me op komt is dat ik het mooi zou vinden als de meubels blauw

zouden zijn in die ruimte.”

Wat vindt u een mooi christelijk symbool? “Voeten wassen. Dat wordt natuurlijk niet meer gepraktiseerd en dat is ook niet nodig. In sommige kerken gaan ze elkaar s voeten wassen, maar dat is niet echt nodig. Maar je kan wel elkaars voeten wassen, zonder dat je daadwerkelijk elkaars voeten wast. Je kunt je nederig opstellen voor iemand. Elkaar dienen. Voor elkaar tijd nemen. Alles aan de kant zetten en tijd nemen voor die ander. Voor iemand die bij jou komt. Tijd maken.

Tijd is altijd geld. Je bent een slaaf. Daarom heb ik me afgezonderd. Deze maatschappij maakt me helemaal kapot. Het zuigt je helemaal op. Ik heb hier vijf jaar gewerkt, maar ik dacht 'ik wil geen slaaf zijn van de maatschappij'. Ik heb me afgezonderd en een weg gezocht. Ik hoef niet rijk te worden, als ik maar kan overleven. Als God mij meer wilt geven, dan zie ik het vanzelf. Maar ja, als je zo opgevoed bent door je ouders, dat je wat moet bereiken in het leven... dat zou mij echt kapot maken.”

Nog even over de aankleding. Zijn er dingen om rekening mee te houden? “Ik zou het gewoon heel simpel houden. Beginnen met een lege ruimte en plaats daar stoelen. En dan zien hoe het verder wordt geleid. Dat mensen zelf gaan zeggen hoe ze dingen zouden willen. Erover praten. Maar ik heb daar niet zo'n duidelijke visie over. Ik ben er wel enthousiast over.”

In de loop van de tijd komen dingen op z'n plek.

“Ja, inderdaad. Het ontstaat in de loop van de tijd. Dat vind ik heel bijzonder. Een ruimte moet spontaan door de loop van de jaren opgebouwd worden. De tijd gunnen. Het hoeft niet meteen klaar te zijn. Zo is het ook met je huis, je haalt spulletjes naar binnen, je bouwt het op... dat geeft charme. Maar hier gaan ze meteen naar de winkel en halen ze alles in een keer op. Dan is het opeens een kamer. Voor mij heeft het veel meer charme om het langzaam op te bouwen, dan in één keer alles binnen te halen.”

Op de Eemlandhoeve wordt vaak de term 'organisch groeien' gebruikt. Het gaat z'n weg wel... “Het is ook zo. In de natuur ook, je ziet planten groeien... als je iets de vrijheid geeft, dan ontstaat het. Maar ja, wie ben ik om die dingen te zeggen.”

Er zijn al hele nuttige initiatieven naar boven gekomen! Maar wat voor rol kan de stiltekapel spelen voor de mensen uit Bunschoten, Spakenburg, Amersfoort?

“Mensen wonen en leven volgens een bepaald patroon. Ze zijn gewend aan dingen. Dit is iets nieuws wat er komt. Ik weet niet hoe dat zal gaan. Of mensen vanzelf daar komen. Hoe gaan ze dat aanpakken, mensen uitnodigen. Maar die patronen waar mensen inzitten... mensen moeten eens wat anders gaan doen. Iets ontdekken. De rijkdom van stilte ontdekken. Hoeveel cadeaus je in de stilte krijgt... Ik zou echt niet zonder stilte kunnen, ben er zo aan gewend. Maar aan de andere kant, ik ben gewoon overgevoelig geworden omdat ik die stilte doorgrond heb. Het stoort me als hier iemand met een grasmaaier langskomt. Ik kan niet wachten tot het geluid weg is.

In de stilte gebeuren gewoon de essentiële dingen. Ik ben gelovig en ik luister naar de stem van God. God spreekt in stilte. Ook in drukte kan Hij wel tot je spreken, maar meestal spreekt Hij in stilte. Dan openbaart Hij iets, wat ik vervolgens kan verwerken in mijn werk of door kan geven aan vrienden.”

U bent een gelovig iemand, wat voor rol speelt stilte in de Bijbel, in het christelijk geloof? “Zonder de stilte... Je hebt periodes waar je spreekt en periodes waar je stil bent. Dat moet je in balans brengen. Dat je weet wanneer je wat kan zeggen en wanneer je stil kunt zijn. En altijd aan een ander denken, niet alleen aan jezelf denken. Wij zijn hier niet gekomen voor onszelf, wij zijn hier gekomen voor een ander. En zo is Jezus ook hier

geweest. Voor een ander. Niet voor zichzelf. Dat had geen nut. Hij is voor ons gekomen. En als wij zijn volgelingen zijn, dan moeten wij er ook voor anderen zijn.

Ik heb een paar dagen geleden een interview gelezen met een psycholoog. Hij had een patiënt die ontzettend veel aandacht nodig had. Had alle therapieën al gehad en niets hielp... Toen heeft hij die patiënt gekoppeld aan andere patiënten van hem die hulpbehoevend waren. Die patiënt heeft die andere patiënten geholpen, daar waar nodig was. En na zes maanden vertelde ze dat ze geen therapie meer nodig had... Ze had genoeg te doen!

Maar mensen willen vaak alleen maar aandacht. Op het moment dat je ze in actie wilt brengen, dan doen ze het niet. Dat willen ze niet..."

Hoe kan dat? "Mensen worden lui. Mensen vallen in slaap. Je hebt allerlei soorten mensen die gewond zijn. Die zitten in de put en die willen er niet uit komen."

Het is wel veilig beneden in die put? "Ja, het is veilig en daar wennen ze ook aan. Ze accepteren het en blijven daar. Ze durven er niet uit te komen. Maar ze weten niet dat ze gevangen zijn en dat ze inbreng in de maatschappij kunnen hebben."

Is er nog iets wat u persoonlijk tegen Jan en Maaïke wilt zeggen? "Ja. Geen haast hebben met dingen inrichten... Eerst die kapel bouwen. Verder denk ik dat je naar buiten moet kunnen kijken. En de stoelen mogen best verschillend zijn. Dat zou heel interessant kunnen zijn om te observeren wat voor stoelen mensen kiezen. Als iemand bij ons op visite komt, dan kijk ik altijd welke stoel ze uitzoeken. Door die stoel die ze kiezen, kan ik heel veel over hen te weten komen."

Dat is wel een mooi psychologisch experimentje...

"Ja. Ook schoenen bijvoorbeeld. Ik kijk altijd wat voor schoenen mensen dragen. Hee, jouw schoenen heb ik nog niet gezien...! Ah, ik had vroeger precies hetzelfde... alleen een andere gesp erom heen. Dat is al twintig jaar geleden, precies dezelfde kleur. Toen was het iets nieuws in Joegoslavië."

Ik zie iemand naast me die Croc's aanheeft... Wat ik daarvan moet denken...! "Ja, vreselijk die Croc's! Ik vind ze er niets aan, maar ze zijn heel praktisch. Ze lopen lekker en zijn makkelijk uit te doen. Maar als ik naar buiten ga, draag ik ze niet. Het is alleen voor thuis. Verder heb ik er niets mee. Alleen praktisch!"

Nog even over de balans zoeken, weten wanneer je moet praten, wanneer je stil moet zijn. U bent vooral gefocust op de stilte en afzondering van de maatschappij. Maar heeft u daarentegen niet af en toe de behoefte om gewoon eens uit de ban te springen? Om dan die herrie op te zoeken, die 'platheid'...? "Ik doe het uit stilte. Je hoeft niet naar buiten te treden om die dingen op te zoeken. Als je de stilte vindt, dan komen mensen zelf naar je toe. Mensen die op zoek zijn, die komen vanzelf naar je toe om te vragen hoe en wat. En die anderen, je kunt het ze wel vertellen, het is goed dat ze het horen, maar dat doe ik door de media.

Ik heb God gebeden om te vragen wat mijn missie is. Wat ik hier moet doen. Toen heb ik ervaren dat God gezegd heeft dat ik kunst moet gaan maken, dat wat ik het liefste doe. En dat heb ik gedaan, eerst boven op mijn zolder. Ik vroeg mij toen af of ik Zijn stem goed had verstaan. Ik zat daar alleen op die zolder in stilte. Moest dat mijn missie zijn? Maar ik moest doorgaan... En nu ben ik in de top van beste Nederlandse realisten gekomen door mijn kunst. En mensen zien mijn werk door allerlei tentoonstellingen en de journalisten komen hier naartoe. Zij schrijven artikelen die worden verspreid door het hele land. Dus ik heb duizend keer meer zeggingskracht gekregen dan ik in mijn eentje gekund had. En dat is de kracht van de stilte. Luisteren naar God. Jan heeft dit gelezen in het Nederlands Dagblad en toen heeft hij mij opgezocht."

Zou u gebruik gaan maken van de stiltekapel zodra het er staat?

"Ja, zeker. Ik heb hier genoeg stilte, maar ik zou wel daar naartoe willen gaan om mensen te ontmoeten. Ik vind het heel bijzonder om mensen te ontmoeten. Ik ben veel in stilte, maar ik houd er ook van om mensen te ontmoeten."

Maar hoe ziet u dat voor u, mensen ontmoeten?

Mensen komen daar voor stilte... Ze hebben

misschien helemaal geen zin om te praten. "Als ik daar naartoe ga, dan ga ik ook die stilte ervaren. Maar ik zou kijken naar mensen, nieuwsgierig worden naar een persoon. Als je ziet dat die persoon naar huis wilt, dan kun je gewoon kennis maken.

Ik heb stilte in overvloed, maar ik zou daar ook in stilte gaan zitten. Om te zien hoe het in een andere ruimte is om stilte te ervaren. Maar wat ik in de eerste plaats zou willen, is gewoon mensen ontmoeten. Zien wie daar komen. Daar komt namelijk niet iedereen, daar komen mensen die meer in petto hebben."

We gaan het meemaken! Bedankt voor het gesprek. "Geen dank."

Bijlage 7.10: Interview met Gijsbert Bruijn

Gijsbert Bruijn is leraar op de ZMOK-VSO school De Lasenberg in Soest op de afdeling De schakel als arbeidstrainer. Elke dinsdag komt hij met een stel jongens meehelpen met het erfbeheer.

Waarom denk je dat Jan en Maaïke een stiltekapel willen bouwen op de Eemlandhoeve? “Omdat zij een biologisch ecologische boerderij hebben waarbij het christelijk gedachtegoed naar voren komt. Zij willen een rustplek creëren voor mensen die daar behoefte aan hebben. Dat kan heel goed op deze plek, omdat het hier heel rustig kan zijn.”

Waarom juist op een boerderij? “Daar is behoefte aan in deze hectische maatschappij. Als je hier om je heen kijkt, is het 'stad, stad, druk, druk'. En hier op de boerderij is het 'rust'. Dat kun je hier creëren.

Kijk maar naar mijn jongens. Ze komen uit een hectische stad, hebben ADHD, zijn druk, hebben gedragsproblemen... En ik zie ze uiteindelijk tot rust komen. Het gaat wel even door een dalletje, maar je ziet het. Ze worden gek van die rust, maar dan leren ze het kennen. En waardoor je ze veel beter kunt corrigeren in het gedrag.”

Is de maatschappelijke tijd genoeg gerijpt om aandacht te vragen voor stilte? “Dat vind ik een moeilijke vraag... Het is aan de behoefte van de mensen zelf. Want alles moet 'snel, snel, snel'. Op een gegeven moment kom je jezelf tegen en dan heb je het wel nodig. Dan moet je zelf die stap nemen om daar naartoe te gaan. Er is wel behoefte aan, maar men moet eerst reflecteren bij zichzelf hoe hij of zij er in staat. Dat kan ik niet voor iedereen invullen. Ik denk dat het steeds meer gaat plaatsvinden. In de vierentwintiguurs-economie, die ook in Nederland heerst, winkels die zeven dagen open zijn... dat gaat alleen maar erger worden. God heeft niet voor niets in zes dagen de schepping gemaakt en de zevende dag rust genomen. En wij gaan gewoon maar door. Dat is niet goed.”

Ritme is belangrijk voor mensen... “Ja, heilzaam. Rust, reinheid en regelmaat. Dat is al vanaf vroeger uit. Dat geef ik eigenlijk ook hier aan die jongens. Structuur, rust en gewoon dingen doen. Niet dat hele expliciete van de maatschappij. Die mobiele telefoon om wat te noemen, ik heb nog steeds die oude telefoon van tien jaar geleden... 'Meester, je moet een nieuwe kopen!' Waarom moet ik een nieuwe kopen? Hij doet het toch nog? Ze hebben drie telefoons, wat heel veel geld kost, daar wordt in geïnvesteerd. Het gaat maar door, het gaat maar door. Terwijl je ook kunt genieten van wat je al hebt. En dat zie je bij gewone mensen ook, het is alleen maar 'meer, meer, meer'. Op een gegeven komt daar de verzadiging en dan is een rustmoment heel goed om daar over na te denken. En daar is de boerderij een onderdeel van. Het is heel goed dat het hier gecreëerd wordt.”

Wat zou het voor jouw werk toevoegen als je je hier terug kunt trekken om de stilte te ervaren? “Heel veel. Aan het eind van de dag, met die hectiek die ik met die jongens heb, vind ik het heerlijk om even tot rust te komen. Je bent continue aan het nadenken 'hoe kan ik rust creëren...' Aan het eind van de dag ben ik niet alleen lichamelijk, maar ook geestelijk moe. En dan is het altijd prettig om eventjes tot rust te komen. Om dan je rapportage te kunnen schrijven over wat er allemaal gebeurd is. Die rustmomenten heb ik voor mezelf nodig.”

En zou je dan echt gebruik gaan maken van de stiltekapel hier? “Ja, als ik hier ben wel. Maar om het rustmoment te zoeken voor mezelf als ik klaar ben met werken op school en ik moet helemaal hier naartoe rijden... dat is lastiger, het gezinsleven vraagt dan ook weer wat. Het is dan wel een spanningsveld. Maar als ik het echt nodig heb, dan ga ik er echt naartoe. Dan pak ik de tijd, dan ga ik

het inplannen voor mezelf.”

Wat zoek je daar? Wat kun je daar vinden in zo'n stiltekapel? “Tot rust komen. Bidden. Elke ochtend als ik naar mijn werk toe fiets, bid ik voor mijn jongens. Van 'Heer, wilt u mij helpen om goed met de jongens om te gaan'. En zo dank ik ook als ik mijn rustmoment heb aan het eind van de dag. Ik moet wel van mezelf een rustmoment opzoeken, anders kan ik mijn werk niet volhouden. Ik ga dan in gedachten, ga in gesprek, roep ik God aan.”

Hoe zie jij die ontmoeting met God voor je?

“Gewoon, met Hem praten. In gesprek gaan. Praten. Hij wilt je hart. En als ik mijn hart geef, dan praat Hij met mij.”

Is God dan al in zo'n stiltekapel? Is dat iets wat er is, of wat moet gebeuren? “Ha, dat vind ik een goede vraag. Dat weet ik niet. Ik neem aan dat God altijd aanwezig is. Dat hoeft niet per se in een stilteplek te zijn. Maar als ik bid, dan ben ik in gesprek met Hem. Dus dan is Hij ook aanwezig in de kapel. Je kunt ook even niets denken, dat je even in je rustmoment zit. Gedachten gaan ook wel eens naar andere dingen toe en niet helaas naar God toe. Daar zijn wij mensen voor die daarin tekort schieten. Maar ik denk dat God er elk moment kan zijn. Het hoeft niet speciaal in dat kapelletje te zitten. Maar dat kan natuurlijk wel. Het zou fijn zijn als het gebeurt.”

Als je daar zit, wat zie je graag om je heen, qua inrichting? “Natuur. Geen gebouwen. Dus ik zou niet richting de A1 kijken, ik zou naar rechts kijken.”

Dan kijk je ook tegen gebouwen aan. “Daarvoor staat natuur. Dingen die opkomen, groeien...”

Wat vind je mooie christelijke symbolen? “Kruis.”

Zie je dat graag terug in de kapel? “Ja. Houten kruis. Bloemstuk. Met een bepaald thema erin. Iets van de natuur, van wat je hier op de boerderij ziet, in dat ding neerzetten. Dat zou ik heel mooi vinden. Ik zou het ook mooi vinden als je iets met christelijke feestdagen doet. Die symbolen terug laten komen.”

Hoe zie je dat voor je? “Het kruis met Pasen. Met Hemelvaart iets van de natuur wat Hemelvaart uitbeeldt. Iets van de Pinksteren neerzetten. Iets van de geboorte van Jezus.”

Hoe beeld je Hemelvaart uit? “Hoe beeld je Hemelvaart uit... Hahaa...”

Ben ik best nieuwsgierig naar... “Als je een bloemstuk maakt, en je richt dat op naar de hemel met mooie koren dat uitkomt. Of dingen die uitkomen richting de hemel. Zo kun je het uitbeelden. Bloemschikken is meesterwerk. Die weten precies wat ik ermee bedoel. Die kunnen dat heel mooi maken.”

Liturgisch bloemschikken? “Ja, dat zie je ook weleens in de kerken. Wij hebben iemand in de kerk die dat af en toe maakt, nou geweldig! Ook de vier weken voor Kerst, Advent, wordt langzaam opgebouwd met Amaryllisbollen die langzaam opkomen. Het hout wat gaat leven waar de bollen inzitten... Met kerst is het wat makkelijker, met Hemelvaart is het lastiger! Pinksteren is uitstorting van de Heilige Geest, is vuur, kan je mooi met hout dingen neerzetten.

Maar het kan ook zonder, als mensen er behoefte aan hebben... Het hoeft niet. De een vindt dit mooi, de ander niet.”

...

“Ik ben wel eens met de jongens in de huidige stilleruimte geweest en dan worden ze gillend gek. 'Meester, ik moet hier gelijk weg.' Want dan moeten ze nadenken over zichzelf, en dat kunnen ze niet. Dat is de onrust. Maar dan praten we wel over een specifieke doelgroep. Zij zijn heel druk. Ik kan gewoon een uur stil zitten met andere mensen

of in stilte. Je kan bijvoorbeeld een uur stil zijn en daarna met elkaar spreken over je gedachten die je gekregen hebt. Zo kom je in gesprek met mensen. Mensen die een burn-out hebben, moeten bij zichzelf nadenken waar ze zitten met hun gedachten. Dan kan een stilteruimte een oplossing voor zijn.”

En hoe kunnen we dat faciliteren? Hoe kunnen we die mensen bij zo'n stiltekapel betrekken? “Een plek creëren waar mensen in gesprek kunnen gaan. Laten zien dat je dit hebt en dat daar gelegenheid is om dat alleen te doen of met iemand die je graag mee wilt hebben. Dat kan een pastoraal medewerker zijn, therapeut of dominee... Via de media duidelijk maken dat hier die plek is. Laten zien dat je iets hebt!”

Zou de Eemlandhoeve gezamenlijke vieringen moeten vieren? “Moeten is een allergisch woord. Je kunt het wel creëren. Faciliteren en daar iets mee doen. Ik heb het een keer meegemaakt in de potstal. Dat was een opening van het verenigingsseizoen van de Nederlands Gereformeerde Kerk. Vond ik geweldig. Dat zouden ze veel vaker kunnen doen. Je zoekt die verbondenheid, die verbinding. Je zit op een andere plek. Er werden Psalmen voor Nu gezongen... Dan zit je in die potstal, het regende buiten en dan zing je Psalm 84 over de zwaluwen en de mussen. En dan zie je die zwaluwen over je heen vliegen, concreter kan het niet! Dat raakt me. Dan is God echt aanwezig.”

En wie zouden dat soort vieringen kunnen organiseren? Moet dat van de Eemlandhoeve zelf uit komen? “Kan. Je kunt het ook kenbaar maken aan de gemeentes hier in de omgeving. 'Dit is er, als jullie daar gebruik van willen maken, dan kan dat. Dat kost zoveel.' Dan kunnen ze dat faciliteren aan de gemeentes.”

Dat kost zoveel? “Het is natuurlijk een commercieel bedrijf, dus je kunt niet alles gratis doen. Laten we daar helder over zijn. Je kunt daar best wel wat voor vragen. In het christendom is dat wel lastig, geld vragen voor iets, maar een kerk kost ook geld. Je moet wel allerlei dingen klaarzetten en dingen klaarmaken. Maar kenbaar maken aan Wilkin van der Kamp of meer van dat soort sprekers die conferenties houden.”

In het retraitecentrum de Spil heb je drie keer per dag een stiltemoment. Zou dat ook iets voor hier zijn? “Ja, hoor. Dan moet je dat gewoon gaan creëren.”

Maar je zegt wel: 'moeten is een allergisch woord, mensen moeten zelf de gelegenheid hebben om te komen'? “Ja. Mijn jongens vinden het niet altijd prettig om stil te staan bij het eten en de lezingen. Daar ageren ze op. Daar wordt tegenaan geschopt. Dat wil je niet hebben. Je moet vooral vrijblijvend doen. Je moet kijken naar de doelgroepen.”

En specifiek voor de mensen die hier werken? En de vrijwilligers die hier komen? Die de basis van de Eemlandhoeve vormen? “Zou je wel kunnen afspreken om om acht uur eerst met elkaar te beginnen en dan aan het werk te gaan.”

Maar het moet wel vrijblijvend zijn? “Je kunt wel beginnen en kijken wie erbij aansluit. En dat is vrijblijvend. Maar het zou wel mooi zijn, want nu loopt iedereen naar binnen en we doen maar wat. Je doet het nu voor jezelf. Je moet in deze maatschappij leren verbindingen met elkaar te maken.”

En tijdens zo'n moment, wat is onmisbaar? “De Bijbel. Gewoon een stukje lezen en mediteren op wat er staat. En daar misschien over praten of gedachten er over laten gaan. Stil zijn. Wat zegt God door middel van deze tekst? Dat de tekst levend wordt. Dat kun je heel mooi creëren door er over na te denken. Of over te praten. Kan op twee verschillende manieren. Kijken wat voor groep het is en wat voor mogelijkheden je hebt. De ene keer past het goed om er over te praten en de andere keer past het om stil

te zijn. Maar je moet wel consequent daar de tijd voor nemen. Net als stille tijd.”

Consequent blijven aanbieden? “Ja. Regelmaat. Eerst moet het er komen en dan gaat het lopen.”

En hoe kunnen we mensen buiten de Eemlandhoeve hiernaartoe brengen? Voor Bunschoten-Spakenburg bijvoorbeeld, wat voor rol kan de kapel daarin spelen? “Bekend maken dat het er is, folder maken. CBMC, christelijke werkgevers die bij elkaar komen en een zegen vragen over hun werk. Vertellen dat hier een stiltekapel is waar zij kunnen zitten. Er zijn misschien meer groepen die daar mee bezig zijn. In Soest is er bijvoorbeeld Pastoroverleg van allerlei verschillende kerken. Daar worden levensbeschouwelijke dingen besproken. Daar kan je op aansluiten. 'We hebben hier een stiltekapel, kom eens langs', dat soort dingen. Er zijn misschien meer groepen die hier goed passen. Dat moet je faciliteren. Of de classis. Ouderlingen. Kerkenraden die een zaterdag bij elkaar komen zitten. Dat kan hier heel goed.”

In hoeverre moeten Jan en Maaike zich vasthouden aan hun eigen identiteit als het gaat om de aankleding van de kapel? “Zij moeten in hun eigen identiteit zitten en daar verbinding in maken hoe andere mensen er tegenaan kijken. Maar als ze het alleen maar zelf doen, dan krijg je tunnelvisie. Ik zou het verbreden, maar wel keuzes maken. Je faciliteert iets en daarin keuzemogelijkheden aanbrengen. Maar je moet wel de christelijke identiteit bewaken. Niet iets met Reiki of occulte dingen. Daar moet je je verre van houden. Daar moet je het kader aangeven. Dat moet je afschermen. Die mensen komen natuurlijk ook. En wil je dat of wil je dat niet? Daar moet je goed over nadenken. Welke afspraken maak je erover. Geven we hen daar de ruimte in de kapel? Of houden we het alleen bij het Christendom?”

En jij zou kiezen voor... “Ik zou kiezen voor een eigen identiteit en dat vasthouden. Dat kader neerzetten.”

Heb je verder nog wat algemeen toe te voegen aan het gesprek? Iets wat je nog graag kwijt wilt? “Ik vind het wel leuk zo. Ik vind het heel goed dat je het onderzoekt en daar over nadent en dat het eindelijk gaat plaatsvinden. Ik kom hier al een aantal jaar en er wordt zolang over gesproken... Het is goed dat je het onderzoekt. Goed dat je zo open en eerlijk bent. Ik hoop dat je verschillende dingen hoort, ik ben benieuwd als je het klaar hebt!”

Heb je nog iets persoonlijks tegen Jan en Maaike Huijgen te zeggen over de kapel? “Dat ik het een geweldig initiatief vind en dat ze er gewoon mee door moeten gaan. Dat ze hun eigenheid gewoon moeten houden. Ik wil wel meegeven dat ze oog moeten hebben voor alle groepen die er komen, en vrijwilligers, dat ze dat vast houden. Wie daar eindverantwoordelijke voor is. En dat bedoel ik positief, want petje af voor wat hier allemaal gebeurt! Groot compliment hoe ze het hier neerzetten. Ze zitten in mijn hart. En ik bid ook voor ze. Ze hebben een moeilijke tijd achter de rug gehad, dat heb ik ook gemerkt. Was best wel spannend. En dan zie je ook dat God daar zegen over geeft. En die zegen wil ik hun ook meegeven.”

Dank je wel! “Ja? Kan je er wat mee?”

Ja zeker!

Bijlage 7.11: Interview met Jan Pieter Mostert

Jan Pieter Mostert is de broer van Maaïke Huigen. Daarom kent hij de Eemlandhoeve sinds het eerste fundament er lag.

Wat voor reden hebben Jan en Maaïke om een stiltekapel te bouwen? “Ik denk ten diepste dat het respect voor de Schepper de drijfveer en een diepere motivatie is om bezig te zijn met de missie van de Eemlandhoeve. Ze proberen het explicieter te maken.”

Door middel van een stiltekapel? “Ja. Dan wijs je heel nadrukkelijk richting God. Dan doe je met andere dingen minder direct.”

Dan ben ik toch benieuwd hoe stilte juist naar God kan wijzen. “God manifesteert Zich op heel veel verschillende manieren. Dat kan in heel heftige omstandigheden zijn, kijk maar naar de Bijbel. 'Gods stem doet de donder weerklinken.' Kracht en dat soort zaken. Ik denk dat het voor de West-Europese mens de manifestatie in de stilte de meest ontbrekende is. Heel expliciet tref je dat aan bij Mozes op de berg Horeb. Stil worden voor God. Maar je ziet ook Jezus hetzelfde doen. Ik denk dat we zo boordevol prikkels zitten, dat stilte misschien wel een van de meest bedreigende en confronterende dingen is wat je een West-Europees persoon kunt aandoen.”

En ondanks dat het zo bedreigend is, gaan Jan en Maaïke toch een kapel bouwen. “Ja.”

Dus ze bieden iets aan waar mensen eigenlijk niet op zitten te wachten? “Ik denk ten diepste... Als je in een roes bent waarbij je niet tot de wortels van je bestaan kunt doordringen, dat het tenslotte na de bedreiging heel bevredigend kan zijn.”

En daar kan de stiltekapel een rol inspelen, in die bevrijding. “Dat hoop ik en verwacht ik ook wel. Het zijn in ieder geval het soort sleutels waar we naar moeten zoeken om dit besef wat meer te krijgen. Je ziet West-Europese mensen ook heel erg op zoek naar spiritualiteit of naar confrontatie of kennismaking met de betekenis van de dingen. En het West-Europese christendom is daar heel slecht toe in staat geweest, het is heel rationeel geworden. Daardoor zie je een heel sterke vlucht naar andere godsdiensten - naar mijn overtuiging valse godsdiensten - die surrogaatoplossingen die wel het stilteaspect en het 'terug naar je wortels/oorsprong/doel' beter weten te leggen. Terwijl, als het christendom de waarheid is, wat ik denk, dan moet het christendom dat ook kunnen. Het christendom heeft daar wel zijn tools voor, maar het West-Europese christendom is daar op dit moment niet zo goed toe in staat.”

U liet het woord al een paar keer vallen, spiritualiteit, wat betekent dit voor u? “Ik vind het een beetje een moeilijk woord omdat ik heel graag denk vanuit het Joodse mensbeeld. Wij zijn gewend om vanuit psyche en lichaam te denken, of vanuit ziel en lichaam. Een christen 'fabriekt' er misschien geest, ziel en lichaam van. Hij maakt er een drievoudig mensbeeld van. Het Joodse mensbeeld is misschien alleen maar binnenkant, buitenkant. Ik denk dat de splitsing tussen ziel, het lichamelijke, het Goddelijke - die dingen die wij uit elkaar getrokken hebben - er eigenlijk niet is. Ik denk dat het een typisch Grieks Platonisch denken is. En ik denk dat het juist heel veel betekenis krijgt als je dat leert los te laten en in de gewone dingen Gods aanwezigheid kunt zien en proeven. Veel meer dan dat het één of ander verheven of hooggeconcentreerd of diepmeditatief leven is. Juist in de gewone dingen, zoals bij de Joodse feesten. Looftentenfeest is gewoon kamperen met de kerk! Dat is gewoon super gezellig met elkaar in een hutje slapen en lekker eten en genieten. Maar tegelijkertijd God de dank geven voor de eerstelingen van de oogst. En het avondmaal, Jezus zegt

'eet mij maar, proef mij maar'. Ik denk dat het in het Joodse denken veel dieper zit. Ik denk dat het diepe waarde heeft als wij dat terugvinden en ons laten verlossen uit het Griekse denken wat die dingen uit elkaar heeft getrokken. Spiritualiteit is in het alledaagse leven God aan het werk zien, als je toch het begrip spiritualiteit wilt gebruiken.”

Maar u gebruikt het begrip liever niet. “Omdat het zo refereert aan het Griekse denken van geest, ziel, lichaam. God is. En zie het maar, dat Hij is. Dat is gewoon een kwestie van de schellen van je ogen laten vallen. Het is ook alledaags. Christendom is wandelen met God. Het is niet zevenentachtig keer je voeten wassen en tien buigingen doen, zoals de Islamieten moeten. Het is wandelen met God in alles. Hij gaat gewoon met je mee, dat is Christendom.”

Heb je ervaring met stilte- en meditatieplekken?

“Ik heb wel wat gedaan. Niet heel veel. Ik ben een aantal dagen in een Cisterciënzer klooster in Echt geweest. Dat is een sterk contemplatieve orde. Ik vind het confronterende daaraan dat deze mensen als levensdoel hebben om te bidden. Dat is wat zij doen. En het is ook goed om daar expliciet waarde aan te hechten. Ik heb er wat moeite mee omdat het ene mensenleven alleen bidt en het andere mensenleven alleen werkt. Ik geloof daar niet echt in. Ik denk echt dat het veel beter is om een tijd van bidden en een tijd van werken te hebben. Ik heb het boekje van Wil Derkse, 'Een levensregel voor beginners'. Echt heel gaaf. Het gaat over de levensregel van Benedictus, een erg leuk boekje als je met dit soort thema's bezig bent. Ik ben directeur van stichting Gave en daarmee gaan we ongeveer twee keer per jaar op retraite. Dan zoeken we meestal een klooster of een rustige omgeving uit. Ik herinner mij mijn puberteit, dat was een pittige tijd. Daar had ik wel mijn eigen stiltemomenten. Dat was hier in Bunschoten. Daar heb je die randmeren, waar oude schepen tot zinken werden gebracht. En daar stonden aalscholvers zich te laten drogen. Daar zie je de zon opgaan... Voor mij was dat... Ik zie Gods schepping. Ik zie de dieren die doen wat in hun aard is gelegd. En ik zit daar zelf als mens tussen en ik zie mij heerlijk gerelativeerd ten opzichte van die totale schepping en toch als onderdeel ervan. En dat zijn wel Goddelijke ontmoetingen. Dat zijn van die momenten waarop je proeft dat God aanwezig is, Hij is er, Hij zorgt. Ik ben gelukkig maar klein, dus in die zin een detail waar God gewoon heel simpel zijn dingen mee kan doen. Ik hoef me niet altijd druk te maken, het komt vast wel goed. Het komt zelfs met die Aalscholvers goed. Dus met mij waarschijnlijk ook wel. Dat soort ervaringen, dat beschouw ik wel als spiritualiteit, meditatie, waarop je dat dichtbij voelt.”

Wat zou u, na wat u gezien en ervaren hebt, graag terug willen zien in de kapel hier op de Eemlandhoeve?

“Ik heb bedacht dat ik dat heel moeilijk vind. Het is heel goed om er ruimte voor te maken en dat moet op twee manieren. Dat moet in tijd en wellicht ook in plaatsen. Het christendom vindt plaatsen niet heel belangrijk, wel dat er tijd ergens voor is. Sabbat is belangrijker dan de Synagoge. En tegelijkertijd denk ik dat het in onze hectische wereld best heel nuttig is om het weer te doen. Het helpt. Als ik aan mijn bureau ga zitten mediteren, dan word ik meteen afgeleid. Hier werkt het dus niet. Het deed me zo goed om bij de aalscholvers te gaan zitten. Dus een specifieke plek is toch goed, denk ik. En tegelijkertijd zou ik het ook heel belangrijk vinden dat Gods aanwezigheid in het alledaagse heel zichtbaar wordt. Ik ben zelf erg aangesproken door het denken van Lewis. Hij ervoer God heel erg in de gewone scheppingsdingen. Een graankorrel sterft en brengt honderdvoudig vrucht voort. Door de dood heen het leven. Dat symboliseert Jezus zelf, en dat symboliseert ook de overgave aan God

waardoor je echt tot bloei komt. Dat zijn een soort eigen begrippen die in de Bijbel ook voortdurend gebruikt worden, die natuurbegrippen.

Eigenlijk wil ik dat er gewoon geen dak op de kapel zit. Daar zul je als koukleum niet blij mee zijn. Maar dat je daarvandaan naar de hemel kijkt. Of een gat in het dak, dat soort zaken.

Ik zou wel heel sterk zoeken naar in de Bijbel genoemde dingen uit de natuur die Gods aanwezigheid demonstreren. Bijvoorbeeld die Bijbelteksten zo erbij zetten dat het voor een niet-christen ook duidelijk is. Ik denk dat als je de spirituele waarde - om het woord toch maar even te gebruiken - van het christendom wilt raken, je begrippen moet gebruiken als 'rust door overgave' en 'bloeien door te sterven'. Dat zijn heel spiritueel-meditatieve waarden die we als zodanig nauwelijks beleven. Ik denk dat het heel goed is om die terug te vinden. En dan gewoon een kruis met een corpus op te hangen, dan vraag ik me af of je tot je bestemming komt wat betreft die kapel. Of zonder corpus, weet ik veel..."

Dit zijn christelijke beelden en christelijke symbolen... "Of je nu specifiek christelijke symbolen moet nemen... Ik denk wel dat je toch naar de God van de Bijbel zou moeten verwijzen. Dat dat de levende God is. Maar in die zin zo beperkt dat je gewoon - met name door Bijbelteksten te verbeelden of eronder te zetten, bijvoorbeeld de tekst van de graankorrel, of 'de hemelen vertellen van Gods eer en het uitspansel het werk van Zijn handen'. Ik stel me zo voor, als je een rond open dak hebt en die tekst staat er zo rondom... Dat lijkt me fantastisch! Dat je eens heel anders naar die hemel kijkt en naar boven kijkt. Waar het stortregent, waar de zon schijnt, waar de wolken langs jagen. Dan kun je onder de indruk raken van wat dat is. Het heet aan de andere kant ook natuurobservatorium, dus je zit eigenlijk in de dubbelheid en dat vind ik ook weer heel erg mooi, omdat het juist dat uit elkaar trekken van die werelden voorkomt. Dus dat lijkt mij een hele goede, die graankorrel... Maar het stikt er van hoor, de boom van het leven... Zoals psalm 1, dat zijn allemaal van die natuurbeelden waarmee God gewoon spreekt. En dan leer je wellicht op een andere manier naar Zijn schepping te kijken."

Maar dat kruis? Daar proefde ik toch wat twijfel bij... "Of het er moest hangen of niet?"

Ja. "Er zou best een kruis kunnen hangen. Maar ik denk dat als je de christelijke spiritualiteit herkenbaar wilt maken, zoals de valse boeddhistische of hindoeïstische spiritualiteit op een bepaalde manier ook herkenning oproept... Diezelfde herkenning, ik bedoel, het christendom is de waarheid en als iets aantrekkelijk is, is het vast een vervalsing van de waarheid of een onderdeel van de waarheid, anders zou het bijna niet aantrekkelijk kunnen zijn. Dus het christendom heeft gewoon die waarde in zich, die aantrekkelijkheid. Dat wat mensen zoeken zit in het christendom. Dus probeer die te verbeelden. Als de mensen van de Rabobank hier komen, of de burgemeesters van huppeldepup hier op bezoek zijn en denken van 'wauw'."

Maar proef ik hierin ook dat u zegt dat het kruis allergie op kan wekken, dat het af kan stoten? "Ja. Dat kan het risico zijn. Je zegt het in feite ook met de graankorrel die sterft. Dan praat je ook over Jezus."

Terwijl het kruis natuurlijk het symbool is van het christendom. Ik zit te zoeken in hoeverre Jan en Maaike zich moeten vasthouden aan die specifiek christelijke identiteit? Moeten ze meegaan in die allergie, of niet? "Je moet heel helder kleur bekennen dat je christen bent. Dat wel. Maar in een symbool wat alleen maar allergie oproept en geassocieerd wordt met een misbruikende kerk... Daar kom je er niet mee. Als je denkt in termen van effectiviteit, 'hoe bereiken we ons doel?', dan

moet je je heel serieus afvragen of dat kruis daar moet hangen.

Ik vind het kruis mooi. Laat dat duidelijk zijn. Je hebt ook het kruis van de overwinnende Christus, dat tref je bijvoorbeeld in de Oost-Europese iconen aan. Dan heb je een icoon waar Christus aan het kruis hangt en dan zie je een zon er om heen getekend. Hij kijkt niet naar beneden, het is niet de lijdende Christus, maar Hij kijkt vooruit of omhoog, daar hangt de overwonnen Christus aan het kruis. In de protestantse kerk is het kruis leeg, het lijden is volbracht. Ik vind het altijd mooi om verder te gaan dan het lijden. In de Rooms Katholieke kerk hebben ze vaak alleen de lijdende Christus hangen, wat op zich ook goed is. Op Goede Vrijdag zou dat symbool moeten zijn. Dat is niet verkeerd of zo. Maar als je een totaalbeeld wilt geven van wie Christus is, dan zou het de overwonnen Christus moeten zijn. De overwinnaar, de regerende Christus. Maar je moet het je heel serieus afvragen of het effectief is. Als je de niet-christen binnenhaalt, en hij of zij raakt geïnspireerd door de christelijke spiritualiteit en ziet dat het christendom zijn geestelijke behoeften meer raakt dan het hindoeïsme... Want tenslotte is dat zo, kan het niet anders zijn dan dat."

Het is een goede kritische noot waar ik zeker wat aan heb, mooi. We hebben het niet over het gebruik van symbolen en beelden gehad, en qua inrichting, heeft u daar gedachtes over? "Het moet in ieder geval eenvoudig zijn, denk ik. Wat ik net zei, bijvoorbeeld beelden bekrachtigd door een Bijbeltekst waarbij we zeggen 'dit zeggen we met dit beeld'. Dat zou goed kunnen. Dan kom je nog niet op meubilair. Je zou op een bepaalde manier wel met een zekere comfort moeten zitten. Ik denk dat dat belangrijk is. Dat je daar echt tot rust kunt komen. Een goede vraag is ook of je een liturgisch centrum wilt neerzetten."

...

"Als je toch iets van een christelijk symbool hebt, dan zou ik toch die doorkijk naar de natuur kiezen. Dat vind ik heel mooi. Dat zou fantastisch zijn. Als je een kruis hebt en dat op een raam aanbrengt, of een ander christelijk symbool... Ik zou zeker ook de Heilige Geest op een bepaalde manier symboliseren. En dat was ik net aan het vertellen, nu weet ik het weer.

Het was heel gaaf in dat klooster. Het had een kruis hangen in een kapel en dat konden ze op twee manieren aanlichten. Er was een corpus op dat kruis en als ze dat van onderaf gingen aanlichten, dan ontstond er een schaduw in de vorm van een duif op de achterwand. Echt supergaaf. Dat was dus ook zichtbaar en niet zichtbaar, de Heilige Geest. En ze konden het ook op een andere manier aanlichten en dan had je op de andere wand twee nevenkruizen. Ja, echt supergaaf. Zo mooi gedaan. Twee opties om aan te lichten bij twee verschillende betekenissen. Vond ik zo knap. Vooral die van de duif vind ik erg mooi."

Waarom zou u zoiets graag terug willen zien, de Heilige Geest? "Omdat de Heilige Geest Gods aanwezigheid in het hier en nu manifesteert. Dat is Zijn taak. Het is belangrijk om Gods geest te ontmoeten. Een Boeddhist zou wellicht praten over de ziel van de struik, maar dat is natuurlijk niet zo. Het is een schepping van God, maar je kunt wel Zijn 'fingerprints' erin herkennen. En dat leren, die blik die ook uit dat gedichtje spreekt. Daarmee is Gods geest heel belangrijk.

U had het net over een liturgisch centrum. "Ja."

Wel, niet? "Je ontkomt er denk ik niet aan om iets te hebben om de blik op te richten. Ik denk dat het heel belangrijk is. En dat moet dan wel iets zijn wat direct aan God doet denken, dat kan niet anders. Misschien moet het

dan toch een kruis zijn... Je zou ook andere dingen... Je moet er goed over nadenken welke ideeën dat dan zouden kunnen zijn. Ik vind hier de broden en de vissen ook heel mooi. Of brood en wijn, zou ook kunnen. Waarbij je het proeven en het zien van God... 'eet me maar op.' Dat je dat daarin ontmoet, dat zou ook mooi zijn. Dat past ook wel heel goed bij de Eemlandhoeve. De relatie tussen food en creator, creatie. Dat zou ook een hele goede kunnen zijn. Al zijn er wel een hoop gevoeligheden op dit soort fronten. Het avondmaal kan voor sommige christenen zo groot en heilig zijn, dat je daar nauwelijks aan mag refereren. Denk ik. Zeker de reformatorische gezindte zal daar erg mee worstelen. Dat soort richting zou je op moeten denken, denk ik. Dat zou goed zijn. De tekst van de graankorrel is ook wel mooi, toch? Van één worden met elkaar: uit vele graankorrels wordt een brood gebakken. 'Ook jij onderdeel van mijn lichaam.' Wauw, dat zijn mooie teksten. Daar kun je ook wel wat mee, met symbolen. Dan breng je ook de missie van de Eemlandhoeve en dit bij elkaar."

Er lopen hier verschillende mensen rond: vrijwilligers, vaste werknemers, mensen van de zorgboerderij... is het goed voor deze mensen - en ik noem ze even de community - om vieringen gezamenlijk te vieren? "Ik zou het zeker aanbieden. Ik denk dat het goed is om daar momenten voor in de week te plannen. Het christendom is de godsdienst van de keuze, niet de godsdienst van de dwang. Gelukkig... Liefde vereist ook keuze, altijd. Je kunt niet liefhebben zonder niet lief te kunnen hebben. Vanaf het paradijs is er keuze... Zelfs in het perfecte is er keuze. En ik denk dat het ook goed is, om dat zo te houden. Dat het altijd een uitnodiging is, en nooit een dwang. Over de manier van presenteren heb ik het dan. Maar vaste momenten zijn denk ik goed. Wel met een ontspannen manier van omgang daarmee. Je hebt hier groepen lopen met hun eigen agenda's, en dat moet je denk ik gewoon zo laten. Maar ik denk zeker dat bepaalde momenten... of je dat nu dagelijks, wekelijks of een enkele keer, of zelfs meerdere keren per dag... Je zou een viering dagelijks kunnen doen, maar dan denk ik dat je een iets grotere viering erbij moet doen. Waar een meer expliciete uitnodiging vanuit gaat. Want dagelijks gaat echt niet iedereen doen."

Dagelijks een klein gebedsmoment en één keer in de zoveel tijd... "Ja, bijvoorbeeld iedere maandag om twaalf uur, weet ik veel, begin van de week, zo'n soort moment. Of juist een weeksluiting."

Moet de Eemlandhoeve met het gebruik van de kapel rekening houden of invoegen in het kerkelijk jaar? "Ik denk dat het wel dienend is. Ja. Ik heb er over na zitten denken."

Dienend? "Het helpt wel om je boodschap over te brengen. Iedereen weet dat het volgende week Pasen is, bij wijze van spreken. En dan is het ook goed als je daar naar kunt refereren. Ik denk dat het helpt om je missie te realiseren. Het is in die zin niet nodig dat die data... evangelischen hebben de laatste tijd... ik zit veel onder evangelischen en ik hou ook erg van ze, maar de laatste tien jaar zijn ze opeens het Oude Testament gaan lezen en dan zie je dat ze bijvoorbeeld ontdekken dat de oude joodse feesten op hele andere data vielen dan bepaalde equivalenten daarvan nu in deze tijd. Dat de datum van Kerst in weze de zonnewende in het Oud Germaanse was en dat soort zaken... Maar goed, als je daar nog nooit over nagedacht hebt, kun je daarvan schrikken en dan zie je ook mensen die heidense elementen ontdekken. De Oud Gereformeerde kerk in Schotland heeft om die reden ook geen feestdagen. Er is wat voor te zeggen om het niet te doen, maar ik zou meer voor de praktische oplossing kiezen om goede aansluiting met de mensen te vinden. Je wilt aansluiting met de gewone Nederlander vinden en dan is dit een kans."

Welke elementen in een viering vindt u belangrijk en mogen niet ontbreken? "Stilte is denk ik het belangrijkste. Meditatie vind ik ook goed, maar dan het liefst meditatie op woord. Op het Woord van God. Dan lees je bijvoorbeeld een psalm of een ander stukje en dan..."

Lectio Divina? "Ja, inderdaad. Maar zoiets vind ik een heel zinvolle manier om met het Woord om te gaan. En ook een andere manier waarmee veel huidige christenen zijn opgevoed. En mensen die het christendom vaarwel hebben gezegd zijn er ook nog best veel, denk aan de vijftigplussers. Die groepen zou je een heel nieuwe manier van het lezen kunnen aanbieden. Ze zijn waarschijnlijk gewend om een bepaalde moraliteit uit Gods Woord te halen, maar dat is niet primair de bedoeling, denk ik. De primaire bedoeling is dat je God leert kennen. En de moraliteit, ja, dat is... Ik zeg altijd 'ethiek is de wetenschap voor mensen die geen directe relatie met Jezus Christus hebben'. Dat is ook een beetje extreem geformuleerd, dat besef ik me heel goed. Maar naar mate je dieper met... kijkt, als je gefocust bent in je leven met wat God nu van mij vraagt, dan kom je niet veel op vragen terecht als 'wat mag nog niet wel en net niet?' Dat bedoel ik ermee. De vraag is dan 'wat wilt God nu van mij'. En niet de vraag 'mag het wel of mag het niet'."

...

"En ik zou ook de seizoenen op een bepaalde manier proberen mee te nemen. Dat mensen ook leren God terug lezen in de natuur. Een bol die doorbreekt uit dorre grond die twee weken daarvoor nog bevroren was. Daar zit een kracht achter waarin je God kunt herkennen. Dat zijn hele mooie dingen. Of juist in de herfst, van het sterven, maar ook in rust gaan... Er zijn heel veel goede associaties uit de natuur te halen, vaak met heel directe bijbelse verwijzingen. Dat zou ik goed vinden, als je daar iets mee doet."

Zou u op één of andere manier mee willen helpen aan de totstandkoming van de kapel? "Ja, ik zou het wel willen... Zo'n interview kan in ieder geval, maar ook in de zin van nadenken over een concrete invulling van diensten en dat soort zaken. Ik werk heel graag met mijn handen, maar dat ga ik niet toezeggen. Ik woon in Zeeland, ik heb twee banen, ik heb vier kinderen, dat is gewoon niet realistisch."

Maar stelt u voor dat u nu in Bunschoten woonde? Met de vier kinderen en de twee banen, wat zou het aan uw werk toevoegen als u hier terecht kunt om de stilte op te zoeken? "Ik zou dat heel leuk vinden. Een keer in de zes weken ontmoet ik vier mensen die ooit collega's van mij waren en alle vier zijn zij op leidende christelijke posities terecht gekomen. We komen bij elkaar, we delen wat we meemaken, persoonlijk, in het werk, dat soort dingen. We bidden met elkaar. Dit doen we meestal in een restaurant, dan bidden we met de ogen open. Dat is wat makkelijker, dan kun je nog een wijntje bestellen tussendoor. Maar af en toe met zo'n groep in de kapel zijn of op een vast moment, bijvoorbeeld iedere maandagochtend daar even zijn, dat zou ik wel prettig vinden."

Op wat voor andere manier zouden we gebruik kunnen maken van de stiltekapel? "Als groepen er open voor staan, dan kun je een bepaald programmaonderdeel maken. Bijvoorbeeld bedrijfsretrates en dergelijke. Dat je bewust laat proeven van. In bekende meditatie termen kun je aarden, maar je kunt ondertussen meegeven wie God is. Dat je daar een soort programma van maakt. Dat je er over vertelt op een manier dat je niet in discussie komt, denk ik heel verstandig. Bij stichting Gave hebben we een DVD waarin naar de natuur gekeken wordt en het ongelofelijke

intelligente ontwerp wat er achter zit wordt verteld. Dat het echt te toevallig is... Dat soort dingen. Dan hoeft je niet eens meteen te vertellen dat er een God achter zit, maar dat je je verwondert. Dat je zegt 'wauw, wat is dit groot'. Laat die verwondering zijn werk maar doen. Laat die christelijke symbolen die je ziet ook maar het werk doen... Dat gewoon vertellen. Niet van 'Christus is wat dan ook'... Ik denk dat veel bedrijven daar stiekem voor openstaan. Als ze allerlei Zengeroe's betalen, waarom zouden ze hier dan niet naar willen luisteren?"

Zijn er nog dingen die u graag kwijt wilt omtrent de kapel? Iets wat ik ben vergeten te vragen, iets wat op uw hart ligt?

"Het moet echt mooi zijn. Dat is belangrijk. Hier op de Eemlandhoeve zie je dat het nog niet helemaal af is. Maar als je tot die verstillings wilt komen en als je mensen wilt raken, dan is schoonheid belangrijk. Liever minder en goed en af, kloppend, dan meer en afgeraffeld. Ik denk dat dat heel belangrijk is, dat je niet wordt afgeleid maar wordt getroffen.

Het moet uitnodigen om op een bepaalde manier naar je leven, de natuur te kijken. Die uitnodiging moet daar heel sterk van uit gaan. En daarom moet het ook niet een soort meditatie zijn die in je navel leert kijken, het moet een soort meditatie zijn waar je naar buiten leert kijken. Dat is heel belangrijk."

Is er nog iets wat u persoonlijk aan Jan en Maaike wilt vertellen?

"Ik denk echt dat het complementair is voor de Eemlandhoeve. Ik denk dat het heel goed is. Ik wil ze meegeven dat vrijmoedigheid in het belijden van het christelijk geloof er vanuit moet gaan. En het tweede ook dat als je juist op waarden en resultaten van het christen-zijn gaat zitten en niet op moraliteit - daar bedoel ik dus dingen als overgave mee, die heel sec in het christendom zijn - dan denk ik dat je iets heel nieuws kunt aanboren. Iets heel goeds waar ik nog niet veel voorbeelden van ken. Een ding ken ik en dat is dat Wellnesoord in Duitsland... Die manier van denken kan voor de West-Europese mens de ingang zijn om God weer te herontdekken."

Dank u wel! "Graag gedaan"

Ik denk dat ik mooie informatie heb gekregen.

"Nou, leuk! Ik vind het ook heel leuk dat je hiermee bezig bent. Het is een bijzonder onderwerp om op af te studeren."

...

Herhaal! Ik krijg altijd de beste gesprekken als ik die uitknop heb gebruikt! "De bediening van de sacramenten, dus het Rooms Katholieke denken, is exclusief voor de kerk en dat is niet zo. Zo is God niet. God is van de directe relatie met de mens. Daar zit dus niet een specifieke aardse middelaar tussen. Daar geloof ik niet in. Ik denk dat je de relatie tussen natuur waar je Gods 'fingerprints' ziet en het geconfronteerd worden met God, ik denk dat je dat niet een dubbel doel hoeft te noemen. Dat het gewoon hetzelfde doel is."

Want het is ook een achtkant, een centraalbouw. Dat zie je veel terug bij de orthodoxe kerken. De Rooms Katholieken kennen de langbouw, de liturgie is ook langwerpig, gericht naar het altaar toe. De orthodoxe kerk heeft een centralistische liturgie. Er is een middelpunt, het heeft geen einddoel. Alles draait daar om heen. En de koepel is het beeld van de hemel. Je had het net over een kapel zonder dak... "Ja. Dat is de gedachte van geen dak, inderdaad. Je zou ook het dak kunnen beschrijven. Dat je daar wolken in hebt, ook mooi.

Toch vind ik het ergens ook spannend. Mensen die op de galerij staan te blèren en vogels staan te kijken. En mensen die beneden stil te zitten zijn. Maar dat is een kwestie van afspraken maken... "Ik denk dat het stil moet zijn in het natuurobservatorium. Dat

het echt de plek is om te kijken en te luisteren."

Ja, maar ik sprak vorige week iemand die zei 'wat!

Kinderen kunnen ten eerste niet stil zijn en

tweede, wie zegt dat het lachen van kinderen ook geen aanbidding is naar God toe?"

"Ja, maar kinderen kunnen ook geraakt worden door stilte... Natuurlijk gaat het af en toe mis, maar daar moet je niet moeilijk over doen. Dat kan af en toe gebeuren. Zo gaat het ook in de natuur. Naar z'n aard leven en niet zondigen. Hmm, zondigen, ik weet niet of dieren voldoen aan hun scheppingsdoel, altijd... Nee, niet altijd denk ik. Maar wel het gewoon zijn. God wil denk ik veel meer dat je bent met Hem. En niet zozeer doet. Doen is voor God niet zo belangrijk. Dat speelse en zo is geen drama. Dat kan af en toe gebeuren. Wat geeft dat nou.

Maar megavieringen... ik zat nog te denken, hoe moet je die confrontatie met natuur... ik zat aan dat DVD'tje te denken, maar als je allerlei audiovisuele dingen gaat doen, dan gaat het je niet meer lukken, daar. Je zou het wel kunnen doen in een presentatie ofzo, maar ook weer niet. Ik denk dat echte stilte het toch is."

Misschien juist die eenvoud, daar aan vast blijven houden. Dat zeggen ook veel andere mensen, 'houd het eenvoudig.' "Ja, precies."

Bijlage 7.12: Interview met Johan ter Beek

Johan ter Beek is initiatiefnemer van de Zevende Regel. Een nieuwe moderne 'kloosterorde' op internet. Via wederzijdse interesse is Johan in contact gekomen met Jan.

Waarom willen Jan en Maaïke een stiltekapel bouwen op de Eemlandhoeve? “Wat ik van hen begrijp is dat zij breed levende en breed denkende mensen zijn. Ze zijn met hun geloof bezig en tegelijkertijd helemaal met de natuur en het boer-zijn. Er is een soort dubbele verwevenheid en dat zit helemaal door hen als mens heen. Dat merk je als je met ze praat, de activiteiten die ze doen, wie ze zijn. Dus ik kan me goed voorstellen dat er dan een verlangen is om deze plek niet alleen een boerderij te laten zijn, wat verbonden is aan de grond, maar ook een plek te laten zijn die verbonden is aan de hemel op één of andere manier. En dat aarde en hemel elkaar raken, dat is volgens mij iets wat helemaal bij de zienswijze van Jan en Maaïke hoort. Dat zit zo in hen verweven... Alleen het is volgens mij niet 'Nederlands eigen' om een boerenbedrijf om te bouwen tot iets wat meer is dan dat, namelijk een plek waar dit soort ontmoetingen plaatsvinden en waar je ook een kapel kunt verwachten. Terwijl het vroeger zeer normaal was!”

Daar ben ik dus naar op zoek, waarom juist op een boerderij een stiltekapel en die verbinding daartussen. Wat maakt dat zo aantrekkelijk? “Dan kun je bijvoorbeeld kijken naar de kloostertraditie, waar Jan natuurlijk ook uit put. En dat waren vroeger gemeenschappen die vooral een landbouwfunctie hadden. Mensen deden voor hun eigen bestaan, maar soms ook voor hun omgeving, aan landbouw en veeteelt. En die mensen hadden een kapel. Bidden en werken, die combinatie. Dat was vroeger één van de meest voorkomende combinaties. Als je ziet dat landerijen hier in deze omgeving grotendeels zijn ingepolderd door monniken, dan kun je eigenlijk stellen dat de Nederlandse traditie van het verbinden van land uit water en moeras en dat soort dingen, een groot deel te danken heeft aan monniken. Die het als werk zagen om van een onleefbaar gebied een agricultuur te maken. En dus is een groot deel van het Nederlandse landbouwersenaal te danken aan monniken. Die combineerden dat harde werken met spiritueel zijn. Die verbinding ligt er van oudsher, alleen we zijn het later kwijt geraakt, omdat het veel meer productie is geworden, het is meer industrie geworden. Volgens mij is de hele Eemlandhoeve ook een voorbeeld van dat omgaan met voedsel en landbouwersenaal niet alleen iets is van industrie, helemaal niet zelfs, maar wat gewoon weer dichtbij het menselijk bestaan komt. Andere elementen komen ook weer in beeld, namelijk mensen ontmoeten, netwerken. Maar ook de verbinding met God, spiritualiteit, stilte...”

Je zei het net, die verbinding met de agricultuur zijn we kwijtgeraakt... “Ja, zoals het vroeger was, denk ik.”

Monniken deden twee dingen, Ora et Labora, bid en werk. Zijn we ook dat bidden, die zingeving, kwijtgeraakt? “Je ziet natuurlijk dat we in een meer materialistische samenleving wonen. Mensen gaan op dat hele materialistische bestaan zitten, en overall proberen winstmaximalisatie uit te halen. En dat zie je natuurlijk ook in de landbouw. Wat erg onder vuur ligt, omdat het op een gegeven moment voor boeren niet meer winstgevend kon zijn. Er worden heel veel subsidies ingestopt. Dat is natuurlijk een heel moeilijk en gecompliceerd ding. Maar het is een factor geworden in het complete economische bestaan van de Westerse wereld. En dus zou je kunnen zeggen, is het alleen maar 'Labora' geworden, en dan ook nog met een financieel oogmerk! Waarden zoals smaak en

gezondheid doen er niet meer toe. Of rust vinden, regelmaat... maaltijden gaven vroeger ook regelmaat aan het leven. Ontbijt, lunch, diner, dat gaf een natuurlijk ritme in het leven. En daar gaat het tegenwoordig niet meer om. Het gaat om geld verdienen.”

Dus als ik het goed begrijp zeg je dat de verbinding tussen boerderij en stiltekapel daarin ligt dat de boerderij veel dichterbij het mens-zijn ligt zoals het bedoeld is?

“Ja. Precies. In mijn boek 'Heerlijk Eenvoudig' heb ik een paar hoofdstukken gewijd aan dit onderwerp. Het hoofdstuk van de kokkin gaat over dat wij helemaal verbonden zijn aan het aardse. We zijn schepselen. We zijn een enorme microkosmos van allerlei bacteriën en stofwisselingen en chemische toestanden. We zijn als mens gewoon één brok biologie. We zijn helemaal verbonden met alles wat leeft. Zodra de rest van de biologie om ons heen er niet meer is, zijn wij er per direct ook niet meer. We zijn honderd procent verbonden aan het leven van de aarde. Daarom denk ik ook dat het Christendom ergens ook een vorm van natuurreligie is. Je kunt ons namelijk niet los maken van de aarde. Als je dat doet, dan ben je een soort van spiritualist geworden die zegt dat we alleen maar geest zijn. Maar aan de andere kant, we zijn ook honderd procent verbonden aan geest-zijn, aan spiritueel zijn. En dat is niet onze tweede kant, het is niet dat we twee zijden hebben, maar het is twee zijden van diezelfde medaille. En dat zijn we gewoon. Door en door. We leven helemaal in God, met onze geest, met alles wat ons spiritueel maakt.”

Wat betekent spiritualiteit voor jou? “Dat is heel moeilijk om los uit te leggen. Het is net zo iets als je me zou vragen wat eten en drinken voor mij betekent. Het is zo natuurlijk aan mij, dat ik niet kan zeggen wat het precies is. Ik ervaar dat mijn geest altijd bezig is en zich ergens op aan het richten is. Gedachten of gevoelens of verwonderen, aanbidding... Daarvoor hoef je niet altijd in een kerk te zijn, als je iets moois ziet of hoort, dan is dat ook een vorm van aanbidding. Dus voor mij is spiritueel zijn iets wat je niet uit kunt zetten. Het is er altijd. Alleen, wat is het, ja, hele goede vraag. Voor mij is het verbonden zijn aan alles wat een mens tot een geestelijk wezen maakt. En als je het dan gaat knippen in diverse gebieden, dan kom je op de capaciteit van creatief zijn, de capaciteit van verwonderen, scheppen, aanbidden, stil zijn, tot rust komen, verbinden, visie krijgen.”

Met als doel... “Het is een wezens-iets. Het heeft geen doel. Het is gewoon zoals je bent. Als je het niet hebt, dan heb je een doel. Dan moet je het worden.”

Ik hoor nu menselijk begrippen, bij spiritualiteit denk ik ook aan God, Goddelijk... hoe zie jij dat?

“Voor mij is het bestaan van God nooit een vraag geweest. Het is altijd een gegeven geweest. Ik ben ermee opgevoed en ik kan het gewoon niet ontkennen. Natuurlijk kan ik een rationeel denktrucje doen, zo van 'zou het wel bestaan, zou het niet een projectie zijn', dat kan ik bedenken, omdat ik een intelligent wezen ben en die truc kan ik gewoon doen. Maar in wezen kan ik het niet kwijt raken. Ik kan niet bedenken 'God is er niet'. En wat ik ook merk, is dat ik in een hele lange traditie sta van duizenden jaren van mensen die met God bezig zijn geweest. En in mijn geval is dat de Joods Christelijke traditie. Mijn manier om over God te spreken is door de openbaring van God in Jezus Christus. En de geschiedenis die daar vooraf gaat met het Joodse geloof en de kerk erna. Ik sta in die lijn. Ik zie mezelf ook niet als een eenling. 'Ik ben Johan ter Beek en ik ken God', weet je wel. Dat het alleen werkt tussen God en mij, of Jezus en mij en God. Maar meer in de zin van dat er duizenden mensen om mij heen zijn die dat doen, daar ben ik onderdeel van, net zo goed als dat ik onderdeel ben van de natuur of een onderdeel van het spirituele, zo ben ik onderdeel van een beweging van duizenden mensen

wat al duizenden jaren bezig is! En daarna ook al zijn. Dus als ik nu iets bouw, of ergens aan werk, of ergens een visie voor vorm, vorm ik een visie voor mensen na mij. Ook nadat ik dood ben, zullen er mensen zijn die zeggen 'o ja, wacht even, wij leven in een wereld die onder andere door Johan ter Beek geschapen is! Maar ook door jou en door Jan!' En dus bouwen we voort op elkaars traditie en dat is voor mij ook een soort geheel. En ik kan ook niet bedenken hoe het zou zijn als er geen Christendom was geweest. Het is volledig geïntegreerd. Het is een zinloze vraag voor mij, want het is alleen maar theoretisch te bedenken. In de praktijk kan je niet zeggen 'ik stap eruit'."

Het is iets wezenlijks, wat heel belangrijk is. Ik hoor bij jou ook 'het is er, het is er niet niet'. En toch zie je dat heel veel mensen op zoek zijn naar zingeving. En dat schaar ik ook een beetje onder die spiritualiteit, zingeving, rust, beleving... Is die maatschappelijke tijd genoeg gerijpt om aandacht te vragen voor stilte? "De tijd is er zeker rijp voor, de vraag is een beetje of het niet het volgende consumptieproduct zal worden.

Maar waar we het net over hadden, als je iets kwijt bent, iets aan het verliezen bent, dan zou het een goede zaak zijn om dit steeds onder de aandacht te brengen om een mens tot mens te maken. Zodra die totaal verlies heeft aan stilte en contemplatie, aan rust en bezinning en verwondering en aanbidding... als je dat allemaal kwijt bent, en heel veel mensen zijn dat kwijt, terwijl ze het in hun wezen wel verlangen, dan moet iets van herstel plaats gaan vinden. Dus net zo goed als mensen bijvoorbeeld gemeenschapszin verliezen, mensen worden steeds individualistischer, ze worden eenzaam of agressief, dan worden ze minder mens. Dat geldt ook voor het verlies van rust en stilte. En dan zie je dat een maatschappij gejaagder wordt, we worden gestrest. We vullen die leegte door dingen te gaan kopen, en de ellende is dat je inderdaad gaat zeggen 'ik koop een weekendretraite, ik ga met een paar mensen in een klooster zitten'. Dan wordt het een volgend product. Net zo goed dat je Boeddhabeeldjes voor vijf euro bij de Xenos kunt kopen. Dan moet je niet denken dat je daar iets van gaat vinden... Waar ik voor zou pleiten, is niet dat de kapel een functie zou krijgen als consumptieproduct, het product 'stilte' vijf minuten aanbieden, maar dat het een ontdekkingsweg wordt waar de mensen het weer kunnen intrigeren in hun leven. Dat het weer een wezenskenmerk van de mens wordt."

En hoe zou dat eruit kunnen zien, die ontdekkingstocht? Hoe moeten we die aanbieden?

"Er zijn maar weinig mensen die kiezen voor een compleet andere 'lifestyle'. Mensen die vroeger druk, druk, druk waren en hun hele leven veranderd hebben door grote ontdekkingen en spiritueel huppeldepup zijn geworden. Die zijn er natuurlijk wel, maar dat zijn er niet veel. Dus de meesten van ons blijven gewoon doorjakkeren in het leven met hier en daar zo'n rustpuntje. Ik denk dat we wel iets aan PR moeten doen, met de markt mee moeten gaan, laten zien dat mensen dit nodig hebben. Dus ergens toch het als product aanbieden, maar wel met als doel dat het niet een consumptieproduct is, maar dat het een volledige manier van mens-zijn is. We komen natuurlijk uit een tijdperk, uit een christelijk land. Bunschoten heeft wortels uit een zeer kerkelijk bestaan. Andere mensen zijn er heel erg op afgeknapt. Die willen wel spiritualiteit, maar geen Christendom. Dus je moet ergens op een hele voorzichtige manier opnieuw kunnen appelleren aan iets wat gewoon bij het mens-zijn hoort, zonder dat je je al te veel in christelijke termen gaat uitdrukken. Dat is nog een hele spannende zoektocht, maar het moet wel gebeuren, denk ik."

Dat zijn inderdaad hele goede vragen om daar eens over na te denken, maar misschien moeten we eerst de vraag stellen waarom rust dan zo'n

belangrijke basisbehoefte blijkt te zijn voor mensen? Waarom hebben we het nodig? Wat gebeurt er met ons als we stil zijn?

"Als ik naar mijn eigen ervaring kijk, merk ik dat ik het nodig heb. Ik heb momenten van rust en bezinning en stilte nodig omdat ik merk dat ik een mens met een bepaald ritme ben. Net zoals je slaap nodig hebt. Maar kennelijk hebben wij ook bewuste stilte nodig. Het moment dat je slaapt zijn je hersenen zeer actief om alles weer op orde brengen, maar op het moment dat je bewust stil bent, gebeuren er andere processen met je. Je wordt onrustig of je krijgt na loop van tijd een rustigere ademhaling. Het heeft een soort werking op je lichaam. En dat wordt bevestigd door alle tradities, en dat hoeft niet alleen christelijk te zijn, kan ook boeddhistisch zijn dat je fysieke gestel met ademhaling en hoe je hersenprocessen werken veranderen op het moment dat je met stilte en rust in aanraking komt op een bewuste manier. Dat appelleert kennelijk op een manier die wij als mens zijn. En ik zou er groot voorstander van zijn, dat we dat element opnieuw weer gaan waarderen. Omdat ik denk dat we als mensen, ook als je kijkt hoe de economie werkt, allemaal een heleboel ervaring willen opdoen en dat mag ons heel veel geld kosten, we gaan verre reizen maken, vakantie, er worden enorme vliegreizen tegenaan gegooid... opdat we maar... tot rust komen? Terwijl je eigenlijk kunt zeggen, dat is een wezenlijk iets wat je in je gewone leven kunt ontdekken en niet iets wat je kunt kopen door een vliegtuig naar Bali te boeken, daar een paar minuten in een tempel gaat lopen en de rest van de tijd op het strand liggen."

Dat is consumptierust. "Ja, consumptierust, ja. Maar ik merk het in mijn eigen leven, ik zie het in de bronnen van religieuze tradities."

Hoe zie je dat ritme terug in de christelijke traditie? "Dat heeft duizenden jaren oude papieren. In de protestantse traditie kom je in de kerk binnen, zing je psalmen en gezangen en vermaakt een spreker je met een lange preek, en dan wordt er gebeden... stil is het er nooit. Ja, een minuut stil gebed, en that's it. In de protestante traditie zijn we dat kwijt geraakt. In de katholieke traditie heb je dat veel meer en in de monastieke traditie heb je dat nog meer. Stilte is ook de mogelijkheid dat je je geest veel meer opent voor wat God nu te zeggen heeft, of je eigen gedachten weten te verbinden met de grotere wereld als spiritualiteit om ons heen."

Is spiritualiteit geestelijk leven? "Ja. Zo zou ik dat wel zeggen. Niet in de enge zin, maar in de brede zin van het woord. Het heeft bij mij ook weer een verbinding met ademhaling... het is niet alleen maar je denkwerk, je gedachten. Het is veel breder dan dat."

Maar geestelijk leven als in christelijk geestelijk leven, met hoofdletter G? "Ja precies. En dat betekent dan ook in verbinding met andere mensen. En dan betekent het ook dat je bijvoorbeeld naar een kunstwerk kunt kijken en kunt zeggen 'ik zie een kunstwerk...' Kijk, in de gereformeerde traditie is een stukadoor de hoogste vorm van kunst, maak een kerk zo leeg en wit mogelijk en dat is de spiritualiteit van de gereformeerde traditie. Terwijl de spiritualiteit van de oosters orthodoxe traditie zo blingbling mogelijk is. Een mooi goddelijk kunstwerk, zodat het kunstwerk een reflectie van God is. Een icoon is een soort van spiegel in de wereld van God. Het is veel meer dan een kunstwerk. Het is een soort van 'heavens gate'. Het is een venster in de andere wereld. En daarom doen ze dat, met de meest hoge ambachtelijkheid maken ze zo'n ding. Uren van gebed en vasten werd eraan vooraf gegaan. Omdat ze geloven dat God in een soort van kunstvorm - al is het woord kunst hier niet helemaal goed, meer een soort van ambacht - is gemaakt. Dat is ook een vorm van spiritualiteit. Dus ik zie dat heel breed."

Misschien wel leuk om hier even in te springen,

want Simone de Vries is nu een icoon aan het schilderen. Aan het begin had ik zo mijn twijfels, daar moet je tegenaan bidden, het vooroordeel over iconen... En meer mensen hadden er moeite mee. Deze icoon komt er zeer waarschijnlijk toch te hangen. “Te gek. Dat vind ik juist heel mooi.” **Dat mag je dus uitleggen... Het leuke is wel, zij had de het? icoon meegenomen en op een stoel om het hoekje gezet. Toen ik het hoekje om kwam had ik echt zoiets van 'oh, wat is hij mooi!' Hij is zo mooi! En hij was nog niet eens af... Het gaat over Micha, recht doen. De bekende tekst. Maar daar zijn we over in gesprek gegaan en het leek mij wel verstandig om er een korte studie naar te doen, over het juiste 'gebruik' van iconen. Want hier op de Eemlandhoeve hoor je best veel mensen die daar weinig mee hebben.** “Ja, precies. Maar dat is misschien juist een functie van de Eemlandhoeve om verschillende inzichten aan elkaar te verbinden. Dat zou juist mooi zijn.”

Want wat is een icoon? “Ik ben natuurlijk geen Oosters Orthodoxe persoon. En als je het aan zo iemand zou vragen, dan krijg je het verhaal van binnen uit. Ik ben iemand die van buitenaf daar naar toe kijkt. Mag ik het iets uitgebreider doen dan alleen maar over iconen? Kijk, in de Bijbel heb je een traditie van heilige plaatsen. De tabernakel en de tempel als beste voorbeelden. Men had daar het besef dat hemel en aarde elkaar raakten op bepaalde punten. Men bouwde een tempel op een berg, en daar had men allerlei voorwerpen die een bepaalde functie hadden om de mensen in te leiden in het Goddelijke. Als je kijkt naar de symbolen die ze gebruikten, de buitenste hof waar alle mensen mochten komen, die hadden allemaal symbolen die te maken hadden met de aarde. Er waren planten, het wasvat dat de zee symboliseerde, er werden offers van dieren gebracht, de kleding van de priesters bestond aan de onderkant uit plantaardige dingen en naar boven toe uit hemelse dingen, de stenen bijvoorbeeld. Op het moment dat ze goud, zilver en edelstenen gebruiken, dan kom je in het heilige. En het heilige is een afspiegeling van de zichtbare hemel. De Joden hadden dat, maar alle heidense tempels rondom Israël hadden het ook. Zij hadden ook een buitenhof waar de mensen mochten komen, de priesters mochten in het heiligdom zelf komen en ze hadden ook allemaal een heilige der heilige. En het heilige der heilige was de plaats voor God. Voor dat wat hoger of achter of in alles was, het ultieme goddelijke. In het heilige zie je bijvoorbeeld de zevenarmige kandelaar en dat was het symbool voor zon, maan en de vijf zichtbare hemellichamen. Het getal zeven hebben we te danken aan de zeven hemellichamen die zichtbaar waren voor de mens. En wat ze ook deden, was wierook gebruiken. En niet zomaar een beetje, maar dat er een hele wolk hing. Je kent het idee van de heerlijkheid van de Heer, de Sjechina, dat was de wolk van Gods presentie en dat werd een symbool voor de hemel, het heiligdom was dan de hemel. Dat symboliseerde de zichtbare werkelijkheid. Als wij naar buiten kijken, dan zien wij wolken, sterren. In het heilige der heilige waren ook allemaal edelstenen en die reflecteerden allemaal. Je kreeg de suggestie van de hemel met wolken en het geschitter van de sterren. Dus als de priester naar binnen ging, dan kwam hij in een werkelijkheid met wolken en sterren, een kandelaar... allemaal symbolen die de hemel representeren. Eén keer per jaar mocht de hogepriester het heilige der heilige ingaan.

De Egyptenaren hadden ook een kist, of troonidee met twee engelen, en daartussenin het beeld van de farao. Ze hebben later ook een mobiel heiligdom gevonden die de soldaten van Egypte waarschijnlijk gebruikt hebben. Exact dezelfde formaten als de tabernakel van de Joden. Waarschijnlijk

hadden de Joden daar een soort variatie opgemaakt. Het grote verschil is dat er tussen de cherubs de farao staat als halfgod. In het joodse geloof is daar een lege ruime schaal en daar boven een lege ruimte. Het besef dat God niet te vatten is in een beeld is het kenmerkende aan het joodse monotheïsme. Om een lang verhaal kort te maken, wat er gebeurd is, is dat er een representatie plaatsvindt. Je gaat allerlei ambachtelijke stijlen, allerlei goud en blingbling en zilver en toestanden gebruiken om weer te geven hoe onze wereld eruit ziet. Een icoon bestaat uit lagen. Onderaan de aarde, groen, bruin. Daarbovenop wordt goud en zilver gebruikt. En is het eigenlijk een soort weerspiegeling van hoe de oude heiligdommen werkten. Zoals de voorhof en de tempel. Wij mensen zijn symboolmakers. Dat hebben wij ook nodig, wij hebben onderdelen nodig om ons leven een zetje te geven in de goede richting. Vroeger deden ze dat in tempels en ik zie de Oosters Orthodoxe traditie als een voortzetting daarvan. Op het moment dat je naar een beeld kijkt, dan aanbid je niet dat beeld, maar het beeld roept Gods werkelijkheid op in onze werkelijkheid. Evocatie, het aanroepen van God en God present stellen. Dus gaat het niet om aanbidding van een beeld, waar wij als protestanten moeite mee hebben, maar door het beeld wordt God present gesteld. Dat is daar zo heilig, dat het natuurlijk een veel mystiekere werking in zichzelf gaat krijgen. Waar ik natuurlijk ook vragen bij heb, van hoever moet dat gaan. Maar dat het werkt en dat het ook wezenlijk is aan wie wij als mensen zijn, dat vind ik wel heel mooi.

En misschien nog een stapje verder... Wij protestanten hebben de neiging om het aan natuur en de Eemlandhoeve te verbinden. Als wij straks een kapel hebben staan, is er een volledige verbinding tussen het land, de grond waarop wij leven, de natuur en de hemel. Eigenlijk creëer je een soort heiligdom. Je kent het scheppingsverhaal wel? Zes dagen, en de zevende dag rust. Als je het scheppingsverhaal gaat bekijken van wat er nu gemaakt wordt, dan zijn er ook mensen die zeggen dat de eerste dag het licht werd gescheiden van de duisternis. En de tweede dag wordt er als het ware een zichtbare hemel gemaakt. En wat er daarna volgt, is alles wat er op aarde gebeurt. Je zou kunnen zeggen dat dezelfde volgorde van een tempel, van heilige der heilige naar heilige, naar de voorhof, daar worden de zes dagen van de schepping langsgelopen. Later wordt er in de bijbel overal waar iets over de hof van Eden wordt gezegd in verbinding gebracht met de tempel. De rivier ontspringt er... Een levensboom staat er... De woorden die voor Adam gebruikt worden van het onderhouden - wij denken dat hij alleen maar de tuin moest schoffelen - zijn de woorden die gebruikt worden voor een priester die werkt in de tempel. Dus het hele idee van schepping, wij denken vaak alleen over het ontstaan van de wereld, is het ontstaan van de eerste mens die werkt in een soort goddelijk heiligdom. De hele wereld, Gods schepping, wordt gezien als een heiligdom. Die verbinding, dat is het interessante wat hier gebeurt... je zou kunnen zeggen dat op het moment dat je hier op de Eemlandhoeve natuur en rust en contemplatie en het heilige weer present stelt, kom je eigenlijk weer in de buurt van het niveau zoals God deze wereld bedoeld heeft. Namelijk, als een soort heiligdom waar zowel natuur als de goddelijke presentie een rol speelt.”

Ik kan niet zeggen dat ik het er niet mee eens ben. Ik in ieder geval niet. Maar tegelijkertijd, een kritische vraag, jouw verhaal zou ook opgevat kunnen worden als een vorm van pantheïsme. De goddelijke natuur... Ik zoek naar de scheidslijn, maar is er eigenlijk een scheidslijn? “Ik denk dat die scheidslijnen minder helder zijn dan dat we vaak willen vanwege een soort... kijk, ik ben zelf protestants. Dus ik ken zelf die traditie van binnenuit. Wij protestanten

hebben de neiging om ons eigen veilige gevoel te definiëren binnen veilige dogmatische kaders. 'Dit zijn we niet, want dit zijn we wel.' Dat is eigen aan ons. Maar ik denk dat de scheidslijnen tussen het ene moment als God als afwezig ervaren en het volgende moment in alles ervaart, dat het lijnen zijn die eigenlijk niet zo helder te leggen zijn. Ik denk dat het mysterie van wie God is, groter is dan wij met onze woorden als dualisme of pantheïsme kunnen afbakenen. Ik denk dat God die categorieën overstijgt.

Ik was een keer met een paar vrienden op vakantie en een vriend bidt 'God we gaan ver rijden, wilt U met ons mee gaan, wilt U ons beschermen en veilig thuisbrengen. Amen.' Zegt vervolgens mijn andere vriend 'dat bidt je nu wel, maar God is overal. Dus je hoeft niet te bidden of God met ons mee gaat van A naar B en weer terug.' Want God is overal en wij rijden door God heen... Maar ja, dat is zo'n soort abstractie... Als je relationeel ervan uitgaat, dan kun je wel God vragen of Hij met ons mee gaat. Maar het volgende moment kom je op een bergtop en je kijkt om je heen en denkt 'wow, wat is dit mooi!'. God is in alles."

God is in alles te ervaren? "Ja. Zeg het maar, als jij het weet..."

Het is inderdaad een omkadering van iets wat zo mysterieus is dat niet met woorden te bevatten is. Dat begrijp ik heel goed. En als we terug gaan naar de stiltekapel, hoe kunnen we voorwaarden creëren om dat heilige te maken. Om die functie te geven om God te ervaren, ontmoeten...

"Een kleine kritische noot, de Eemlandhoeve heeft een mooie locatie, heeft een mooie functie en mooie ideeën, maar ik vind de inrichting vaak matig... Als ik bijvoorbeeld het Landschapshuis bekijk, is het mooi ingericht, maar met slechte meubels. En soms ook qua ruimte is er vaak net niet de laatste stap gemaakt om het van binnen helemaal oké te voelen. Een ruimte kan of net te groot zijn, of net te vol. Die grote tafel is mooi, maar staat net te benauwd onder dat puntje. Dus het is het net niet. En dat kan ook een kwestie zijn van kosten, dat weet ik allemaal niet. Ik vind het een mooi gebouw. Als ik het plaatje zie, dan denk ik 'goed, dat is mooi, een mooie rustige vorm', maar je moet het nooit inrichten met zoveel stoelen. En je moet iets doen met de punt waar het licht binnenvalt. Want op het moment dat je gaat nadenken over 'hoe komt een mens tot rust', dan is het niet door maar te speculeren op de kracht van de meest sterke mensen die zich in elke ruimte het meest spiritueel kan gedragen. Je moet de mens op weg helpen door te gaan kijken naar afleidende elementen die je verstopt, geen oude stoeltjes erin zitten, werken met hout en stenen, met kleuren, met lichtinval. Daar moet je allemaal over nadenken, zodat je een ruimte creëert waar een mens zich verleid voelt om tot een vorm van rust of aanbidding of verwondering of creativiteit te komen. En ruimtes hebben dat effect wel of niet op mensen. Kijk, als ik hier zit, heb ik niet de neiging om heel rustig te worden, maar heb ik de neiging om heel veel boeken te screenen of tussen al die stapeltjes te gaan neuzen. Dit vind ik ook inspirerend op een bepaalde manier, dit is leuker dan een boekenkast die helemaal geordend is. Want hier heb ik de neiging om overal tussen te gaan zitten neuzen. Maar dit is niet een plek waar ik stil kan worden. Dus de fysieke vormgeving van de binnenkant wordt cruciaal."

Als we even bij de aankleding blijven van de stiltekapel, Jan en Maaike hebben een christelijke levensovertuiging, in hoeverre moet dat terugkomen in de aankleding van de kapel? "Dat zou ik wel terug laten komen, maar ik zou daar wel even over nadenken. De christelijke overtuiging is zeker op het gebied van kapel en contemplatie heel breed. Van variatie van de woestijnvaders, van de Orthodoxe kerk, de katholieke kloosters, moderne kunstvormen, tot het Evangelische of het Reformatorische... Je kunt er heel veel kanten mee

opgaan. En het kan heel snel ook weer clichématig worden. Je zet een kruisje neer, een hartje..."

Veel mensen willen graag een kruis terugzien in de kapel. "Ja. Dat is ook heel goed. En dat is ook prima, maar ook dat kun je enigszins artistiek verantwoord doen. Ik denk dat artisticeit - is dat een Nederlands woord? - of ambachtelijkheid, beiden iets weerspiegelen dat er aandacht aan is gegeven. Het is mooi gemaakt. Als je er een icoon neerzet, dan weet je dat er uren werk, misschien wel maanden werk ingestoken is. En dat straalt er van af. Terwijl bij wijze van spreke ik een kruis in één minuut in elkaar kan timmeren met twee latjes. Dan heb je ook een kruis, kun je ook zeggen dat het hetzelfde symbool is."

Ik ben in de abdij geweest van Sint Benedictusberg te Vaals. Pater Hans van der Laan is architect geweest en heeft dit klooster getekend. Hij kent een zogenaamde drieformwereld. Een Functionele vorm, Maatschappelijke vorm en een Monumentale vorm. Ik denk dat het idee van het kruis door die Expressieve vorm heen moet en een Monumentale vorm moet worden. Het Functionele moet wegvallen, het

Maatschappelijke, het Expressieve zelfs ook, het moet een monumentale vorm hebben wat een liturgische functie kan krijgen. "Ja, precies" **Diezelfde pater zei ook dat het absoluut geen multifunctioneel gebouw mag worden...** "Nee, dat denk ik ook. Je hebt zat andere ruimtes waar je sprekers neer kunt zetten."

Maar toch willen ze er ook een natuurobservatorium van maken. "Ja, maar dat vind ik anders. Dan is er een soort oerinstinct dat de natuur ons eerste heiligdom is geweest. Als Abraham een stapel steentjes pakt en daar een heiligdom van bouwt, dat was bij wijze van spreke in de natuur. Dat zelfde geldt voor Jacob. En pas na verloop van tijd wordt het een tent en weer wat later wordt het een gebouw en in dit geval een kapel. Dus je zou kunnen zeggen... een verbinding met de natuur is juist voor dit terrein iets wat de mens kan open maken. Hij moet nog gebouwd worden, toch? Maar ik zou bijvoorbeeld ook zeggen om een opening in het dak te maken. In ieder geval een opening voor lichtinval. Het Pantheon in Rome is echt open. Ja, je zou zelfs nog de regen erdoor heen laten lopen... dat zou helemaal geweldig zijn. Een vloer met stenen, waar gewoon het water in wegstroomt. Dat zou ik het allermooiste vinden!"

Je zegt dat die verbinding met de natuur juist wat Eemlandhoeve eigen is, dat is juist het kenmerk van die kapel. Dus het is eigenlijk helemaal niet zo erg om daar ook een observatorium van te maken...

"Je doet het natuurlijk vanwege een 'politieke correctheid' naar de gemeente toe. Maar ik zou wel mensen het sacrale daarvan bijbrengen. Dat het geen 'platte' natuur is, maar heilige natuur om het zo maar te zeggen. Maar misschien gaat het ook vanzelf werken. Je moet het ook gewoon zien als een experiment. Hoeveel gebouwen zijn er met deze functies in Nederland?"

Misschien De Spil? "Ja, maar die kapel is binnen. Hier heb je iets wat buiten met binnen verbindt. Dat is vrij uniek."

Qua inrichting, wat vind je belangrijke elementen?

"Niet te vol, sowieso. Ik zou een soort van ietsachtige altaarfunctie tafel neerzetten. Iets waar je wat op kunt zetten. Je moet iets hebben wat verleid tot iets spiritueels, of een gedachte of een moment van bezinning of iets dergelijks."

Makkelijker gezegd dan gedaan... "Haha, ja, maar goed, daar zijn weer mensen voor die daarin gespecialiseerd zijn. Het helpt al door heel veel weg te halen wat je ervan af zou leiden. Dat is een belangrijk ding. En misschien mensen verleiden tot knielen? Kan. Ik heb

ooit een keer een verhaal gehoord over een man die een kunstwerk moest maken van een kruis in een kerk. Er was een toegangsweg daar naartoe en die weg werd steeds kleiner, steeds lager. Dus iedereen lag aan het eind geknield voor het kruis! En mensen kwamen daar of met tranen uit, of ze kwamen daar beledigd uit. Dat was natuurlijk een hele extreme kunstvorm die mensen fysiek liet knielen voor een kruis. Dat gaat natuurlijk heel ver, maar even als illustratie. Je kunt iets maken wat een ander kan verleiden tot een houding van rust. Je kunt er ook knielbankjes neerzetten. Je kunt met licht spelen, een kaarsje branden zoals in de katholieke traditie. Ik zou daar mensen ook toe verleiden. Mensen die niets met religie hebben ontsteken in een katholieke kerk toch een kaarsje. En waarom niet. Misschien kan het veel creatiever hoor, iets met steentjes, geen idee..."

Christelijke symbolen? "Ja. Wat mij betreft wel. Maar wel weer met de waarschuwing: niet te clichématig." **Tijdens de interviews kwam vaak het beeld van de graankorrel terug. Jan heeft het hier ook vaak over. Het sterven van de graankorrel en het honderdvoudig vrucht voortbrengen. Maar die icoon komt er waarschijnlijk te hangen, iets met die graankorrel, een kruis...** "Het kan ook 'overkill' worden... Maar je kunt het ook wisselen per seizoen of het kerkelijk jaar. Ik heb ook een keer het voorstel gedaan om de zeven kleuren van de Zevende Regel terug te laten komen in zeven hoeken! Dat zou heel mooi zijn, maar ik vrees dat dat idee het niet gaat halen! Je kunt er vele kanten mee op, maar ik zou er voor waken om het niet te multifunctioneel en te vol te maken. Dat icoon kun je bijvoorbeeld twee maanden ophangen tijdens de periode van veertig dagen, ik noem maar wat. Daarna kun je het weer weghalen. Daarna na de graankorrel... of juist daarvoor met Pasen. Maar zo kun je dus kiezen voor verschillende inrichtingen. Maar ik zou eerder zeggen dat het geen museum moet worden met veel bekijks, het liefst gefocust op een object."

Even over het kerkelijk jaar, Jan wilt geen kerkje spelen... "Dat kan ik me wel voorstellen. Jan zit hier in een spanningsveld waarbij ambtenaren op het gemeentehuis uit dezelfde wereld komen. De helft daarvan is ook Vrijgemaakt. Ik kan me voorstellen dat als hij zich moet verantwoorden, dat mensen zeggen 'o Jan, je hebt wel een kerk gebouwd in plaats van een observatorium'. Ik kan me voorstellen dat Jan dan zich moet verdedigen. Als ik me in Jan zou verplaatsen, zou ik ook dat spanningsveld voelen. Logisch. Maar mijn leerlingen op school die nergens aan doen, die hebben dat spanningsveld helemaal niet als ze daar komen. Die zullen neutraal verleid moeten worden tot iets wat... Kijk, op het moment dat je er stoelen en een preekstoel neer gaat zetten, ja dan ben je een Vrijgemaakte kerk. Maar op het moment dat je iets met het liturgisch jaar gaat doen, dan ben je echt niet Vrijgemaakt. Maar ik zou natuur en kunst met elkaar verbinden. Boven het observatorium en beneden het sacrale, zonder allemaal stoeltjes. Ik denk dat je dan eerder iets hebt van een gewijde ruimte. En dan kun je juist spelen met het kerkelijk jaar en feestdagen. En daar ook je inrichting op af kunnen stemmen."

Ik wil het nog even hebben over de liturgie. Wat is liturgie eigenlijk? "Voor mij heeft het alles met ritme te maken. Wij mensen hebben in ons hele biologische ritme al opstaan, slapen, moe worden, eten, momenten van interactie met andere mensen, momenten van stilte... Soms ga je werken, soms ga je rusten. Dat zit er al in. Je hebt de natuur, je hebt de seizoenen. Als Jan het beeld van de graankorrel wilt nemen, wat liturgisch gebruikt kan worden om te zeggen dat de mens sterft en opstaat, iets offeren en er oogst voor terugkrijgen, wat je zowel in de natuur kunt zien, als spiritueel, je kunt het zelfs zo zien wat je geeft aan

andere mensen, kun je oogsten aan aan 'lifestyle' bij die mensen zoals rechtvaardigheid... Wat je in de natuur ziet, dat zaaien en oogsten en ook het spiritueel zaaien en oogsten, dat ligt allemaal in elkaars verlengde. Op het moment dat je zegt dat er zes dagen zijn om te werken en een zevende dag om te rusten of om te aanbidden, creëer je een ritme dat misschien de natuur niet aanbiedt omdat de natuur gewoon zeven dagen per week door gaat, maar liturgisch kun je zeggen om de zevende dag apart te zetten. Zo zou je ook kunnen zeggen waarom je een kerkelijk jaar nodig hebt, om er aan te denken dat er momenten zijn van bezinning op eenvoud, sterven, verlies, overwinning, de komst van de Geest, de komst van de Messias in de wereld, het gedenken van allerlei heiligen, je kunt er zover in gaan als je zelf wilt. Ligt eraan wat voor Liturgische traditie je gaat benoemen en aanhangen. Maar wij mensen hebben de neiging om sacrale ruimtes, zowel in tijd als in ruimte in te nemen. Dat doen we gewoon, want als ze zeggen dat we het niet doen dan gaan we naar een voetbalwedstrijd en doen we het daar. Het gebeurt altijd, een mens neemt tijd om te eten, om te gaan slapen... Maar op het moment dat je het verheven gaat zien en je ziet het wat groter en hoe de mensheid dat altijd heeft gedaan, dan hebben we tempels ingericht, hebben we feesten gevierd, we hebben tijden van vasten, tijden van feesten, van verlies en rouw, we hebben tijden van geboorte en opvoeding... We hebben overgangsmomenten, we hebben inwijdingsmomenten, we hebben initiatieriten, we hebben afscheidsriten, begrafenissen. Dus we bouwen ons leven helemaal vol met allerlei ijkpunten die in principe, als je het vanuit de sacrale traditie bekijkt, rituele en liturgieën heten. Het is er overal en we hebben het nodig."

Waarom hebben we het nodig? "Ik denk ten diepste omdat ons leven een leven van ritme is. Ik heb in mijn boekje het hoofdstuk van de dirigent daaraan gewijd. En de dirigent vertelt dat in alles een ritme zit. En dat ritme hebben we biologisch nodig, maar ook... waarom vieren we anders Oud en Nieuw, verjaardagen, waarom hebben we feesten, hebben we rouw? Dat zit gewoon in ons bestaan verweven. Op het moment dat je daar actief en bewust mee bezig bent, dan zit je in liturgie. Ritme is gewoon natuurlijk aan ons, maar we moeten het ook wel weer vormgeven om het niet te verliezen. Dat is wat liturgie voor mij is."

Is het hetzelfde als viering? "Een viering is een onderdeel van een liturgie. Je viert je verjaardag, dat is een viering, maar viert de opstanding van Christus op elke zondag en speciaal met Pasen. Dan sta je daar heel bewust bij stil. Dan zeg je dat je dat gaat vieren en ga je daar je blijdschap over uiten, ga je daar bij stil staan, symbolen aan wijden... Ik ontsteek een licht, ik zing een lied, ik ga uit mijn plaat, ik ben stil om het te vieren."

En die elementen, dat stil worden, een lied zingen, uit je plaat gaan, enzovoorts, die bewustwording daarvan, dat maakt liturgie? "Ja, inderdaad. Liturgie is natuurlijk nooit een monotoon iets. Dat heeft altijd fasen van. Als je stilte en drukte niet afwisselt, is er geen ritme."

Je zei net dat je een religieuze beleving buiten het religieuze kunt beleven. Sacraal is iets wat boven jezelf uitstijgt..? "Inderdaad, de verbinding met de ziel of iets wat in ons allen zit. Of de natuur in z'n geheel of juist het ontstijgt, de geest."

Even over de Eemlandhoeve zelf, er zijn hier mensen die werken, vrijwilligers die op regelmatige basis komen, de zorgboerderij... Is het goed voor die Eemlandhoevecommunity om vieringen samen te vieren? "Ik kom hier af en toe eens aanzeilen. De kracht van de Eemlandhoeve is dat het hele verschillende mensen op verschillende tijdstippen bij elkaar kan vegen en Jan die doet z'n verhaal wel. Of Maaïke doet de winkel open en laat de

biodiversiteitexperimenten zien. De Eemlandhoeve is veel meer een netwerk dan een community, denk ik. Het is een knooppunt van een heleboel netwerken. In Utrecht is er een nieuwe vorm van kerkzijn, die zichzelf 'netunity' gaat noemen. Het is een combinatie tussen het woord 'network' en 'community'. Ze zeggen dat ze niet alleen zoeken naar een knooppunt van netwerken, maar ook naar een community. Als ik de Eemlandhoeve omschrijf zoals ik het ervaar, ervaar ik het vooral als een knooppunt van netwerken. En heb ik iets met die mensen van de zorgboerderij... nee. Heb ik iets met iemand die daar in die onderwijstoestanden zit... heb ik ook niets mee. Mijn verbinding is Jan en Maaike en ik maak van wat ruimtes gebruik. En ik kom in verschillende netwerken mensen tegen. Op het moment dat je een kapel gaat maken, dan zit je heel dicht tegen wat ik allemaal interessant vind. Maar gaan de mensen met de wat meer reformatorische achtergrond van de zorgboerderij wat vinden van het liturgische wat ik heel interessant vind, nou, ik ben benieuwd... gaan we elkaar daar ontmoeten? Als je van een reformatorische kerk komt, dan ben je gewend om in je stoel te gaan zitten, twee psalmen te zingen en dan heel lang naar de dominee te luisteren en dan weer twee psalmen zingen en dan is na twee uur je eredienst voorbij. Ja, dat heeft heel weinig te maken met wat hier straks gebouwd gaat worden."

Maar ik zoek toch naar iets wat de kapel draagt. We kunnen wel een tafel neerzetten met een symbool erop en een icoon ophangen, maar is het dan een stiltekapel? Is het dan gewijd? "Dat is een goede vraag. Als je gaat kijken naar waar wij vandaan komen... Nederland heeft kerkgebouwen, kapelletjes hier en daar. Hier en daar 'gewijde gronden' die we een beetje aan het verliezen zijn, want kerken worden verlaten, kapelletjes worden afgebroken... Je zou kunnen zeggen dat er een soort terugtrekkende beweging is. Wat Jan doet, is iets nieuws neerzetten, deels experimenteel. Hij zoekt naar iets wat er eigenlijk nog niet is. Er is nog geen natuurobservatorium samen met een kapel in een ruimte op iets zoals een Eemlandhoeve. Je hebt wel stilte ruimtes in medische centra en een stiltecentrum in Hoog Catherijne, maar niet zoiets als dit. Dit ken ik in ieder geval niet. Dit is nieuw en ik zou als ik hier iets te zeggen had, mensen uitdagen om hier te komen en te laten ervaren. Er moet een nieuw soort traditie ontstaan. Misschien kun je elke avond een avondgebed doen. Dan geef je een vorm van een ritme, elke keer komt dit terug en mensen gaan dan die ruimte beleven en ervaren. En dan wordt het pas een levend ding. Dit is niet iets wat je over drie nachten een succes wilt laten zijn. Op het moment dat je een traditie geboren wilt laten worden, dan moet je er van uit gaan dat het minstens tien, twintig jaar nodig heeft om iets te laten geworden. En dan pas kun je zeggen dat het een kapel met gewijde grond is geworden. En dat is iets wat moet groeien."

En hoe zouden we mensen buiten de Eemlandhoevecommunity kunnen benaderen?

"Wat dat betreft zitten we in een heel interessant tijdperk. We hebben nieuwe media. Ik heb het er ook al met Jan over gehad, je zou via Facebook, via twitter, via een GPS-systeem. Je zou heel makkelijk mensen kunnen verleiden tot 'ga hier zitten, want dit digitale element verleid jou tot aanwezigheid hier'. Je zou ook, maar dat is wel heel spannend, een wifinetwerkje op kunnen zetten en een Ipad in de vorm van een Icoon met een mooie ontwikkelde App daar ophangen... daar kunnen mensen bijvoorbeeld iets intypen. Een klein toetsenbordje... je stuurt je gebed... Ik noem maar een dwarsstraat. Dan heb je al een heel andere vorm van hoe je met de buitenwereld omgaat. Dus dat is een hele grote kans, moderne media. Daar zou je wel iets mee kunnen."

Het is natuurlijk ook een natuurobservatorium,

dus je kunt het opnemen in de GPS-app voor wandelaars.

"Je hebt van die lui die natuurwandelingen doen via zo'n GPS-systeem. Daar doen honderdduizenden mensen aan mee. Je doet als het ware een puzzel, je komt langs diverse objecten en opdrachten. Zou je ook hier op de boerderij kunnen doen. Die ronde tafel vooraan, een vraag zou kunnen zijn 'wat staat er op de tafel geschreven, en waar komt dat vandaan?'. Mensen moeten uiteindelijk een code vinden. Als je dat hebt, dan wordt je naar een andere GPS-locatie geleid en dan kom je bijvoorbeeld in de kapel terecht. En daar vind je een antwoord op een andere clou. En uiteindelijk is er een soort kist, hier vind je een rolletje in waar je je naam op kunt noteren en die eigenaar komt af en toe kijken, vindt die naam en voert dat op een website in. Dat kun je zo complex maken als je wilt. En je lokt er per definitie duizenden mensen mee."

Dan moeten we dat maar eens opzoeken... "Alleen. Er zit een voorwaarde aan, en dat je totaal vrij moet zijn van belangen. Het doel is dat mensen eraan mee doen en nieuwe plekken ontdekken. Het mag nooit commercieel zijn."

Ben je bekend met de plannen van Jan omtrent het netwerk van Oases? "Natuurlijk! Hoeveel plekken zijn er inmiddels, dat vind ik wel interessant!"

Er staat een meeting in de planning met diverse zingevingboeren die iets willen met een kapel op hun boerderij. Maar zou jij iets kunnen betekenen voor ons? "Wat misschien wel leuk is, ik ben in contact met JOP van de Protestantse kerk en die zijn heel erg op zoek hoe ze jongvolwassenen aan kunnen spreken."

Tienertjes en kinderen lukt nog wel, maar als ze de zestien voorbij zijn, dan is het allemaal kwijt. Youth for Christ, zelfde verhaal, hebben heel veel clubconcepten, maar dat is heel erg aan het achteruit lopen. En ze zoeken naar vormen hoe ze lifestyle verbinden. Je kent de Zevende Regel, en we hebben nu besloten om er een spel van te maken. Mensen gaan deelnemen aan het spel, 'Serious Gaming', waar je punten kunt scoren. Ze kunnen 'groeien' op diverse gebieden. Nu kom ik op de Orde van Oases... Als wij dit aan honderden jongeren kunnen aanbieden, kunnen we dan zeggen dat ze naar de Eemlandhoeve gaan om daar ervaring op te doen? Hier hebben we duurzaamheid, boerderij, moestuin, biodiversiteit. En je hebt een kapel... Je hebt hier al een knooppunt van een bepaalde bewustwording wat wij voor jonge christenen heel belangrijk vinden. Wij kunnen jongeren dan ook een bepaalde kant op gaan sturen."

Heel mooi! Wanneer gaat het lopen? "We zijn nu met het indienen van het projectplan bezig, dus we gaan proberen om er fondsen voor te werven. We willen het komende seizoen gaan ontwikkelen en het seizoen daarna laten draaien."

Het wordt wel een wirwar van

'netwerkknooppunten' trouwens... "Ja, maar dat is de huidige maatschappij. Alleen maar knooppunten maken. Daar word je soms gek van, want het ene knooppunt overruled het andere knooppunt, maar mensen vinden hun weg daar wel in. Het functionele komt wel bovendrijven."

Maar het wiel moet niet weer uitgevonden worden... "Ja, je moet elkaar niet beconcurreren."

Daar zit ik even naar te zoeken, is er al iets als de Orde van Oases..? "Waar het om gaat is dat je mensen duidelijk maakt wat je doel is, voor de rest geen pretenties hebben, maar gewoon, op deze, deze en deze plekken kun je zijn en wij werpen onze tentakels uit bij andere organisaties of bij andere kerken of bij andere maatschappelijke instellingen. Maak gebruik van wat wij jou kunnen geven, zodat je gewoon je plek in het netwerk inneemt. En op het moment dat de ander zegt 'ja, wij hebben een orde van kapellen, wij zijn een concurrent van

jullie', tja, dat schiet niet op. De ene groep moet niet tegen de ander zeggen dat ze elkaar niet nodig hebben of dat er één de eerste was. Echte netwerkers kunnen de diverse inspirerende dingen steeds weer aan elkaar verbinden. Die zeggen van 'o jij moet eens gaan praten met die' of 'jij moet eens daarheen, dat is interessant voor jou, ga daar eens kijken'. En dan verbinden, verbinden, verbinden. En als je dat kunt, dan kan zo'n orde van oases z'n plek krijgen in het geheel van duizenden dingen die aangeboden worden."

Helder!

Bijlage 7.13: Interview met Karel van Oort

Karel van Oort is Heer van Bunschoten-Spakenburg, een titel die hij op vijfjarige leeftijd heeft geërfd. Hij werd gevraagd om één van de zalen op de Eemlandhoeve te openen. Zodoende is hij in contact gekomen met Jan Huijgen.

Hoe bent u met de plannen van de stiltekapel in aanraking gekomen? “Jan en ik hadden een behoorlijk diepgaand gesprek. Op een gegeven moment zei hij dat een stiltekapel nog 'missing' was. Dat zou eigenlijk prachtig zijn, dacht ik toen. Maar wat wil je er eigenlijk doen? Wil je er gaan zitten? Nou hou ik erg van alleen te zijn in de kerk. Vroeger heb ik veel gereisd in Nederland en Europa en in iedere plaats was er altijd wel een kerk open. Ik ben in heel veel kerken geweest. Dan ontmoet ik de Here God. Alleen dat heb je bijna niet meer. Bij ons in de omgeving is de Rooms Katholieke kerk op zaterdag een uurtje open en zo af en toe is de protestantse kerk in Leusden op een koopavond open. Merkwaardig genoeg wordt er wel gebruik van gemaakt. Ze steken een kaarsje aan. En verder weet ik eigenlijk niets, behalve in Achterveld, die Roomse kerk. Een schitterende kerk en ze hebben een stiltekapel. Niet zoals ik het zou inrichten. Het is wel heel mooi, ze hebben een icoon van Maria die het kind Jezus vasthoudt. Dat komt uit de Orthodoxe traditie. De katholieken laten vaak het kind weg en beelden alleen Maria af. Ik denk dat Jezus altijd de centrale persoon in de geschriften is. Het mag best als kind afgebeeld worden bij zijn moeder Maria, ik zie niet in waarom dat verkeerd zou zijn. Er is ook een lange knielbank en daar liggen wat gebedjes voor als je zelf niets weet te bedenken. Zover vind ik het leuk, maar wat ze niet hebben zijn stoelen. Je kunt niet gaan zitten. Nu heb ik niets tegen knielen, integendeel, ik vind dat je voor God hoort te knielen. Maar goed, je mag natuurlijk ook bidden en mediteren als je zit. Corrie ten Boom zegt 'je mag best bidden als je in bed stapt, dan val je al biddende in slaap en als je dan wakker wordt, dan ben je missschien in het paradijs'. Als de koningin binnen komt, dan ga je staan en voor God kniel je, denk ik. Dat hoort dus volgens mij in een stiltekapel.”

Dan komen we meteen op de vraag wat u graag terug wilt zien in de stiltekapel? “Ik vind het helemaal niet verkeerd om een kaars aan te steken. In de Vathorstkerk hebben ze twee diensten in twee verschillende gebouwen, omdat geen enkel gebouw groot genoeg is om iedereen een zitplek te geven. En die steken ook 's morgens een kaars aan. Dat wordt gedaan door een kind. Jezus als licht der wereld. Het is een teken van de aanwezigheid van de Heer. Ik zou liever een olielamp hebben, olijfolie is het teken van de Heilige Geest. Je wordt gezalfd met olijfolie, niet met citroenzuur of zo. Dat is een heel oud symbool, een kaars is niet oud, het is een negentiende-eeuwse inbreng. Voor die tijd was er alleen maar olie. En de zevenarmige kandelaar in de tempel waren zeven olielampen. En de meisjes die op de bruidegom wachtten, dat waren ook olielampjes, geen kaarsen.

Een kruis, een icoon van de opstanding, dat vind ik heel belangrijk. Dat heb ik uit Taize. Ik heb Taize meegemaakt toen er nog maar twaalf broeders waren. Toen was alleen nog maar het kleine Roomse kerkje wat ze van de Nunciërs in bruikleen hadden gekregen. En dat hele dorp was een bouwval, er woonden vrijwel geen mensen meer. Ze hebben het helemaal opgeknapt. Maar die twaalf broeders en dat kleine kerkje, dat vergeet ik nooit. Als ik naar Taize ga, ga ik nog steeds in dat kleine kerkje bidden. Dat vind ik gewoon geweldig. Daar hoor ik helemaal thuis en ontmoet ik de Heer ook echt. Terwijl in die hele grote kerk die ze hebben gebouwd voor de enorme uitbreiding die Taize heeft gekregen... dat is een wat andere invulling. Ook een

prachtige invulling.

We praten alleen nog maar over die stiltekapel, maar er moet ook een bijbel liggen. Een bijbel in verschillende talen. Want de Eemlandhoeve is niet alleen maar een Nederlands gebeuren, het is ook een Europees gebeuren. Je moet vooral beducht zijn dat je geen onchristelijke symbolen erin brengt. Want het is een beetje een tendens om in sommige lijnen van de godsdienstwetenschap alle godsdiensten gelijk te zien. Terwijl wij weten als christenen dat er maar één weg is, en dat is de Here Jezus. Ik zou kunnen denken dat een zevenarmige kandelaar ook kan.”

Maar dat is iets uit het Jodendom... “Precies. En wij zijn natuurlijk ingeënt op de Joodse religie.”

U ziet graag die verbinding terug? “Ja. Ik zit daar hardop met jou te filosoferen en even na te denken. Maar ik vind dat je ook kan laten zien dat wij in Christus met Israël verbonden zijn. Ik voel me in Taize thuis, maar ik voel me ook in Jeruzalem thuis. Ik ben bij vrijwel alle bisschoppen geweest in Jeruzalem. Van de Syrisch Orthodoxe kerk, de Armeense kerk, van Chaldeese kerk, van de Kopten. Het is echt een demonstratie van de verdeeldheid van de kerk, dat vind ik echt verschrikkelijk. Maar als zo'n stiltekapel, stel dat je een piano of een ander muziekinstrument er neer zet. God woont op de lofzangen van Israël. Als je onreine of boze gedachten hebt, en je gaat zingen, dan vlucht de vijand weg. Dat is altijd zo. Er is niet tegen te bidden, maar wel tegen te zingen.”

Welk beeld uit de Bijbel komt bij u naar voren als u de stiltekapel ziet te midden van de

Eemlandhoeve? “Aanbidding. Dat is de bidstoel die er hoort te zijn. Kijk, dat is mijn bidstoel die daar staat. Die heb ik geërfd. En daar kniel ik. En hier in mijn stoel bid ik soms als ik te moe ben om te knielen. Dan zit ik hier heerlijk, maar val ik wel in slaap. Op die bidstoel val je nooit in slaap. En ja, wat is aanbidding, niet een bijeenkomst van mijn lieve evangelische broeders die alleen maar uit Opwekking zingen. En dat noemen ze dan alleen Opwekkingsliederen. Wat is aanbidding dan wel, dat is Veni Creator Spiritus. Dat is 'komt laten wij aanbidden' voor Kerst. Dat is 'de Heer is waarlijk opgestaan' met Pasen. Dat is het aanbidden van God. De engelen doen niet anders en wij mensen komen daaraan te kort.

Ik heb zesenzeventig nakomelingen, geadopteerden, aangenomen, enzevoorts, je weet wel. Maar een heleboel. Er is altijd heel veel te bidden. Dus ja, ik heb God keihard nodig onderweg, want als je een half uurtje gebeden hebt, dan moet je stoppen, want anders dan wordt het zo'n verlanglijst... en dat mag niet.”

Het mag niet? “Zo'n lange verlanglijst... Nee. Dat bedoel ik zo niet. Bidden is ook een gesprek met God. Maar het aanbidden, dat is de psalmen bidden. Zoals ze dat in Taize deden, ik weet niet of ze dat nog doen. Het is meer dan een jaar geleden dat ik er geweest ben. Ik ging altijd één of meerdere keren per jaar naar Taize. Maar het is nu heel erg massaal geworden. Het is onherkenbaar, maar ik voel me er niet verloren. Ik heb mijn eigen kerk daar. En met die broeders daar zingen, ja, drie keer per dag... Ben je wel eens in een klooster geweest?”

Ja, aan het begin van mijn onderzoek ben ik naar de Sint Benedictusberg geweest in Vaals. “Dan heb je het neusje van de zalm van de Latijnse broeders gehoord. Prachtig hé.”

Ik vond het ontzettend mooi dat ze zeven keer per dag op dezelfde tijdstippen bij elkaar komen om te zingen en bidden. Maar het zingen zelf... dat was zijdelings. Dat was, gewoon. “Als ik naar het klooster ga, dan ga ik naar Egmond. Daar doen ze de dienst in het Nederlands. Latijn versta ik niet. In Egmond is een klein groepje broeders, daar voel ik me ook echt helemaal thuis.”

Het was het begin van mijn onderzoek, had nog

helemaal geen idee waar het naartoe ging. Mijn begeleider heeft me er toen heen gestuurd en het heeft me heel veel gegeven, dat wel. Het was echt heel mooi. De abt heeft me ook meegenomen naar de sacristie. Dat vond ik wel heel bijzonder. Maar pater Hans van der Laan, de architect van het klooster, heeft wel een heel andere visie. Ik heb twee visies gehoord tijdens mijn onderzoek. Hij vindt bijvoorbeeld dat een stiltekapel niet multifunctioneel mag zijn. Terwijl deze kapel tegelijkertijd ook een observatorium wordt. Weet u iets van deze plannen? “Nee.”

De aanvragen van de kapel liggen bij de gemeente, maar om het een beetje 'politiek correct' te laten klinken, heeft Jan gezegd dat het een natuurobservatorium gaat worden. Maar tegelijkertijd is dat ook daadwerkelijk een tweede functie van het gebouw. Jan heeft daarin een verbinding gelegd, hij zegt 'als je de natuur observeert, word je geest van eerbied stil'. “Ik heb met Jan daar eigenlijk nooit over gesproken. We hebben het alleen over de kapel gehad. En ik heb nog eens geïnformeerd - maar dat is ook verscheidene jaren geleden - hoe het er mee zat. En er staat me iets van bij dat hij daar over aan het nadenken was, maar goed, ik heb nooit iets op papier gezien. Want het nadeel van zo'n stiltekapel, als het een dubbele functie heeft, al lijkt het me niet echt een bezwaar, maar ik weet het niet... dan zou ik daar over moeten nadenken, het is een heel nieuw idee. Maar het punt is, dat je die kapel ook niet gewoon zonder bemensing kunt hebben. Daar moet gewoon iemand zijn die daar zich mee verbonden voelt. In iedere stiltekapel kan ieder moment iemand komen om zich te verbazen over de heerlijkheid van God en om Zijn gebeden te offeren. En om de Heere der Heerscharen te aanbidden. Daar is het voor. En om na te denken over de natuur die God gemaakt heeft, dat lijkt me een prachtig onderwerp om over na te denken. Dat is waar ik zelf ook uitermate van kan genieten. Alleen ik stel me niet zo goed voor dat ik zou genieten in het Eemland-gebied. Het is er best groots, en prachtig enzovoort, maar verder... Waarom zijn er in de bergen zoveel van die kapellen? Omdat de mensen daar zo onder de indruk zijn van de natuur. Eén van de redenen dat er zoveel kapellen zijn. Maar goed, je hebt daar iemand nodig die daar dag en nacht mee... het moet niet een soort slaapkapel worden. Het moet ook geen toilet worden. Je hebt geen idee hoe sommige mensen raar functioneren in de maatschappij. Daar moet je gewoon van te voren over nadenken hoe je dat gaat doen.”

Hoe ziet u dat voor u? Ik heb ook mensen horen praten die graag een groep vrijwilligers de gebedsmomenten zien doen, die daar constant aanwezig zijn... “Ja. Mijns inziens zou het beste zijn als je daar gewoon een paar monniken zou hebben die een deel van hun leven daar willen zijn. Die het gebed gaande willen houden in de kapel en toe willen zien dat het gebouw functioneert waarvoor het is... Ik ben tegen het verplichte celibaat, dat snap je, maar wel voor het celibaat als mensen dat eerlijk zouden willen...”

We hebben het net even over de aankleding gehad van de stiltekapel. Als u kijkt naar het gebruik van de stiltekapel, er komen diverse mensen op de Eemlandhoeve. Zou het voor de Eemlandhoevecommunity goed zijn om vieringen gezamenlijk te vieren? “Ik denk dat dat een brug te ver is. En vooral in Nederland. Je moet niet vergeten, 'een Nederlander een theoloog, twee Nederlanders een kerk en drie Nederlanders een splitsing'. Het is niet van mij, maar het is van de vorige aartsbisschop van Canterbury toen de wereldraad van kerken in Amsterdam werd opgericht. Zal ik nooit vergeten dat hij dat zo zei. En dat is wel zo

natuurlijk een beetje... Je kunt niet een gemeente hebben zonder autoriteit. Dus als je daar een gemeente zou stichten, dan zou dat vanuit de plaatselijke kerken moeten gebeuren. Dat zou kunnen. Maar je kunt niet zomaar... het is geen voetbalclub.”

Maar u legt meteen de verbinding tussen viering en kerk? “Ja, een viering vind ik bijvoorbeeld een viering van het Heilig Avondmaal.”

Als ik zeg een gebedsmoment? “Ja, een gebedsmoment zou je heel goed kunnen doen. Maar kijk, jij bent niet gewend aan Gregoriaans. Ik van huis uit wel. Als je een viering hebt dan vind de één Opwekking mooi en de ander de Psalmen op hele noten...”

Waar het mij omgaat, de stiltekapel komt op de Eemlandhoeve te staan. Wat voor een functie kan deze kapel krijgen voor de mensen die daar zijn? “Hoeveel mensen zijn er op de Eemlandhoeve?”

Dat verschilt enorm. Op dinsdag zijn er redelijk wat mensen, doordeweeks lopen er mensen rond... Maar zou je kunnen zeggen dat voor deze groep mensen is om gezamenlijke

gebedsmomenten te hebben? Dat ze naast hun werk bijvoorbeeld één keer in de week bij elkaar komen om een half uurtje stil te zijn? “Ja, dat is prachtig. Dat kan altijd.”

Zouden we dat verplicht moeten stellen? “Jewel, alleen je moet zorgen dat je in zo'n situatie een hele simpele liturgie hebt. Het morgengebed, het avondgebed, het middagebed, dat is redelijk makkelijk te vinden en daarvoor moet je echt naar Taize, dat zijn broeders die daarin gespecialiseerd zijn. Dan moet je echt naar Egmond, ook die broeders zijn daarin gespecialiseerd. Daar is behoorlijk veel knowhow. En je moet altijd iemand hebben die daar leiding in geeft.”

Moet er een liturgie vormgegeven worden voor de kapel of kunnen we meestromen op een traditie van anderen? “Ik denk dat je kunt meegroeien met de liturgie van Taize. Ze hebben drie getijdengebeden. Daar geven de broeders leiding aan. Even nadenken... zoals ik me herinner beginnen ze met een psalm te zingen. Niet een berijmde psalm, maar gewoon een psalm uit de Franse Bijbelvertaling. Of als de dienst in het Duits is, een Duitse vertaling, enzovoorts, enzovoorts. Dan is er een gebed, wat een soort litaniegebed is. Dus één van de broeders bidt en de gemeente antwoordt 'Heer, ontferm u over ons' of 'maranatha' of 'halleluja'. Het ligt eraan wat voor dag het is. Dan is er een schifflering, vrij uitgebreid. En dan, en dat is typisch Taize, is er vijf minuten stilte. En aan het eind van de stilte zegt de prior of één van de andere broeders een paar gedachten die hij overdacht heeft na aanleiding van de schifflering. En dan wordt er nog gezongen. Er wordt meer gezongen dan in een normale protestantse kerkdienst. En er wordt meer gebeden. Ze vieren ook iedere week de goede week. Dus het begint met de opstanding en ze leggen heel veel de nadruk op Goede Vrijdag. Op Stille Zaterdag dat de Heer aan de geesten die in de gevangenis zitten zijn evangelie gepredikt heeft. Donderdag is de instelling van het Heilig Avondmaal, enzovoorts, weet je wel. Protestanten denken altijd dat dat op Goede Vrijdag was, maar toen is Jezus gekruisigd. De instelling was de dag ervoor, op donderdag. En daarom heet de sacristie ook sacristie, want in de katholieke kerk consecreren ze het brood en de wijn voor de communieviering op donderdag. Maar op Witte Donderdag in de goede week, consecreren ze twee keer zoveel. Want dan krijg je op donderdag het brood en de wijn uitgereikt, en vrijdag. En ondertussen wordt dat brood en die wijn die geconsecreerd is, naar het heiligdom gebracht en dat betekent sacristie. Daar hebben ze de tabernakel en daar zetten ze het in. Ben je weleens in een Anglicaanse kerk geweest?”

Nee, volgens mij niet. “Naar wat voor kerk ga jij?”

Naar een PKN-gemeente in Woudenberg. “Oké.”

Ik ben ook op zoek naar de verbinding tussen stiltekapel en de boerderij. Waarom juist op een boerderij een stiltekapel? “Ik zou daar niet op gekomen zijn. Maar Jan is zo bezig met een gemeenschap te stichten op de Eemlandhoeve met mensen erin en eromheen, dat ik het eigenlijk heel logisch vond dat hij tegen mij begon over die stiltekapel.” **Ik ben eigenlijk heel benieuwd waarom u juist die stilte zo belangrijk vindt.**

Waarom voelt u zich zo aangetrokken tot de stiltekapel? “Zo, wat een moeilijk vraag vind ik dat. Dat zou ik niet weten! Het morgen-, middag- en avondgebed zijn voor mij hele heilige momenten. En ja, dan moet ik geen andere mensen om mij heen hebben. Ik kan wel in een drukke trein zitten te bidden, maar dan heb ik toch een concentratieprobleem. Je hebt waarschijnlijk al gesnapt dat ik helemaal niet tegen alleen-zijn kan, maar met God kan ik wel alleen zijn. Ik zou gewoon niet zonder kunnen.”

Is stilte wel nodig om God te kunnen ontmoeten?

“Ja. Bij mij wel, ja...”

Jan had het over de Taize van het noorden. Is dat een uitspraak van u? “Nee. Volgens mij niet. Ik denk dat er misschien... net zoals wij nu gezellig zitten te kletsen... dat deden we toen ook. Zoiets zou ik misschien wel gezegd hebben. Jan is heel erg creatief, hé. Als je iets zegt dan heeft-ie meteen een aanvulling, dan ziet hij allerlei mogelijke dingen. Ik dacht dat hij betrekkelijk gauw daaraan zou beginnen, maar het is natuurlijk een vrij kostbare gelegenheid om zo'n kapel neer te zetten. En je bent veel tijd kwijt. Ik heb Christenen voor Israël mogen oprichten, maar dat heeft ook veel... ik weet wat voor mensen je daarbij moet gebruiken. Toen had ik mijn huis nog niet verkocht, maar ik dacht 'als ik mijn huis verkocht heb, kan ik daar ook aan bijdragen'. Maar dat is allemaal te lang geleden. Kijk, als je zoiets opzet, dan heb je denk ik een ton nodig. Misschien wel het dubbele. Maar dat is wel bij elkaar te praten. Als je echt goede mensen hebt. De Boitens hebben dat ook gedaan bij Oudezijds 100 en toen ze met een tweede gemeenschap in Friesland begonnen, is dat ook weer gelukt.”

Heeft u nog iets wat u persoonlijk aan Jan en

Maaïke wilt doorgeven als het gaat om de stiltekapel? “Nee. Maar een paar dingen heel concreet: ga naar Oudezijds 100 en naar Friesland.”

Ik of Jan en Maaïke? “Nou, als het jou wat lijkt, neem Jan dan mee. Misschien kun je het wel de eerste keer doen, daar ken ik jullie te weinig voor, maar ik zou eerst zelf gaan kijken. Het is eigenlijk hetzelfde wat Jan wilt. Als ik in zijn hart kan kijken. Een hele beperkte liturgie, maar wel een liturgie. Je kunt niet zomaar aanrommelen. Zo van 'vandaag doen we dit, morgen doen we dat'. Het is geen gebedsbijeenkomst. Een gebedsbijeenkomst is prachtig, prima. En dat is je eigen persoonlijk gebed en een gezinsgebed is een gebedsbijeenkomst. Maar zo'n groep mensen die zomaar samenkomen omdat ze allemaal van die kapel houden om te bidden iedere dag. En als het geen belofte is, dat het toch een goed voornemen mag zijn om dat te doen...”

Bedankt! “Geen dank!”

Bijlage 7.14: Margreet Renkers

Margreet Renkers komt van boerderij de Zonnehoeve. Ik kwam haar tegen op de smaakconferentie die op de Eemlandhoeve werd georganiseerd.

“Wij hebben op de Zonnehoeve ook interesse in een stiltepunt. Ik vergelijk de Zonnehoeve met de Eemlandhoeve en er zijn meer plekken die kleine gemeenschappen zijn en ook ontstaan. Gemeenschappen hebben behoefte aan een centrum. Dat kan een ontmoetingsplek zijn, een bezinningsplek of een stilteplek. Tussen het doen en de verbinding met de natuur en alle activiteiten is er ook weer een soort connectie te maken met spiritualiteit en stilte. Hoe je het ook maar mag noemen. Naar binnen gaan, bezinnen.

Hele oude culturen hebben ook altijd een centrum gehad. Je hebt in Nieuw-Zeeland de Maori's die in het dorp een soort dorps huis hadden dat tegelijkertijd ook heilig was. Waar je ook met een andere manier mee omgaat, dan de dagelijkse dingen. Vaak gaat het ook gepaard met stilte en weer contact maken met de kern in jezelf, maar ook met het hogere, of met dat wat wij niet weten. Dat heb je ook bij de Aboriginen, bij de antropologen, de indianen... Maar ook de dorpen van vroeger, de kerk... Het vraagt alleen een andere vormgeving, misschien wat meer vrouwelijke invloeden. Dat het niet alleen vanuit het denken komt.”

Ik ben op zoek naar die verbinding tussen boerderij en stiltekapel en waarom stilte zo'n belangrijke factor is in het leven van mensen. “Ja, daar ben jij naar op zoek... Hoe zoek je dat?”

Door middel van interviews. Door het vragen. “Hoe doe jij dat dan, die stilte?”

Persoonlijk? “Ja.”

Ik heb niet echt stiltemomenten of meditatiemomenten. Ik ben er helemaal niet mee opgegroeid. Het is in die zin nieuw voor me. Maar ik raak er steeds meer mee vertrouwd en ik zie er steeds meer het belang van in. Ik heb laatst een klooster opgezocht na aanleiding van dit project. En thuis handel ik ook steeds meer in stilte. Niet altijd maar herrie om me heen. Daar raak ik steeds meer vertrouwd mee. “Wat ervaar je als belang?”

Ik hoor van veel mensen... alleen al het idee dat mensen een stiltekapel willen, het initiatief, de behoefte aan stilte, geeft ergens aan dat mensen dat willen. Die hebben behoefte aan rust. Maar waarom dan? Waarom is het zo belangrijk voor mensen? “Heb je het gisteren op het journaal gezien? Dat jeugd tussen dertien en achttien jaar te maken heeft met 'social media stress' door al die sms'jes, enzovoorts? Dat vind ik een heel mooi voorbeeld. Ze zijn eraan verslaafd, om de tien minuten trilt-ie of gaat-ie over... En dan houden ze elkaar op de hoogte van allerlei weet ik veel voor belangrijke dingen in hun ogen. Maar ze durven het niet eens meer tien minuten uit te zetten. Ze zijn bang dat ze buiten de boot vallen. Maar qua stilte... dat is ook buiten de boot vallen... het is ook geconfronteerd worden met jezelf, met de stilte.”

Dat hoor ik ook vaak, ja. En wat voor plek neemt de stilte bij jullie in, op de Zonnehoeve? “Bij ons is er enorme bedrijvigheid op de boerderij. Het is een hele sterke doe-cultuur. Ook een gemeenschapscultuur. En het doen door een activiteit overheerst. Er is heel veel inspiratie, er is ongelooflijk veel enthousiasme, en we worden daar ook af en toe door overruled of overweld. Als ik naar mezelf kijk, er zijn zoveel leuke dingen, interessante dingen... Het komt bij elkaar en als ik van hier, deze plek, naar bij wijze van spreke het huis loop, dan kom ik nog drie vier dingen tegen die interessant voor mij zijn. En die ik ook nog geneigd ben om op te pakken om even tussendoor te doen. Dat is er. We

worden met zoveel prikkels verleid om de focus kwijt te raken. Maar terwijl het ook past bij het geheel. Het is ergens... ik raak niet van mijn pad, het past heel erg bij mij, maar die stilte, daar moet ik me echt toe verzetten. Afschermen van alle leuke prikkels en andere prikkels die er zijn... Even kijken, jouw vraag is 'hoe werkt het bij jullie'... En dat is iets wat veel herkend wordt door mensen daar.”

Wat vind je in de rust wat je niet in de herrie

vindt? “In eerste instantie vind ik in de rust een soort ruimte, een fysieke ruimte... even bij mezelf zijn. Maar als ik verder kijk, weet ik het niet zo goed. Dat is spannend. Dat is ook eng. Ik heb nu een 'vision quest' gepland in juni en dat betekent dat ik vier dagen alleen in de natuur ga zijn. Puur ook om echt erachter te komen wat ik tegenkom. En ook de verbinding te maken met stilte en het naar binnen gaan. Het is heel spannend, maar het wordt wel op een hele goede manier ondersteund en begeleid. Maar ik ben wel alleen... Er is dus een verlangen en ik zoek iets. Ik moet het zo organiseren dat ik misschien wat extreme dingen zoek, maar ik denk dat het heel erg bij mij past. Mijn vader was ook iemand die heel graag dagenlang buiten in de natuur was. Dus ik ken het wel. Misschien is het wel weer contact maken met hem, hij is er namelijk niet meer. Contact maken met dat gevoel. Het is ook iets vertrouwds.”

Jullie zijn ook bezig met plannen voor zo'n

ruimte... “Nou, bezig... we zijn met heel veel plannen bezig. We zijn nu een zaal aan het bouwen en er wordt genoemd dat het ook een stiltefunctie zou kunnen hebben. Dat je bij elkaar kunt komen en niet in de activiteiten blijft. Bezinningsmomenten. Educatief is het ook.”

Jan is nu ook bezig om een orde van Oases op te zetten. Dat is een netwerk van stilteplekken in Nederland. En dat wilt hij verbinden door middel van pelgrimspaden. Is dat misschien ook wat voor jullie? “Dat zou heel interessant kunnen zijn. Ik heb Maaïke net ontmoet en gesproken. Ik heb Jan al eens eerder gesproken, we zijn met een groepje hier geweest. Het is gewoon heel leuk en ik heb ook echt het gevoel dat we elkaar een beetje in de gaten moeten houden, contact maken.”

Bijlage 7.15: Interview met Karoline Muijs

Karoline Muijs heeft samen met haar man Volkert een Alphacursus gegeven op de Eemlandhoeve. Maaïke heeft een cursus discipelschapstraining gedaan bij Volkert. Zodoende kennen ze elkaar.

Waarom denk je dat Jan en Maaïke een stiltekapel willen bouwen op hun boerderij? “Waarom ik dat denk?”

Misschien kan ik de vraag stellen waarom het een goede combinatie zou zijn, stiltekapel en boerderij? “Die stiltekapel is denk ik dat ze terugwillen gaan naar de natuur en de schepping. Het wordt toch ook een natuurobservatorium? Dat mensen tot bezinning kunnen komen en even terug uit het dagelijks leven kunnen komen. Wij wonen hier ook vrij rustig. Maar als je gewoon de stad gewend bent en de drukte, dan is het ook weer lekker als je een plekje hebt waar je je terug kunt trekken. En ik denk dat dat ook de bedoeling is van de stiltekapel. Het is toch wel eens gezegd dat het een oase is van een soort klooster? Daar mensen zich terug kunnen trekken tot de schepping en daarin dan ook God kunnen ontmoeten. God kun je ook heel vaak ontmoeten in de natuur. Dat denk ik.”

Heb je zelf ervaring met stilte- en meditatieplekken? “Ja, in Turkije doe ik dat veel.”

Turkije? “We hebben een huisje in Turkije, en dat noem ik het 'rustresort'. Daar hoor je niet veel auto's, het is ook in de bergen. Het is echt een stilteruimte voor ons.”

Wat gebeurt daar? Als je daar zit? “Daar voel je heel goed de Heilige Geest. Ook mensen die bij ons op bezoek komen daar, die niet gelovig zijn, die zeggen altijd dat er een aparte sfeer hangt. Voelen ze toch. Dan zeg ik dat het de Heilige Geest is.”

Heeft de Heilige Geest iets met stilte te maken? Zit daar een koppeling tussen? “Ik denk dat je hem wel kunt voelen. Als je altijd heel druk bent, met je eigen werk bijvoorbeeld, dan hoor je Gods stem minder dan op het moment dat ik ga mediteren of stil ben. Dan ga je je geestelijke zintuigen inzetten. Dan kan God tot je spreken. Dat is bij mij persoonlijk zo, zo ervaar ik dat. Ik versta de stem van God heel vaak door de natuur. En daar kom ik pas bij als ik stil ben. Net als je 's ochtends bijvoorbeeld je stiltetijd hebt... Ga 's ochtends maar in alle vroegte zitten. Jezus trok zich ook altijd terug naar stille plekken, voordat hij weer ging genezen of de dorpen rond ging. En dan ging Hij bidden tot Zijn Vader. Dat deed Hij niet altijd in de drukte. En vroeger in de kloosters had je toch ook altijd de stilte en rust? In de Oosterse religies zie je het ook heel veel. Bij de Boeddha's en weet ik het allemaal. Bij de tempel... Wat dat betreft doet het Westerse volk dat nog heel weinig. Het komt wel weer, hoor.”

Is de maatschappelijke tijd eigenlijk wel genoeg gerijpt om aandacht te vragen voor stilte? “De maatschappij hoe wij opgevoed worden door onze overheid niet. Die proclameert alleen maar angst, crisis, drukte, het moet allemaal veel werken, meer een juk. Die proclameren niet dat het belangrijk is om rust te nemen, zodat je weer goed opgebouwd wordt... Maar die behoefte is er denk ik wel. Maar de mensen wordt het hier niet traditioneel geleerd. Als je per se zegt 'we gaan allemaal bidden tot God', we doen een stil gebed voordat de dominee begint...”

Wat voor rol zou de stiltekapel daarin kunnen spelen? “Vroeger kon je toch in de katholieke kerk in- en uitlopen om te bidden? Dat heb je nu niet meer. Vroeger was een huis echt een huis van gebed. Dat zegt Jezus ook: 'het huis van mijn Vader is geen huis waar een markt plaats kan vinden, het is een huis van gebed.' Maar je kunt er nu niet de hele week naartoe.”

Dus de kapel moet echt een open karakter hebben? “Dat vind ik wel.”

Zou je er zelf ook gebruik van maken? “Ik denk het wel. Ik denk dat ik het elke week doe. Als je zo'n zeven keer vierentwintig uren gebed organiseert, waar je zo in en uit kunt lopen... Ik weet dat er hier in het dorp heel veel voorbidders zijn. Die doen het allemaal thuis, op de bank bijvoorbeeld. Of ze doen van die gebedswandelingen door het dorp.”

Er wordt al veel gedaan op dit gebied. “Dat doen ze hier in het dorp, maar de kwade machten lopen hier ook te vloeken. We hebben hier ook een aantal satanisten in het dorp wonen. Niet alleen in Eemdijk, maar ook in Bunschoten-Spakenburg. Er zijn al wel gebedsgroepjes, en die komen ook geregeld bij elkaar. Maar als het een stilteruimte is, dan is het ook voor stil gebed, of niet?”

Dat is de vraag. Wat is er mogelijk? “Ik ken ook mensen die vurig hardop bidden.”

Dat is wat ik nu aan het onderzoeken ben. Wat voor functie of rol kan de kapel voor die mensen betekenen. “Als je echt wilt mediteren, dan vind ik het zelf fijn dat je gewoon stil bidt. Ik ben een stille bidster. Maar ik ken ook een hele groep mensen die heel vurig overal voor bidden, hardop, helemaal vol. Als je dat samen zet, dan kan het ook weer voor afleiding zorgen.”

Zou daar een oplossing voor gezocht kunnen worden? “Gewoon op tijden denk ik, gewoon van zo laat tot zo laat echt stilte en van zo laat tot zo laat dan hoeft het niet per se stil te zijn. Ik denk dat dat de oplossing is.”

Er lopen diverse mensen op de Eemlandhoeve rond, is het goed voor zo'n community om dat soort momenten gezamenlijk te doen? Een gebedsmoment, een viering... “Ja, dat vind ik wel mooi. Samen sta je sterk. Bij ons op het werk bidden ze niet, maar er zijn ook werkgevers waar ze voor het werk begint nog bidden. Maar dat zie je nog maar weinig.”

En wat is de toegevoegde waarde daarvan? Ik ken ook mensen die daar heel kritisch op zijn. “Dat je gewoon samen God aanbidt en eert. Daar ben je toch ook voor op de aarde gezet. God heeft ons geschapen om Hem te aanbidden. Het is het uiteindelijke doel. Je moet de aarde bewerken, je moet voor elkaar zorgen... Dus je moet ook deelnemen in de economie, maar uiteindelijk doe je alles tot eer van God. Ik bid God ook altijd voor mijn opdrachten. En als ik dan even niets heb, dan denk ik dat God dat dan zo heeft bedoeld.”

Zouden ze dat verplicht moeten maken, zulke bijeenkomsten? “Ik ben nooit zo van de verplichtingen. Je moet er vrijwillig aan deelnemen. Je kunt niet iemand verplichten. Stel je voor dat je niet gelovig bent. Die mensen die op de Eemlandhoeve werken, hebben die allemaal een christelijke achtergrond, of niet?”

Niet allemaal. “Daar kun je het toch niet voor verplicht maken? Daar mogen ze gewoon vrijwillig aan deelnemen. Dat ze wel gaan zien wat die mensen daar doen. Hiernaast op dat schooltje, daar beginnen de juffen ook altijd met gebed. Dat is eigenlijk heel ouderwets, want dat zie je in Amsterdam heel niet. Bij de opening, als ze weggaan, met de sportdag... daar hebben ze zelfs met de ouders voor gebeden op woensdagavond.”

Wat voor rol zou zo'n kapel nog meer kunnen spelen? Wat voor functie zou het nog meer kunnen hebben? “Ik vind dat het wel een christelijke kapel moet zijn. Je kunt wel een stiltekapel maken waarmee je boeddhisten aantrekt... Ik weet niet of dat ook de bedoeling is?”

Wat vind je er zelf van? “Daar moet je wel een keuze in maken. Wat wil je zijn? Ben je echt een meditatieplek, dan trek je ook mensen aan die mediteren tot andere machten.”

Hoever zouden Jan en Maaïke daarin moeten

gaan? “We zijn toch het voorbeeld? Zij zijn de gastheer en gastvrouw van de Eemlandhoeve. Ik zou persoonlijk wel grenzen trekken. God heeft een hekel aan afgodsbeelden. Wil je een stiltekapel zijn, gewoon om te mediteren, of zeg je 'nee, we mediteren tot God'.”

Maar er zullen ongetwijfeld ook mensen komen die daar andere ideeën over hebben, al heb je een expliciet christelijke identiteit in de kapel. Hoe daarmee om te gaan?

“Dat is best moeilijk. Ken je het blad 'Hapinez'? Dat heb ik laatst gelezen. Lees ik normaal nooit, maar het lag bij de autogarage. Er staan ook dominees in met een christelijke achtergrond, maar die denken heel anders over het geloof. Er zijn daar ook nog heel veel verschillen in. Dat je tot God bidt, dat vind ik het belangrijkste. De vraag is 'wil je een christelijke identiteit hebben, ja of nee'? Dat zou ik mooi vinden. Dan blijven de mensen die anders zijn vanzelf wel weg. Want als jij een moslim bent, ga je niet in een christelijke kapel bidden.”

Maar ik neem aan, dat je vanuit een bepaalde missie juist die mensen toch ook wilt bereiken? “Ja. Je hoeft niet altijd per se te zeggen dat we christelijk zijn, je kunt ook zeggen dat we hier God aanbidden.”

Wat is het verschil? “Met christelijk geef je eigenlijk meteen een stempel, maar je kunt ook zeggen dat wij hier de God van de liefde aanbidden.”

De God van de liefde klinkt voor mij als één of andere god uit een natuurreligie... Waarom zou je niet het woord christelijk mogen gebruiken? “Ik zou het wel gebruiken, hoor. En iedereen is vrij om te komen. Maar ik zou wel zeggen dat ik hier geen afgodsbeelden duld. Maar dat vind ik. Ik heb ook christelijke vriendinnen die gerust een Boeddhabeeld in huis hebben staan als souvenir. En die zien daar het probleem niet van in. Ik zeg 'lees de bijbel maar, God is een jaloers God, Hij heeft een hekel aan afgodsbeelden'. 'Gij zult geen andere goden aanbidden.'”

Maar gebruiken zij het echt als afgodsbeeld? “Nee, als souvenir. Maar hij staat er wel. Het is tegenwoordig trend hé, Boeddhabeeldjes.”

Weet ik, maar is een Boeddhabeeld een afgodsbeeld? “Ja, net als dat terabinbeeldje uit de bijbel. Dat had iemand meegenomen onder de ezel. God heeft daar echt een hekel aan. Als je de bijbel op dat onderwerp gaat bestuderen, dat heb ik laatst een keer helemaal uitgezocht, ik had ook allemaal van die rare souvenir'tjes hier, en die heb ik allemaal weggegooid.”

Als je je er onprettig bij voelt... “Ik voel me er niet zo onprettig bij, maar dat doe ik in gehoorzaamheid voor de bijbel. Maar ik wist dat nooit. Er staat ook in dat het vervloekte voorwerpen zijn.”

Als je kijkt naar de aankleding van de kapel, wat zou je daarin graag terugwillen zien? “Als je kijkt naar de Ark, die is heel kunstig opgebouwd. God gaf mensen de geest van creativiteit. Ik denk dat je zulk soort mensen moet verzamelen die door God geïnspireerd worden om die kapel aan te kleden.”

Als je er zelf een mening over mag geven, wat zie je graag terug? “Ik ben niet zo creatief, hoor...”

Zie je graag een kruis terug, of een icoon... een kaars of kaarsjes die mensen kunnen ontsteken... een schilderij... “Ik vind het wel mooi dat je kunt liggen. Een mooie lounge ruimte.”

Toe maar! Die heb ik nog niet gehoord! “In de soakstijl... Dat is met mooie rustgevende muziek.”

De wat-stijl? “Soaken. Dat is dat je op meditatieve muziek je ogen dicht doet en dan ook contact zoekt met God. En ik vind een groot glazen plafond ook heel mooi. Veel glas zou ik erin doen.”

En een kruis? Zou dat er moeten hangen? “Ik vind een kruis helemaal niet mooi, maar ja, ik ken mensen die zeggen dat er in de bijbel staat dat het een paal was. Er zijn ook bijbels waar nergens een kruis instaat, Hij werd aan

een paal opgehangen. Dus in hoeverre moet je dat kruis aanbidden? En ik heb ook ergens gelezen... Kijk, ik ben zelf ook van het kruis, wij zingen ook heel vaak 'thank you for the cross', dat Jezus voor ons is gestorven, maar als je dan verder kijkt dan bijvoorbeeld je eigen kerk, dan zijn er ook mensen die zeggen dat het allemaal tekens van vroeger zijn die door de katholieke kerk is ingebracht. Maar ja hoe ver ga je... die vinden dat ook weer een vorm van afgoderij met foute tekens. Ja, ik weet niet of het nu een paal is of een kruis. Dat vind ik allemaal niet belangrijk, het gaat mij erom dat God voor je is gestorven.”

Je ziet in de loop van de eeuwen dat het is 'versmolten' tot het symbool van het kruis. “Ik vind het heel mooi. Ik vind de Ichthusvis ook heel mooi. Die heb ik zelf ook hangen. Ik houd ook van mooie kunstvoorwerpen. Moet je zo meteen maar kijken, ik heb een hele mooie bronzen Ichthusvis in een schilderij. Ik vind het ook leuk als kunstenaars iets moois maken. Een mooi schilderij vind ik ook prachtig.”

Wat voor doel zou zo iets kunnen hebben? “Het doel van kunstvoorwerpen? Dat mensen daarnaar kunnen kijken. Het is ook leuk als je een keer een rondleiding geeft, en dat je dat dan kunt vertellen.”

Wat kan vertellen? “Over de achtergrond van die kunstvoorwerpen.”

En qua inrichting? Je had het net al over banken... “Loungebanken vind ik gewoon heel mooi. Echt een mooie soakruimte. Je kunt het bijvoorbeeld op tijden doen. Bijvoorbeeld van donderdagavond van negen tot tien kun je komen soaken.”

Waar komt het woord vandaan eigenlijk? “Komt uit Amerika, denk ik. Wij doen het met het Alphaweekend ook. Dat is het weekend van de Heilige Geest en dan hebben we een kamer ingericht, er is hele rustgevende muziek...”

Wat voor muziek gebruiken jullie? “Ik heb 'Worship Lounge', ken je dat? Kan ik je zo laten horen. Dat is zo mooi, dat heb ik in mijn auto ook. En ik heb ook muziek van een dochter van een evangelist uit volgens mij Indonesië. Zij maakt muziek geïnspireerd door God. En als zij die muziek draait, dan houden ze ook vaak gebedsdiensten en daar worden heel veel mensen wonderlijk genezen. Dat is hele gezalfde muziek, zo noemen we dat. Wij staan hier in Nederland altijd heel nuchter tegenover wonderen, maar in die landen waar hele grote opwekkingen zijn, daar gebeuren echt grote wonderen. En trouwens, in Nederland ook wel, alleen hier komt het natuurlijk nooit op het nieuws. Hier doen ze alleen het negatieve nieuws publiceren.

Maar die lounge soakmuziek, ja, dat is heel mooi. Daar is heel veel van. Dat wist ik nooit, hé. Ik gebruikte vroeger altijd yogamuziek om te mediteren. Voor mijn wedergeboorte. Maar toen heb ik ooit een cursus gehad, dat heet 'cleansing stream', hoe kan je nu heilig en rein leven. Dan moet je dus al je horoscoopbladen opruimen, Boeddhabeelden... je huis reinigen, maar ook jezelf reinigen... En dat is dus ook met mediteren, op wat voor muziek doe je dat? Ik deed dat altijd op die yogamuziek. Toen dacht ik 'ja, wat is daar nu weer fout aan', ik zat ook op zwangerschapsyoga. Maar toen hebben ze het me uit gelegd, die klanken worden geïnspireerd uit de machten die niet uit het rijk van God komen. En de tegenhanger van het rijk van God is de macht van de duisternis. En toen zei ik ook 'het klinkt toch hartstikke mooi, en het is toch ook heel rustgevend?'. Toen zeiden ze dat de satan ook veel imiteert. Dat is ook zo met de occulte geneeswijze. Die werken ook. Ga jij maar eens naar een strijker of zo. Die rugpijn gaat echt wel weg. Maar die man haalt zijn energie en zijn kracht uit het rijk van de duisternis. Die doet het niet in de naam van God.”

Zou de kapel daar ook een rol in kunnen spelen?

“Ja, een healing room. Vind ik ook mooi. Je kunt het ook op thema's inrichten. Dat er voor mensen en ziektes wordt gebeden. In de Zwaluwhoeve heb je een muzieksauna, dan heb je bijvoorbeeld van negen tot tien die stijl muziek, van tien tot elf die stijl muziek. Dan kom je helemaal tot rust. Een sauna is misschien ook wel iets in een stiltekapel.”

Maar wat voor muziek wordt daar gedraaid in de Zwaluwhoeve? “Geen christelijke muziek, natuurlijk.

Maar wel klassieke muziek, of jaren zestig...”

Maar een sauna in de kapel vind je ook wel wat...

“Ja, maar dan gaan we wel heel hip...”

Maar als ik in de file sta, vanuit Brussel bijvoorbeeld, dan heb ik altijd worship lounge op. En ook die mooie cd van dat meisje uit Indonesië. Dan maak ik van wat ik vroeger zo lastig vond, die file, maak ik nu stille tijd voor God van. Ik vind het hele mooie muziek. Maar je kunt ook momenten in die kapel bouwen dat het echt stil moet zijn. Echt stil. En wat ik qua inrichting ook heel mooi vind, zijn gebedskussentjes. Dat mensen echt kunnen knielen. Waar je kunt liggen om te loungen, maar ook waar je echt moet knielen. Dat mis ik altijd in de kerken. Dat vind ik altijd mooi van katholieke kerken, daar heb je nog van die knielbankjes.”

...

“En je hebt ook een kunstenares, Jose Markus, die schildert zo mooi... Dat is een christelijke kunstenares.

In het zomermagazine van onze kerk staan diverse mensen die schilderen geïnspireerd door God. Moet je maar eens lezen, je mag het wel meenemen. Je kunt het ook rouleren hè, dat je niet altijd hetzelfde hebt. Als je diverse christelijke kunstenaars benadert, mag de ene maand die exposeren, de andere maand de ander... Ik denk dat je dat ook leuk op de website kunt zetten. Je kunt ook meditatie sessies doen, mediteren op kunst. Vertel je eerst iets over de achtergrond van zo'n schilderij en dan zet je een muziekje op en ga je relaxen. Of als je een stukje uit de bijbel leest... dan kunnen mensen erop mediteren. Je kunt toch ook stil worden voor een mooi schilderij?”

Een soort lectio divina, alleen dan met een schilderij...

“Mooi hé. Dat vind ik prachtig, dit soort dingen. En ik vind ook, God mag best geld kosten. Ik houd ook niet van zuinig doen. Voor die Alphacursus - het is niet zo dat ik het niet wil - maar het kan niet zo zijn dat ik het altijd moet betalen. Snap je wat ik bedoel. Ik vind juist dat je er wat aan uit mag geven, qua luxe materialen. Ik houd ook altijd van mooie entourage. Maar ook weer niet teveel, want het moet ook weer niet... ik heb liever dat je een of twee mooie schilderijen hier hangt, met een verhaal erachter, en dat je daar over na gaat denken, je kunt mensen ook een briefje meegeven als ze naar dat soort sessies komen. Ik zou dat wel onder begeleiding doen. Ik denk echt dat er een markt in is. Dat je wat zegt over de achtergrond van het schilderij en je geeft ze een mooi schriftje mee waarin ze op kunnen schrijven wat het met ze doet. Dan kunnen ze kijken in de stilte. Wij doen dat ook met het Alphaweekend. Dan gaan we de natuur in en dan krijgen ze een opdracht mee. Hier op Eemdijk woont ook een christelijke kunstenares en die schildert ook abstract geïnspireerd door de Heilige Geest. Ze geeft ook workshops. Dat zou je ook op de Eemlandhoeve meer kunnen organiseren. En de stiltekapel, waar je echt kan bidden, maar hoe mooi is het om in stilte te schilderen? Er zijn best heel veel mogelijkheden om dingen erom heen te doen.

Ik moet zeggen dat ik zelf ook veel werk, maar dan mis ik wel eens mijn tijd hiervoor. We zijn altijd druk, maar mijn werk kun je niet in twee dagen doen. En er moeten ook mensen zijn die dat werk doen, want daar draait ook een hele economie op. Je kunt niet allemaal de hele dag gaan

zitten mediteren... Je hebt ook je verantwoordelijkheid in de maatschappij. Ik ga dan vaak naar ons huis in Turkije, als ik me wil terugtrekken. En dit soort muziek, worship lounge, draai ik daar standaard. Dat gaat dan door die hele baai heen... Het is echt een rustgevend plekje, dan ontmoet ik echt God.”

Zoiets zou je ook willen op de Eemlandhoeve... “Ja, als mensen komen dat ze meteen voelen. Als je heel veel bidt, dat voelen mensen dat er gebeden wordt. Ik heb weleens gasten mee naar ons huis en die beginnen zo te huilen...”

...

“Als je rouleert met kunstenaars, dan is het voor de mensen ook leuk. Dan is het elke keer weer wat anders. En als je al meteen een muur gaat beschilderen, dan zit je er zo aan vast. Ik zou juist hele mooie rustige achtergronden doen. Ook een beetje in een moderne stijl, je moet het wel aantrekkelijk maken voor mensen uit de wereld.”

Er mag best aandacht aan gegeven worden, zeg je eigenlijk.

“Ja. Daar wil ik ook best aan meebetalen, dat vind ik heel belangrijk. Dat vind ik hier in mijn eigen huis belangrijk, en juist ook als je dingen voor God opzet... Ik heb hier ook altijd Bijbelstudiegroepen over de vloer, vergaderingen... die zitten hier allemaal in de keuken. Maar dat is het fijne als je een grote keuken hebt.”

Is er nog iets wat je persoonlijk tegen Jan en

Maaïke wilt zeggen, als het gaat over de stiltekapel?

“Dat ze het vooral moeten gaan doen. Dat ze een goed voorbeeld mogen zijn voor meerdere stiltekapellen in Nederland. Of door Europa heen. Ik vind het wel een goed initiatief. Het mag er van mij morgen komen. Maar ik zou het ook echt professioneel neerzetten. Dat ze niet denken dat het weer een schuurtje op een boerderij is. Zo zie je meestal een boerderij, maar dit is een hele bijzondere boerderij. In Afrika zit een vriendin van mij als zendeling en zij verzorgt elke dag de straatvrouwen op de rotonde in Nairobi. Die vrouwen hebben geen huis, niets. Die moeten 's nachts vaak in de prostitutie om maar aan wat eten te komen. Ze snuiven veel lijf of drugs, en met die kindertjes zitten ze daar maar op die rotonde. Het is echt heel zielig. En zij gaat 's ochtends, als de vrouwen hun roes hebben uitgeslapen, koffie, thee en eten brengen, medicijnen brengen... Ze huurt ook ruimtes bij kerken waar activiteiten plaats vinden. Ze evangeliseert ook tussendoor. En ze probeert met ze te praten over de achtergrond, of ze wensen hebben om weer terug te komen in de maatschappij en daar begeleidt ze ze helemaal in. De één die valt terug, maar er zijn ook mensen die komen er echt weer uit. Nu wilt ze buiten Nairobi een stuk grond aankopen en daar wilt ze ook een soort Eemlandhoeve op zetten. Dus als jij als Eemlandhoeve een goed voorbeeld bent, met een goed concept, dan kun je dat wereldwijd gaan opzetten. Maar dan zou ik het ook naar de eisen van deze tijd doen. Net als met de vorm 'Hapinez', er zijn heel veel mensen op zoek naar zingeving. En het is heel goed, maar als je meteen al zegt 'ik ben christelijk', dan heb je een hele groep in Nederland... ik zelf ben er een voorstander van, maar je hebt een hele groep die dan niet komt. Je kunt ook zeggen dat je een stiltekapel hebt waar God wordt aanbeden. En als ze komen kijken, dan zien ze vanzelf wel dat het een christelijke achtergrond heeft. Ik heb het ook op de verhuursite van mijn huis in Turkije staan. Villa Rehoboth, dit is de ruimte die God ons gegeven heeft, zodat wij aangenaam kunnen wonen. Het staat zo letterlijk in de bijbel. Ik vond dat een hele leuke naam voor mijn huis. Want hier wonen wij heel erg aangenaam in de bergen. Ik heb op de website staan dat dit huis geïnspireerd is door Genesis. Dan schrijf ik het allemaal toe naar God. God geeft ons de ruimte, God houdt ervan

als wij van het leven genieten... Maar dan zeg ik niet meteen 'christelijk'. Je kunt het er wel uit opmaken, want het is door de bijbel geïnspireerd, maar ik krijg ook moslims die dat huren."

Je vindt het belangrijk om op een hele voorzichtige manier met het woord 'christelijk' om te gaan? "Ja. De ruimte waar God wordt geëerd en geïnspireerd op de bijbel, dat zet je het niet meteen neer... Kijk, van mij mag

het woord christelijk er op, maar als je de wereld wilt bereiken, dan is dat wel eens moeilijk..."

Is er nog iets wat je toe wilt voegen aan dit interview? Iets wat je graag nog kwijt wilt? "Nee, ik had al gezegd over dat European House of Praise. Daar zou ik zeker bij aansluiten. Ik zou ook zeker kijken naar de voorbeelden die er zijn."

*“Wat de toekomst brengen moge,
mij geleidt des Heeren hand;
moedig sla ik dus de ogen
naar het onbekende land...”*

Liedboek voor de kerken, gezang 293:1